

**Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola**

Doktori értekezés

Turcsiné dr. Czapári Dóra

Pécs

2023.

Turcsiné dr. Czapári Dóra

Az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú hasznosításának lehetőségei és korlátai a személyes adatok védelme szempontjából

Doktori értekezés

A kézirat lezárásának dátuma: 2023. január 31.

Témavezető
Dr. Szőke Gergely László
egyetemi adjunktus

Köszönetnyilvánítás

Bár a disszertáció szerzőjének én számítok, de több embernek tartozom köszönettel, akik segítettek ennek elkészítésében. Jelen sorok írásával, teljes felsorolás nélkül nekik szeretnék köszönetet mondani.

Először is jogi témavezetőmnek, Szőke Gergelynek, akinek adatvédelmi jogi tudása és biztatása segített abban, hogy megértsem a téma lényegét, és mentorálása pedig lehetővé tette számomra, hogy elmélyüljek benne. Külön köszönet illeti orvosi területen végzett tanulmányaim témavezetőjét is, Hegyi Pétert, aki bemutatta az egészségügyi adatok felhasználásával végzett tudományos kutatás fontosságát, és inspirált abban, hogy elhivatott legyek a témában, hiszen emberéletekre lehet kihatása.

Köszönöm kolléganőmnek, Kerekes Nórának segítségét a szöveg gondozásában, a hibák javításában és az irodalomlista végleges összeállításában nyújtott segítségét.

Nagyon hálás vagyok a családomnak - férjemnek, szüleimnek, testvéremnek -, akik évekig megértők voltak, és türelmesen vártak rám, amikor bezárkóztam a dolgozószobába akár napokra kutatás és írás miatt. Végül köszönöm a születendő kisfiamnak, Kristófnak, hogy olyan problémamentes várandóssággal ajándékozott meg, amely során befejezhettem a disszertációt a születése előtt.

Ezeknek az embereknek a támogatása nélkül ez a dolgozat sosem jöhetett volna létre, ezért nagyon hálás vagyok nekik.

Rövidítések jegyzéke

- AB – Alkotmánybíróság
- ÁEEK - Állami Egészségügyi Ellátó Központ
- Ákr. - 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
- ART – Asszisztált reprodukció
- Avtv. - 1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról
- Bíróság – Európai Unió Bírósága
- Bizottság – Európai Bizottság
- Btk. - 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- EDPS - *European Data Protection Supervisor* - európai adatvédelmi biztos
- EEA – Európai Egészségügy Adattér
- eHDSI – E-egészségügyi digitális szolgáltatási infrastruktúra
- EEJE - Emberi Jogok Európai Egyezménye
- EKT – Európai Kutatási Térség
- ETT – Egészségügyi Tudományos Tanács
- ETT HRB - Humán Reprodukciós Bizottság
- ETT KFB - Kutatási és Fejlesztési Bizottság
- ETT KFEB – Klinikai Farmakológiai Etikai Bizottság
- ETT KKB - Klinikai Kutatási Bizottság
- ETT REKEBET - Regionális Kutatásetikai Bizottságok Elnökeinek Testülete
- ETT-TUKEB - Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága
- EU – Európai Unió
- Eüak. - 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről
- EüM rendelet – Egészségügyi Minisztérium rendelete
- Eütv. – 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
- Fttv. - 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról
- GDPR - *General Data Protection Regulation*
- GVH – Gazdasági Versenyhivatal

- ICO – *Information Commissioner's Office* (Egyesült Királyság információs biztosának irodája)
- Infotv. - 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- Innovációs tv. - 2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról
- Közadat tv. - 2012. évi LXIII. törvény a közadatok újra hasznosításáról
- Levéltári tv. - 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről
- Médiatv. - 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról
- Munka tv. - A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény
- MDR –
- MI – Mesterséges Intelligencia
- NAIH - Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság
- NAVÜ - Nemzeti Adatvagyon Ügynökség
- Nftv. - 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról
- NNK - Nemzeti Népegészségügyi Központ
- OECD - *The Organization for Economic Cooperation and Development*
- OEP – Országos Egészségbiztosítási Pénztár
- OGYÉI - Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet
- ORTT - Országos Rádió és Televízió Testület
- PPJNE - Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezménye
- PTE – Pécsi Tudományegyetem
- Ptk. – 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- RKEB - Regionális Kutatásetikai Bizottságok
- Sporttörvény - 2004. évi I. törvény a sportról
- Szjt. - Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény
- TEA – Tételes Egészségügyi Adattár
- TEHDaS - Úton az európai egészségügyi adattár felé
- WP29 - 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport

Tartalomjegyzék

1.	Alapvetés	9
2.	Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai, adatfelhasználási stratégiák	16
2.1.	<i>Személyes adatok felhasználásának jelentősége</i>	16
2.2.	<i>Az Európai Unió adatok hasznosítára irányuló törekvései</i>	18
2.3.	<i>Személyes adatok felhasználására irányuló magyar törekvések</i>	20
2.4.	<i>Következtetések</i>	21
3.	Felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, személyes adat jogi természete.....	23
3.1.	<i>A magánszféra/magánélet védelme</i>	23
3.2.	<i>Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog</i>	24
3.2.1.	<i>Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog egymáshoz való viszonya</i>	24
3.2.2.	<i>Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog fejlődése</i>	25
3.2.2.1.	<i>Első generációs adatvédelmi szabályozás kialakulása, jellemzői</i>	25
3.2.2.2.	<i>Második generációs szabályozás kialakulása és jellemzői</i>	26
3.2.2.3.	<i>Harmadik generációs szabályozás kialakulása, jellemzői</i>	27
3.2.3.	<i>Adatvédelem és információs önrendelkezési jog fejlődése az EU-ban</i>	28
3.3.	<i>Alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban</i>	30
3.4.	<i>A személyiségi jogok és a személyes adat jogi természete</i>	31
3.4.1.	<i>Személyiségi jogok vagyoni jellege</i>	31
3.4.2.	<i>Személyes adat jogi természete</i>	36
3.4.3.	<i>Párhuzam a személyes adatok helyzete, illetve a sejtek és szövetek jogi szabályozása között</i> 41	
3.4.3.1.	<i>Asszisztált reprodukcióra vonatkozó szabályozási modellek</i>	41
3.4.3.2.	<i>Magyar szabályozás</i>	42
3.4.3.3.	<i>Szabályozási modell személyes adatok tekintetében való alkalmazása</i>	45
3.5.	<i>Adatok értékek meghatározására alkalmas szempontok</i>	46
3.6.	<i>Következtetések</i>	47
4.	Adattípusok.....	48
4.1.	<i>Adattípusok, adatok típusának jelentősége a felhasználásban</i>	48
4.2.	<i>A személyes adat – általános kategóriájának - fogalma</i>	49
4.2.1.	<i>Bármely információ</i>	50
4.2.2.	<i>Vonatkozó</i>	50
4.2.3.	<i>Azonosított vagy azonosítható</i>	50
4.2.4.	<i>Természetes személyre vonatkozó</i>	52

4.3.	<i>Anonim adat, mint nem személyes adat</i>	53
4.3.1.	Anonim és anonimizált adat meghatározása	53
4.3.2.	Anonimizálás, anonimizálási megközelítések	54
4.3.3.	Anonimizálás eredményességének értékelésére szolgáló teszt	55
4.4.	<i>Álnevesítés, álnevesített adat</i>	57
4.5.	<i>Személyes adatok különleges kategóriái</i>	58
4.6.	<i>Elhunyt személyek adatai</i>	59
4.7.	<i>Következtetések</i>	60
5.	Adatkezelésben résztvevő személyek jogállása, adatvagyonfelhasználásban betölthető szerepük	61
5.1.	<i>Az elhatárolás szempontjából releváns alapfogalmak</i>	62
5.2.	<i>A fenti szereplők közti jogviszonyok</i>	63
5.2.1.	Önálló adatkezelők közti jogviszony (adatmegosztási jogviszony)	63
5.2.2.	Közös adatkezelés (joint controllership)	64
5.2.3.	Adatfeldolgozás (data processing)	68
5.2.4.	Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés	71
5.2.5.	Elhatárolás a NAIH joggyakorlatában	72
5.3.	<i>Emberen végzett orvostudományi kutatásban résztvevő személyek adatvédelmi jogállása</i>	73
5.3.1.	Megbízó, kutatásvezető, vizsgáló	73
5.3.2.	Résztvevő/Vizsgálati alany	75
5.3.3.	Kutatási helyszín, vizsgálati hely, vizsgálati helyszín	75
5.3.4.	Kutatási koordinátor, koordináló vizsgálatvezető	76
5.4.	<i>Következtetések</i>	76
6.	Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása	78
6.1.	<i>Az adatvagyon és felhasználásának fogalma, szintjei</i>	78
6.2.	<i>Személyes adatok felhasználásában résztvevő személyek</i>	82
6.2.1.	Adatközvetítők (intermediaries)	84
6.2.2.	Adataltruista szervezetek	86
6.2.3.	Illetékes szerv és egyablakos információs pont	87
6.2.4.	Adathasznosításban közreműködő személyekre és szervezetekre példa jelenleg Európában	88
6.2.5.	Nemzeti Adatvagyon Ügynökség	90
6.3.	<i>Személyes adatok felhasználása adatmegosztás (data sharing) alapján</i>	92
6.3.1.	Adatmegosztás általában	92
6.3.2.	Adatmegosztás ellenszolgáltatás nélkül, illetve közérdekű célra (adataltruizmus)	93
6.3.3.	Adatmegosztás ellenszolgáltatás ellenében	94
6.4.	<i>Adatok további (újra) felhasználás (Data-reuse)</i>	95
6.4.1.	Célhoz kötöttség, összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés	96
6.4.2.	„Ex lege” összeegyeztethető célok	97
6.4.2.1.	Tudományos kutatás	98
6.4.2.1.1.	Kutatás-fejlesztés fogalma	98
6.4.2.2.	Emberen végzett orvostudományi kutatás	100
6.4.2.3.	Érintett jogait és szabadságait védő megfelelő garanciák emberen végzett orvostudományi kutatások esetén	104
6.4.2.4.	Közérdekű archiválás, történelmi kutatás	108

6.4.2.5.	Statistikai cél	109
6.4.3.	Összeegyeztethetőségi vizsgálat alapján összeegyeztethető célok	110
6.4.4.	Összeegyeztethető célból végezni kívánt adatkezelés jogalapja	111
6.5.	<i>Adatfelhasználásra vonatkozó részletes szabályok az Európai Unióban</i>	113
6.5.1.	Adatkormányzási rendelet	114
6.5.2.	Az adatmegosztási rendelet	114
6.5.3.	Az Európai Egészségügyi Adattér	118
6.6.	<i>Következtetések</i>	125
7.	Adatok felhasználására jogosító szerződések.....	127
7.1.	<i>Nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződések</i>	128
7.1.1.	A szerzői jogi, illetve szerzői joghoz kapcsolódó jogok hatálya alá tartozó adatok felhasználására vonatkozó szerződések	128
7.1.2.	Üzleti titok és védett ismeret (know-how) felhasználási lehetőségei	133
7.1.3.	Kereskedelmi szerződések a sport területén: szponzori, arculat-átviteli, illetve sporttevékenység, sportversenyek közvetítésére, rögzítésére, kereskedelmi célú hasznosítására irányuló szerződések.....	135
7.2.	<i>Személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusa</i>	136
7.3.	<i>Licencszerződésre vonatkozó szabályozási javaslat</i>	139
7.3.1.	Licencszerződés lényeges tartalmi elemei	141
7.3.2.	Licencszerződés tartalmára és azzal kapcsolatos körülményekre vonatkozó tájékoztatás	142
7.3.3.	Érintetti jogok gyakorlása licencszerződés megkötése esetén, a szerződés megszűnése, illetve megszüntetése	144
7.3.4.	Tisztességes adatkezelés licencszerződés során	146
7.4.	<i>Következtetések</i>	148
8.	Összefoglalás	150

1. Alapvetés

Témaválasztás indokolása és a dolgozat célkitűzései

A Big Data jelenségnek, a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körben való alkalmazásának, az automatizált döntéshozatal elterjedésének köszönhetően korábban soha nem látott méretű adatok válnak elemezhetővé és felhasználhatóvá a társadalom és technológia számos területén. Ennek része, hogy a negyedik ipari forradalom napjait éljük: az első ipari forradalmat a víz és a gőz indukálta, a másodikat az elektromosság, a harmadikat a digitalizáció és információk, a negyediket pedig az adatok,¹ amire egyre gyakrabban erőforrásként is tekintenek. „A digitális kultúra világában csak a bitek (és nem az atomok) utaznak. A valódi világ és a virtuális környezet számtalan ponton kapcsolódik egymáshoz, de a közvetítő közeg, a digitális platform maga anyagtalan. Ez az alapvető tény a digitális kultúra számos vonását meghatározza”.² Jelenleg tehát a soha nem látott méreteket ölt az adatmennyiség keletkezésének növekedése – Big Data, infrastruktúrális hálózatok fejlődése, dolgok internetje – és emellett az automatikus döntéshozatali rendszerek fejlődésével az információfeldolgozás is gyorsabbá válik.³

A paradigmaváltás a web 2.0-val kezdődött: az internetet ellepték a felhasználók által létrehozott tartalmak, komplett profilokat hoztak létre magukról a közösségi média oldalakon. Annyira erős volt ez a váltás, hogy a Time magazin 2006-ban őket – vagyis az aktív és produktív web 2.0 felhasználókat – választotta az év emberének.⁴ Ezzel a folyamattal párhuzamosan két trend indult még el: egyrészt megjelentek az első internet központú cégek,⁵ másrészt egyre olcsóbbá vált az adatok tárolása és elemzése a felhő alapú adattárak és analitikai szoftverek fejlődésével.⁶ Egyre több eszközt is használunk, melyek az internethez csatlakozva szenzorokkal adatot gyűjtenek és analizálnak egyrészt rólunk, másrészt a minket körülvevő dolgokról (Dolgok internetje - Internet of Things).⁷ Ezek az eszközök csatlakozva Wifi-re egymással is kapcsolatba tudnak lépni, egymással együtt is tudnak működni.⁸ Tehát a hagyományos értelemben vett adatforrások – gazdaságból származó adatok, szenzorok által automatikusan generált adatok, közösségi oldalakról származó adatok – mellett megjelentek a különböző eszközökkel mért adatok – laptop, mobil és okostelefon, okosórák, okos háztartási eszközök, kamerák, fotók -, melyekkel az adatok mértékegysége a korábbi mega és gigabájtokról terra és petabájtokra nőtt.⁹ Az óriási mennyiségű, különböző forrásokból származó, különböző formátumokban tárolt, excepcionálisan gyorsan növekvő adatmennyiséget Big Data-nak nevezzük.¹⁰ Big Data jelenséget 2001-ben még „három V”

¹ Hasselbalch, G., & Tranberg, P.: *DATA ETHICS - THE NEW COMPETITIVE ADVANTAGE*. Copenhagen, Publishare, 2016. 11. oldal

² Negroponte, N.: *Being digital*. New York, Knopf, 1995. in Rab Á. Sz.: *A mesterséges intelligencia hatása a társadalomra- problématerkép* 25- 42. 27. oldal

³ Izsák, G., Palicz, A., Szász, K., & Varga, B. = Az adatvagyon szerepe a pénzügyi szektorban. *Hitelintézet Szemle*, 21. évf. 1. szám, 2022. március, 164–173. o.

⁴ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 17. oldal

⁵ Az 1990-es években Ethan Zuckermann alapította az első ilyen céget, a Tripod.com oldalt.

⁶ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 19- 20. oldal

⁷ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 144. oldal

⁸ Fabiano, N.: Blockchain and Data Protection: the value of personal data = *Systemics, Cybernetics and Informatics*, 2018, 48-51. ISSN 1690-4524

⁹ Singh, D., & Singh, G.: Big data – A Review = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2017 Apr Volume: 04 Issue: 04, 822-824. o.

¹⁰ Chowdary, C. L., Sudha, S. V., Supriya, T. P., & Haran, S. H.: PROTECTION OF BIG DATA PRIVACY = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2020 Dec Volume: 07 Issue: 12, 552-554. o

kifejezéssel jellemezték: „változatosság (variety), mennyiség (volume), sebesség (velocity). Napjainkra azonban továbbfejlesztésre került „négy V” és „öt V” modellé.¹¹ A negyedik „v” az értéket (value), az ötödik a pontosságot (veracity) takarja.¹²

Az adatok kiemelt jelentőséggel bírnak gazdasági és társadalmi szempontból is: tudatosabbá és tervezettebbé teszik termelési és fogyasztási szokásaink (energia, termékek, élelmiszer tekintetében), gazdaságfejlesztési hatással is bírnak, mert új szolgáltatások és termékek jelennek meg használatuknak köszönhetően. Növelik továbbá a termelékenységet, hatékonyságot, segítik az induló kis – és középvállalkozásokat a termék - és szolgáltatásfejlesztés terén. Személyre szabottabbá válnak a szolgáltatások, és megkönnyítik a szervezeteken belül a döntéshozatalt.¹³ Ugyanakkor a Big Databan veszélyek is rejlenek az érintettek nézve, mint például agresszív reklámkampány, megkülönböztető árazás, esetleg versenyjogba is ütköző adatfelhalmozás.¹⁴

A Big Data elemzési módszereknek kiemelt jelentősége van az egészségügyben, ahol használatával jobban értékelhetővé válik az ellátás minősége és hatékonysága, mely ismeretek támogathatják a betegellátás fejlesztését. A betegellátás során keletkezett adatok értékelésével ugyanis következtetések vonhatók le az alkalmazott kezelés hatásosságára, összehasonlítható különböző terápiák eredményessége, kutatási hipotézisek állíthatók fel,¹⁵ kutatási eredmények validálhatóak.

Már szinte közhely, hogy az adat az új olaj. Azonban napjainkra az is nyilvánvalóvá vált, hogy önmagában az adat nem elegendő a benne rejlő potenciál maximális kihasználásához, nagyon fontos, hogy azt miképp használjuk fel. Ezért különösen találó az a hasonlat, ami az adatot az arannyal, az adatot feldolgozó algoritmust pedig az aranyásóval azonosítja.¹⁶ Egyre többen ismerik fel az adatokon alapuló működés elkerülhetetlenségét, hiszen nem tudnak versenyezni azokkal, akik működésébe már beépítésre került, és jelentős érdeke fűződik a már meglévő struktúrált adatbázisok felhasználásához. Meghaladottá vált továbbá az is, hogy egy szervezet értékét kizárólag az anyagi, tárgyasult javaktól tegyük függővé, egyre nagyobb szerep jut egy-egy szervezet értékének meghatározásakor az immateriális javaknak, ahol a szellemi termékek mellett az adatvagyon jelentősége is erőteljesebbé vált. Az adatnak gazdasági értéke is van, ami arra vezethető vissza, hogy sok esetben szolgáltatásokért cserébe fizetünk adatainkkal.¹⁷

Az adatok felhasználásának egyre több gazdasági következménnyel járó hatása van. Egyrészt származhat belőle közvetlenül bevétel, aminek mértéke nagymértékben függ az adatok minőségétől és használatuk gyakoriságától, az adatok naprakészségétől. Ugyanakkor a

¹¹ A mennyiség jelző alatt az adatok hatalmas mennyiségére gondolhatunk, hiszen a közösségi médiában és a különböző eszközök által soha nem látott méretű adatok keletkeznek. Sebesség alatt az adatok nagyon gyors keletkezését értjük, amire szükség is van, hiszen a döntéshozóknak folyamatosan a legfrissebb adatokra van szükségük. Változatosság az adatok különböző formátumait jelenti, hiszen a különbözőképp generált adatok egymástól jelentősen különböző formátumban léteznek (strukturálatlan, félig-strukturált). Az érték a cégek elemzési képességét jelenti, amivel jobban megérthetik a kulcsfontosságú területeket ideértve a fogyasztói viselkedést, személyre szabott szolgáltatásokat. A pontosság pedig az adat megbízhatóságát és pontosságát jelöli. Ezt több tényező, mint például jogi kérdések, magánszféravédelem, duplikáció, csökkentheti. Lásd bővebben: Fabiano, 2018, 48-51. oldal

¹² Fabiano, 2018, 48-51. oldal

¹³ Az Európai bizottság 2020. évi közleménye az európai parlamentnek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának (2020. február 19., COM (2020) 66 final) (a továbbiakban: COM (2020) 66 final) 4. oldal

¹⁴ Gábor, B.: *Digitális platformok és a Big Data*. In P. Valentiny, F. L. Kiss, & C. I. Nagy (szerk.). *Verseny és szabályozás*. Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016. 4. oldal

¹⁵ Price, W. N., & Cohen, I. G.: Privacy in the age of medical big data = *Nature Medicine*, 25, 2019, 37-43.

¹⁶ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 155. oldal

¹⁷ Fabiano, 2018, 48-51. oldal

személyes adatok védelmének hiánya vagy az adatok visszaélésével kapcsolatos szabálysértések esetén a mind az adatkezelő – például bírság vagy bizalomvesztés miatti bevételekiesés - mind az érintettek – vagyoni és nem vagyoni – hátránnyal nézhetnek szembe, ami megkérdőjelezhetetlenné teszi a gazdaságra gyakorolt hatást. Nem önmagában a személyes adat bír azonban értékkel, hanem az abból levonható következtetések, profilok, elemzési értékek¹⁸

Az adatfelhasználás jelentősége a versenyszféra mellett a közszférában is egyre nagyobb figyelmet kap. Egyrészt Magyarország is felismerte a digitális fejlődés elengedhetetlenségét, és a digitális keretstratégia keretében megalapította a Nemzeti Adatvagyon Ügynökséget a 2020. évben,¹⁹ és kidolgozta a Mesterséges Intelligencia Stratégiát (2020-2030) a mesterséges intelligencia felhasználásában rejlő potenciális előnyök kihasználása mellett, az alkalmazásával járó lehetséges kihívások kezelése céljából. Ebben központi szerep jut az adatvagyonfelhasználásnak, az adatgazdaság beindításának. „Tudatossá és szabályozottá kívánják tenni az adatok gyűjtését és másodlagos felhasználását, az adatvagyonnal való gazdálkodást mind a magán, mind az állami szektorban”.²⁰ Elsődleges feladat ennek keretében egy általános adatvagyon szabályozási környezet kiépítése, adatvagyon kerettörvény megalkotása.²¹ Magyarország adatfelhasználási stratégiájával részletesebben a 2.3. pontban foglalkozom.

Az Európai Unióban is intenzív törekvések folynak az adatvezérelt innováció előnyeinek a mobilitás, gyógyítás, környezetvédelem terén való kihasználására, az USA és Kína tevékenységével ezen a területen való verseny felvételével. Hiszen az európai adatvagyon jelentős része az USA-ban található hatalmas technológiai cégek kezében van, ami az EU digitális szuverenitásának csökkenését okozza, amiben jelentős szerepe van a nem kielégítő szabályozásnak is.²² Ha az adat a nagyvállalatok kezében marad, akkor ők jelentős hatalmat tudhatnak magukénak, és az EU adatgazdaságára rendkívül negatív hatással bírhat.²³ De az adatvédelem megfelelő szintje sem garantált, hiszen egyrészt a platformokat felhasználók nincsenek tisztában adataik sorsával, annak valódi értékével, és nem is tudják az ezek átadásáért cserébe kapott szolgáltatás megfelelőségét megítélni.²⁴ Ha pedig nem elégedettek, akkor csak a szolgáltatásról való lemondással tudnak változtatni (take it or leave it).²⁵ Emiatt az EU XXI. századi legfőbb kihívása, ezeknek a folyamatoknak a visszafordítása, digitális szuverenitásának visszaállítása.²⁶ Az EU adatvagyonfelhasználási stratégiája a 2.2. pontban részletesen kifejtésre kerül.

A jelenlegi trendek egyértelműen az adatfelhasználás lehető legszélesebb mértékű érvényesítése felé haladnak, hiszen széleskörű előnyökkel kecsegtet, ugyanakkor nem szabad elfeledkezni a kockázatokról: az adatfelhasználásnak ugyanis nemcsak előnye, hanem veszélye is lehet, különösen különleges adatok – így például egészségügyi adatok – felhasználása esetén. Elképzelhető, hogy diszkriminálják az érintett az egészségügyi adatai alapján. Például a

¹⁸ Polyák, G., & Pataki, G.: A személyes adatok értéke a Facebook–WhatsApp- összefonódás versenyjogi értékelésében = *Pro Futuro*, 2018, 8(1), 131–147.

¹⁹ *Digitális Jólét Program: Új digitális keretstratégia készül, indul a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség.* <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/uj-digitalis-keretstrategia-keszul-indul-a-nemzeti-adatvagyon-ugynokseg> 2021.02.19.

²⁰ *Adatgazdaság beindítása.* In *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája*. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

²¹ *Adatgazdaság beindítása.* In *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája*. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

²² Tóth, A.: A tisztességes adatkereskedelmet biztosító szabályozás szükségességéről = *Állam- és Jogtudomány*, 2021. LXIII. Évfolyam, 3. szám, 100-121. oldal, 100. oldal

²³ Tóth, 2021, 111. oldal

²⁴ Tóth, 2021, 112. oldal

²⁵ Tóth, 2021, 117. oldal

²⁶ Tóth, 2021, 112. oldal

munkáltató nem alkalmazza, vagy biztosító nem köt vele szerződést. Felmerülhet anyagi kár is, hiszen akár magasabb összegű díj fizetésére is kötelezhetik biztosításkötés esetén, vagy alacsonyabb bérért alkalmazzák. Nem szabad megfélemleni azonban arról sem, hogy az egészségügyi adatok nyilvánosságra kerülése esetén, bizonyos betegségek miatt – leginkább mentális, illetve szexuális betegségek esetén – társadalmi megbélyegzéssel is számolhat az érintett.²⁷

Éppen az érintettet terhelő kockázatok miatt a személyes adatok rendelkezésre bocsátása kapcsán fontos szerepet tölt be az érintett adatkezelőbe vetett bizalma. Készült a személyes és egészségügyi adatok egészségüggyel kapcsolatos másodlagos felhasználásának érintettek általi megítéléséről a dán lakosság körében egy reprezentatív felmérés²⁸, aminek keretében azt vizsgálták, hogy (1) milyen az egészségügyi szakemberekkel szembeni bizalom, (2) mi az érintettek elvárása a másodlagos célú felhasználás tekintetében a véleményük kikérésének szükségességéről, (3) eltekintenek-e attól, hogy a másodlagos felhasználás a tájékozott hozzájárulásukon alapuljon, amennyiben megbíznak az egészségügyi szakemberekben. A kérdőívet 3278 főnek küldték elektronikusan ki, amiből 994 fő töltötte ki. Az eredményekből fontos következtetéseket vonhatunk le a megkérdezettek másodlagos célú felhasználásról alkotott véleményéről. Egyrészt a megkérdezettek több, mint 90 %-a fontosnak találta az egészségügyi adatok kutatási célú felhasználást, és 77,6% gondolta úgy, hogy ő maga az adatai felett rendelkezésre jogosult. 58,2 % azonban elismerte, hogy az intézmény adatkezelésébe vetett bizalom fennállása esetén megelégszik kevesebb információval is, 55,4% pedig nem minden egyes felhasználás előtt várja el a kutatási célhoz adandó hozzájárulást, illetve 53,1 % pedig az adatai kutatási célra való felhasználásához szükséges hozzájárulás kérésétől is eltekint. Ehhez hasonló eredményeket hozott arcfelismerés felhasználásának társadalmi megítélésére vonatkozó kutatás miszerint eltérő volt a felhasználás megítélése attól függően, hogy milyen célra alkalmazták: közérdekűnek tekintett – így például tudományos kutatás - célok esetén tipikusan elfogadták, míg üzleti célú alkalmazás esetén fenntartásokkal kezelték.²⁹

Egy másik, nem kifejezetten egészségügyet érintő kutatás során arra a következtetésre jutottak, hogy a résztvevők, ha a kereséskor nem kaptak információt a terméket áruló üzlet adatkezelési elveiről, akkor a legolcsóbb terméket választották. Ha azonban a kereséskor olyan információkat osztott meg velük a keresőfelület, amivel összehasonlíthatóvá vált az árut árusító cégek adatkezelési gyakorlata, akkor hajlandóak voltak ugyanazon termékért 5%-kal magasabb árat is fizetni.³⁰

Fentiekből arra következtethetünk, hogy az adatok felhasználásának kardinális eleme, hogy az érintettek adatkezelővel szembeni bizalma fennálljon. A bizalom tulajdonképpen azt jelenti, hogy valaki vagy valami megfelel az elvárásoknak. Az internet világában ez több faktor eredménye lehet: például a honlap design olyan gondolatokat, vagy érzéseket ébreszt, ami személyes jó tapasztalattal függ össze, de úgy is megszerezhető, hogy harmadik felektől származó értékelések, tanúsítványok alapozzák meg. De nem felejthetjük el a bizalom kialakulásának hagyományos módját, amikor hosszú évekig tartó együttműködés során alakul ki.³¹ A bizalom nemcsak az egészségügyi adatkezelések tekintetében fontos, hiszen számos platform üzleti modellje erre épül profitteremtés céljából. Gondoljunk csak az Airbnb, Booking platformokra, ahol szállást foglalhatunk számunkra ismeretlen személyektől, illetve

²⁷ Price & Cohen, 2019, 37-43.

²⁸ Holm, S., Kristiansen, T. B., & Ploug, T.: Control, trust and the sharing of health information: the limits of trust = *Journal of Medical Ethics*, 2020, 1-5, 2

²⁹ Pók, L. G.: *Arcfelismerés és adatvédelem: a cél szentesíti az eszközt?* In Z. Czékmann, G. G. Karácsony, K. Gombos, L. Kovács, A. Menyhárd, E. Ritó, . . . A. Péterfalvi, *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 211-232. oldal, 217. oldal

³⁰ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 52. oldal

³¹ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 61. oldal

szolgáltatóktól. Ide sorolhatók még akár az útitárskereső oldalak - BlaBlacar vagy Oszkár - amelyekken idegen személy autójában való utazással csökkentjük az utazási költségeket. Ezek a platformok közvetítő szerepet töltenek be a természetes személy és a szolgáltató között azért, hogy a bizalmat kiépítő és azt megalapozó eszközöket adjanak a felhasználók kezébe (például azonosítják a szolgáltatókat és egyéneket, illetve lehetővé teszi az értékelést).³² Kutatások bebizonyították, hogy a felhasználók több és intimebb adatot hajlandóak megosztani magukról, ha magas szintű magánszféravédelmét és kontrollt érznek.³³

A technológiai fejlődés miatti szükségletekre a jog gyakran csak utólag, már a társadalmi viszonyok megváltozása után tud csak választ adni, reagálni.³⁴ Ennek ellenére a kockázatok mérséklésében az adatvédelemnek is szerepet kell vállalnia olyan szabályok alkotásával, amik megfelelő garanciát jelentenek az érintettek számára. „Tekintheünk a személyes adatok védelmére akadályként is, de választhatjuk azt is, hogy az innováció részének tartjuk,”³⁵ és már új termékek és szolgáltatások kiépítésekor figyelembe vesszük. Az adatvagyonfelhasználási stratégiára is igaz a privacy by design elve, tehát a maximális optimalizálás érdekében már az adatgyűjtés pillanatában szükséges az egész folyamatot megszervezni. A Privacy by Design azt a megközelítést jelenti, hogy magánszféravédelem alapértelmezett, és a kezdetektől úgy tervezték és fejlesztették a folyamatot, illetve rendszert, hogy az adatok megfelelő szintű védelme és az adatkezelés átláthatósága biztosított legyen, nem pedig utógondolat.³⁶ A Privacy by Design nem merülhet ki csupán technológiai fejlesztésekkel, hanem egy üzleti filozófia, ami a szervezetben belüli szervezési intézkedéseket, a humánerőforrást, vállalat marketinget is magában foglalja.³⁷ Egyre népszerűbb az a megközelítés is, hogy a magánszféra védelmét beépítik a cég brandjének részévé, és azzal próbálják vonzóbbá tenni a terméket a célcsoportnak.³⁸ Például az Iphone marketingtevékenysége során is megjelent ez a megközelítés, és a „Privacy. That’s iPhone” szlogent alkalmazták.³⁹

Az adatvagyonfelhasználási stratégia megtervezése és megvalósítása nélkül tehát – különösen az adatvezérelt területeken - nehezen elképzelhető a nagyobb szervezetek optimális, hatékony működése.

Jelen dolgozat célja, hogy megvizsgálja a személyes és az egészségügyi adatok felhasználási lehetőségeit, illetve feltételeit, különös tekintettel a tudományos kutatás céljából való felhasználási lehetőségeit. Feltételezem, hogy a jelenlegi jogi keretrendszer nem biztosít valamennyi érintett érdekeit megfelelően védő szabályokat a felhasználás során, emiatt jogfejlesztés szükséges ezen a területen. Kérdésként felmerül továbbá, hogy a jogfejlesztésben

³² Hasselbalch & Tranberg, 2016. 60. oldal

³³ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 77. oldal

³⁴ Polyák G., Szőke G.: Technológiai determinizmus és jogi szabályozás, különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre, E-közszolgáltatásfejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek, Szerk.: Nemeslaki A., 65. o. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/2704/1967> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

Idézi:

Blaskovics, B., Hajnal, G., Kovács, L., Krasznay, C., Nemeslaki, A., & Szádeczky, T.: E-közszolgáltatásfejlesztés: elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek.

<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/10323> 2021.09.18.

³⁵ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 88. oldal

³⁶ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 96. oldal

³⁷ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 97. oldal

³⁸ Ezt a megoldást választotta az Apple, illetve a Mozilla is. A Mozilla 10 elvet határozott meg, amit a cégcsoporton belül is alkalmaz. Hasonló példa még a finn KiDMEMO, ami a gyerekek fotóinak megosztására szolgáló biztonságos platform, illetve a francia „Cozy” felhőszolgáltató, aki „anti-Google” szolgáltatóként nevezi magát. A Google ellen lépett fel a Microsoft is, aki a saját levelezőrendszerét azzal próbálta vonzóbbá tenni, hogy felhívta a felhasználók figyelmét arra, hogy a Google a küldött levelekben található elérhetőségeket marketingcélokra használja. (Lásd bővebben: Hasselbalch & Tranberg, 2016. 65-66. oldal)

³⁹ Privacy on iPhone - Data Auction, 2022., videófelvétel, Apple

<https://www.youtube.com/watch?v=NOXK4EVFmJY>

milyen garanciákat kell a jogalkotónak meghatároznia ahhoz, hogy a felek érdekei közti egyensúly keletkezzen? Célom az is, hogy javaslatot tegyek egy olyan tisztességes szabályozási modellre, ami egyensúlyt teremt az adatfelhasználó és érintett érdekei között a hasznosítás során.

A témaválasztás, és az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú elemzése iránti érdeklődésem a Pécsi Tudományegyetem (PTE) Datalake projekthez nyúlik vissza, ahol először találkoztam az adatfelhasználásban rejlő lehetőségekkel, illetve azzal, hogy mekkora mértékben szolgálhatja a társadalom érdekeit az adatok felhasználása. A projekt célja egy innovatív, informatikai, PTE és Klinikai Központban keletkezett személyes és egészségügyi adatokból egy adattó rendszer kialakítása volt, ami lehetővé tette az egészségügyi adatok hatékonyabb hasznosítását. Ez kiterjedt egyrészt az egészségügyi adatok biztonságos környezetben való tudományos kutatási célú felhasználásának elősegítésére, illetve statisztikai elemzések színvonalának növelésére is.

Az elkötelezettségem még inkább erősödött a PTE Általános Orvostudományi Kar Transzlációs Medicina Intézetben végzett munkám során, ahol valamennyi kutatás adatelemzésen alapul. E dolgozat írásakor már én magam is adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatást végző személynek mondhatom magam a Gyógyszertudományok Doktori Iskolában folytatott tanulmányaimnak köszönhetően, így egyszerre látom a hasznosító és az adatvédő szempontjait, ötvözni tudom céljaikat és motivációikat. Személyes meggyőződésem, hogy az adatok újrafelhasználásával életet lehet menteni, de ez csak olyan keretek között történhet, ami nem jelent hátrányt az adatalany magánszférájára és érdekeire. Vízióm, hogy „a személyes adatok kezelését az emberiség szolgálatába kell állítani”,⁴⁰ de fontos, hogy az érintett magánszférájának kellő védelmet biztosítsa.

A disszertáció által érintett területen nagyon intenzív az Európai Unió jogalkotása, és egyre több az az olyan jogforrás, ami rendeleti, azaz közvetlenül és egységesen hatályosul az egész Unióban, ugyanakkor továbbra is találunk olyan területeket – mint például az egészségügyi adatok kezelése -, ahol a tagállami jog is kiemelt szerepet kap. A fentiek alapján az elemzés alapvetően az unióban hatályos szabályokból indul ki, de tételes jogi szabályozás tekintetében a magyar tagállami szabályokat veszi alapul. A dolgozatban először a személyes adatok felhasználásának jelentősége, illetve az EU és Magyarország stratégiájának bemutatására kerül sor (2. fejezet). Ezt követően a téma szempontjából releváns alapjogok következnek, nevezetesen a magánszféra védelme, információs önrendelkezési jog, illetve adatvédelem, valamint ezek magánjogi viszonyokban való érvényesülése. (3. fejezet). Az adatok felhasználási lehetőségeit alapjaiban befolyásolja, hogy milyen típusba tartozik, így ezt követően az adatok típusait veszem sorra. Részletesen foglalkozom továbbá a személyes adat jogi természetével is. (4. fejezet). Ennek keretében elemzem a személyes adat, anonim adat, álnevesített adat fogalmát, jellemzőit. Ezt követően a felhasználást érintő következő fontos tényező a felhasználni kívánó szervezet jogállása, hiszen eltérő jogosítványai vannak a szervezetnek attól függően, hogy milyen jogviszony keretében kezeli az adatokat, ezért az ötödik fejezetben adatkezelésben résztvevő személyek jogállása következik, külön kitérve az emberen végzett orvostudományi kutatásban résztvevő személyek jogállására.

A hatodik fejezetben pedig az adatvagyon definiálása, és az adatvagyonfelhasználás módozatai kerülnek bemutatásra. Külön foglalkozom azzal az esettel, amikor az adat újrafelhasználásra kerül. Ekkor gyakorlatilag az adat másodlagos célú felhasználásról beszélünk, mikor az adatokat az adatgyűjtés eredeti céljához képest új célra szeretnék alkalmazni. Az adatkormányzási rendelet fogalom meghatározását használva, „az adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználása olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) – Preambulum (4) bekezdés

kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították”.⁴¹ Kitérek az adatmegosztás esetére is, ezen belül is külön vizsgáljuk, ha ellenszolgáltatás ellenében vagy anélkül, illetve közérdekű célra történik az adat felhasználása. Részletesen bemutatom továbbá a már elfogadott, illetve javaslatként elérhető jogforrásokat is. Végül javaslatot teszek egy etikus, illetve tisztességes, a felhasználásban résztvevő személyek érdekei között egyensúlyt teremtő szerződés lényeges tartalmi elemeire (7. fejezet). A tisztességes adatkezelés több mint az adatvédelmi szabályoknak való pusztán megfelelés.⁴² Elsődleges célja a társadalomban lévő erők kiegyensúlyozása. Ha az adatkezelési gyakorlat nem etikus és tisztességes az diszkriminációhoz és egyenlőtlen lehetőségekhez vezet. Jól működő demokráciákban a hatalmon lévők hatalmukat nyitottan és átláthatóan gyakorolják, és ezt nem várják el az egyénektől, hiszen minél nyitottabb és átláthatóbb az egyén, annál kiszolgáltatottabbá válik. A jelenlegi trendek azonban ebbe az irányba vezetnek: az egyének egyre átláthatóbbá válnak, és nyitottak különböző típusú kontrollra, manipulációra, diszkriminációra, miközben az erősebb szervezetek (kormány, gazdasági szereplők, multinacionális cégek, techcégek) tevékenysége egyre átláthatatlanabbá válik.⁴³

A 2. fejezetben egyrészt rendszerező és leíró-kritikai módszer alkalmazásával összefoglaltam a téma tagadhatatlan aktualitását, illetve a személyes és egészségügyi adatok felhasználásában rejlő lehetőségeket és veszélyeket. Bemutattam továbbá az adathasznosításra vonatkozó jelenlegi trendeket Magyarországon és az Európai Unióban. Ez azért szükséges, mert az olvasó számára átláthatóvá és rendszerben személtethetővé teszi a konkrét jogalkotói rendelkezéseket, és a kiragadott jogszabályok helyett ok-okozati összefüggéseket is felfedezhet az adathasznosításra vonatkozó szabályok olvasásakor.

A 3. fejezetben felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, illetve a személyes adat jogi természete volt a vizsgálat tárgya. Bemutattam a felhasználás alapját képező jogi környezetet és annak fejlődését annak érdekében, hogy a felhasználással szembeni normákra való javaslatételkor egyértelmű legyen az a környezet, amibe illeszkednie kell. Több jogterület – így különösen polgári jog és alkotmányjog – szempontjából elemeztem. Külön kitértem a személyiségi jogok jogi természetére és egy érdekes összehasonlítással is találkozik az olvasó a személyes adatok és sejtek, szövetek jogállásával kapcsolatban. A fejezet elsősorban történeti-leíró, rendszerező és összehasonlító módszert követ interdiszciplináris megközelítést alkalmazva.

A 4. és 5. fejezetben elsődleges a leíró, rendszerező és elemző módszer alkalmazása. Ezekben az adatfelhasználás tárgyát és alanyát mutatom be, hiszen a hasznosítás szempontjából kardinális kérdés, hogy milyen adatot és milyen jogállású személy szeretne felhasználni.

A 6. fejezetben Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása egyrészt rendszerező és leíró módszert, másrészt az új szabályozási megközelítés kapcsán, kritikai-elemző módszert alkalmazok-

A 7. fejezetben Adatok felhasználására jogosító, illetve a magyar jogrendszerben már személyiségjegyek hasznosítására használt szerződéseket elemeztem történeti-leíró, illetve kritikai-elemző módszert alkalmazva. Megvizsgáltam az egyes szerződések által védett jogtárgyat, illetve a jogalkotói is jogalkalmazói elvárásokat az adatvédelem által védett adatok felhasználására jogosító szerződés, és az azt megalapozó normaszövegre vonatkozó javaslat

⁴¹ Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai adatkormányzásról (A továbbiakban: Adatkormányzási rendelet) Brüsszel, 2020.11.25. COM(2020) 767 final 2020/0340 (COD)

⁴² Hasselbalch & Tranberg, 2016. 188. oldal

⁴³ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 184. oldal

megfogalmazásához. Majd összefoglaltam az alkalmazott szerződéstípusra, kötelező tartalmi elemekre, illetve a tisztességes adatkezelés megvalósítása érdekében alkalmazandó jogalkotói garanciákra vonatkozó javaslatom.

A dolgozatban elsődlegesen az erőforráshiányban szenvedő egészségügyi területnek szentelek figyelmet, ahol az adatalapú működés jelentős javulást jelenthetne az erőforrások optimális felhasználása terén, és talán az egyetlen hosszútávon is fenntartható fejlődési utat biztosíthatja.

2. Személyes adatok felhasználásának jelentősége, kockázatai, adatfelhasználási stratégiák

2.1. Személyes adatok felhasználásának jelentősége

A személyes adatok az internetes gazdaság egyik legfontosabb erőforrásai: a Google bevételeinek 90 %, a Facebook bevételeinek pedig 95 %-át a személyes adatok felhasználásával végzett reklámok adták, ami mindkét cég esetén 2016-ban 100 millió USA dollárt is meghaladta.⁴⁴ A gazdasági jelentősége miatti is kulcskérdés a személyes adatok felhasználási lehetőségeit elemezni, de az innovációra, a kutatások támogatására vonatkozó pozitív hatásáról sem szabad megfeledkezni. Adatvezérelt társadalom és gazdaság van kiépülőben, és az EU szeretett volna e folyamatnak az élére állni, ezért is fogadta el az Európai Adatstratégiát, hogy az adatok kedvező hatásait a lehető legoptimálisabban ki tudja használni. Ennek kardinális része az Európai Egészségügyi Adattér, aminek egyik alapköve, hogy értékteremtést, illetve fejlődésnek adott lendületet vár attól, ha a köz és privátszféra részére jó minőségű, strukturált adatokhoz való hozzáférés válik biztosítottá.⁴⁵ Ez az egészségügy területén alapvető jelentőségű a betegségek megelőzése, diagnosztizálása, kezelése tekintetében, illetve elősegíti a bizonyítékokon alapuló orvoslást, ami növeli a hatékonyságot, hozzáférhetőséget, fenntarthatóságot.⁴⁶ Az üzleti életben pedig az adatokkal lehetővé válik folyamat, termék és szolgáltatás optimalizálás, továbbá hatékonyabb üzleti döntéstámogató rendszerek kiépítése.

A nagy adathalmazok felhasználása ugyanakkor jelentős kockázatot is jelent a magánélethez való jog tiszteletben tartására, de felelősségteljes felhasználás mellett jelentős előnyökkel bírhat, különösen a hatékonyságnövelés tekintetében.⁴⁷ A felelősségteljes eljáráshoz kulcsfontosságú az adatvédelmi szabályok innovatív módon való alkalmazhatóságának kiépítése, hiszen kétséget kívül hatalmas az igény a felhasználásra. Lehetővé kell tenni az innováció támogatását az adatok felhasználása során, de ugyanakkor nem szabad megfeledkezni az alapvető jogok védelméről sem.⁴⁸ Péterfalvi Attila szerint új technológiák alkalmazása során a felhasználási módok és célok tekintetében társadalmi konszenzust szükséges kialakítani arról, hogy melyek a társadalom szempontjából hasznos és támogatandó

⁴⁴ *Einschätzung des Werts persönlicher Daten*. In W. Palmetshofer, A. Semsrott, & A. Alberts, *Der Wert persönlicher Daten Ist Datenhandel der bessere Datenschutz?* Berlin, Sachverständigenrat für Verbraucherfragen beim Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2017, 12. oldal

⁴⁵ Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (8/2020. számú előzetes vélemény az európai egészségügyi adatterről) 5. oldal

⁴⁶ Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (8/2020. számú előzetes vélemény az európai egészségügyi adatterről) 6. oldal

⁴⁷ 2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Válasz az óriás méretű adathalmazok jelentette kihívásokra: Átláthatóságra, felhasználói ellenőrzésre, valamint beépített és alapértelmezett adatvédelemre van szükség” című véleményének összefoglalója (2016/C 67/05) (a továbbiakban: 2016/C 67/05) 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

⁴⁸ 2016/C 67/05 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

célok, ezekkel járó kockázatokat miképp és milyen eszközökkel kezelik. A mesterséges intelligencia alkalmazásával járó kockázatok mérséklésének egyik célja a személyes adatok védelme.⁴⁹ Önmagában minden új technika értéksemleges, az értékválasztást a felhasználási módok és célok tekintetében való döntés jelenti. Nem szabad az új technológiák alkalmazását akadályozni, hanem társadalmi konszenzus kell a felhasználás módjáról.⁵⁰

Az egyének védelmét természetesen nemcsak az adatvédelemtől kell várni, emellett más területeknek is elengedhetetlen a közrehatása: egyrészt az antitröszt-politikának meg kell akadályoznia a monopolhelyzettel való visszaélés lehetőségét, a fogyasztóvédelemnek a visszaélő kereskedőkkel szemben kell védelmet adnia,⁵¹ de a dolgozat szempontjából az adatvédelem adta lehetőségekre fókuszálók.

A dolgozat jelentős figyelmet szentel a személyes és egészségügyi adatok egészségügyben, illetve kutatási célokra való felhasználásának. Ennek okait is szeretném bemutatni. Megállapítottam, hogy az adatok elektronikus tárolásának lehetőségének köszönhetően a tárolt adatok mennyisége rendkívül gyorsan nő, és ez igaz a betegellátás során keletkezett adatokra is. A betegellátási célból gyűjtött adatok egészségüggyel kapcsolatos másodlagos célú felhasználásának - így különösen menedzsment tervezés, audit, tudományos kutatás cél – jelentőségéről nem feledkezhetünk meg.⁵² Az üzleti szektorban való adatfelhasználáshoz képest fontos eltérés, hogy a felhasználási lehetőségek bizonyos tekintetben sokkal szűkebbek, míg más szempontból jóval nagyobb szabadság megengedett. Az adatgyűjtés adatfelhasználási célokhoz igazítása ebben a szektorban ugyanis nem merülhet fel, hiszen az adatkezeléseknek az Eüak. 4. §-ban meghatározott célok eléréséhez elegendő adatokra kell korlátozódnia. Ugyanakkor – a 6.4.2.1. pontban ismertetett - tudományos kutatásokra vonatkozó szabályrendszer széleskörű lehetőséget biztosít a kezelt adatok tudományos kutatású célú felhasználására a tudományos kutatást jellemzően közfeladatoként végző egészségügyi szolgáltatók vonatkozásában.⁵³ Így esetükben nemcsak lehetőségük van a rendelkezésükre álló adatok vonatkozásában tudományos kutatás végzésére, hanem kötelezettségüknek is tekintendő.

A másodlagos felhasználásnak számos előnye, illetve természetesen korlátai is vannak. Az előnyei közé tartozik az alap és klinikai kutatások támogatása. Egyrészt a retrospektív vizsgálatok tekintetében jelentős adatbázist biztosíthat, másrészt megkönnyíti a prospektív vizsgálatok számára a betegbevonást azzal, hogy könnyebbé teszi a betegbeválogatás feltételeit teljesítő személyek megtalálását. Harmadrészt a betegek utánkövetése is egyszerűbbé válhat. Másik előnye az egészségügyi működés nyilvánossága, a betegségek megjelenésének és terjedésének egyszerű és gyors nyomonkövetése. Minőségellenőrzés terén is fontos szerepet tölthet be, hiszen kimutatható például, hogy az adott kórházban vagy régióban mennyire követték az ellátási sztenderdeket. Az eszközök és gyógyszerek biztonságosságának és

⁴⁹ Péterfalvi A.: Algoritmusok és adatvédelem: Quo vadis? In: Török B., Zódi Zs. (Szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika, 2021. 179-187. oldal, 179. oldal

⁵⁰ Péterfalvi, 2021, 180. oldal

⁵¹ 2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Hatékony jogérvényesítés a digitális társadalomban és gazdaságban” című vélemény összefoglalója (2016/C 463/09) 2. oldal

http://publications.europa.eu/resource/cellar/3bd8f2da-c110-11e6-a6db-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1 Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

⁵² Holm, S., Kristiansen, T. B., & Ploug, T.: Control, trust and the sharing of health information: the limits of trust = *Journal of Medical Ethics*, 2020, 1-5, 5

⁵³ Nftv. 99/B. § (1) b) szerint a klinikai központ résztvesz a tancélú gyógyító-megelőző tevékenység keretében az egészségügyi felsőoktatási intézmény képzési és kutatási feladatainak ellátásában (7.§ (1)), illetve a klinikai központ és az egészségügyi felsőoktatási intézmény köteles a kutatás közös infrastruktúrájáról közösen rendelkezni (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, Nftv. 99/A. § (3)).

eredményességének mutatóiban is előnyökkel járhat, hiszen számos biztonságosságot monitorozó vizsgálatban alkalmazzák, hogy segítsenek azonosítani az egészségügyi termékekkel kapcsolatos aggályokat, kockázatokat, illetve mérjék a hatásosságukat.

Egyértelműen kijelenthető, hogy a betegellátás során keletkezett adatok másodlagos célú adatfelhasználás jelentős potenciált hordoz az egészségügyi ellátás fejlesztésére, de ennek kihasználását technológiai és policy kérdések lassítják. Megnehezíti a felhasználást, hogy az adatok sokszor eltérő formátumban kezeltek, illetve gyakori a szöveges formátumban való tárolás is, ami nehezen feldolgozhatóvá teszi. Az olyan rendszerek, amik képesek ezt kezelni pedig jelentős összegbe kerülnek, ami miatt szűk körben tudják megengedni a használatát. Harmadrészt az adatgyűjtés során követett eltérő kutatási módszertan is megnehezíti az adatok felhasználását. Kisebb kutatási területeken sikeresek az adatok cseréjén alapuló együttműködések, de átfogó területeken kutatási iránymutatások nélkül nem képzelhető el siker. Amíg nem kerül sor tagállamok által vezetett kutatási célú adatbázis létrehozására, addig is fontos lenne, a szélesebb körű kutatási együttműködések segítésére, hogy adatkezelő szervezetek technológiai, etikai és tulajdonosi szabályokat és szabványokat fektessenek le, ideértve a kezelt adatok szervezeten kívüli továbbítására vonatkozó szabályokat. Jogi, adatvédelmi és etikai aggályok is gátolják a szervezeteket az adatok másodlagos célú felhasználásában. Véleményem szerint kiemelten fontos, hogy az egészségügyi ágazatban minél több területen a lehető leggyorsabban elterjedjen az adatvezérelt működés, hiszen mind munkaerő, mind pénzügyi szempontból erőforráshiányos ágazatról van szó, amin segíteni csak az átgondoltabb és adatokon alapú működéssel lehet.

Ebben a fejezetben először az uniós, majd a magyar adatfelhasználási stratégiák bemutatása történik.

2.2. Az Európai Unió adatok hasznosítára irányuló törekvései

Az EU számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdaságunk és társadalmunk átalakult, mely átalakulást az adatok vezérelték, és egyre inkább a középpontba kerülnek. Az adatvezérelt innováció jelentős előnyeit a mobilitás, gyógyítás, környezetvédelem terén az EU is felismerte. Az USA és Kína tekintetében már erősebb az adatvezérelt innováció: USA-ban az adattér megszervezése a magánszektorhoz tartozik, ami erős koncentrációhoz vezetett. Kínában ezzel szemben paternalista, állami felügyelet mellett működő nagyvállalatok bírnak befolyással az adatok felett.⁵⁴ Az EU szeretné e folyamatokat tudatosan irányítani, megtalálni az „európai felhasználási” utat, ami biztosítja az egyensúlyt az adatok széleskörű felhasználása és a magánélet védelme között.⁵⁵ Így elfogadta az Európai Adatstratégiát, melyben „az adatgazdaság feltételeit megteremtő szakpolitikai intézkedésekre és beruházásokra irányuló stratégiát vázol fel az elkövetkező öt évre”.⁵⁶

A fenti célok elérésére már korábban is történtek jogalkotási lépések: egyrészt elfogadásra került a GDPR, a nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet⁵⁷, a kiberbiztonsági jogszabály,⁵⁸ illetve a nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelv,⁵⁹ a digitális tartalomról szóló

⁵⁴ COM (2020) 66 final 4. oldal.

⁵⁵ COM (2020) 66 final 4. oldal

⁵⁶ COM (2020) 66 final

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

⁵⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2018/1807 rendelete a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről

⁵⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/881 rendelete (2019. április 17.) az ENISA-ról (az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökségéről) és az információs és kommunikációs technológiák kiberbiztonsági tanúsításáról, valamint az 526/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: kiberbiztonsági jogszabály)

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közsféra információinak további felhasználásáról

irányelv.⁶⁰ A GDPR a személyes adatok kezelését szabályozza, és biztosítja a személyes adatok unión belüli szabad mozgását. A nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet pedig a nem személyes adatok tekintetében célozza ugyanezt. A kiberbiztonsági jogszabály az „Unión belül a kiberbiztonság, a kibereellen- álló képesség és a kiberbiztonságba vetett bizalom magas szintjének elérését” kívánja biztosítani.⁶¹ A nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelv a közszférabeli szervezetek és közvállalkozások birtokában lévő dokumentumok (nyílt hozzáférésű adatok) felhasználását kívánja ösztönözni.

A digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv pedig szabályozza, illetve jogokat biztosít az egyéneknek többek között akkor, mikor szolgáltatásért személyes adataikat bocsátják rendelkezésre. Az irányelv hatálya azon szerződésekre terjed ki, melyben a kereskedő a fogyasztónak digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt vagy erre kötelezettséget vállal, és a fogyasztó ezért vételárat fizet vagy erre kötelezettséget vállal. Azon ügyletekre is kiterjed az irányelv hatálya, melyekben a fogyasztó – vételár helyett - személyes adatokat bocsát rendelkezésre, vagy erre vállal kötelezettséget.⁶² ⁶³ Az irányelv rendelkezéseivel részletesebben foglalkozom a 3.4.2. pontban.

Az adatstratégia első intézkedéscsomagja az adatkormányzásról szóló rendelet (Data Governance Act) kidolgozása. A rendeletnek három célja van: egyrészt az adatok rendelkezésre állásának elősegítése az EU-ban, azáltal, hogy erősíti a közszférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatok megosztását és újrafelhasználást, amelyre mások jogai vonatkoznak - emiatt kiesnek a nyílt adatokról szóló irányelv hatály alól -, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül.⁶⁴ Másrészt az adatmegosztó szolgáltatók, azaz az adatközvetítők iránti bizalom növelése úgy, hogy olyan modellt alakít ki, ami az átláthatóságukon és semlegességükön alapul. Harmadrészt adatmegosztási mechanizmusok megerősítését is célozza az adataltruizmus bevezetésével, hogy az érintettek vagy vállalatok közjó érdekében hozzájárulást vagy engedélyt adjanak adataik felhasználásához.⁶⁵ A rendelet gyakorlatilag kiegészíti a nyílt hozzáférésű adatokról szóló irányelvet. ⁶⁶ A rendelet nem ad felhatalmazást a hatálya alá tartozó adatok felhasználására, hanem azokat az alapfeltételeket fekteti le, amelyek az adatok további felhasználásánál irányadóak.⁶⁷

Az adatstratégia következő jogforrása, ami jelenleg javaslati stádiumban van az adatmegosztási jogszabály (Data Act). Ez nyújt segítséget abban, hogy „ki és milyen feltételek mellett teremthet értéket az adatokból”.⁶⁸ Ezt úgy kívánja megvalósítani, hogy részletes szabályokat tartalmaz az

⁶⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 Irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (továbbiakban: digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv)

⁶¹ Kiberbiztonsági jogszabály 1. cikk (1)

⁶² Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (1)

⁶³ Arra az esetkörüre nem terjed ki az irányelv hatálya, mikor a szolgáltatott személyes adatokat a kereskedő kizárólag a digitális tartalom szolgáltatásának vagy a digitális szolgáltatás nyújtásának biztosítása, vagy a rá vonatkozó jogi követelményeknek való megfelelés céljából kezeli. Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (1)

⁶⁴ Adatkormányzási rendelet 3. cikk (1)

⁶⁵ Tóth, A.: A tisztességes adatkereskedelmet biztosító szabályozás szükségességéről = *Állam- és Jogtudomány*, 2021. LXIII. Évfolyam, 3. szám, 100-121. oldal, 114. oldal

⁶⁶ Adatkormányzási rendelet 1. o.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

⁶⁷ Adatkormányzási rendelet 7. o.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

⁶⁸ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságról https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

adatok használatára, azokhoz való hozzáférésre, az adatfelhasználó személyére, az adatok jellegére és felhasználásuk céljára vonatkozóan oly módon, hogy az EU valamennyi gazdasági ágazatában alkalmazható legyen.⁶⁹ A Bizottsági javaslat 2022. február 23. került nyilvánosságra.

A dolgozat fókuszában az egészségügyi adatok felhasználási lehetőségei állnak, így mindenképpen szükséges részletesebben foglalkozni az egészségügyi adatokat érintő európai stratégiával is. Az Európai Adatstratégiának kardinális célja az Európai (közös) Egészségügyi Adattér létrehozása is, és az erre vonatkozó lett az első uniós közös adatterét szabályozó javaslat. Kiemelt a jelentősége „a betegségek megelőzésében, észlelésében és gyógyításában való előrelépéshez, valamint az egészségügyi rendszerek hozzáférhetőségének, hatékonyságának és fenntarthatóságának javítását célzó, megalapozott és tényeken alapuló döntésekhez”.⁷⁰ Emiatt szeretnék erősíteni és kiterjeszteni az egészségügyi adatok felhasználását és további felhasználását.⁷¹ A Bizottság ennek érdekében vállalta jogalkotási és nem jogalkotási intézkedések kidolgozását. Céljuk erősíteni az érintett adatok hozzáférésehez és adathordozhatósághoz való jogát, amivel javítható az ellátás hozzáférhetősége, minősége, költséghatékonysága, egészségügyi rendszerek korszerűsítése a határon átnyúló szolgáltatásnyújtással.⁷² Támogatja továbbá az egészségügyre vonatkozó magatartási kódex kidolgozását.⁷³ Emellett garantálni szeretnék, hogy az érintett felhasználáshoz adott hozzájárulása esetén etikusán használják fel adatait, és bármikor jogosult legyen visszavonni az adatkezeléshez adott hozzájárulását.⁷⁴ A Bizottság vállalja továbbá az adatstratégiában foglaltak alapján az európai egészségügyi adattérhez kapcsolódó adatinfrastruktúra, eszközök és számítási kapacitás rendelkezésre bocsátását, ideértve az elektronikus egészségügyi dokumentáció európai csereformátumának kidolgozása által a tagállamok elektronikus egészségügyi dokumentációinak fejlesztését, ami kedvezően hat az egészségügyi adatok EU-n belüli, de határokon átívelő interoperabilitására. Ennek keretében első lépések egyikeként erősítik az elektronikus betegadatlapok és az elektronikus vények cseréjét az e-egészségügyi digitális szolgáltatási infrastruktúrában (eHDSI) részt vevő 22 tagállam között. Betegadatlapokon belül az orvosi képzési leletek, a laboratóriumi eredmények és a zárójelentések értendők, illetve elősegítene a virtuális konzultációs modelleket és nyilvántartásaikat. Ezzel támogatni kívánja a megelőzést, a diagnózist és a kezelést, a kutatást és innovációt, valamint a közegészségügy területére vonatkozó tagállami szakpolitikai és szabályozási tevékenységeket.⁷⁵

2.3. Személyes adatok felhasználására irányuló magyar törekvések

Magyarország a 2020-2030 közötti időszakra elfogadta a Mesterséges Intelligencia Stratégiát, amelyben a „betáplált adatok alapján önmagukat tanítani és javítani képes algoritmikus rendszerekben” rejlő lehetőségek hatékony kihasználása érdekében fogalmazza meg magyar stratégiát, magyar akciótervet. Az ebben szereplő célok teljesítése érdekében a 2025-ig terjedő időszakra intézkedési terv is kidolgozásra került.⁷⁶

⁶⁹ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály – Tájékoztató <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/data-act-factsheet> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁷⁰ COM (2020) 66 final 26. oldal

⁷¹ COM (2020) 66 final 34. oldal

⁷² COM (2020) 66 final 35. oldal

⁷³ COM (2020) 66 final 35. oldal

⁷⁴ COM (2020) 66 final 34. oldal

⁷⁵ COM (2020) 66 final 35.-36. oldal

⁷⁶ Digitális jólét program: Mesterséges Intelligencia Stratégia (a továbbiakban: MI Stratégia) 6-7. o. <https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf>

Jelenleg több területen már sikeresen alkalmazzák a mesterséges intelligencia adta lehetőségeket, így a távközlésben, banki és biztosítási szektorban, kiskereskedelem, közlekedés/logisztika, gyártás és agrárium, energetika, egészségügy, államigazgatás területén. A MI Stratégia egyik alapozó pillére az adatgazdaság beindítása, amivel a szükséges adatvagyon megteremthető, hiszen adatok nélkül az MI rendszerek életképtelenek. A közszférában a korábbi években számos adatgyűjtést támogató fejlesztés történt – különös tekintettel az oktatásra, egészségügyre – de ezek felhasználását még jócskán lehet bővíteni.⁷⁷ A közszférában rendelkezésre álló adatvagyonot szeretnék szélesebb körben megnyitni, hiszen jelenleg meglehetősen korlátozott a hozzáférés. Szeretnék elérni, hogy adattárca rendszer kiépítésével az állampolgárok aktívan tudjanak részt venni adataik kezelésében, valamint az egészségügyi ellátórendszerbe építéssel szélesebb körben, korszerűbb szolgáltatásokat tudjanak nyújtani az állampolgároknak MI segítségével. Az adattárca keretében szeretnék elérni, hogy (1) az érintett nyilván tudja tartani kinek, milyen célú adatkezeléshez adott hozzájárulást, (2) lehetővé váljon a kezelt adataihoz harmadik személynek hozzáférés adása, (3) az adatkezeléseket könnyen célhoz köthessen, illetve ezt ellenőrizhesse, (4) szolgáltatásban vagy anyagi juttatásban részesüljön a célhoz kötött adatkezelésért, (5) választott anonimizálási szinten vehessen részt a folyamatban. Az adattárca által lehetővé válna, hogy az adatot felhasználni kívánó szervezetek és a magánszemélyek egyaránt érdekeltek legyenek az adatgazdaság működésében, és szabályozott keretek között végezzék ezt.⁷⁸

A tervezett intézkedésekkel tudatossá és szabályozottá szeretnék tenni az adatok gyűjtését és másodlagos felhasználást, azzal való gazdálkodást a magán és az állami szektorban egyaránt, amit ezeket támogató platformok és szervezetek fejlesztésével kívánnak támogatni. Ennek egyik eszköze az adatpiacok létrehozása, amivel a magánadatok piaci alapon történő rendelkezés lehetősége kerülne megteremtésre. Ezt három szakaszban képzelik el: első egy piactér felállítása, amiben először nem személyes adatok közvetítését bonyolítanák, illetve az adattárolás minősége. szabványokon, tanúsítványokon alapulna. A következő szakasz a személyes adatok kereskedelmi felhasználásának feltételeinek megteremtése, harmadik szakaszban pedig egy „One Stop Shop” platformot kívánnak kialakítani, ami egyszerre szolgálja ki az adatgazdákat és kutatókat, fejlesztőket, miközben becsatornázza az EU-s adatpiacokat is.⁷⁹

Az állami szektorban keletkezett, személyes adatokat nem tartalmazó adatbázisokat is szeretnék rendelkezésre bocsátani gazdaságélénkítő hatások elérése céljából (közadatportál). Ez csak az adatgyűjtés és adatformátum standardizálásával képzelhető el. Az adatfelhasználás elősegítése céljából létrehozták a Nemzeti Adatvagyon Ügynökséget (NAVÜ).⁸⁰ A NAVÜ működését részletesen a 6.2.5. pontban mutatom be.

Az egészségügyi szektor területén való felhasználásra kifejezetten kitér a Stratégia, hogy a meglévő adatvagyonot felelősen használják, illetve az MI-ben rejlő lehetőségek kihasználását a diagnosztika és gyógyítás területein erősítsék. Cél egyrészt a gyorsan termelődő adatvagyon korszerű infrastruktúrán való elérhetővé tétele MI elemzési lehetőségekkel, valamint preventív, szűrési és döntéstámogató célalkalmazások bevezetése, illetve a betegellátás és egészségügyi menedzsment és adminisztráció területén MI alkalmazása.⁸¹

2.4. Következtetések

⁷⁷ MI Stratégia 18. o.

⁷⁸ MI Stratégia 43. o.

⁷⁹ *Adatgazdaság beindítása.* In *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája.* Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

⁸⁰ *Adatgazdaság beindítása.* In *Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája.* Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020, 24. oldal

⁸¹ MI Stratégia 36. o.

Jól láthatjuk, hogy az adatok, különösen a személyes adatok felhasználásában rejlő lehetőségeket az Európai Unió és Magyarország egyaránt felismerte, és stratégiát készített ennek megvalósításáról. Közös jellemzője a felhasználási terveknek, hogy az eddigi USA-ban és Kínában tapasztalathoz képest új megközelítést tartalmaz: nem bízza sem teljesen a magánszektorra, és nem is sajátítja ki az államnak a felhasználást, hanem részletes szabályozással, állami ellenőrzéssel igyekszik kiépíteni az „európai és magyar” utat.

Jelenleg az EU-ban több forrásban találhatunk információt az európai adatfelhasználási útra. Az első az Európai Adatstratégia, aminek célja egy olyan egységes adatpiac létrehozása volt, amely amellel, hogy több adatot biztosít a gazdaság és társadalom számára garantálja azt is, hogy az adatokra vonatkozóan továbbra is az előállító szervezetek és egyének bírjanak döntési jogosultsággal. Ettől várja az EU Európa globális versenyképességének növekedését és adatszuverenitásának megteremtését.⁸²

A következő jogforrás az adatkormányzási rendelet (Data Governance Act), Az adatkormányzási rendelet megkönnyíti a vállalatok, az egyének és a közsféra közötti adatmegosztást. A rendelet a mások jogaival – pl.: üzleti titok, személyes adatok védelme, szellemi-tulajdon -érintett közszférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok felhasználását biztosítja és szabályozza. A rendelet már elfogadásra került és hatályba lépett, de alkalmazni csak 2023. március 24. napját követően kell.⁸³

Az adatmegosztási jogszabály tervezete (Data Act) nyújt segítséget abban, hogy „ki és milyen feltételek mellett teremthet értéket az adatokból”.⁸⁴ Ezt úgy kívánja megvalósítani, hogy részletes szabályokat tartalmaz az adatok használatára, azokhoz való hozzáférésre, az adatfelhasználó személyére, az adatok jellegére és felhasználásuk céljára vonatkozóan oly módon, hogy az EU valamennyi gazdasági ágazatában alkalmazható legyen.⁸⁵ A Bizottsági javaslat 2022. február 23. került nyilvánosságra.

A disszertáció egészségügyi fókuszja miatt mindenképpen szükséges kitérni az Európai Egészségügyi Adattérre vonatkozó rendeletjavaslatról. Ez az első közös uniós adattér, amire vonatkozóan szabályozási javaslat az Európai Adatstratégia alapján létrejött.⁸⁶ Három szempontból kiemelt a jelentősége: egyrészt elősegíti az érintettek egészségügyi adataik feletti önrendelkezési jogát, másrészt támogatja az egészségügyi adatok elsődleges (egészségügyi ellátás), illetve másodlagos célokból (különösen kutatás, innováció, szakpolitikai döntéshozatal) való felhasználását, harmadrészt biztonságos feltételek mellett az EU számára lehetővé teszi az adatok cseréjét, felhasználást, újrafelhasználását.⁸⁷

Bizonyos mértékben az EU és Magyarország is a saját fizikai területein belül képzelel el az adatok felhasználását és abból származó előnyök realizálását. Ebben a fejezetben a cél a tendencia és a stratégiák általános bemutatása volt, a – már ismerté vált – részletszabályok és az azokra adott válaszok hosszas bemutatásától tartózkodtam. A későbbiekben is csak téma szempontjából releváns javaslatok bemutatására szorítkozom.

⁸² Európai Bizottság: A European Strategy for data

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-data> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁸³ Adatkormányzási rendelet 38. cikk

⁸⁴ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságért

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁸⁵ Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály – Tájékoztató <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/data-act-factsheet> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁸⁶ Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér (Továbbiakban Európai egészségügyi adattér) https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

⁸⁷ Európai egészségügyi adattér

3. Felhasználás szempontjából jelentős alapjogok és fejlődésük, valamint az alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban, személyes adat jogi természete

3.1. A magánszféra/magánélet védelme

Magánszféra védelméhez való jogot sokan és sokféleképpen definiálták. Volt, aki szerint kontroll valakinek az adata felett és a jog annak az eldöntésére, hogy ki mit tudjon rólad és mikor.⁸⁸ Mások szerint az egyedülléthez való jogot jelenti, de az a nézet is elterjedt, hogy a személynek az a joga, hogy elmeneküljön a saját életébe a nyilvánosság vizsgálata vagy a nem kívánt beavatkozás elől.⁸⁹ A háborítatlan magánélet védelméhez való jog elismerése a XIX. sz. végén az amerikai jogfejlődésének eredménye, amit az európai államok is átvettek. A magánélet általános védelméhez való jognak több aspektusa van, több nevesített alapjog is köthető hozzá, és esetről esetre ítélandó meg ezek fennállása.⁹⁰ Fejlődése során mindig egy-egy aspektusa került elő, és egy szóval nem is írható le teljesen a magánélet védelmének tartalma.⁹¹

Az emberek magánszféra védelme szempontjából három nemzetközi jogforrásra szükséges kitékinteni. Egyik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 12. cikke, ami lefekteti a magánszféra védelméhez való jogot azzal, hogy deklarálja „senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni”. Emellett a részes államok kötelezettségévé teszi, hogy a magánszféra védelmét megsértő tevékenységekkel szemben törvényi védelmet biztosítsanak a polgáraiknak.⁹²

Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke szól a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogról, ami a magán- és családi élet, lakás és levelezés tiszteletben tartását várja el. Az EJEE szerint akkor korlátozható a fenti jog, ha hatóság „a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme” érdekében teszi.⁹³

A harmadik jogforrás a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezménye, aminek 17. cikke szól a magánélet védelmével kapcsolatos előírásról. Eszerint „senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig a becsülete és jó hírneve elleni jogtalan támadásnak”. Az EJEE-hez hasonlóan a PPJNE is előírja, hogy ezt a védelmet törvényi szinten kell az állampolgároknak biztosítani.

A magánszféra védelmének igénye az ember kétféle életszférája közti megkülönböztetéséből indul ki: azaz a „magánlétének” és azon kívüli világnak az elhatárolásából. Ez a határ a történelem folyamán folyamatosan változott.⁹⁴ A magánszféra védelem nem abszolút jog, ez látszik abból is, hogy magában az egyezményekben is találunk olyan eseteket, amikor korlátozható.

⁸⁸ Hasselbalch & Tranberg, 2016. 183. oldal

⁸⁹ Kuner, C., Cate, F. H., Millard, C., & Svantesson, D. J.: Privacy—an elusive concept. = *International Data Privacy Law*, 2011, Volume 1, Issue 3, 141-142.

⁹⁰ Ezhiloviya S.P., Singh P., Koumar R., Kothari P., Dhand S.: History and Development of Human Rights in India, with a Comparative study of Human Rights in China = *International Journal for legal research & analysis*, Volume 2 ISSUE1, April 2021. ISSN: 2582-6433 6. oldal

⁹¹ Szabó, M. D.: Kísérlet a privacy fogalmának meghatározására a magyar jogrendszer fogalmaival = *Információs Társadalom: Társadalomtudományi Folyóirat*, 2005, 5 (2). pp. 44-54. 44. oldal

⁹² Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

⁹³ Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE) 8. cikk

⁹⁴ Szabó, 2005, 45. oldal

Szabó Máté Dániel szerint a privacy „az egyén joga ahhoz, hogy magáról döntsön”.⁹⁵ Ez kiterjed egyrészt a fizikai lét feletti önrendelkezési jogára, illetve az információs önrendelkezési jogra, és a „jog alanyára és egyben tárgyára vonatkozó ismeretek feletti döntés szabadságát” jelenti.⁹⁶ Mindkettő terület⁹⁷ megjelenik több nevesített alapjogban.⁹⁸ A fizikai önrendelkezés joga megjelenik az élethez való jogban, kínzás és megalázó, embertelen bánásmód tilalmában, személyes szabadság és biztonság jogában, mozgás szabadságában, illetve a fenti jogok negatív oldalában. A nevesített alapjogokkal le nem fedett részt pedig az emberi méltósághoz való jog védi.⁹⁹ A következő pontban az információs önrendelkezési jog és adatvédelem fogalmak magyarázata, illetve egymáshoz való viszonyának megfogalmazása következik.

3.2. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog

3.2.1. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog egymáshoz való viszonya

Az információs önrendelkezési jog az ellenőrzést biztosítja az egyénnek az egyén és külvilág közötti információáramlás felett, mind pozitív mind negatív értelemben. Jelenti egyrészt az egyénnek rá vonatkozó ismeretek feletti rendelkezési jogát, azaz egyrészt - pozitív értelemben - az önkifejezéshez való jogot¹⁰⁰, másrészt – negatív értelemben - az eltitkolás és rejtőzködés jogát.¹⁰¹ Ugyanakkor kiterjed a külvilágra vonatkozó ismeretekre is, azaz a – pozitív értelemben - külvilág megismerésének szabadságára¹⁰², de – negatív értelemben megközelítve – a külvilág ismereteitől való elzárkózásra is.¹⁰³

Az egyénnek a rá vonatkozó ismeretek feletti rendelkezési jog negatív oldalához tartozik a személyes adatok védelme. Az adatvédelem fogalma nem egyezik meg teljesen az információs önrendelkezési jog fogalmával, ez utóbbi túlmutat rajt, ennek részét képezi. Az adatvédelem azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától.¹⁰⁴ Az adatvédelmi szabályok ugyanis kezdetben csak védelmi jogként érvényesültek, és nem biztosítottak a természetes személyeknek rendelkezési jogot az adataik felett. Az információs önrendelkezési jog – az egyén vonatkozásában - ezzel szemben a személyes adatok védelmét kiegészíti az aktív oldallal, és elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról”.¹⁰⁵ Az adatvédelmi jog fejlődése során jelent meg tehát az információs önrendelkezési jog alapját képező rendelkezési jog, így mondhatjuk, hogy az információs önrendelkezési jog az adatvédelem fejlődésének eredménye. Ebből azonban nem következik, hogy fejlődésük tekintetében ne lenne elképzelhető olyan irány, ahol még jobban eltávolodnak egymástól.

Az információs önrendelkezési jog fogalma a német népszámlálási törvényről hozott szövetségi alkotmánybírói ítélethez nyúlik vissza. Ekkor a Német Szövetségi Alkotmánybíróság az alkotmányban rögzített személyiségi jogokból vezette le ezt a jogot, annak ellenére, hogy *expressis verbis* nem szerepelt a szövegben. Az Alkotmánybíróság szerint ez biztosítja az

⁹⁵ Szabó, 2005, 46. oldal

⁹⁶ Szabó, 2005, 48. oldal

⁹⁷ Az információs önrendelkezési jog 3.2.1. pontban kerül részletesen kifejtésre.

⁹⁸ Szabó, 2005, 48. oldal

⁹⁹ Lásd bővebben: Szabó, 2005, 48. oldal

¹⁰⁰ Ide tartoznak a kommunikációs szabadságjogok, véleménynyilvánítás, szólás – és sajtószabadság, médium szabadság, alkotás szabadsága, művek terjesztésének szabadsága, lelkiismereti és vallásszabadság gyülekezési és egyesülési szabadság. Lásd bővebben: Szabó, 2005, 50. oldal

¹⁰¹ Nevesített jogként ide tartozik a személyes adatok védelme, valamennyi szabadság negatív oldala.

¹⁰² Tájékoztatottsághoz való jogot jelenti (tanszabadság, információs szabadság)

¹⁰³ Nemtudáshoz való jog

¹⁰⁴ Jóri A., Soós A. K., Bártfai Zs., Hári A.: *A GDPR magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2018. 612. oldal, 24. oldal

¹⁰⁵ 15/1991. (IV.13.) AB határozat

érintettek védelmét a személyes adatok korlátlan kezelése, tárolása, alkalmazása, továbbítása ellen úgy, hogy lehetőséget biztosít az érintetteknek arra, hogy ők maguk döntsenek az adataik megadásáról és használatáról. Az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy az alapjog korlátozása csak akkor jogszerű, ha nyomós közérdekből szükséges, törvényi rendelkezésen alapul, és kellően egyértelmű, ami alatt az arányosság értendő. A német alkotmány is ezeket a követelményeket támasztja az alapjogkorlátozással szemben.¹⁰⁶

Megjegyzendő, hogy a magyar Alkotmánybíróság tágabban értelmezte¹⁰⁷ a személyes adatok védelmét: nem hagyományos védelmi jogként, hanem annak aktív oldalát is figyelembe véve, információs önrendelkezési jogként. Szabó Máté Dániel szerint ez nem pontos, tekintettel arra, hogy a személyes adatok védelme sok esetben laza kapcsolatban áll az egyén önrendelkezésével, elsődleges szerepe az adatok fizikai és jogi védelmének biztosítása.¹⁰⁸

3.2.2. Az adatvédelem és információs önrendelkezési jog fejlődése

Az adatvédelem fejlődésének egyik közvetlen indikátora – elsősorban politikai és gazdasági hatások mellett – az informatikai és kommunikációs technológiák fejlődése, és e technológiák alkalmazásának általánossá válása volt. Az adatvédelmi jogalkotás közvetlenül reflektált a technológia fejlődésére.¹⁰⁹ Az adatvédelmi szabályok fejlődése tekintetében alapvetően sokféle megközelítés ismert arra vonatkozóan, hogy hány szakasz határolható el egymástól. Magyarországon az uralkodó álláspont szerint három szakaszt, három generációt különböztetünk meg, amit Szőke Gergely részletesen elemez. Jelen dolgozatban ezt veszem alapul.

3.2.2.1. Első generációs adatvédelmi szabályozás kialakulása, jellemzői

Az első generációs adatvédelmi szabályozás a nagy állami adatbázisok összekapcsolása miatt felmerülő, az állami információs túlhatalomtól (a Nagy Testvértől) való félelemre adott válasznak tekinthető. A jogalkotó az érintettek magánszférájának védelmét az adatkezelők korlátozásával kívánta biztosítani, de még nem merült fel a személyes adatok feletti érintetti kontroll megteremtésének igénye jogi szabályozás által. A szabályozás középpontjában az első generációban tehát az adatkezelő állt, bár adatkezelő alatt ekkor nagy, elsősorban állami adatkezelők értendők.¹¹⁰

Az első generációs jogszabályok elsődleges célja a nagy (döntően állami) adatbázisok átláthatóságának megteremtése volt,¹¹¹ és a hatályuk csak az automatizált adatkezelésekre terjedt ki, a manuális adatkezelésekre nem, és elsősorban a nyilvántartást kiszolgáló technológiát szabályozták.¹¹² Ezt alátámasztja a törvények terminológiája is, hiszen magánszféra és annak védelme helyett a szabályozás „adatbankokról”, „adatbázisokról” és „rekordokról” rendelkezett, és hangsúlyos szerepet kapnak az adatbiztonságra vonatkozó szabályok.¹¹³

További fontos jellemző, hogy e törvények még nem biztosítottak általános rendelkezési jogot az adatalanyok számára a személyes adataik felett, csak néhány részjogosítványt (betekintés és

¹⁰⁶ Német alaptörvény - Grundgesetz Art. 19.

¹⁰⁷ 15/1991. (IV. 13.) AB határozat II.

¹⁰⁸ Szabó, 2005, 51. oldal

¹⁰⁹ Dr. Szőke Gergely László: *Az európai adatvédelmi jog megújítása*. Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén. Doktori értekezés. Pécs, 2014, Pécsi Tudományegyetem. 51. oldal

¹¹⁰ Szőke, 2014, 51. oldal

¹¹¹ Szőke, 2014, 30. oldal, idézi: Jóri A.: *Adatvédelmi kézikönyv*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 524 oldal

¹¹² Szőke, 2014, 30. oldal, idézi: Jóri, 2005, 25. oldal

¹¹³ Szőke, 2014, 30. oldal, idézi: Mayer-Schönberger, V.: *Generational Development of Data Protection in Europe*. In.: Agre P. E., Rotenberg M. (szerk.): *Technology and Privacy: The New Landscape*. Cambridge and London, The MIT Press, 1998. 219-241 oldal, 223-224. oldal

a helyesbítés jogát). Bár ezek az információs önrendelkezési jog részjogosítványai,¹¹⁴ illetve általában az érintetti kontroll gyakorlásának fontos eszközei lettek, ekkor azonban e jogoknak szűk szerepük volt,¹¹⁵ így nem beszélhetünk még kialakult információs önrendelkezési jogról. Ezzel összhangban az érintett hozzájárulása és általában az adatkezelés jogalapjának kérdése vagy egyáltalán meg sem jelenik, vagy nem különösebben hangsúlyos. Az első és második generációs szabályozás közötti legfontosabb elhatárolási szempont épp az érintettek rendelkezési jogának terjedelme. Már az első generációban felismerte azonban a jogalkotó, hogy az adatvédelem érvényesülése csak megfelelő felügyelőhatóságok felállítása mellett biztosítható. A jogszabályok rendezték az ombudsman jellegű vagy hatósági hatáskörökkel rendelkező felügyelőszervek feladat- és hatásköreit,¹¹⁶ és az adatbázisok bejelentési vagy engedélyeztetési kötelezettsége is az első generációs szabályozások fontos jellemzői voltak.

3.2.2.2. Második generációs szabályozás kialakulása és jellemzői

A személyi számítástechnika és Internet elterjedése megváltoztatta az üzleti szféra adatkezelési gyakorlatát, és a világosság vált, hogy a gazdasági szereplők adatkezelése szinte jelentősebb veszélyt jelenthet az államénál az érintettek magánszférájára, ezért a második generációs szabályozás minden esetben kiterjed az üzleti szféra adatkezeléseire is. Elfogadottá vált ezen kívül az is, hogy az adatvédelmi szabályozás hatályát nem csak a számítógéppel, de a manuálisan végzett adatkezelésekre is ki kell terjeszteni.

Az adatalany szerepe megerősödött, az érintettek általános és igen széles rendelkezési jogot kaptak személyes adataik kezelésével kapcsolatban, azaz kialakult az információs önrendelkezési jog. Az adatkezeléssel kapcsolatos döntések meghozatala tehát nagyrészt az érintetthez került át, elvárva egyben egyfajta aktív részvételt is a részéről.¹¹⁷ A második generációs szabályozás fő jellemzője tehát, hogy a jogalkotó absztrakt szabályokat alkotott, melyekkel az érintettet széleskörű rendelkezési joggal ruházta fel az adatkezelés egész folyamatára nézve, számítva egyben az aktív közreműködésére is.¹¹⁸ Ebben a modellben kiemelt szerepet kap az érintett hozzájárulása, ugyanis – az információs önrendelkezési joggal összhangban – az egyik legfontosabb adatkezelési jogalap, amely a különleges adatok kezelése és az adatok harmadik országba történő továbbítása kapcsán is jelentős.

Ebben az időszakban is megjelentek már egyes, az érintett szerepét erősíteni kívánó, de néhol az információs önrendelkezési jogot tulajdonképpen szűkítő (paternalista) imperatív szabályok az adatvédelem területén. Ilyen például szigorú felelősséget elváró adatvédelmi szankciók megjelenése, a különleges adatok kezelésének főszabály szerinti tiltása, a célhoz kötöttség követelménye.¹¹⁹ Megjelentek a szektorális szabályok az adatvédelem területén is. Ez szükségszerű volt, hiszen az információs önrendelkezési jog, mint alkotmányos jog csak jogszabályi szinten korlátozható, ezért szükség volt az adatkezelést elrendelő szektorális szabályokra azokon a területeken, ahol az érintett hozzájárulása nem jöhet szóba jogalapként. Megjelentek az adatkezelési jogalapok¹²⁰ és erősödött az adatvédelmi felügyelőhatóságok szerepe. Az érintetti kontroll erősödésével párhuzamosan megjelent az a jogosítvány is, hogy

¹¹⁴ Szőke, 2014, 31. oldal, idézi: Jóri, 2005, 24. oldal

¹¹⁵ Szőke, 2014, 31. oldal, idézi: Mayer-Schönberger, 1998, 226. oldal

¹¹⁶ Szőke, 2014, 31. oldal, idézi: Burkert H.: „*Privacy-enhancing technologies: Typology, critique, visions*. In: Agre P. E., Rotenberg M. (szerk.): *Technology and Privacy: The New Landscape*. Cambridge and London, The MIT Press, 1998. 125-142 oldal, 48. oldal

¹¹⁷ Mayer-Schönberger, 1998, 231. oldal

¹¹⁸ Solove ezt a megközelítést nagyon találóan *privacy self-management*-nek nevezi.

Szőke, 2014, 46. oldal, idézi: Solove, D. J.: Introduction: Privacy Self-Management and the Consent Dilemma = *Harvard Law Review*, 7.sz., 2013, pp. 1880-1903, 1880. oldal

¹¹⁹ Szőke, 2014, 46. oldal

¹²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/680 irányelve (a továbbiakban: (EU) 2016/680) 7. cikk

az adatalanyok a felügyelőhatóságokhoz fordulhatnak bejelentéseikkel.¹²¹ Ezek egyes országokban ombudsmanhoz hasonló intézmények, máshol érdemi döntési jogosultsággal is rendelkező hatóságok voltak.

A második generációs szabályozásra példa egyrészt a magyar Avtv.¹²² vagy az adatvédelmi irányelv. Az adatvédelmi irányelv újításai közé tartozott többek között, hogy nem tartalmazott eltérő szabályokat a közszféra és magánszféra adatkezelőire, és kiterjedt a hatálya az automatizált és manuális adatkezelésekre is, valamint széleskörű jogköröket szánt az adatvédelmi felügyelőhatóságnak. Megjelentek továbbá az adatkezelés jogalapjai, illetve a különleges adatok kezelésére vonatkozó szabályrendszer, valamint az érintettek pozícióját erősítő érintetti jogok.¹²³

3.2.2.3. Harmadik generációs szabályozás kialakulása, jellemzői

A harmadik generációs szabályozás kialakításának szükségessége mögött több technológiai és társadalmi hatás állt. Ekkor nem az új eszközök megjelenése, hanem a korábbi változásokat indukáló eszközök tömegessé válása, újfajta felhasználása jelentette a változást.¹²⁴ Egyrészt egyre nagyobb szerepet kezdtek betölteni a felhasználók által generált, továbbított, kiválasztott tartalmak, szemben a korábbi, felhasználók felé irányuló információáramlással (Web 2.0-es szolgáltatások megjelenése). Az adatok tárolási módja is megváltozott: előtérbe került az online, jelentősen olcsóbb tárhelyek használata (felhőszolgáltatások). Az online szolgáltatások pár piaci szereplő kezében kezdtek koncentrálni, akik így erősebb pozícióba kerülnek, ami ahhoz vezet, hogy a felhasználók képtelenek lettek az adatkezelésre vonatkozó feltételeket jelentős mértékben befolyásolni, ha a szolgáltatást igénybe kívánják venni, azt kizárólag az előre meghatározott feltételek mentén tehetik (take it or leave it). Általánossá vált továbbá a mobiltelefonok és okoseszközök használata, ami lehetővé tette az érintettek tartózkodási helyének nyomon követését, és soha nem látott mértékben személyes adatok kezelését. A profilozás és viselkedésalapú marketing szolgáltatások pedig az online gazdaság jelentős szegmensévé váltak, a tartalomszolgáltatók egyik legjelentősebb pénzügyi forrásává. A felhasználók által készített és közzétett adatmennyiség soha nem látott méreteket ölt, nagyrészt strukturálatlan formában. Emiatt központi kérdéssé vált, hogy miként oldható meg a hatalmas adatmennyiség megbízható elemzése (Big Data jelenség). Nem hagyható figyelmen kívül továbbá a globalizáció hatása, azaz a multinacionális vállalatokon belüli adatforgalom, valamint a kamerákkal felszerelt drónok adatkezelésének problémája sem.¹²⁵

Az átalakítás szükségessége mögött társadalmi hatásokat is találunk: az adatkezelések tömeges növekedése az adatkezelések átláthatatlanságához vezetett, ami még inkább csökkentette az érintetti kontrollt, és növelte az érintett kiszolgáltatottságát. Biztonsági célokból pedig az állam is egyre nagyobb igényt támaszt napjainkban személyes adatok kezelésére.¹²⁶ A fenti körülmények között bebizonyosodott, hogy az információs önrendelkezési jogon alapuló adatvédelmi szabályozás nem tudja kellő mértékben megvédeni az érintettet: az érintettek rutinszerűen adják meg hozzájárulásukat az adatkezelésekhez, a hozzájárulás formálissá vált, ami paradigmaváltás szükségességét eredményezte.¹²⁷

A harmadik generációs szabályozásra legjelentősebb példa a GDPR. A rendelet egyrészt újítást hozott az érintett és adatkezelő közti kapcsolat újraértelmezésében, hiszen az érintett központú szabályozásból az adatkezelő központú szabályozás felé tartalmazott elmozdulást. Nem az

¹²¹ (EU) 2016/680) Irányelv 18-22. cikk

¹²² A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény

¹²³ Szőke, 2014, 42. oldal

¹²⁴ Szőke, 2014, 54. oldal

¹²⁵ Szőke, 2014, 54-62. oldal

¹²⁶ Szőke, 2014, 62-75. oldal

¹²⁷ Szőke, 2014, 75. oldal

érintettől várja, hogy védje meg magát: ezt az adatkezelő kötelezettségévé teszi. További fontos tendencia az adatkezelés átláthatóságának és az elszámoltathatóság kötelezettségének erősödése, garanciális és tartalmi szabályok szerepének növelése.¹²⁸

3.2.3. Adatvédelem és információk önrendelkezési jog fejlődése az EU-ban

A szabályozási koncepciók és jogpolitikai célok áttekintése után szeretném bemutatni, hogy az Európai Unió és Magyarország jogrendszerében milyen jogalkotási lépések vezettek a jelenlegi szabályozáshoz.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948.) az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950.), bár nem kimondottan uniós jogalkotásnak minősülnek, de mégis jelentős hatással bírtak az adatvédelmi fejlődésre. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a személyiségi jogok keretrendszerének alapját tette le, majd az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amihez az EU – mint nemzetközi szervezet¹²⁹ - is csatlakozni kívánt,¹³⁰ és biztosította a magán- és családi élet, lakás és levelezés tiszteletben tartásához való jogot.¹³¹

A következő fontos esemény az adatvédelmi jog fejlődésében – az előző pontban már említett - a német alkotmánybíróság népszámlálásról hozott ítélete (Volkszählungsurteil) volt, amely után sorra kerültek elfogadásra Európában és a világ egyéb részein adatvédelmi tárgyú törvények,¹³² így különösen a német tartományokban, Ausztriában, Norvégiában, Finnországban, Hollandiában.¹³³ Tekintettel arra, hogy egyre erősebb volt az igény az államok között személyes adatok áramlására, ezért az OECD keretében megfogalmazásra kerültek adatvédelmi irányelvek¹³⁴(1980.).¹³⁵ Az OECD irányelvek nem specifikusan az Európai Unióra vonatkoznak, hanem más kontinens országai, mint például az USA is elfogadták.

A következő jogforrás hatálya azonban már az Európai Unióra korlátozódott. Ez a dokumentum az Európa Tanács személyes adatok gépi felhasználása során az egyének védelméről szóló, 1981. január 28-i, 108. számú egyezménye¹³⁶. Az egyezmény célja, hogy „minden egyén számára biztosítva legyen, hogy jogait és alapvető szabadságjogait, különösen a magánélethez való jogát tiszteletben tartsák személyes adatainak gépi feldolgozása során”.¹³⁷

¹²⁸ Szóke, 2014, 82-84. oldal

¹²⁹ A csatlakozáshoz szükség van EJEE valamennyi részes állama és EU ratifikálására. 2013 áprilisában született egy megállapodástervezet, melyről megállapította az Európai Unió Bírósága 2/2013. sz. véleményében, hogy az EUSZ 6. cikkébe ütközik, ezért ehhez további tárgyalásokra van szükség. (<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes> Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.)

¹³⁰ Európai Parlament: A Lisszaboni szerződés <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes>

Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.

¹³¹ EJEE 8. cikk (1)

¹³² Hessen tartományban 1970-ben, 1973-ban Svédországban, 1976-ban szövetségi szinten a Német Szövetségi Köztársaságban, 1977-ben Franciaországban, majd 1984-ben az Egyesült Királyságban. Lásd bővebben: 1.1. pont. In: V. Árvay, T. Bendik, K. Bojnár, P. Buzás, D. Eszteri, A. Hackspacher, . . . J. Sziklay, A. Péterfalvi, B. Révész, & P. Buzás (szerk.), *Magyarázat a GDPR-ról*. Budapest, Wolters Kluwer (Complex) Kiadó, 2018.

¹³³ Jóri A.: Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése 27. o. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/jori-andras/jori-andras-vedes-ertekezes.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

¹³⁴ OECD Overview OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data Hungarian translation <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/15590228.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

¹³⁵ Jóri A.: Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése 29. o. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/jori-andras/jori-andras-vedes-ertekezes.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

¹³⁶ 1998. évi VI. törvény az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről (a továbbiakban 1998. évi VI. törvény)

¹³⁷ 1998. évi VI. törvény 1. cikk

Az Egyezmény azonban nem bizonyult elégségesnek ezen a területen, ezért a bizottság kezdeményezte az Adatvédelmi irányelv (1995.)¹³⁸ megalkotását, ami lefektette az adatvédelmi jog EU-n belüli egységes alapjait. Az irányelvet a második generációs szabályozás hatotta át, és bár nem sikerült egységesíteni az EU-n belüli adatvédelmi szabályozást, mégis jelentős nemzetközi hatása volt: Új-Zéland, Hongkong és Quebec adatvédelmi szabályozásán is érezhető a befolyása.¹³⁹

A személyes adatok védelmének EU történetében való szabályozásában kiemelt szerepe van az Alapjogi Chartának (2000.). A Charta ugyanis háromszintű védelemmel biztosítja a védelmet: egyrészt rögzíti, hogy „mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez”.¹⁴⁰ Másrészt meghatározza azokat a feltételeket, melyek előfeltételei a személyes adatok kezelésének, azaz: ilyen adatokat csak tisztességesen és jóhiszeműen, meghatározott célokra, az érintett személy hozzájárulása alapján vagy valamilyen más, a törvényben rögzített jogos okból lehet kezelni. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a róla gyűjtött adatokat megismerje, és joga van azokat kijavíttatni”.¹⁴¹ A védelem további fontos eleme, hogy az ellenőrzés kötelezettségét független hatóságra telepíti.¹⁴² Az Alapjogi Charta legnagyobb jelentősége az adatvédelem szempontjából, hogy a magán- és családi élet védelmétől¹⁴³ elkülönült fejezetben, önállóan nevesített alapjogként tárgyalja a személyes adatok védelméhez fűződő jogot¹⁴⁴. Ez idáig a magánélet, a magántitok védelmét garantáló rendelkezések adták az adatvédelem uniós jogi hivatkozási alapját. Ettől kezdve a személyes adatok védelme nevesített alapjoggá vált az uniós jogban.¹⁴⁵ Az EU Alkotmányában is találtunk utalást a személyes adatok védelmére, ami kiegészítette volna a védelmet annyival, hogy az uniós intézmények, szervek és hivatalok által, illetve a tagállamok uniós jog alkalmazási körébe tartozó tevékenységeik során végzett személyes adatok kezelése tekintetében történő védelmét, valamint az ilyen adatok szabad áramlására vonatkozó szabályokat európai törvénynek vagy kerettörvénynek kellett volna megállapítani.¹⁴⁶

A Charta 2000-ben való kihirdetésekor nem bírt kezdetben kötelező erővel és közvetlen hatállyal, az Alkotmány pedig ratifikáció hiánya miatt nem került alkalmazásra, így a személyes adatok védelme nem volt kellően biztosított jogforrási szinten. A szilárd védelmet a Lisszaboni Szerződés 2009. évi elfogadása hozta meg, ami kötelező erejű jogforrásként szabályozza, hogy „mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez”. Rendes jogalkotási eljárásra biztosít hatáskört az Európai Parlament és a Tanács részére, és szintén szabályozza a független hatóság ellenőrzési szerepét.¹⁴⁷

Az adatvédelem, illetve információs önrendelkezési jog uniós fejlődésének következő fontos lépése az a GDPR¹⁴⁸ (2016.) elfogadása és hatálybalépése volt. A GDPR-nak azért van kiemelkedő szerepe, mert rendeleti jogforrási jellege következtében egységesítette az adatvédelmi szabályozást és közvetlenül hivatkozhatóvá vált az állampolgárok számára.

¹³⁸ Általános adatvédelmi rendelet

¹³⁹ Jóri A.: Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése 34. o. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/jori-andras/jori-andras-vedes-ertekezes.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

¹⁴⁰ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Alapjogi Charta) (2012/C 326/02) 8. cikk (1)

¹⁴¹ Alapjogi Charta 8. cikk (2)

¹⁴² Alapjogi Charta 8. cikk (3)

¹⁴³ Alapjogi Charta 7. cikk

¹⁴⁴ Alapjogi Charta 8. cikk

¹⁴⁵ Szőke, 2014, 41. oldal, idézi: Az információs jogok, in: Halmai G., Tóth G. A. (szerk.): Emberi jogok, Osiris, Budapest, 577-635 oldal, 581. oldal

¹⁴⁶ Európai Alkotmány I-51. cikk (2)

¹⁴⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2016/C 202/01) (a továbbiakban: EUMSZ) 16. cikk (1)-(3)

¹⁴⁸ Általános adatvédelmi rendelet

Magyarországon elsőként a személyes adatok védelmének alapvető jogként való elismerése az Alkotmány módosításával¹⁴⁹ történt. Ekkor még hiányoztak a személyes adatok védelmére vonatkozó részletszabályok, amit az Alkotmánybíróság gyakorlata igyekezett pótolni. Ide tartozott a 15/1991. (IV.13.) AB határozat, amiben a személyes adatok védelmének aktív oldala, az információs önrendelkezési jog is megjelent, valamint a célhoz kötöttség elvére való hivatkozást is találunk.¹⁵⁰ Az adatvédelem első törvényi szintű szabályozását 1992. évben fogadták el, nevezetesen az 1992. évi LXIII. törvényt a személyes adatok védelméről és közérdekű adatok nyilvánosságáról (Avtv.). Bár Magyarországon ez volt az első adatvédelmi törvény, de a rendelkezései alapján ez a második generációs szabályozáshoz tartozott. Az Avtv-t 2011. évben az információs önrendelkezési jogról és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 2011. évi CXII. tv. váltotta, ami napjainkban is hatályban van. Az új törvény megalkotására azért került sor, mert az Avtv. közel két évtizedes alkalmazása, valamint az adatvédelmi biztosi intézmény másfél évtizedes működésének tapasztalataira építve az információs önrendelkezési jogról, valamint az információs szabadságról új törvényt kívántak elfogadni.¹⁵¹ Bár a GDPR alkalmazását követően elkerülhetetlennek bizonyult az átfogó módosítása, módosított formájában ma is kiegészíti a GDPR rendelkezéseit.

3.3. Alapjogok érvényesülése a magánjogi viszonyokban

Az Alaptörvény – így a benne foglalt alapjogok - a közjog részét képezi, így közvetlenül a közjogi – állam és állampolgár közti - viszonyban hivatkozható (vertikális hatály), és az érvényesülés kereteit pedig az AB gyakorlata határozza meg.¹⁵²

Közjogi jellege ellenére mégis jogosan merül fel a kérdés, hogy kifejtik-e hatásukat, illetve miképp az Alaptörvényben deklarált alapjogok a magánjogi életviszonyokban, mint például ha személyes adatok felhasználására a felek magánjogi szerződést szeretnének kötni.

Az alapjogok magánjogban való érvényesülése kapcsán négy modell képzelhető el. Az első modell alapján az alapjogok és a magánjog mereven elkülönített jogterületek, amelyek között nincsen átjárás. A második modell szerint az emberi jogok egyetemesek, tehát a magánjogi jogviszonyokban is közvetlenül, kötelező módon érvényesülnek. A harmadik modell azt az álláspontot képviseli, hogy bár az emberi jogok érvényesülése nem lehet közvetlen a magánjogban, de a magánjogi kódexek generálklauzulái közvetíthetik azokat. A negyedik modell értelmében pedig az alapjogok közvetlenül a magánjogi jogalanyokat nem, csak az államot kötelezik, azonban az államnak kötelessége ezeket a magánjogi jogviszonyokban érvényesíteni a bíróságok döntésein keresztül. Az Alkotmánybíróság is az alapjogok közvetett horizontális hatálya mellett foglalt állást,¹⁵³ így a harmadik modellt tekintem én is elsődlegesnek. Nevezetesen azt, hogy közjogi jogforrás jellege ellenére az Alaptörvénybe foglalt értékrendnek, így különösen az alapjogoknak a magánjogban is érvényesülnie kell.¹⁵⁴

¹⁴⁹ 1989. évi XXXI. tv. 34. §: 59. § A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

¹⁵⁰ Jóri A.: Egy 30 éves alkotmánybíróági határozat margójára https://gdpr.blog.hu/2021/04/20/egy_30_eves_alkotmanybirosagi_hatarozat_margojara Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

¹⁵¹ Általános indokolás az információs önrendelkezési jogról és közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 2011. évi CXII. törvényhez

¹⁵² Zakariás K.: *Személy és személyiség az orvosi jogban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 352. oldal

¹⁵³ 8/2014. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [55]–[56]

¹⁵⁴ Paczolay P.: A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai. Előadás, a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencia. (2013. február 1.) 1. o. https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/kozjog_civiljog_kapcsolata_paczolay_peter.pdf Letöltés dátuma: 2022. 01. 16.

Erre azonban csak közvetetten, állam által alkotott jogszabályok alapján van lehetőség: ezt nevezzük az alapjogok horizontális hatályának vagy harmadhatálynak (Drittwirkung).¹⁵⁵

Az Alaptörvény expressis verbis előírja az alapvető jogok tiszteletét és védelmét.¹⁵⁶ Az alapjogok – a fenn kifejtettekkel összhangban – nem közvetlenül hatályosulnak a magánjogi életviszonyokban, ehhez tehát az állam tevőleges közreműködése szükséges.¹⁵⁷ Az Alaptörvény rendelkezéséből az Alkotmánybíróság két állami kötelezettséget (állam intézményvédelmi kötelezettsége) vezetett le: egyik hogy magának az államnak is tiszteletben kell tartania az alapjogokat (alanyi, szubjektív oldal), de emellett köteles azok védelmét is biztosítani (tárgyi, objektív oldal).¹⁵⁸ Ehhez ez alapjogok védelmét biztosító intézményrendszer felállítása szükséges, amihez egyrészt az alapjogokat védő szabályok (törvények), valamint az alapjogok tartalmát és terjedelmét mérlegeléssel megállapító szervezetrendszer (bíróóságok, AB) tartozik.¹⁵⁹

Az alapjogok sok esetben párhuzamosan, több jogterület – így különösen polgári jog, büntető jog, alkotmányjog – által védelemben részesülnek.¹⁶⁰ Ez érvényesül a személyiségvédelem vonatkozásában is: több jogterület együttesen védi.¹⁶¹ A következő pontban a személyiségvédelemre vonatkozó szabályozás téma szempontjából releváns értelmezése következik.

3.4. A személyiségi jogok és a személyes adat jogi természeté

Gyakran használt kifejezés, hogy a személyes adat valakinek a „tulajdona”, miközben ezzel számos jogdogmatikai kérdés felett emelkedett felül a kijelentő. Ahhoz, hogy az állításnak a valóságot megítéljük több kérdés is felmerül: személyiségi jogoknak lehet-e vagyoni jellege? A személyes adat forgalomképes-e? Minősíthető dolognak, információnak, vagy mindenképpen a személyiségi jog személyes jellegének része marad? A személyes adatt jogi természetének vizsgálatára azért van szükség, hogy megállapíthassuk, hogy lehet-e felette bármilyen jogosultságot szerezni, esetleg átruházni. Bár a személyes adat fogalmával részletesen 4.2. pontban foglalkozom, mégis fontosnak tartom, hogy jogi természetét az alkotmányjogi kérdésekkel együtt elemezzem, hiszen ez utóbbi jelentős befolyást gyakorol rá. Az elemzés a személyiségi jogok és személyes adat magyar jogban képviselt szabályozására vonatkozik.

3.4.1. Személyiségi jogok vagyoni jellege

A személyes adatok védelméhez való jog a nevesített személyiségi jogok közé tartozik ezért a személyes adat jogi természeté nagymértékben függ attól, hogy a személyiségvédelem miként kerül szabályozásra a jogrendszerben. Két megközelítés ismert ebben a tekintetben. Az egyik szerint a személyiségvédelem az emberi méltóságból kerül levezetésre, és elsődlegesen morális,

¹⁵⁵ Chronowski N.: *Az integráció alkotmányjogi dimenziói*. Doktori értekezés. Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem

(http://doktori-734iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/Chronowski_PhD_ertekezes_2004.pdf)

Letöltés dátuma: 2014. 04. 12.

¹⁵⁶ Magyarország Alaptörvénye: (a továbbiakban: Alaptörvény) I. cikk (1)

¹⁵⁷ Gárdos-Orosz F.: *Az alapjogok korlátozása*. In Jakab A. – Könczöl M. – Menyhárd A. – Sulyok G. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár E., Jakab A.) <http://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa> (2020). 20. oldal

¹⁵⁸ Zakariás K.: *Az emberi méltósághoz való alapjog*, 70. oldal https://jak.ppke.hu/uploads/articles/458014/file/ZakariasK_DoktErt19_honlapra.pdf Letöltés dátuma: 2022. január 18.

¹⁵⁹ Gárdos-Orosz, 2020, 20. oldal

¹⁶⁰ Görög M.: *Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 197. oldal

¹⁶¹ Görög, 2016, 197. oldal

nem pedig vagyoni érdeket véd. Ezt a megközelítést alkalmazzák a kontinentális jogrendszerek, ideértve jellemzően a magyart is. Az angolszász jogrendszerekre jellemző a másik megközelítés, ami a személyiségvédelmet nem az emberi méltóságra, hanem az egyén döntési és rendelkezési szabadságra alapozza. Ebben a megközelítésben megjelenik „az egyedül hagyáshoz való jog” (right of privacy) mellett személyiség vagyoni jellegű felhasználása („right of publicity”) is. Az angolszász jogrendszerekben tehát a személyiségvédelemnek két része van right of publicity és a right of privacy. A right of privacy a személyiségvédelem eszmei része, és tiltójog jellege miatt a magánszférába való beavatkozást kívánja elhárítani. Szorosan kapcsolódik a személyiséghez, emiatt nem ruházható át, nem örökölheto és a halállal megszűnik. A right of publicity ezzel szemben engedélyező jogi jelleget visel, célja pedig személyiség és annak jegyei kereskedelmi felhasználásának, illetve a felhasználás ellenőrzésének biztosítása. Emiatt a szellemi tulajdonhoz hasonló,¹⁶² forgalomképes jogosultsággként, vagyoni forgalom tárgyát képező oltalmi tárgyként is megjelenik.¹⁶³ Mindkét rendszer tartalmaz némileg hiányt: a kontinentális abban a tekintetben, hogy nem nyújt védelmet az emberi méltóságot nem, viszont a vagyoni érdekeket sértő behatások ellen. Az angolszász rendszerben pedig azok a magatartások maradnak jogkövetkezmény nélkül, amik nincsenek kapcsolatban a rendelkezési jog sérelmével, de az emberi méltóságot ugyanakkor sérti.¹⁶⁴ A right of publicity azért bír kiemelkedő jelentőséggel, mert az érintett szempontjából védelmet biztosít arra, hogy csak hozzájárulása esetén kerüljön sor a személyiségi jogi oltalmi tárgyak használatára, a felhasználó szempontjából pedig lehetőséget ad ezen oltalmi tárgyak harmadik személyekkel szemben is kikényszeríthető felhasználására.¹⁶⁵ Ismert olyan álláspont is, miszerint a szocialista berendezkedés hatására csak később fejlődik ki a személyiség vagyoni értékének elismerésének lehetősége, a right to publicity ezekben az országokban. Például korábban Németország is elzárkózott ettől, de az 50-es években a képmáshoz való jog jelent meg abszolút jogként, majd az ezredfordulón a Dietrich ügyben az örökíthetőség is megjelent.¹⁶⁶ Hazánkban Sólyom László is helytelenítette, hogy a személyiségi jog gazdasági vonatkozásait elfedi a materiális értékekkel szembeállított személyiség ideológiája.¹⁶⁷

A magyar jogrendszerben a személyes adatok védelme - a személyiség részeként – az emberi méltósághoz nyúlik vissza, és amelynek hatályos jogi védelme több pilléren nyugszik: egyrészt az Alaptörvény által deklarált alapvető jogokon, másrészt a Ptk. személyiségi jogi rendelkezésein, illetve más tételes jogszabályokon, így különösen a büntetőjog, szabálysértési jog, illetve munkajogi, egészségügyi, szellemi alkotásokra vonatkozó, adatvédelmi jogi és egyéb jogszabályok.¹⁶⁸ A magyar jogrendszerben is érvényesül, hogy a személyiségi jog általános definíciója lezáratlan fogalom, amit körbefonnak a nevesített személyiségi jogok (szférák), és ami az emberi méltóságra vezethető vissza.¹⁶⁹ A személyiségi jogok dinamikusan változnak, és újabb nevesített személyiségi jogok tudnak kifejlődni a társadalmi változások következtében.¹⁷⁰ A Ptk. jelenleg az alábbi személyiségi jogokat nevesíti: az élet, a testi épség

¹⁶² Fülöp R.: *Személyes adatok védelme az internetet különös tekintettel azok vagyoni jogi helyzetére*, (elektronikus) 123- 178.oldal. In Péterfalvi A. (Szerk.): *Személyes adatok védelme az információs jogok felügyeletének elmúlt 25 évéből*, NAIH, 2020. 141. oldal

¹⁶³ Schubauer P.: *A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire* (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekitettel-a-halal-utani-vedelem-egy-kerdeseire.html> (2021. 10. 20.) 19. oldal

¹⁶⁴ Menyhárd A.: *Forgalomképes személyiség*, 88-115. oldal. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 89. oldal

¹⁶⁵ Fülöp, 2020, 142.oldal

¹⁶⁶ Schultz tanulmány 2. o.

¹⁶⁷ Schultz tanulmány 5. oldal 18-as lábjegyzet

¹⁶⁸ Schubauer, 2021, 20.oldal

¹⁶⁹ Görög, 2016, 200-201. oldal

¹⁷⁰ Görög, 2016, 203. oldal

és az egészség megsértése mellett rendelkezik a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértéséről; a személy hátrányos megkülönböztetéséről; továbbá a becsület és a jóhírnév; a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez, a névviseléshez, a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértéséről is.¹⁷¹

A magyar AB is az emberi méltóság és élethez való jog elválaszthatatlanságát hangsúlyozó monista felfogást követi.¹⁷² Eszerint az alapjogok egy egységes, az emberi méltósághoz és emberi élethez való jogra visszavezethető rendszert alkotnak. Bár valamennyi alapjog végső soron e jogokra vezethető vissza, de a rendszer egy egységes egész, amiből azonban több nevesített alapjogot is levezethetünk. Az AB egyértelművé tette, hogy véleménye szerint e két alapjog korlátozhatatlan.¹⁷³ Az AB először a halálbüntetés eltörléséről szóló határozatban nyilvánította ezt ki, és ezt megerősítette később az első¹⁷⁴ és második abortusz-határozat¹⁷⁵ indokolásában is.

Hegy Szabolcs szerint az élethez való jog esetén a korlátozás valóban értelmezhetetlen, de ez az emberi méltóság esetében ez nem szükségszerűen, jellegéből fakadóan áll fenn. Az emberi méltóságnak két vetülete van: egyrészt autonómiát biztosít az egyénnek, ami által alany maradhat, és nem válik eszközzé. A másik vetülete pedig, hogy egyenlőséget biztosít.¹⁷⁶ A korlátozhatóságot bizonyítja már önmagában az, hogy tartalma törvényi szinten kerül pontosításra – így különösen Ptk., Infotv. útján –, amik korlátozásuk esetére kifejezett rendelkezéseket is tartalmaznak.¹⁷⁷

Schultz Márton azt az álláspontot képviseli, hogy kerülendő az emberi méltóság magánjogban is érvényesülő túl széles, azaz a személyiségi jog kizárólagosan emberi méltósághoz való jogra visszavezethető alkalmazása. A Ptk. 2:42. § (2) bekezdésben szabályozott generálklauzulát ugyanis úgy javasolja értelmezni, mint a 2:42. § (1) bekezdés magyarázatát, ami nem feleltethető meg az alkotmányjogi értelemben vett emberi méltóságnak, azaz nem duplázza meg a generálklauzulát. Az alkotmányjogi értelemben vett emberi méltóság tehát az ő értelmezésében egy korlátozhatatlan emberi minimumot jelöl. Azaz a személyiségvédelem bár az alkotmányjogi emberi méltóságra vezethető vissza, de nem kizárólagosan azt jelenti, hiszen az alkotmányjog által védett korlátozhatatlan emberi méltóságon túl van egy a Ptk.-ban szabályozott része is. Ez lehetővé teszi, hogy a személyiséggel kapcsolatban vagyoni érdekek is létezzenek, ami megalapozhatja azok forgalomképességét.¹⁷⁸ Két csoportba sorolja a tárgyiasítható személyiségi jegyeket. Megkülönbözteti egyrészt a személyiség külső megjelenését szolgálókat (pl.: név, képmás), illetve a személyiséggel kapcsolatos információkat hordozókat (magántitok, magánélethez való jog).¹⁷⁹ Véleményem szerint a személyes adatok védelme ez utóbbi csoportba tartozik.

A két nézet lényegét tekintve hasonló eredményre jut: az alkotmányjogban szabályozott emberi méltóságnak van egy korlátozhatatlan magva, ami az embert emberré teszi, de ugyanakkor vitatják az emberi méltóságból származó személyiségi jogok korlátozhatatlanságát.

¹⁷¹ Ptk. 2:43. §

¹⁷² Hegyi Sz.: *A személyiség magánjogi védelme a magyar alkotmányjogban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 251. oldal

¹⁷³ „23/1990. (X. 31.) AB határozat, V.2. pont.

¹⁷⁴ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

¹⁷⁵ 48/1998. (XI. 23.) AB

¹⁷⁶ Koltay A.: *Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 395. oldal

¹⁷⁷ Hegyi Sz., 2016, 252-253. oldal

¹⁷⁸ Schultz M.: *A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra*. Doktori értekezés. 2020, Szeged, 136. oldal

http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/10406/1/SCHULTZ_DISS_2020.pdf Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

¹⁷⁹ Schultz, 2020, 188. oldal

A személyes adatok védelméhez való jog kezdetben a jogalanytól elválaszthatatlan immateriális jogként kerültek értelmezésre, ez pedig értelemszerűen vagyoni jogi jelleg viselésének kizárásához vezetett.¹⁸⁰ Mégsem új a személyiségi jogok vagyoni jellege, már a XX. század elején is megjelent.¹⁸¹ A vagyoni érték és forgalomképesség jogpolitikai kérdés: jogalkotótól függ, hogy elismeri-e a vagyoni értéket, ha igen ki számára biztosít rendelkezést.¹⁸² A személyiségi jogok megsértése esetén a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésével a jogalkotói cél az volt, hogy a személyiségi jogon fennálló vagyoni érdekek védelemben részesüljenek. Hiányzik ugyanakkor a jogalkotó részéről az alanyi jog vagyoni oldalának értékelése, emberi méltóság és vagyoni érdekek viszonya, illetve nem rendelkezett a vagyoni jogok jogutódlásáról és átruházhatóságáról, védelmi idejéről.¹⁸³

Schultz azt javasolja, hogy a személyiségi jogot érdemes személyi, azaz nem vagyoni jogként tekinteni, de nem szabad kizárni az egyes személyiségi jegyek nem önálló immateriális jogként való érvényesülését. Ennek eszköze a személyiségi jegyek tárgyiasulása, aminek útján leválnak az egyes személyiségi jegyek a személyiség magváról, és átruházható, örökölhető, forgalomképes javakká válnak. Az önállótlant jellegből pedig következik az, hogy a személyiségjegy és a személyiség közötti kapcsolat a személyiségtől való részleges elválást követően is fennmarad.¹⁸⁴ Schultz a névjog tekintetében végzett vizsgálata során egyik módszernek látja a más jogintézmény keretében történő tárgyiasulást,¹⁸⁵ amivel egyetértek.

A személyiségjegyek felhasználásának több módszerével találkozhatunk. Az egyik, amikor ismert személyről szóló tények, pletykák, hírek stb. felhasználásával kíván valaki vagyoni előnyre szert tenni. Ez a magyar jogrendszerben történhet az érintett személy hozzájárulása nélkül is, mert közéleti szereplők nagyobb fokú beavatkozást kötelesek tűrni a magánéletükre vonatkozóan. A személyiségjegyek felhasználása történhet úgy is, hogy termékeket látnak el ezekkel (merchandising), illetve személyiségjegyekkel kívánják fokozni a termékek iránti érdeklődést (influencer reklámok). Ezek azonban csak az érintett hozzájárulásával történhetnek.¹⁸⁶

A személyiségvédelem körébe tartozó egyes oltalmi tárgyak felhasználására is találunk példát a magyar jogrendszerben, mégpedig az arculat-átviteli szerződést, melynek keretében a sportoló vagy sportszövetség nevének, képmásának, illetve jelvényének felhasználására ad ellenérték fejében engedélyt a felhasználó számára.¹⁸⁷ Azonban ennek részletes szabályai sem a Sporttörvényben, sem a Ptk.-ban nem kerültek kialakításra. A Ptk 2:42 § (3) és 2:48 § (1) bekezdései az érintett hozzájárulásától teszik függővé a felhasználhatóságot, ami megalapozhatja a szerződést, de a jogbiztonsághoz fontos lenne – a right of publicity mintájára – részletesebb szabályok kidolgozása.¹⁸⁸ A vonatkozó szabályozás késedelme jelentős veszélyt hordoz magával: amennyiben nem biztosít ugyanis a jogalkotó az érintettek számára tulajdonjoghoz hasonló, megfelelő és formális jogosultságot a személyes adataik, akkor a gazdaságilag sokkal erősebb informatikai cégek fogják hasznosítani az adatokat az egyének magánszférájának és információs önrendelkezési jogának korlátozása mellett. Umbreck teóriájából kiindulva ugyanis, ha értékkel bíró erőforrások feletti hatalom nem vagy rosszul

¹⁸⁰ Schultz, 2020, 188. oldal

¹⁸¹ Schultz, 2020, 22. oldal

¹⁸² Schultz, 2020, 36. oldal

¹⁸³ Schultz, 2020, 36. oldal.

¹⁸⁴ Schultz, 2020, 188. oldal

¹⁸⁵ Schultz, 2020, 287. oldal

¹⁸⁶ Menyhárd, 2016, 145-147. oldal

¹⁸⁷ 2004. évi I. törvény a sportról 35. § (3) bek.

¹⁸⁸ Stump K.: *Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok?* (elektronikus) 552. o. <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020. szeptember 23.

meghatározott, akkor az szerzi meg felette a jogosultságot, aki erejénél fogva képes másokat kizárni a hatalomból.¹⁸⁹

A fentiekből véleményem szerint a következő következtetések vonhatók le a személyes adatok felhasználásra irányuló magánjogi szerződésekre vonatkozóan. Mindenekelőtt az emberi méltóságból fakadó személyes adatok védelméhez való jog nem korlátozhatatlan, annak korlátozására – az emberi méltóság alkotmányjogi fogalmából eredő korlátozhatatlan minimumszint figyelembevételével - sor kerülhet. Ebből az államra vonatkozóan két kötelezettséget is megfogalmazhatunk: egyrészt az államnak is tiszteletben kell tartania az alapjogokat (alanyi, szubjektív oldal), de köteles azok védelmére intézményrendszer felállítását is – törvények, szabályok, bíróságok - biztosítani.¹⁹⁰ Ennek keretében úgy gondolom, hogy annak az abszolút határnak a meghúzása és védelme, amelyen nem terjeszkedhetnek túl a felhasználásban érdekelt felek, az államnak a feladata.

Erre láthatunk példát más jogterületen, így például a média keretében is, ahol széleskörű joggyakorlattal találkozhatunk a személyiségjegyek – képmás, hangfelvétel – felhasználására vonatkozóan, hiszen műsortartalom készítésekor elengedhetetlen a szereplő képmásának, illetve hangjának felhasználása. A jogalkotó mégsem tilalmazza főszabályként ennek a lehetőségét, de a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és bíróságok joggyakorlatában kidolgozásra került a felsorolt személyiségjegyek korlátozásának egy olyan abszolút szintje, amin nem lehet túllépni. Többek között elutasította az olyan médiaszolgáltatást, ami nyilvánosan megkérdőjelezte az emberi személyiségnek pénzért nem megvehető, érinthetetlen részét,¹⁹¹ az embert emberi mivoltában megalázó, hátrányos helyzetbe kényszerítő műsortartalmat.¹⁹² Nem tartotta mentő körülménynek azt sem, ha a szélsőséges vagy méltóságot sértő jelenet az érintett hozzájárulásával készült.¹⁹³ A hatósági eljárás azonban független az egyént ért sérelmek orvoslásától, hiszen ellenkező esetben az egyéni önrendelkezési jog korlátozásával járna.¹⁹⁴ Erre példaként hozható fel „Az igazság ára” című műsor. Ez egy olyan pszichológiai játék volt, amiben a résztvevők különböző személyes jellegű kérdéseket válaszolnak meg, és minden igaz válasszal növelik pénznyereményüket. A felvétel előtt 200 kérdést tesznek fel a résztvevőknek hazugságvizsgálat során, amiből a műsorban 21 kérdést a készítők megismételnek. Ha a hazugságvizsgáló igazat mutat, azt igaznak kell a játékosnak is elfogadnia. A résztvevő a következő kérdés elhangzásáig dönthet úgy, hogy kiszáll a megnyert összeggel a játékból. ORTT vizsgálat alá vonta az első két adást, és arra jutott, hogy súlyosan sérti a magánszféra sérthetlenségét és az emberi méltóságot, ezért a Médiatv. 3. § (2) bekezdésébe ütközik. A résztvevők közül azonban senki nem kezdeményezett egyedi eljárást a személyiségi jogai megsértése miatt és nem vonta vissza a hozzájárulását. Az ORTT határozata ellen a műsorszolgáltató (TV2) felülvizsgálati eljárást kezdeményezett, ahol a Fővárosi Bíróság járt el, aki hatályon kívül helyezte a határozatot arra tekintettel, hogy a résztvevőknek lehetősége volt eldönteni, hogy mi az a határ, amit már méltatlannak tartanak. A másodfokú bíróság, a Fővárosi Ítéltábla módosította az ítéletet, és megállapította az emberi méltóság sérelmét. A TV2 Legfelsőbb Bírósághoz felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, de a másodfokú ítéletet hatályában fenntartották, azaz kitarított a Legfelsőbb Bíróság az emberi méltóság sérelme mellett akkor is, ha egyedi ügyben nem került sor jogérvényesítésre.¹⁹⁵

¹⁸⁹ N. Purtova: *The illusion of personal data as no one's property*, 2016 (elektronikus) 6. o. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2346693 Letöltés dátuma: 2021.10. 26.

¹⁹⁰ Gárdos-Orosz, 2020, 20. oldal

¹⁹¹ Koltay, 2016, 470. oldal

¹⁹² (Kfv.II.37.151/2014/4.).

¹⁹³ Koltay, 2016, 450. oldal

¹⁹⁴ Koltay, 2016, 430. oldal

¹⁹⁵ Polyák G.: A Legfelsőbb Bíróság ítélete Az igazság ára című televíziós műsorszámról: az emberi méltóság védelme közigazgatási eljárásban: Legf. Bír. Kvf. 37.915/2009/6 . = *Jogesetek magyarázata, JeMa*, ISSN 2061-4837, 2011. (2. évf.), 2. sz., 35-40. p. 35-36. oldal

3.4.2. Személyes adat jogi természeté

Az előző pontban általában a személyiségi jogok természetével, azaz különösen a vagyoni jellegével foglalkoztam, és elfogadtam Schultz Márton arra vonatkozó javaslatát, hogy a személyiségi jogok vagyoni jellegének elfogadása értelmezhető a hatályos szabályokkal konform módon.

Ahhoz, hogy az adatok forgalomképességéről állást foglaljak, az első fontos kérdés, hogy tulajdonjog keletkezhet-e rajtuk? „Tulajdonjogok akkor keletkeznek, ha a tulajdonszerzésből származó haszon meghaladja a jog biztosításának költségeit”¹⁹⁶ Tulajdonjognak tárgya lehet bármilyen birtokba vehető testi tárgy, azaz a dolog.¹⁹⁷ A magyar Ptk. nem teszi lehetővé, hogy a tulajdonjog forgalomképes, de nem testi javakra is kiterjedjen, sem pedig az immateriális javakra (testetlen dolgokra). A tulajdonjog tehát a magyar jogrendszerben jogra, követelésre, szerződési pozícióra nem terjedhet ki. Nem minősülnek dolognak az információk sem, mivel annak átengedése valójában az információ többszörözését jelenti, és nem szűnik meg az átruházó fél joga a megszerző fél jogosultságszerzésével.¹⁹⁸ De ez nem jelenti azt, hogy ezek a javak elidegeníthetetlenek, hanem ezen javak más szabályrendszer, így különösen a kötelmi jog, iparjogvédelmi jog, szerzői jog szabályai alapján ruházhatók át.¹⁹⁹ A személyes adatok védelméhez való jog a személyiségi jogok keretében kerül védelmezésre, ami a tulajdonjoghoz hasonlóan abszolút szerkezetű jogviszony. E két jogterület a védelmezett jogi tárgy kapcsán határolható el a tulajdonjogtól. A személyiségi jogok tárgya ugyanis a személy, a dologi jognak pedig a „nem személy”.²⁰⁰ A tulajdonjog tehát teljes és kizárólagos jogi hatalmat biztosít a tulajdonosnak, ami kiterjed különösen a birtoklásra, a használatra, a felhasználásra, a hasznok szedésére és a rendelkezés jogára, minden jogosulatlan behatás kizárására.²⁰¹ A személyes adatokon ilyen tulajdonjoghoz hasonló, kizárólagos hatalom²⁰² nem képzelhető el, csak korlátozott rendelkezési jog biztosítható, hasonlóan az információkhoz. A fentiek alapján megállapíthatjuk tehát, hogy tulajdonjog nem terjedhet ki az adatokra, hiszen hiányzik azok fizikai megtestesülése, de forgalomképességük elfogadása esetén más szabályrendszerek védelme kiterjedhet rájuk.

Bár a magyar jogi szabályozás értelmében nem minősülhet dolognak az adat, érdemes megnézni, hogy a dolog fogalmának tágabb – nem testi javakra szűkítő - értelmezése esetén fennállhatna-e a személyes adatokon tulajdonjog. A személy – így személyiség elemeinek, személyes adatoknak - tulajdonjog tárgyaként való felfogása nem idegen a jogirodalomtól, Locke nézetei között is megjelenik,²⁰³ hogy megegyezik az immateriális és materiális javak a védelme.²⁰⁴

¹⁹⁶ Steven H. Hazel: *Personal Data As Property*, 1. oldal https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3669268 Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

¹⁹⁷ Ptk. 5:14 (1) bek.

¹⁹⁸ Ha az információ fizikai hordozón található, akkor elviekben a fizikai hordozó által tekinthető birtokba vehető testi tárgynak. Ebben az esetben az eset összes körülménye alapján ítéltető meg, hogy mennyiben válik jogi minősítés szempontjából eggyé az információ a hordozóval. Lásd: Csehi Z., Faludi G., Gárdos I., Gárdos P., Grafll Fülöp Gy., Kemenes I., Kisfaludi A., Lábady T., Lenkovic B., Menyhárd A., Orosz Á., Parlagi M., Szeibert O., Székely L., Tókey B., Vékás L.: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez* [elektronikus dok.]. Wolters Kluwer, Budapest, 2021. Ptk. 5:13 §-hoz (továbbiakban Kommentár a Ptk.-hoz) Kommentár a Ptk 5:14. §-ához

¹⁹⁹ Kommentár a Ptk 5:14. §-ához

²⁰⁰ Menyhárd, 2016, 123. oldal

²⁰¹ Ptk 5:14 § (2)-(3)

²⁰² Schmidt K. J.: *Datenschutz als Vermögensrecht- Datenschutzrecht als Instrument des Datenhandels*. Zürich, Springer, 2020. 228. oldal, 190. oldal

²⁰³ Menyhárd, 2016, 93. oldal

²⁰⁴ Fülöp, 2020, 150. oldal

A személyes adat fogalmát a 4.2. pontban vizsgálom, de az megállapítható, hogy az adatnak a sajátossága, hogy a felhasználással „nem fogy el”, azaz felhasználhatatlan, korlátlan számú másolat készíthető róla. Ebből következően, ha valaki rendelkezése alatt áll az adat, az nem jár azzal, hogy más személy nem tudja használni az adatot úgy, hogy zavarná a másik jogát,²⁰⁵ amennyiben többen is jogosultságot szereztek felette. A tulajdonjog tárgya ezzel szemben más természetű, hiszen a tulajdonost „tulajdonjogának tárgyán - jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között - teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg”.²⁰⁶ Adatok esetén a kizárólagosság ténylegesen addig biztosítható, amíg titokban tartják.²⁰⁷ Következő kérdésként az merül fel, hogy az adatvédelmi jog alapján milyen jogosultságok illetik meg az érintettet. Az érintett legfontosabb jogosultsága, hogy információs önrendelkezési joga kiteljesítéseként hozzájárulhat az adatkezeléshez, illetve azt bármikor vissza is vonhatja. Ezen túl megilletik a GDPR 3. fejezetében meghatározott érintetti jogok, azaz: a jog az átlátható tájékoztatáshoz, érintetti jogok gyakorlása kapcsán tett intézkedésekről, a hozzáférés joga, helyesbítés és törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, adathordozhatósághoz való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal alóli mentesülés bizonyos esetekben. A fenti jogosultságokat kizárólag az érintett – vagy az érintett nevében eljáró személy – gyakorolhatja, de az érintett a hozzájárulása alapján biztosíthat jogot a személyes adatain adatkezelési műveletek végzésére. Ekkor azonban a jogosult nem az érintett nevében vagy az érintett helyett végzi a tevékenységét, hanem az érintett felhatalmazása alapján, a felhatalmazás körében, saját nevében. Ez nem illik a tulajdonjog természetéhez, így a fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az adatokon inkább kötelmi jogi alapon felhasználási jogosultság alapítása képzelhető el párhuzamosan akár több személy részére.

A német BGB szerint sem állhat fenn tulajdonjog sem az egyes adatokon, sem az adatbázisokon. Ennek az oka megegyezik a magyar szabályozásnál részletezettel, azaz nem testi tárgyak, így a dologi jog nem terjedhet ki rájuk.²⁰⁸ A német adatvédelmi törvény is megerősíti, hogy nem állhat fenn tulajdonjog még az érintett javára sem az adatokon, csak bizonyos jogosultságok – törlés, adatkezelés korlátozása, hozzáférés, javítás - illetik meg az adatai felett.²⁰⁹ A német szabályozás szerint, egészen addig nem korlátozott az adatok felhasználhatósága, ami valamilyen jogterület – szerzői jog, titokvédelem, adatvédelem – nem korlátozza. A német jogban tehát fregmentált az adatokra vonatkozó szabályozás, különböző jogterületek szabályozzák bizonyos jogosultságokat az adatok felett. Az adatok felett bármilyen jogosultság alapítása csak kötelmi jogi alapon, szerződéssel képzelhető el. Ennek az előnye, hogy nagyobb szabadságot és rugalmasságot ad a feleknek a szerződéskötési szabadság által, hisz szabadon alakíthatják a szerződéses feltételeket. Az adatkezelésre vonatkozó jogosultságokat és kötelezettségeket a Felek akár a hagyományos szerződéstípusok egyikébe foglaltan, akár külön megállapodásban is rendezhetik. A fontos követelmény, hogy egyértelműen derüljön ki a szerződéssel érintett adatkör, a felhasználás célja és terjedelme, esetleges kizárólagossága, esetleg adatbiztonsági követelmények, adatátadás részletei.²¹⁰ Természetesen a BGB és egyéb jogterületek szabályaiba nem ütközhetnek ezek a szerződések, így nem ütközhetnek pl.: jóerkölcsbe, fogyasztóvédelem, versenyjog szabályaiba.²¹¹

Miután megállapításra került, hogy tulajdonjog nem terjedhet ki rá, illetve dolognak sem minősülhet a személyes adat a jogrendszerben, a következőkben a forgalomképessége merül

²⁰⁵ Schmidt, 2020, 32. oldal

²⁰⁶ Ptk. 5:13§ (1) bek.

²⁰⁷ Schmidt, 2020, 32. oldal

²⁰⁸ Froese, J., Straub, S.: *Wem gehören die Daten? – Rechtliche Aspekte der digitalen Souveränität in der Wirtschaft*. In: Hartmann, E.A. (szerk.) *Digitalisierung souverän gestalten*. Springer Vieweg, Berlin, Heidelberg, 2021. 151. oldal, 88. oldal.

²⁰⁹ Froese, Straub, 2021, 90. oldal.

²¹⁰ Froese, Straub, 2021, 91. oldal.

²¹¹ Froese, Straub, 2021, 91. oldal.

fel. Mindenekelőtt szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a forgalomképesség társadalmi konszenzus kérdése, azaz a társadalom, de különösen a jogalkotó megítélésétől függ.²¹²

A kontinentális jogrendszerekben uralkodó felfogás ellenére az adat új valutaként való minősítése is egyre gyakrabban jelenik meg a jogirodalomban, és a személyes adatok a Facebook, Twitter vagy Google szolgáltatásai ellenértékeként való minősítése általánosan elfogadottá vált.²¹³ A digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló irányelv²¹⁴ említi azt a szolgáltatást is, amikor a személyes adat az ellenszolgáltatás tárgya. ²¹⁵ Az irányelv hatálya kiterjed ugyanis arra az esetre is, amikor nem díjat fizet, hanem személyes adatokat ad át a kereskedőnek a fogyasztó, vagy erre vállal kötelezettséget. Az irányelv azonban a személyes adatokat nem ellenértékként definiálja, hanem csak az irányelv alkalmazását terjeszti ki erre az üzleti modellre. Tudatosan alkalmazza ezt a megoldást az irányelv, mivel a preambulumbekkezdésben olvashatjuk, hogy - tekintettel a személyes adatok védelmének alapvető jog jellegére - a személyes adatok nem tekinthetők árunak, de emellett az irányelvnek biztosítania kell, hogy a fenti üzleti modell keretében is biztosítottak legyen a fogyasztók számára a jogorvoslati lehetőségek.²¹⁶

A preambulumbekkezdés az Európai Adatvédelmi Biztos az irányelv tervezete kapcsán, a személyes adatok, mint szerződések ellenértéke jellegéről kifejtett véleményére vezethető vissza. Problematikusnak tartotta a tervezetnek a vonatkozó részét, mert álláspontja szerint a személyes adatok alapjogi védelemben részesülnek, ezért nem minősíthetők árucikknek.²¹⁷²¹⁸ Elismerte ugyanakkor, hogy vannak olyan üzleti modellek, amik a tartalmak és szolgáltatások ellenében személyes adatok rendelkezésre bocsátását várják el, de – hasonlóan a szervkereskedelemhez, ami szintén létezik – nem támogathatjuk jogszabály által. Elkerülendőnek tartja, hogy alapjog gazdasági tranzakció tárgyává váljon, és az emberek adataikkal éppolyan módon képesek legyenek fizetni, mintha pénzzel tennék azt. Az alapvető jogok, mint amilyen pl. a személyes adatok védelméhez való jog is, nem alacsonyíthatók le pusztán fogyasztói érdekké, és a személyes adat nem lehet egyszerű forgalomképes áru.²¹⁹ A személyes adatok pénzt helyettesítő ellenértékként való megjelölését félrevezetőnek is tartja, hiszen arra lehet következtetni, hogy a szerződés keretében a hozzájáruláson alapuló adatkezelés jogilag minden esetben megfelelő, és nem kell teljesíteni az általános adatvédelmi rendeletben meghatározott érvényes hozzájárulás feltételeit. Problémásnak tartja továbbá azt is, hogy „a szerződéstől való elálláshoz való jog és a személyes adatok kezelésére adott hozzájárulás visszavonása közötti összetett kölcsönhatást, valamint a kereskedő azon

²¹² Menyhárd, 2016, 137. oldal

²¹³ Eggers W. D., Hamil R., Ali A.: Data as the new currency (elektronikus) Issue 13, 2013. 22. oldal
https://deloitte.wsj.com/riskandcompliance/files/2013/11/DataCurrency_report.pdf Letöltés dátuma: (2021. 04. 15.)

²¹⁴ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv

²¹⁵ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelvet a tagállamoknak 2021. július 1. napjáig kell átültetni, illetve 2022. január 1. napjától alkalmazni.

²¹⁶ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (24) preambulumbekkezdés

²¹⁷ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 1-2. o. (2021. 05. 18.)
https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

²¹⁸ Az Európai Adatvédelmi Testület is azonos álláspontra helyezkedett, miszerint a a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikknek. Lásd bővebben: 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében (2021. 10. 22.)
https://edpb.europa.eu/sites/default/files/file1/edpb_guidelines-art_6-1-b-adopted_after_public_consultation_hu.pdf

²¹⁹ European Data Protection Supervisor: Opinion 4/2017 on the Proposal for a Directive on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content (elektronikus) 7. oldal
https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/17-03-14_opinion_digital_content_en_1.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 18.

kötelezettségét, hogy elállás esetén megtérítse a fogyasztónak a fizetett összeget”.²²⁰ Az emberek nem szabadforgalmú javak, a magánszférájuk egyes elemei sem, így az emberekre vonatkozó ismeretek, információk sem.²²¹

Az adatok forgalomképességét érdemes a kereskedelmi gyakorlat minősítése szempontjából is megvizsgálni, hiszen azokban az esetekben, mikor a személyes adat ellenszolgáltatásként jelennek meg a személyes adat érintettje jellemzően fogyasztónak is minősül. Fogyasztó olyan természetes személy, aki az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében jár el az ügylet során.²²² Az ügylet egyik oldalán tehát a fogyasztó által nyújtott személyes adat, másik oldalán a vállalkozó által átadott áru áll, ami lehet termék - minden birtokba vehető forgalomképes ingó dolog ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erők-, az ingatlan, a szolgáltatás, továbbá a vagyoni értékű jog.²²³

Az adatok forgalomképesként való értékelése expressis verbis megjelent a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) Facebookra vonatkozó határozatában, mikor tisztességtelennek minősítette a Facebook azon gyakorlatát, miszerint a szolgáltatását ingyenesnek titulálta, miközben a fogyasztóknak adataikat kellett a szolgáltatásért cserébe adniuk. A Facebook üzleti modellje ugyanis arra épül, hogy a felhasználók adatait használják fel, akik az adatkezeléshez adott hozzájárulásokkal „fizetnek” a Facebook szolgáltatásaiért. A Facebook számára az adatok akkor realizálódnak pénzösszegben, mikor a hirdető számára eladja a hirdetési felületeit.²²⁴ A hirdetési felületek értéke pedig a platformon regisztráltak, illetve közölt adatok számának nagyságával egyenesen növekszik. A határozatban tehát a GVH egyértelműen elismerte, hogy személyes adatok forgalomképességét, illetve azt, hogy kereskedelmi ügyletben ellenszolgáltatás lehet.

A GVH határozatát azonban a Fővárosi Törvényszék hatályon kívül helyezte, amit a Kúria is megerősített. Az eljárás során azonban egyik fél sem vonta kétségbe, hogy a személyes adatok értékkel rendelkeznek.²²⁵ A Kúria azt is elfogadta, hogy az ingyenesség nem csak pénzbeli ellenszolgáltatás fizetése esetén lehet megtévesztő, hanem olyan esetben is, amikor ellenszolgáltatásként valamilyen azonosítható érdemi hátrányt kell a fogyasztónak elviselni. Az Fttv.²²⁶ ár/díj/árkedvezmény” fogalmába azonban jogszabálmódosítás nélkül nem lehet ezt a kategóriát beleérteni, és ezzel lépte át a jogalkalmazói kereteket a GVH, ami az ítélet megsemmisítéséhez vezetett.²²⁷

A forgalomképesség a magyar szabályrendszerben fennállhat dolgokon, illetve más vagyontárgyakon is. Akkor minősül forgalomképesnek, amennyiben azokon vagyoni jellegű jogosultságok létesülhetnek, és ezek átruházhatók is. Ezekben az esetekben a jog elismeri a jogosult jogalany azon szabadságát, hogy maga dönthessen arról, hogy a jog által biztosított védelem kit illet meg: őt, vagy azt a személyt, akire átruházta.²²⁸ Az új Ptk. fogalomrendszerében a jogok - törvény eltérő rendelkezése hiányában – forgalomképesek,²²⁹ illetve nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számtalan esetben adatok megadásával vehetünk

²²⁰ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 2. oldal https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 18.

²²¹ Szabó, 2005, 47. oldal

²²² A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (továbbiakban: Fttv). 2. § a)

²²³ Fttv. 2§ c)

²²⁴ GVH. VJ/85/2016 253. sz.határozata

²²⁵ Kfv.II.37.243/2021./11. [69]

²²⁶ A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény

²²⁷ Kfv.II.37.243/2021./11. [62]

²²⁸ Kommentár a Ptk.-hoz

²²⁹ Ptk. 6:202. § (1)

csak igénybe szolgáltatást. A jogirodalomban is megjelenik az adatok forgalomképessége. A nemzeti adavagyon részei tekintetében Orbán Anna megkülönböztet forgalomképes, korlátozottan forgalomképes és forgalomképtelen részeket. Ez utóbbi két csoportba sorolja a közszféra adatai közül a minősített adatokat, biztonsági okokból korlátozott adatokat, jogi oltalom alatt álló adatokat, míg a magánszféra adatai közül a személyes adatokat, magántitkot, üzleti titkot, jogi oltalom alatt álló adatokat.²³⁰

A jelenleg hatályos szabályozás nem ismeri el *expressis verbis* a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét, sőt több korlátot találhatunk ezzel kapcsolatban, így például, hogy személyiségi jogokat csak személyesen lehet érvényesíteni.²³¹ De ugyanakkor találunk olyan jogszabályi rendelkezéseket is, amik ezt megkérdőjelezzik. Ide tartozik egyrészt, hogy a vagyoni értéként való értelmezés irányába történő elmozdulásnak tekinthető, hogy a jogalkotó lehetővé tette vagyoni jogi szankciók alkalmazásának lehetőségét személyiségi jogok megsértése esetén is azáltal, hogy a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelhető a jogsértőtől kárának megtérítése.²³² Gyakorlatilag tehát a személyiségi jogi jogsérelem közvetlenül anyagi ellentételezés által kiegyenlíthető napjainkban is. A joggyakorlatban is látunk hasonló példát a merchandising szerződések kapcsán,²³³ valamint a német joggyakorlatban is megjelent, amikor is a bíróság a Marlene Dietrich ügyben elismerte, hogy a személyiségi jogok nemcsak eszmei, hanem kommerciális érdekek védelmét is szolgálják.²³⁴

A hatályos magyar szabályozás hatálya alatt a fenti érvek és joggyakorlat alapján úgy gondolom, hogy elmozdulás figyelhető meg a személyes adatok forgalomképessége felé a magyar jogban, annak kontinentális jellege ellenére. „A forgalomképesség nem a jog belső logikájából fakadó minőség, hanem a jog alapját képező társadalmi értékrend, a morális értékelés következménye és leképeződése”.²³⁵ A személyiségnek egyes jegyei már azzal piacképesé válnak, hogy a jog a felhasználás engedélyezését a jogosult hozzájárulásával tekinti csak jogszerűnek.²³⁶ Egyetérték Tóth András azon véleményével, hogy az Európai Adatvédelmi Biztos félelme²³⁷, miszerint a pénzzel való fizetés alternatívája lesz a személyes adattal fizetés már bekövetkezett, és ennek tagadása csak növeli az érintettek kiszolgáltatottságát és kizsákmányolhatóságát.²³⁸

Az üzleti titok tekintetében is megfigyelhető volt ez a folyamat. Korábban a személyiségvédelem keretében került szabályozásra, hiszen az emberi méltóságból levezetett magánszférevédelemre és magántitok védelemre eredeztethető vissza az oltalom. Ez azonban komoly nehézségeket okozott a kifejezetten vagyoni jellegű felhasználásra eredeztetett üzleti titok kapcsán, hiszen ilyen jellegű szabályozásnál hiányzott az engedélyezési szempontú oltalom, illetve a felhasználáshoz adott hozzájárulásra alapozott jogtechnika sem elégítette ki az igényeket. A jogalkotó ezért átalakította a szabályozást, és kiemelésre került az üzleti titok vagyoni jellege, valamint a licencia és jogátruházási szerződés alapján való felhasználása. Bár a jogirodalomban az a nézet is megjelenik, hogy hibás volt az üzleti titkot kiemelni, miközben más tipikusan kereskedelmi hasznosítás tárgyát is képező személyiségi oltalmi tárgyak (pl.

²³⁰ Sasvári P.: *Informatikai rendszerek a közszolgálatban I.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 215 oldal. 37. oldal

²³¹ Ptk. 2:54. §

²³² Ptk. 2:53. §

²³³ Görög, 2016, 206. oldal

²³⁴ Görög, 2016, 203-204. oldal

²³⁵ Menyhárd, 2016, 115. oldal

²³⁶ Szeghalmi V.: *A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése*, (elektronikus) 223. oldal (2021. 10. 22.) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf

²³⁷ 6.3.3. pontban kerül részletesen kifejtésre

²³⁸ Tóth, 2021, 119.o.

képmás, hangfelvétel, magántitok, személyes adat, név) engedélyezési szempontú jogi védelmének hiánya továbbra is fennáll, és helyesebb lett volna ezt egyszerre pótolni.²³⁹

3.4.3. Párhuzam a személyes adatok helyzete, illetve a sejtek és szövetek jogi szabályozása között

Felmerülhet a személyes adatok személyiségi jog részeként való értelmezése, ami a személyes adatok forgalomképességének, elidegeníthetőségének tagadásához vezet. Ezt az értelmezést követi az Európai Adatvédelmi biztos is a 6.3.3. pontban írtakkal összhangban. Ezen értelmezést érdemes az emberi sejtek és szövetekre vonatkozó szabályozással párhuzamosan vizsgálni, hiszen az emberi test sejtei és szövetei - így az emberben lévő ivarsejtek és az emberi méhben lévő embriók - kétségkívül az ember alkotórészének, illetve emberi lénynek tekintendők, ezáltal kiterjed rájuk az embert megillető emberi méltóság bizonyos szintig. A személyes adatok védelme is az emberi méltóságból levezethető információs önrendelkezési jogból származik. Az azonos alapvető jogból való levezethetőségük miatt érdemes megvizsgálni, kapcsolódási pontokat keresni a sejtek és a személyes adatok forgalomképességére vonatkozó szabályok között. Ugyanakkor a sejtek és szövetek felhasználása sem általában tilalmazott, hanem a jogalkotó olyan keretek közé szorította, ami egyensúly kialakítását szolgálja az adományozó és recipiens érdekei között.

3.4.3.1. Asszisztált reprodukcióra vonatkozó szabályozási modellek

Az asszisztált reprodukcióra (ART) vonatkozó szabályozások alapvetően egy skálán képzelhetők el, melynek a két végpontját a permisszív és restriktív szabályozási modellek képezik, és az egyes államok szabályai e két végpont között, az egyes szabályok jellegétől függően vagy a permisszív vagy a restriktív végponthoz közelebb helyezkednek el. A restriktív (azaz tiltó) szabályozást követi Ausztria, Németország, Olaszország, Svájc. Megengedő a szabályozás tekintetében az Egyesült Királyság, Finnország, Svédország.²⁴⁰ Külön említést érdemel az USA, ahol nem egységes a szabályozás: szövetségi és állami szinten is találhatók szabályok, de a bírói joggyakorlat is jelentős hatással rendelkezik.²⁴¹ Magyarország köztes szabályozást követ, ami a későbbiekben részletes kifejtésre kerül.

Az ART tekintetében a szabályozás elemei alapvetőleg 6 témakört érintenek: (1) Ki vehet részt az ART eljárásokban? (2) Megengedett-e az idegen ivarsejtek felhasználása (az ivarsejt donáció)? (3) Hány embrió hozható létre egyetlen kezelés során? (4) Hány embrió ültethető be az anyaméhbe egyetlen kezelés során? (5) Kik és hogyan gyakorolhatják az embriók feletti rendelkezés jogát? (6) A kezelési ciklusból maradt számszerű embriók milyen célokra használhatók fel?²⁴²

A téma szempontjából a fenti kérdésre adott válaszok közül az ötödik, azaz az embrió feletti rendelkezési jog az elsődleges, ami arra a jogpolitikai döntésre vezethető vissza, hogy a jogalkotónak mi az álláspontja az ivarsejtek, illetve a méhen kívüli embrió jogállását illetően, áttételesen, hogy mikorra datálja a jogalkotó az élet kezdetét. Az egyik megközelítés szerint lehet dolog, másik szerint a személyiségi jog része. Az államok ebben a kérdésben képviselt és az adott állam terhességmegszakítás tekintetében kialakított álláspontja között is fedezhető fel párhuzam.

²³⁹ Polgári Jog 2018/9. – Tanulmány <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800902.POJ>

Letöltés dátuma: 2021.05.18.

²⁴⁰ Zeller J.: *A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében*. PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem. 109. oldal

²⁴¹ Zeller, 2009, 112. oldal

²⁴² Zeller, 2009, 106. oldal

Ha a személyiségi jog részének tekintjük, akkor a felettük történő rendelkezés az önrendelkezési jog része, és a személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályrendszert alkalmazandó a védelmére. Ezt a megközelítést elfogadó államok tartoznak a restriktív szabályozási modellt választó országok közé. Találkozhatunk olyan állásponttal, miszerint az ivarsejtek az ember örökítő anyagát hordozzák, ezért eszmeileg elválaszthatatlanok.²⁴³ Ezekben az országokban az embriót, illetve a magzatot megillető emberi méltósághoz és élethez való jogát is jellemzően elismerik,²⁴⁴ az emberi élet kezdetének a fogamzást tekintik, így a terhességmegszakítás tekintetében is szigorúbb szabályokat alkalmaznak. Például a német embrióvédelmi törvény a fogamzástól kezdve védi az embriót.²⁴⁵

A permisszív szabályozási modellt választó országok az ivarsejtet, illetve a méhen kívüli embriót dolognak tekintik, ezért a róluk való rendelkezések dologi és kötelmi jogi jellegűek. Az USA-ban hiányzik a szövetségi szintű egységes szabályozás, ezért vannak olyan tagállamok, ahol tilos, de olyanok is, ahol egy honlapon lehet licitálni hirdetésekre, és ahol nők erotikus képekkel próbálnak magasabb árat kiharcolni petesejtjeikért.²⁴⁶ Az USA-ban a petesejtdonor részesülhet átlagosan 5000-10000 dollár, kiugró esetekben akár 25000-50000 dolláros költségtérítésben is, hímvarsejt esetén 100-400 dollárról beszélhetünk.²⁴⁷ A női és férfi ivarsejt ára közötti szemet szűrő különbség annak köszönhető, hogy aránytalanul nagyobb kockázatot jelent a nőnek a petesejtdományozás. Az adományozást ugyanis több hetes hormonkezelés előzi meg, altatásban végzett, invazív beavatkozás, továbbá a petesejtek tárolása is költségesebb.²⁴⁸ Az USA-ban tehát szerződéssel van lehetőség az ivarsejtek ellenérték fejében történő elidegenítésére.²⁴⁹ A permisszív szabályozási modellre az Egyesült Királyság a legjobb példa, mivel – szemben az USA-val - következetesen szabályozott, de ugyanakkor széles körben megengedő szabályokat alkalmaz. Az Egyesült Királyságban a donor költségtérítésre tarthat azonban csak igényt, amelynek összege maximalizálásra került.²⁵⁰

Az embriók jogállása élesen felmerül azon jogvitákban, mikor a felek párkapcsolata felbomlott, és felmerül a lefagyasztott, de fel nem használt embriók sorsa. Ekkor a bíróságok elsődlegesen a felek korábbi nyilatkozatai alapján ítélik meg elsődlegesen a jogvitát, ami erősíti az embriók dologként történő minősítését, hiszen elfogadja, hogy kötelelem, szerződés tárgyát képezhetik.²⁵¹ Az USA esetjogában is található utalás arra, hogy az embriók egyfajta tulajdont jelentenek.²⁵²

3.4.3.2. Magyar szabályozás

A magyar szabályozás az ivarsejtdományozás tekintetében úgy rendelkezik, hogy ivarsejtet reprodukciós eljárás végzéséhez, illetve orvostudományi kutatás céljából lehet adományozni, és ez kizárólag az adományozás szerinti célra használható fel.²⁵³ A törvény kizárja ivarsejt adományozásáért ellenérték fizetését, kizárólag az adományozással összefüggő szükséges és igazolt költségeket, valamint jövedelemkiest lehet megtéríteni.²⁵⁴ A törvény kizárja a recipiensnek való közvetlen donációt, hiszen ivarsejtet reprodukciós eljárás végzésére

²⁴³ Navratyil Z.: *A varázsló eltöri pálcáját? Az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukatív klónozásig – a jogi szabályozás kontúrjai*. Doktori értekezés. Budapest, 2010, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 79. oldal

²⁴⁴ Navratyil, 2010, 74. oldal

²⁴⁵ Navratyil, 2010, 40. oldal

²⁴⁶ Navratyil, 2010, 59. oldal

²⁴⁷ Navratyil, 2010, 69. oldal

²⁴⁸ Dósa Á., Hanti P., Kovácsy Zs.: *Nagykommentár az egészségügyi törvényhez*. Wolters Kluwer (Lásd továbbiakban: Eütv kommentár) 170. §

²⁴⁹ Navratyil, 2010, 70. oldal

²⁵⁰ Navratyil, 2010, 70. oldal

²⁵¹ Navratyil, 2010, 96. oldal

²⁵² Navratyil, 2010, 96. oldal

²⁵³ Eütv. 170. § (1)

²⁵⁴ Eütv. 170 § (3)

működési engedéllyel rendelkező, illetve ivarsejt kutatására jogosult egészségügyi szolgáltatónak, valamint kutatóhelynek lehet közvetlenül felajánlani,²⁵⁵ és a fenti körbe nem tartozó személy az adományként felajánlott emberi ivarsejtet, vagy az azt tartalmazó anyagot nem fogadhatja el, azon tulajdonjogot nem szerezhethet.²⁵⁶ Egy esetben tesz kivételt a törvény az irányított adományozás tilalma alól, mikor személyes kapcsolat áll fenn a donor és recipiens között női ivarsejt-adományozás esetén, de ekkor is az egészségügyi szolgáltatónak történik az adományozás, csak meghatározott személy általi felhasználás céljából.²⁵⁷ Erre a kivételre azért volt szükség – mint ahogy fenn említésre került – a petesejtadományozás kockázatosabb és nagyobb megterheléssel jár, és mivel legfeljebb költségtérítésre tarthat igényt a donor, így kevés esetben vállalják ismeretlen személy érdekében a beavatkozással járó kellemetlenségeket.

Embrióadományozásra vonatkozó szabályozás azonos elveken nyugszik az ivarsejtadományozásra vonatkozó szabályozással. Reprodukciós eljárás, illetve ivarsejt-adományozás során testen kívül létrejött és be nem ültetett embrióval kapcsolatos rendelkezés jogot az embriót létrehozó házastársak valamelyik fél haláláig közösen gyakorolják, ami irányadó a kapcsolatuk megromlása esetén is. A törvény azonban lehetővé teszi bármelyik félnek a rendelkezési jogról való lemondást.²⁵⁸ Az embrióval kapcsolatban tehető jognyilatkozatok körét a törvény taxatívén felsorolja, ami lehet (1) az embriónak a saját célú esetleges későbbi felhasználás érdekében történő letétele (embrióletét), (2) más személyeknél végzendő reprodukciós eljáráshoz adományozás, (3) orvostudományi kutatás céljára történő felajánlás.²⁵⁹ Az embrióval való rendelkezés egybehangzó írásbeli nyilatkozattal történhet,²⁶⁰ de a reprodukciós eljárás a házastársi (élettársi) kapcsolat megszűnése után is folytatható az egyedülállóvá vált nőnél, amennyiben a női ivarsejt megtermékenyítése már megtörtént, viszont a házastárs (élettárs) halála esetére előzetesen kifejezetten kizárhatják²⁶¹. Az embrióadományozás tekintetben is érvényes az a korlátozás, hogy a felajánlás egészségügyi szolgáltató részére történhet csak.²⁶²

Érdeemes megvizsgálni emellett, hogy más jogterületek, hogy minősítik az emberi testet, illetve alkotórészét.

A szabadalmi törvény kizárja, hogy az emberi test, vagy test bármely részének pusztán felfedezése, ideértve valamely gén szekvenciájának vagy részszekvenciájának felfedezését is szabadalmazható találmány tárgya legyen,²⁶³ de az emberi testből izolált vagy valamely műszaki eljárással más módon előállított rész, ideértve a gén szekvenciáját vagy részszekvenciáját is, tekinthető szabadalmazható találmány tárgyának, ha az ilyen rész szerkezete megegyezik valamely természetben előforduló rész szerkezetével.²⁶⁴

A Btk. kriminalizálja az emberi test tiltott felhasználását, aminek tényállását az követi el, „ki emberi gént, sejtet, ivarsejtet, embriót, szervet, szövetet, halott testét vagy annak részét, illetve halott magzatot jogellenesen megszerez, vagyoni haszonszerzés végett forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik.”²⁶⁵ A bűncselekmény minősített esete, ha egészségügyi szolgáltató alkalmazottja a foglalkozása körében követi el.²⁶⁶ A bűncselekmény jogi tárgya – azaz a

²⁵⁵ Eütv. 171. § (2)

²⁵⁶ Eütv. 171. § (2a)

²⁵⁷ Eütv. 171. § (4)

²⁵⁸ Eütv. 175. § (1) és (2)

²⁵⁹ Eütv. 175. § (3)

²⁶⁰ Eütv. 176. § (1)

²⁶¹ Eütv. 167. § (2)

²⁶² Eütv. 176. § (2)

²⁶³ 1995. évi XXXIII. törvény [Szabadalmi tv.] 5/A § (3)

²⁶⁴ 1995. évi XXXIII. törvény [Szabadalmi tv.] 5/A § (4) Ez a rendelkezés az Európai Szabadalmi Egyezményből származik.

²⁶⁵ Btk 175§ (1)

²⁶⁶ Btk 175§ (2)

tényállással védeni kívánt érték - a testi integritás fizikai komponensének, valamint és az emberi testnek mint biológiai entitásnak a védelme.²⁶⁷

Az emberi test és alkotórészeivel való kapcsolatot polgári jogi – azon belül is – dologi jogi szempontból is érdemes megközelíteni. A tulajdonost tulajdonjogának tárgyán - jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között - teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg, ezt hívjuk tulajdonnak.²⁶⁸ A tulajdonnak az egyik részjogosítványa a rendelkezés jog.²⁶⁹ A tulajdonjog tárgya birtokba vehető testi tárgy lehet.²⁷⁰ Az ivarsejtekkel és embriókra vonatkozó szabályozással összevetve tehát az összhang megállapítható, hiszen a jogszabály biztosítja a rendelkezés jogát az ivarsejtek és embriók felett. A közös rendelkezési jog utalhat a szülők közös felügyeleti jogára, de az osztatlan közös tulajdon elemeire is.²⁷¹ Az *Evans v. the United Kingdom* ügyben is úgy döntött a bíróság az ivarsejt a felek közös tulajdonát képezi.²⁷²

A magyar szabályozásban tehát kijelenthetjük, hogy a dologként minősítés az uralkodó, mert (1) dologi és kötelmi jogi szóhasználatot követ, (2) feltételes jogképesség kezdete a beültetéshez,²⁷³ nem pedig a megtermékenyítéshez kötődik - pedig az Alaptörvény szerint a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.²⁷⁴ (3) Az Eütv. szóhasználatából arra következtethetünk, hogy az ivarsejtek felett tulajdonjog szerzhető.²⁷⁵ A szövetek, sejtek, testrészek vonatkozásában általánosan elfogadott, hogy a személyiségi jog részét képezik, amíg az emberi test részei.²⁷⁶

Azaz a magyar jogalkotó emberi testen kívüli ivarsejtek, illetve méhen kívül megtermékenyített embriókat alapvetőleg dolognak tekinti.

Igaz ez annak ellenére, hogy korlátozza a felettük való rendelkezési jog mértékét: meghatározza, hogy milyen nyilatkozatok tehetőek rájuk vonatkozóan, kik szerzhetnek tulajdonjogot felettük, illetve tilalmazza, hogy ellenértéket fizessenek értük. Ez véleményem szerint forgalomképességük korlátozásnak tekinthető, hiszen nem általános érvennyel tiltja az ivarsejt- és embrióadományozást, hanem csak meghatározott feltételek esetén teszi lehetővé. Az ember személyiségéhez kötődő javaknak ellenérték fejében való átruházására irányuló szerződések megítélése kihívást jelentő feladat. Ide tartozik a bérnyaság, mesterséges megtermékenyítésre, sterilizálás, szervátültetést szabályozó szerződés.²⁷⁷

A tulajdonjogi megközelítés elfogadásával felmerülhet az emberi test áruba bocsátásának elfogadása. Az UNESCO is foglalkozott az emberi test dolog státuszával, de elzárkózott ettől, mert álláspontja szerint ez az emberi test elértéktelenedéséhez vezethet, és az emberi méltóság, azaz alapjog részének tekinti.²⁷⁸ Az Oviedói Egyezmény is tiltja, hogy az emberi test és testrészei hasznosítás forrásává váljanak,²⁷⁹ ami a szervkereskedelem tilalma mellett az

²⁶⁷ Belovics E., Beregszászi G., Bodonyi I., Halmos K., Miskolczi B., Polt P., Szoboszlai-Szász R., Váczi P., Vida J.: A Büntető Törvénykönyv kommentárja – elektronikus kiadvány. 2021. Btk Kommentár 175§-hoz <https://orac.hu/ugyeszi/Btk-kommentar>

²⁶⁸ Ptk 5:13 § (1)

²⁶⁹ Ptk 5:13 § (2)

²⁷⁰ Ptk. 5:15. § (1)

²⁷¹ Sándor, J.: *Az én molekulám - Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017. 230 oldal. 148. oldal

²⁷² Sándor, 2017, 88. oldal

²⁷³ Eütv. 179. § (3)

²⁷⁴ Alaptörvény II. cikk

²⁷⁵ Eütv kommentár 165. §

²⁷⁶ Menyhárd, 2016, 160. oldal

²⁷⁷ Menyhárd, 2016, 139. oldal

²⁷⁸ Sándor, 2017, 64. oldal

²⁷⁹ 2002. évi VI. törvény az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi

emberi test áruba bocsátásának tilalmát is jelenti.²⁸⁰ Az emberkereskedelem tényállásának jogi tárgyát az emberi méltóságból levezethető önrendelkezési jog képezi, amelynél fogva az ember a maga személyében ember marad, és nem válhat eszközzé vagy tárggyá. Az ember tulajdonjogi megközelítése vezethet az önrendelkezési jog, illetve emberi méltóság sérelméhez, az ember kizsákmányolásához. Azonban a szerződéskötési szabadság is az emberi méltóságra vezethető vissza, és eközben szintén az emberi méltóságra visszavezethető alapjogok miatt kerül korlátozásra.²⁸¹

Az emberi méltóság kettős jellegű: egyrészt alapjogi, azaz alkotmányok és emberi jogi dokumentumok tartalmazzák, másrészt alapelvi, mivel alapelvként áthatja az etikai szabályokat.²⁸² Alapjogi értelmezésben egyfajta „ultima ratio” szerepet tölt be, ugyanis konkrét jog sérelmének hiányában is lehet rá hivatkozni, mikor a sérelmet az ember eszközként történő használata, tárgyasítása jelenti, vagy mikor az „öntudatlan, eszméletlen, akaratnyilvánításra képtelen ember megalázzák, megszégyenítik”.²⁸³

Az Alaptörvény szerint „az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz”.²⁸⁴ A Btk. halálbüntetésre vonatkozó szabályát is az emberi méltóság sérelme miatt semmisítette meg az Alkotmánybíróság, hiszen a „halálbüntetéssel való megfosztásra vonatkozó rendelkezések ... ugyanis az élethez és az emberi méltósághoz való alapvető” jog lényeges tartalmát nemcsak korlátozzák, hanem az életnek és az emberi méltóságnak, illetve az ezt biztosító jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését engedik meg”.²⁸⁵

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, az emberi test mely részeinek dologgá minősítéséről van szó: olyanról, ami úgy választható le az egyénről, hogy nem okoz egészségromlást, illetve semmilyen fogyatékoságot az egyénben, és - amellett, hogy más személyek számára segítséget jelent -az egyén érdeke a testéről való leválasztás. Ez az érdek lehet akár esztétikai jellegű, például a kinézetének átalakítása céljából levágatja a haját, de lehet anyagi jellegű is a levágott haj parókakészítés céljából történő értékesítésével, vagy ivarsejt más személy gyermekvállalásának támogatásának elősegítéséért. Arról nem is szólva, hogy amíg a donornak legfeljebb költségtérítés fizethető, mennyire tisztességes az, hogy a donortól származó mintán végzett kutatások a kutató cégnek jelentős haszonnal járjon?²⁸⁶ Álláspontom szerint nem szabadna az egyéni önrendelkezési jogot akkor korlátozni, ha az egyén egészségi állapotára nem jár jelentős hatással, és saját döntése alapján érdeke fűződik hozzá. Ha az egyént nem kezeljük olyan személyként, aki felelősen képes az egészségét érintő döntések meghozatalára, akkor a szükségeshez képest szélesebb körben korlátozzuk az egészségügyi, illetve általános önrendelkezési jogát, miközben másoktól elvesszük a gyermekvállalás lehetőséget, és korlátozzuk a tudomány fejlődését.

3.4.3.3. Szabályozási modell személyes adatok tekintetében való alkalmazása

Ezt a szabályozási modellt véleményem szerint a személyes adatok tekintetében is érdemes lenne fontolóra venni. Az emberi testben lévő ivarsejtek és az emberi méhben lévő embriók kétség kívül az ember alkotórészének, illetve emberi lénynek tekintendők, ezáltal kiterjed rájuk az embert megillető emberi méltóság bizonyos szintig. Tekintettel arra, hogy a nő

lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről (lásd továbbiakban: Oviedói Egyezmény) 21. cikk

²⁸⁰ Sándor, 2017, 102. oldal

²⁸¹ Menyhárd, 2016, 131. oldal

²⁸² Sándor, 2017, 47. oldal

²⁸³ Sándor, 2017, 47. oldal

²⁸⁴ Alaptörvény II. cikk

²⁸⁵ 23/1990. (X. 31.) AB határozat a halálbüntetés alkotmányellenességéről

²⁸⁶ Sándor, 2017, 87. oldal

önrendelkezési joga kiterjed a terhesség megszakításáról való döntésre is, ez alapján véleményem szerint kijelenthetjük, hogy amikor nem veszélyezteti az ember életét és egészségét, dönthet úgy, hogy bizonyos alkotórészeit leválaszt, izolál magáról, amik a leválasztást követően már nem bírnak – a fentiekkel összhangban - az emberi méltósággal, az abból eredő jogokkal, hanem forgalomképessé – még ha korlátozottan is - válnak. Az Oviedói Egyezmény sem tiltja az emberi test valamely beavatkozás során eltávolított alkotórészének az eltávolítás céljától eltérő célra történő megőrzését és felhasználását, hanem a megfelelő tájékoztatási és beleegyezési eljáráshoz köti.²⁸⁷

A személyes adatok védelme is az emberi méltóságból levezethető információk önrendelkezési jogból származik. Ha az ember önrendelkezési jogába beletartozik a terhességmegszakítás, illetve az iversejtadományozásról szóló döntés, úgy gondolom személyes adatok adományozásáról való döntés is. Nem általában javasolom átruházásának tilalmát alkalmazni, hanem jogalkotói befolyással meghatározni azokat a kereteket, ami nem jelent jelentős kockázatot az érintett magánszférájára vonatkozóan. Példaként szolgálhat a sejtek, szövetek és szervek átruházásának szabályai, ami oly mértékben és módon engedi, ami nem jelent egészségromlást, életveszélyt az érintett életére.

3.5. Adatok értéke meghatározására alkalmas szempontok

Bár a személyes adatok egyre jelentősebb szerepet játszanak a gazdaságban, és a forgalomképességük elfogadása felé is figyelhetünk meg elmozdulást, ezért érdemes kísérletet tenni az értékük pontos meghatározására.

Ennek több módja lehet: egyrészt kiindulhatunk az érintett másrészt az adatot felhasználni kívánó szervezet szempontjából. Az érintett szempontjából az adat értéke lehet az az összeg, amiért az érintett hajlandó az adatait rendelkezésre bocsátani (willingness to accept). Másrészt lehet az az összeg, amit hajlandó fizetni a személyes adatai védelmére (willingness to pay).²⁸⁸ Azok a szolgáltatások, melyek ingyenesek, nagyrészt a felhasználók adatainak gazdasági célú felhasználására építették fel működésüket, és az ellenérték fejében használható szolgáltatások jellemzően nagyobb biztonságot biztosítanak a felhasználók magánszférájának,²⁸⁹ így amikor az érintett választ, hogy az ingyenes vagy az ellenérték fejében használható szolgáltatást veszi igénybe, gyakorlatilag dönt afelől, hogy pénz ellenében rendelkezésre bocsátja az adatát, illetve fizet-e a magánszférája védelméért: hiszen ha nem fizetsz a termékért, te magad vagy az eladott termék.²⁹⁰ Az adat értéke megbecsülhető még annak a kárnak, illetve materiális és immateriális hatásoknak az összegéből, ami az adatok nem kívánt nyilvánosságra kerülése esetén az érintettet érnék.²⁹¹

Az adathasznosító szervezetek szempontjából elsődlegesen két faktor a meghatározó: egyrészt a kontextus, másrészt a felhasználás célja. Másodlagos faktorként megemlíthetjük az adatok forrását, az adatszolgáltatás önkéntességét - az önkéntesen adott adatok értéke magasabb, mint a megfigyelésből keletkező, illetve következtetett adatoké -, az adatminőséget - pontosság, felhasználhatóság, részletesség -, felhasználás célját - minél drágább a létrehozni kívánt termék, annál magasabb a létrehozáshoz szükséges adat értéke-.²⁹² Az érték meghatározható felhasználóként, illetve rekordonként is. Az adat értéke visszakövetkeztethető a szervezet éves bevételéből is úgy, hogy megvizsgáljuk, hogy felhasználóként mekkora bevételt tudott realizálni.²⁹³

²⁸⁷ Oviedói Egyezmény 22. cikk

²⁸⁸ Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 13. oldal

²⁸⁹ Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 13. oldal

²⁹⁰ Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 9. oldal

²⁹¹ Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 15. oldal

²⁹² Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 16. oldal

²⁹³ Palmetshofer, Semsrott, Alberts, 2017, 16. oldal

Az adatok ellenérték fejében való értékesítésében valóban van egy etikai kockázat ugyanis egy digitális megosztottságot hozhat létre azzal, hogy a tehetősebbek megengedhetik maguknak, hogy megvásárolják a magánszférájuk tiszteletben tartását, miközben a szegényebb rétegek még kiszolgáltatottabbakká válnak.²⁹⁴ De emellett az is aggályos véleményem szerint, hogy az adatok felhasználásával szerzett előnyből nem részesülhet az érintett, miközben a felhasználás során a magánszférát érintő kockázatok az ő oldalán merülnek fel. Úgy gondolom, hogy kedvező megoldás lenne, ha a felhasználás módjai a jogalkotó szabályozásra kerülnének az érintettek védelmét szolgáló részletes garanciákat beépítve.

Az adatok tulajdonságaiból fakadóan – nem fogynak és használódnak el – értéküket maximalizálni nem a megszerzéssel, titokban tartással, illetve másoktól való elzárással lehet makrogazdasági szempontokat figyelembe véve, hanem ha szabályozott hozzáférést alakítunk ki.²⁹⁵ Az adatok felhasználásának hatékonysága függ egyrészt attól, hogy milyen adatok érhetőek el a szervezetnek, milyen gyorsan képesek azokat felhasználni, milyen értékteremtő eredményeket produkálva.²⁹⁶

3.6. Következtetések

A fejezetben megvizsgáltuk magánszféra védelme, az információs önrendelkezési jog és az adatvédelemnek a fogalmát, amik nem teljesen fedik egymást. A magánszféravédelem a legtágabb fogalom, annak részét képezi a fizikai és információs önrendelkezési jog. Az adatvédelem az információs önrendelkezési jog – egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében - negatív értelmezéséhez tartozik, azaz azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától,²⁹⁷ így csak védelmi jogként érvényesülnek. A jogvédelem aktív oldalát – az egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében - az információs önrendelkezési jog pozitív értelmezése adja, ami elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról”.

Az adatvédelmi szabályozás első szakaszában a szabályozás elsődlegesen az állami, számítógépes nyilvántartásokat célozta, rájuk vonatkozóan állapított meg kötelezettségeket. A második generációban azonban az érintettek kerültek a középpontba, kialakult az információs önrendelkezési jog, és az adatvédelmi szabályozás az érintetteknek biztosított széleskörű jogosítványokkal kívánta a védelem megfelelő szintjét biztosítani. Az utóbbi években azonban ismét egy koncepcionális váltásról beszélhetünk, hiszen az adatvédelmi jog fejlődésének harmadik generációja újra az adatkezelőket állítja a középpontba, és szigorú kötelezettségeket, illetve felelősséget ír elő, tőlük várja az érintettek megfelelő védelmét.²⁹⁸ A fenti tendencia az EU adatvédelmi szabályozásán is nyomon követhető. Különös tekintettel bír a GDPR, ami – követve a harmadik generációs szabályozási koncepciót egységesítette - az adatvédelmi szabályozást. A fejezetben az adatvédelem fejlődésének különböző generációinak jellemzése mellett bemutattam azon uniós és magyar jogalkotási lépéseket is, amik a hatályos szabályozáshoz vezettek.

A fejezetben kifejtettek alapján megállapíthatjuk, hogy a felhasználási koncepció kialakítása során a harmadik generációs adatvédelmi szabályozási modellnek kell megfelelni, azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől

²⁹⁴ Hasselbalch & Tranberg, 2016.177. oldal

²⁹⁵ Izsák, Palicz, Szász, Varga, 2022, 164. oldal

²⁹⁶ Izsák, Palicz, Szász, Varga, 2022, 166. oldal

²⁹⁷ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 24. oldal

²⁹⁸ Szőke G. L.: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése = *Infokommunikáció és Jog* 2013/3. 107-112. oldal. 107. oldal

várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét.

Az alapjogok magánjogi viszonyokban való érvényesülése kapcsán úgy gondolom, hogy az emberi méltóság, illetve az abból levezetett alapjogok korlátozhatatlanságának gondolata meghaladott, hiszen jogszabályi szinten is több példát láthatunk a korlátozás elismerésére. Továbbá mindenképpen elhatárolandó egymástól az alkotmányjogból eredő alapjogok a polgári jogból származó személyiségi jogok. Ebből kifolyólag meghaladott, és magával az érintettel szemben nem fair kizárni a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét. A személyiségi jogok ugyanis három csoportba sorolhatók. Megkülönböztethetünk olyanokat, amik az ember testéhez, fizikumához kötődnek (pl.: élet, testi épség), továbbá olyanokat is, amik bár szintén nem kerülnek kapcsolatba a fizikai világgal, de megsértésük észlelhető harmadik személyeknek is (jó hírnév, becsület). A harmadik kategóriát pedig azok alkotják, amiknek kifejezett célja az egyén külvilágban való érzékelhetővé tétele, jellemzése (a személyiségi jegyek: név, képmás, hang, személyes adat). Amikor ezek megtestesülnek, például képmást tárgyakra nyomtatják ezek gyakorlatilag megtestesülnek, immateriális jogtárgy jelenik meg.²⁹⁹

Az egyes módszerek vizsgálata során foglalkoztam a személyes adat jogi természetével is, ami állásponthoz szerintem nem minősül dolognak, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajt. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötetlen jogi alapon létesíthető jogosultságok.

Úgy gondolom a média, filmipar területe – ahol szintén személyiségjegyeket, képmást és hangfelvételt ellenszolgáltatás fejében használnak fel – jó példaként szolgálhat a személyes adatok, mint személyiségjegyek felhasználása során abban a tekintetben, hogy nem általában tilalmazott a vagyoni érték fejében való felhasználás, hanem kidolgozásra került a védelemnek egy olyan érinthetetlen magja, ami az érintett döntésétől és hozzájárulásától függetlenül jogellenes. Érdekes lenne azonban, ha jogalkotással proaktív védelem kerülne kidolgozásra, és nem reduktív módon, bírósági és hatósági joggyakorlattal kívánnának – egyébként az állam intézményvédelmi kötelezettségéből fakadó – a védelmi feladatoknak megfelelni.

4. Adattípusok³⁰⁰

4.1. Adattípusok, adatok típusának jelentősége a felhasználásban

A hasznosítani kívánt adat típusa alapjaiban determinálja a felhasználási koncepciót, illetve lehetőségeket, ezért kulcsfontosságú magának az adatnak a definiálása, tipizálása, jellegzetességeinek vizsgálata.

Az adat bármilyen információ lehet.³⁰¹ Az adatkormányzási rendelet szerint az adat „aktusok, tények vagy információk bármilyen digitális megjelenítése, vagy az említett aktusok, tények és információk összeállításai, többek között hang-, kép- vagy audiovizuális felvétel formájában is”.³⁰² Az adatokat a felhasználás szempontjából két csoportba sorolhatjuk. Megkülönböztethetünk egyrészt nyílt hozzáférésű adatokat, amik nyílt formátumú, szabadon felhasználható, tovább felhasználható, bármilyen céllal megosztható adatokat jelöl.³⁰³ A másik

²⁹⁹ Schultz M.: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási problematikájának egyes kérdései. A tárgyasulási alapú vagyoni személyiségvédelem = *Infokommunikáció és Jog* 2021/3, 6-22. oldal, 2.1.

³⁰⁰ Ez a fejezet Dr. Szőke Gergely Lászlóval közös kutatásokon alapul.

³⁰¹ Lásd GDPR 4. cikk 1. és Az Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2018/1807 Rendelete (2018. november 14.) a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről (a továbbiakban: a nem személyes adatok szabad áramlásáról szóló rendelet) 3. cikk 1.

³⁰² Adatkormányzási rendelet 2. cikk 1. pont

³⁰³ AZ Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2019/1024 Irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közszféra információinak további felhasználásáról (16) bekezdés

csoportot a mások jogaival érintett adatok képezik, amik felhasználhatósága mások jogainak védelme érdekében korlátozott. A védelmet megalapozhatják adatvédelmi előírások, szellemi tulajdon, üzleti titok vagy üzleti szempontból érzékeny információ védelme.³⁰⁴

A téma szempontjából az adatvédelem által védett adatok bírnak relevanciával, így az adatok adatvédelmi csoportosítása következik, aminek során négy definíció elemzésével foglalkozok részletesen.

A személyes adat, álnevesített adat illetve anonim és anonimizált adat fogalmának tisztázása és adatvédelmi jogi szempontú értelmezése elengedhetetlen, mert ugyan az elvi fogalommeghatározásuk érdemben nem változott az elmúlt években, de a technológiai változások következtében e fogalmak gyakorlati alkalmazása azonban nagyon is: amit néhány éve még anonimizált adatbázisnak lehetett tekinteni, az ma már könnyen lehet, hogy csak álnevesített adat, vagy akár közvetlen azonosítást is lehetővé tevő személyes adat. Minél nagyobb egy adatbázis – még ha anonimizálnak is tűnik – annál nagyobb az esélye az adatok érintettel való összekötésére, hiszen előfordulhat, hogy bizonyos adatok önmagukban nem azonosítják az érintettet, de más adatokkal összekötve azonosíthatóvá teszik.³⁰⁵

A problémát jól illusztrálja, hogy az USA 1990-es népszámlálási adatainak végzett vizsgálata során az USA lakosainak 87,1 %-a egyértelműen azonosítható vált olyan adatbázisban, ami a nem, születési dátum, irányítószám adatokat tartalmazta.³⁰⁶ Magyarországon ezen adatok alapján 78,4% az arány, és ha a fenti adatkörön túl további adat is rendelkezésre áll, akkor az azonosítási kockázat 94% fölé emelkedhet³⁰⁷. További jó példa a Netflixnél történt eset, amikor a szolgáltató elvileg anonimizált adatbázist hozott nyilvánosságra a Netflix Prize program keretében. A program célja az volt, hogy a Netflix ajánlási rendszerét fejlesszék tovább új algoritmusok fejlesztésével. Ehhez a Netflix létrehozott egy anonimnak minősített adatbázist, amiben szerepelt, hogy fél millió felhasználója mely filmet, miképp és mikor értékelte. Narayanan és Shmatikov az IMDb – filmek értékelését tartalmazó nyilvánosan elérhető – adatbázisában szereplő adatokkal vetette össze a Netflix által nyilvánosságra hozott adatbázis adatait, amivel képessé vált az – egymástól elválasztva - anonimnak tűnő adatbázisban szereplő recordok természetes személlyel való összekapcsolására. Az adatbázisok összekapcsolásával azonosítani tudták a felhasználókat az alapján, hogy mely a filmeket melyik időintervallumban értékelték.³⁰⁸

Mindkét esetben közös, hogy az anonimnak tekintett adatbázisokban olyan adatok szerepeltek, amik közvetlenül nem alkalmasak az érintettek azonosítására, de összekapcsolva ún. kvázi azonosítóként funkcionálnak. Kvázi azonosítók alatt azon adatokat értjük, amik elvben személyazonosításra szolgálhatnak.³⁰⁹

Jelen fejezet célja, hogy a fenti fogalmak definiálásával, egymástól való elhatárolásra vonatkozó iránymutatással, illetve az adattípusok közötti rendszer bemutatásával segítséget nyújtson annak eldöntésében, hogy alkalmazandó-e egyáltalán az adatvédelmi szabályrendszer, ami kulcsfontosságú az adatfelhasználási stratégia kialakításában, felépítésében.

4.2. A személyes adat – általános kategóriájának - fogalma

A GDPR 4. cikk. 1. pontja alapján „személyes adat” az *azonosított vagy azonosítható természetes személyre („érintett”) vonatkozó bármely információ. Azonosítható az a*

³⁰⁴ Adatkormányzási rendelet javaslat 1. o. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 23.

³⁰⁵ Hasselbalch & Tranberg, 2016, 31. oldal

³⁰⁶ Alexin Z.: Kockázatokat rejt az egészségügyi adatok anonimizálása = *IME*, 2014, XIII. évfolyam 2. szám 68-72. oldal. 68. oldal

³⁰⁷ Alexin, 2014, 72. oldal

³⁰⁸ Ohm, P: Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization = *UCLA Law Review*, Vol. 57, 2010, U of Colorado Law Legal Studies Research Paper No. 9-12, 1701-1777. oldal, 1722. oldal

³⁰⁹ Alexin, 2014, 68. oldal

természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy testi, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó egy vagy több tényező alapján azonosítható.

A személyes adat fogalmának tehát négy fogalmi eleme van: (1) bármely információ, (2) azonosított vagy azonosítható (3) természetes személyre (4) vonatkozó.

4.2.1. Bármely információ

A „bármely információ” fogalom tágan értelmezendő, sem az információ tartalma, sem az információ természete alapján nem szűkítendő a definíció. Az objektív mellett a szubjektív információk (vélemény, értékelés) is beleértendőek. Az információnak továbbá nem kell sem igaznak, sem pedig igazoltnak lennie,³¹⁰ illetve az információ formája tekintetében sincs megkötés: bármilyen adathordozón is szerepel, személyes adat fogalmába tartozhat.³¹¹

4.2.2. Vonatkozó

A következő vizsgálandó eleme a definíciónak a „vonatkozó” jelleg, ami az egyén és az információ közti kapcsolatot jelenti, azaz akkor áll fenn, ha az információ az egyénről szól.³¹² Ehhez vagy a „tartalom” elem, vagy a „cél” elem, vagy az „eredmény” elem teljesül. A tartalom elem akkor teljesül, ha az információt az adott személyről adják, a cél elem akkor, ha az információt azért használják fel, hogy az egyént értékeljék, befolyásolják, az eredmény pedig akkor, ha az információ felhasználása valószínűleg hatással van egy adott személy jogaira, értékeire.³¹³ A tartalom/cél/eredmény feltételek vaglyagosak, azaz már az egyik körülmény fennállása megalapozza a „vonatkozó” tartalmi elem fennállását.

4.2.3. Azonosított vagy azonosítható

A személyes adat fogalmának harmadik eleme az azonosítottság vagy azonosíthatóság.

Akkor „azonosított” egy személy, ha személyek egy csoportján belül „elkülönül” a csoport valamennyi egyéb tagjától, és akkor „azonosítható”, ha ennek megtétele – függetlenül attól, hogy tényleges azonosításra sor kerül-e – lehetséges.³¹⁴

Az azonosítás lehetséges közvetlen vagy közvetett módon. Annak mértéke azonban, hogy az azonosításhoz milyen azonosítókra vagy más ismérvekre van szükség az adott helyzet körülményeitől függ (pl.: ugyanazon adat alapján bizonyos körben azonosítható, más körben nem).³¹⁵

Amennyiben egy érintett az adat/adatok alapján azonosított vagy közvetlenül azonosítható, az anonimitás kérdése fel sem merül. De az anonim minősítés akkor sem áll fenn biztosan, ha a hozzáférhető azonosítók kiterjedése első látásra nem teszi senki számára lehetővé az adott személy kiválasztását, attól még e személy „azonosítható” lehet, mivel az említett információ más információkkal összekapcsolva (ez utóbbi akár megvan az adatkezelőnél, akár nincs) az egyént másoktól megkülönböztethetővé teheti (közvetett azonosíthatóság).³¹⁶

³¹⁰ WP29 személyes adat 6. oldal

³¹¹ WP 29 személyes adat 8. oldal

³¹² WP 29 személyes adat 9. oldal

³¹³ WP 29 személyes adat 11-12. oldal

³¹⁴ WP 29: 4/2007 vélemény a személyes adat fogalmáról (WP136), 13. o.

<https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³¹⁵ WP136, 14. o.

³¹⁶ Polyák G., Szőke G.: *Technológiai determinizmus és jogi szabályozás. Különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre, E-közszolgáltatásfejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek*, Szerk.: Nemeslaki András, 65. oldal

http://real.mtak.hu/81201/1/E_kozszolgalatfejlesztes_3_fejezet_u.pdf Letöltés dátuma: 2021.09.18.

Ahhoz, hogy ne személyes adatnak minősíthessünk egy adatot/adathalmazt, az eredménynek az alábbi három kérdés tekintetében nemlegesnek kell lennie:

- kiválasztás: lehetséges-e még kiválasztani egy egyént;
- összekapcsolhatóság: lehetséges-e még az egyénnel kapcsolatos rekordokat összekapcsolni;
- következtetés: ki lehet-e következtetni az egyénekre vonatkozó információkat?³¹⁷

Ha mindhárom kérdésre nemleges a válasz, az adatok nem személyes adatnak, hanem anonimnak tekinthetők. Ha az eljárás azonban akár csak egy kritérium kapcsán kétségeket ébreszt, az azonosítási kockázatokat alaposan ki kell elemezni, és adott esetben kockázat mérséklését célzó garanciákat, biztonsági intézkedéseket és mechanizmusokat kell kidolgozni. A második és harmadik kérdésnél ugyanis felmerülhet, hogy objektív értelmében kell lehetetlennek lennie vagy „csak” ésszerűen nem várhatóknak.³¹⁸ Ennek értékelésében központi szerepet játszik, hogy a személyes adat fogalmát abszolút és relatív módon értelmezzük-e. A megközelítések gyakorlatilag az adat és az érintett közötti kapcsolat helyreállíthatóságát, azaz az érintett közvetett azonosíthatóságát vizsgálják.³¹⁹

*Az abszolút értelmezés a személyes adat fogalmát meglehetősen tágan értelmezni, mert eszerint személyes adatnak minősül egy adat, ha az adat és a személy közötti kapcsolat opcionálisan megteremthető. Azaz azonosíthatónak tekinti az érintettet abban az esetben is, ha akár több különböző adatkezelőnél lévő adatok segítségével, több lépésben, különböző technikai eljárásokkal³²⁰ válik azonosítható, és abban az esetben sem tesz kivételt, ha az adott adatkezelőnek nincs tényleges vagy jogszerű lehetősége erre.*³²¹

*A relatív értelmezés elfogadása a személyes adat szűkebb értelmezéséhez vezet: eszerint ugyanis a minősítést kizárólag az adatkezelő szempontjából kell elvégezni, és abban esetben nem tekintendő az adat személyes adatnak, amennyiben az adatkezelő ténylegesen nem képes az általa kezelt adatokat az érintetthez kötni.*³²²

A két megközelítés lényegében a lehetséges értelmezési módok szélsőséges eseteit jelentik, a kettő között számtalan köztes megközelítés lehetséges, aminek egyik megnyilvánulása az EU adatvédelmi irányelve, amit lényegében követett a GDPR is.

Az EU irányelve és GDPR tulajdonképpen egy „köztes” értelmezést követ. Az EU irányelv hatálya alatt teret engedett a különböző tagállami szabályozásoknak is az irányelvi szabályozás jellege következtében, ezért a korábbi szabályozás nem volt konzisztens. A GDPR egységesítette a személyes adat fogalmát, ezáltal egyértelműen a relatív felfogás felé történő elmozdulásnak tekintendő, ami széles teret enged adatkezelő mérlegelésének, de emellett jelentős felelősséget is telepít rá. A személyes adat relatív értelmezése felé történő elmozdulás – bár sok esetben életszerűbb és könnyebben betartható szabályozást eredményez – egyértelműen az adatvédelmi szabályozás „lazítását” illetve hatályának jelentős szűkítését eredményezi.

A GDPR preambuluma szerint ugyanis annak meghatározására, hogy egy személy azonosítható-e, „minden olyan módszert figyelembe kell venni [...], amelyről ésszerűen feltételezhető, hogy az adatkezelő vagy más személy a természetes személy közvetlen vagy közvetett azonosítására felhasználhatja”.³²³ Azaz, az egyén kiválasztásának csupán hipotetikus lehetősége (azaz elméleti, objektív lehetőségessége) nem elég ahhoz, hogy a személyt

³¹⁷ WP 29: 05/2014. számú vélemény az anonimizálási technikákról (WP216), 3. o.

³¹⁸ A jogirodalomban ez gyakran a személyes adat abszolút és relatív értelmezésének problémájaként jelenik meg.

³¹⁹ Polyák, Szőke, 2014, 156. oldal

³²⁰ Például titkosított adatok dekódolásával

³²¹ Polyák, Szőke, 2014, 157. oldal

³²² Az abszolút és relatív értelmezésről ld. Majtényi L.: *Információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdekű adatok nyilvánossága*. Complex, 2006. pp. 110-113. és Jóri, 2005, 101-104 in Szőke, Polyák, 2014, 157. oldal

³²³ GDPR (26) preambulumbekzdés

azonosíthatónak tekintjük, figyelembe kell venni minden olyan módszert, amit az adatkezelő, vagy más személy ésszerűen feltételezhetően felhasználna. Ha e lehetőség (módszer) egyáltalán nem létezik, vagy létezik ugyan, de elhanyagolható az alkalmazásának valószínűsége, a személyt nem lehet azonosíthatónak tekinteni, és az információ nem számít személyes adatnak.³²⁴

Az azonosítás módszerei kapcsán különösen figyelembe kell venni valamennyi szóban forgó objektív tényezőt, „*így például az azonosítás költségeit és időigényét, számításba véve az adatkezeléskor rendelkezésre álló technológiákat, és a technológia fejlődését.*”³²⁵ Ezt a szempontrendszert a 29-es munkacsoport továbbiakkal egészíti ki, eszerint figyelembe kell venni a „*szándékolt célt, a feldolgozás módjának strukturáltságát, az adatkezelő által várt előnyt, az egyének szóban forgó érdekeit, a szervezés működési zavarainak kockázatát (pl. a titoktartási kötelezettségek megsértése), valamint a műszaki meghibásodásokat,*”³²⁶ illetve azt, hogy nyilvános adatbázisokkal, valamint az adatkezelő/harmadik személy rendelkezésére álló más adatbázisokkal összekapcsolva az érintett azonosításra alkalmassá válik-e.

A technológia során azon jövőbeli technológiákat is figyelembe kell venni, amelyek később alkalmasak lehetnek az érintett azonosítására, így a tárolás időtartamára is tekintettel kell lenni,³²⁷ illetve bizonyos időközönként elengedhetetlen felülvizsgálni.

Kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá az adatbázis szándékolt céljára is. Ha az adatkezelés célja magában hordozza az egyének azonosítását, feltételezni lehet, hogy az adatkezelőnek vagy bármely más, beavatott személynek megvannak vagy meglesznek azok a módszerei, amelyeket „valószínűleg felhasznál” majd az érintett azonosítására (így például a videokamerás megfigyelés is személyes adat kezelésének minősül, annak ellenére, hogy csak kis számú esetben azonosítja az adatkezelő ténylegesen az érintettet, de a megfigyelés célja minden esetben a potenciális azonosítás).³²⁸ Ha az azonosítás nem szerepel a feldolgozás céljai között, az azonosítás megakadályozását célzó technikai intézkedések játszanak jelentős szerepet. Az adatok azonosítás elleni védelme céljából alkalmazott technikai és szervezési intézkedésekkel elérhető, hogy a személyeket ne lehessen azonosíthatónak tekinteni.³²⁹

4.2.4. Természetes személyre vonatkozó

Személyes adatnak csak az élő természetes személyre vonatkozó adatok minősülnek. Az elhunyt személyekre vonatkozó adatokkal a 4.6. pontban részletesen foglalkozom. A fogalomból az is következik, hogy jogi személyre vonatkozó adatok nem minősülnek személyes adatnak. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor az adat mellett, hogy jogi személyre vonatkozik, természetes személyre vonatkozóan is kell tekinteni (például a jogi személy neve természetes személy nevéből származik, vállalati e-mail cím). Ha az adat és a természetes személy között fennáll a kapcsolat, akkor az adatvédelmi szabályrendszer esetükben is alkalmazandó. Például egyéni vállalkozók gazdasági tevékenységével összefüggő adatai személyes adatnak is minősülnek, de az Evecv.³³⁰ rendelkezése bárki számára megismerhetővé teszi. Ettől azonban nem veszítik el személyes adat jellegüket is, hanem az Infotv. 23. §-ának 6. pontja szerint közérdekből nyilvános adatoknak minősülnek.³³¹

³²⁴ WP136, 17. o.

³²⁵ GDPR (26) preambulumbekkezdés

³²⁶ WP136, 17. o.

³²⁷ Polyák, Szőke, 2014, 65. oldal

³²⁸ WP136, 18. o.

³²⁹ WP136, 20. o.

³³⁰ Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény

³³¹ NAIH/2018/5233/4/V. 1. oldal <https://www.naih.hu/files/NAIH-2018-5233-4-V.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 02.19.

4.3. Anonim adat, mint nem személyes adat

4.3.1. Anonim és anonimizált adat meghatározása

Az adatvédelmi jog logikájában a következő fontos kategória az anonim adat, ami a személyes adat ellentéte, azaz olyan adat(halmaz), amely alapján az érintett nem vagy többé már nem azonosítható. Ezt a szabályozási módszert követi a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről szóló rendelet is, ami a nem személyes adat fogalmát a személyes adat fogalmából levezetve definiálja: nem személyes adat a GDPR „4. cikk 1. pontjában meghatározott adatoktól eltérő adat”.³³²

A GDPR (26) preambulumbekzdése szerint „*az adatvédelem elveit ennek megfelelően az anonim információkra nem kell alkalmazni, nevezetesen olyan információkra, amelyek nem azonosított vagy azonosítható természetes személyre vonatkoznak, valamint az olyan személyes adatokra, amelyeket olyan módon anonimizáltak, amelynek következtében az érintett nem vagy többé nem azonosítható.*”

A jelentősége tehát abban ragadható meg, hogy az anonim adatra már nem terjed ki az adatvédelmi szabályrendszer, így – adatvédelmi előírásoknak való megfeleléstől - szabadon továbbítható adatnak minősülnek addig, amíg az érintettet közvetlenül vagy közvetve nem azonosítja.³³³ Az anonim adat lehet egyrészt olyan adat, amely eleve, a keletkezés okán sem alkalmas valamely természetes személy azonosítására (például statisztikai adatok), másrészt lehet olyan adat, amely eredetileg személyes adat volt, de megfelelő anonimizálási eljárást alkalmazva többé már nem alkalmas az érintett azonosítására (anonimizált adat).

Az utóbbi csaknem negyven évben az az elv uralkodott, hogy ha egy adatbázisból eltávolítják az azonosító adatokat, az érintett magánszférájának megfelelő védelme biztosított, azonban ezt az elméletet a gyakorlat meghaladta, és utat kell engednie egy új megközelítésnek,³³⁴ mivel informatikai szakértelemmel rendelkezők egyre könnyebben tudják újraazonosítani az anonimnak hitt adatbázisban szereplő személyeket.³³⁵ Elfogadhatjuk azt, hogy „az adatok vagy használhatók vagy tökéletesen anonimizáltak”, mert az egyre növekvő adatmennyiség, illetve technológiai eszközök gyors fejlődése mellett csak nagyon magas aggregáltsági szintű adatokról jelenthető ki, hogy nem azonosítható,³³⁶ és sok esetben az anonimizálás következtében az adatbázis elveszíti hasznosságát azáltal, hogy értékes összefüggések azonosítására alkalmas adatokat kell eltávolítani belőle.³³⁷

Jelentős változást hozott az adatkörnyezet fogalmának kialakulása, aminek köszönhetően a fókusz az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át. Az adatkörnyezet vizsgálata során négy komponens jön szóba: (1) egyrészt az adatkörnyezetben létező más adatok, amik az újraazonosítás kockázatának értékelésekor kulcsfontosságúak. (2) Másrészt az adatkörnyezetben résztvevő kulcsszereplő személyek, illetve az, hogy ők miképp járnak el nagy valószínűség szerint a kockázatok növelése, illetve csökkentése érdekében. (3) Harmadrészt a követett irányítási folyamat, amelyben rögzítésre kerül az adatok kezelésének, azokhoz való hozzáférés rendje (kik, mikor, milyen célból). (4)

³³² a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről rendelet 3. cikk 1.

³³³ Ohm, 2010, 1738. oldal

³³⁴ Ohm, 2010, 1705. oldal

³³⁵ Ohm, 2010, 1706. oldal

³³⁶ Ohm, 2010, 1704. oldal

³³⁷ S. Stalla- Bourdillon, A. Knight: Anonymus data v. personal data- a false debate: an EU perspective on anonymization, pseudonymization and personal data = *Wisconsin International Law Journal*, 2017. 38. oldal, 2. oldal

Negyedrész az infrastruktúra, ami alatt az adat és a környezet közötti interakciók értendők, azaz az operatív és menedzsment struktúra, szoftver és hardver elemek.³³⁸

Az anonimitás értékelése gyakorlatilag annak értékelését jelenti, hogy az érintett azonosítható-e az adatkörnyezetben. Mivel az azonosíthatóság a személyes adat fogalmának egyik ismérve, ezért ahhoz, hogy egy adat/adatbázis anonim voltát megítéljük, a személyes adat, azon belül is az azonosíthatóság fogalmából kell kiindulni, amit a 4.2.3. pontban részletesen elemeztünk. Ha az ott kifejtettek teljesülnek az adatot személyes adatnak kell tekintenünk, amennyiben nem anonim adatnak minősül.

4.3.2. Anonimizálás, anonimizálási megközelítések

Az anonimizálás a hétköznapiakban is gyakran használt kifejezés, de mégis sokszor nem teljesen egyértelmű, hogy mit is értünk alatta. Anonimizálás alatt azt az eljárást értjük, ami megszünteti a kapcsolatot az azonosító adatok és az érintett között.³³⁹

Az anonimizálásról alkotott koncepciók tekintetében tulajdonképpen két megközelítést különböztetünk meg: egyrészt a statitikus, másrészt a dinamikus megközelítést. A statitikus megközelítés abból indul ki, hogy anonimizálást követően sem a korábbi adatkezelőt, sem azt a személyt, akihez az anonimnak gondolt adatbázist továbbítják nem terhelik adatvédelmi kötelezettségek, hiszen az adatbázis az anonimizálással véglegesen kikerült az adatvédelmi szabályrendszer hatálya alól. A dinamikus megközelítés azonban nem hagyja figyelmen kívül – a fent kifejtettekkel összhangban egyre kevésbé ignorálható körülményt –, hogy az anonimnak gondolt adatbázisban lévő adatok újra azonosíthatóságának kockázata jelentősen függ attól, hogy milyen további célokra kívánják használni, milyen további adatbázisokkal kapcsolják össze. Ebből következően ez a megközelítés az anonimnak tartott adatbázist felhasználó személytől is megkövetel bizonyos felelősséget, illetve felhasználási feltételeknek való megfelelést, továbbá bizonyos fokú ellenőrzési hatáskört az eredeti adatkezelő tekintetében.³⁴⁰

A dinamikus megközelítésen belül megkülönböztetünk károkozásalapú, kockázatalapú, illetve eljárásalapú koncepciót. A károkozásalapú koncepció a magánszférát a nem megfelelő anonimizálás miatt bekövetkezett újraazonosításból eredő károkat értékeli. A kockázatalapú koncepció szerint az anonimitás értékelése esetről-esetre kell végezni, melynek kiindulópontja az output, azaz az anonimnak tekintett adatbázis. Az anonimnak tekintett adatbázisban szereplő adatok érintettel való újbóli összekapcsolhatóságának kockázatát elemzi az adott eset valamennyi körülményét figyelembe véve. Az eljárásalapú megközelítés is az újraazonosítás kockázatát igyekszik csökkenteni, azonban ennek a fókuszában az anonimizálási eljárás áll – szemben a kockázatalapú koncepcióval –, és magától az eljárásba beépített garanciáktól várja a probléma megoldását. Ebben a koncepcióban a kockázatalapú koncepció néhány eleme is fellelhető, így különösen, hogy kockázatelemzést kell végezni adattovábbítás előtt.³⁴¹ Az irányelv és a GDPR a kockázatalapú megközelítést követi,³⁴² de a jogirodalom megosztott abban a tekintetben, hogy melyik koncepció az elsődleges: Rubinstein és Hartzog³⁴³ az eljárásalapú megközelítést preferálja, de gyakori, hogy a koncepciók együttes alkalmazását ajánlják, mint például az

³³⁸ Mourby M., Mackey E., Elliot M., Gowans H., Wallace S. E., Bell J., Smith H., Aidinlis S., Kaye J.: Are 'pseudonymised' data always personal data? Implications of the GDPR for administrative data research in the UK, 231. oldal, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364918300153> Letöltés dátuma: 2021. 03. 05.

³³⁹ K. Emam, L. Arbuckle: *Anonymizing Health Data: Case Studies and Methods to Get You Started*. Sebastopol, O'Reilly Media, 2013. 228. oldal, 3. oldal

³⁴⁰ Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 4-5. oldal

³⁴¹ Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 26. oldal

³⁴² Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, oldalszám?

³⁴³ Ira S. Rubinstein-Woodrow Hartzog, Anonymization and Risk, 91, Wash L. Rev, 703 (2016.) in Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 91. oldal

alapvetőleg kockázatalapú, de némi eljárásalapú megközelítést is vegyítő az Egyesült Királyság információs biztos irodája (ICO).³⁴⁴

4.3.3. Anonimizálás eredményességének értékelésére szolgáló teszt

Az ICO kialakította ún. „motivált alkalmatlankodó tesztjét”³⁴⁵, ami a gyakorlatban jelentős segítséget nyújthat az újraazonosítás kockázatának értékelésében. A teszt az ún. „motivált alkalmatlankodóból” indul ki, akit olyan speciális ismeretekkel nem rendelkező személynek tekint, aki az anonimizáltak tekintett adatok felhasználásával az egyént – kellő elszántsággal,³⁴⁶ de nem mindenáron – azonosítani kívánja. A teszt célja annak a megítélése (lényegében kockázatértékelés keretében), hogy ez eredményes lesz-e vagy sem.

A megközelítés abból indul ki, hogy ez a személy ésszerű kompetenciákkal, illetve hozzáféréssel rendelkezik különösen olyan forrásokhoz, mint interneten vagy könyvtárban vagy más nyilvános módon elérhetők,³⁴⁷ de nem folyamodik olyan eszközökhöz, mint egy hackertámadás, vagy bűncselekmény elkövetése a személyes adatokhoz való hozzáférés céljából. A gyakorlatban a motivált alkalmatlankodó például internetes keresést végez arra vonatkozóan, hogy a születési idő és irányítószám kombinációval azonosítható-e az érintett, a helyi vagy nemzeti sajtóban rákeresés arra, hogy az áldozat azonosítható-e bűncselekményekről szóló térkép alapján, a közösségi médián rákeres arra, hogy felhasználói profilon szerepel-e az anonimizált adat, vagy a választási nyilvántartás és a helyi könyvtári források felhasználásával megkísérli az anonimizált adatok valamely érintetthez való hozzárendelését.³⁴⁸

Mindent egybevetve álláspontom szerint az anonimizáltság vagy azonosíthatóság értékeléshez részben objektív kritériumok vizsgálatára, részben szubjektív szempontok értékelésére, kockázatelemzésre van szükség. Az objektív tényezők az alábbiak lehetnek:

- Milyen személyek³⁴⁹ és szervezetek³⁵⁰ férnek hozzá az anonimnak tekintett adatokhoz?
- A hozzáféréssel rendelkezőknek milyen tényleges hozzáférési lehetőségeik vannak olyan más adatbázisokhoz, amelyeknél felmerülhet, hogy az egyén azonosítására alkalmas adatokat tartalmaznak? (Ideértve a nyilvános vagy csak az adott adatkezelő által hozzáférhető adatokat is).
- Ezen más adatbázisok és a hozzáféréssel érintett anonimnak tekintett adatbázisok adattartalma milyen viszonyban van egymással?
- Az anonimnak tekintett adatbázishoz az egyes személyek vagy szervezetek milyen módon férnek hozzá? Csak betekintésre van lehetőségük, vagy az adatokról másolatot is készíthetnek? Előbbi esetben milyen intézkedések biztosítják a másolatkészítés kizárását?

³⁴⁴ Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 26. oldal

³⁴⁵ Motivated intruder teszt, ICO (2012) https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁴⁶ A motiváció fakadhat gonosz személyes szándékból, pénzügyi előny megszerzéséből, ismert ember adatainak nyilvánosságra hozatalából, politikai szándékokból vagy pusztán kíváncsiságból is. Ld. Anonymisation: managing data protection risk code of practice, Information Commissioner’s Office, 2012 (ICO Anonymisation Code), 23. oldal

https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁴⁷ További lehetséges források: helyi hivatalok, egyházi vagy más állami nyilvántartások, közösségi média; helyi és nemzeti sajtó archívumok, anonimizált adatközlések más szervezetek, hatóságok részéről, stb.

³⁴⁸ ICO Anonymisation Code, 22-24. oldal, https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁴⁹ Személyek alatt az adatkezelő irányítása alatt álló személyeket értjük

³⁵⁰ Szervezet alatt az adatkezelőtől független (harmadik személy) szervezeteket és az ő irányításuk alatt álló személyeket értjük.

- Amennyiben potenciálisan másolatot is készíthet, a hozzáférő személy vagy szervezet milyen szervezési és technikai intézkedéseket alkalmaz az adatok védelme érdekében, ideértve a szervezeten belüli és kívüli újraazonosítással szembeni védelmet is.
- Ki és milyen eszközzel végzi az anonimizálást: milyen működési mechanizmuson, milyen anonimizálási technikákon alapul. Amennyiben valamilyen egyedi azonosító továbbra is használatos, ezen egyedi azonosítóból lehetséges-e személyazonosító adat visszaállítása?
- Az alkalmazott eljárás objektíve meggátolja-e az egyén kiválaszthatóságát, személyének összekapcsolhatóságát, kikövetkeztetését? Ha nem, akkor milyen eszközökkel korlátozzák ezek előfordulását?

Emellett – mintegy szubjektív szempontokként meg kell vizsgálni valamennyi hozzáférő személy és szervezet szempontjából, hogy észszerűen feltételezhető-e az, hogy az adatokat egy adott természetes személy azonosítására fogják felhasználni. Ennek keretében értékelni kell különösen:

- az azonosítás költségeit és időigényét, számításba véve az adatkezeléskor rendelkezésre álló technológiákat, és a technológia fejlődését;
- a szándékolt célt: milyen célokból kívánják felhasználni az intézmények az anonimnak tekintett adatbázist, van-e olyan (rész)céll, ami megkövetelné az azonosíthatóságot;
- a feldolgozás módjának strukturáltságát;
- az adatkezelő által az (akár jogszerűtlen) azonosítástól várt előnyt;
- az egyének szóban forgó érdekeit (az esetleges újraazonosítás milyen hatással lehet rájuk);
- a szervezés működési zavarainak kockázatát (pl. a titoktartási kötelezettségek megsértése vagy más szabálytalanság kockázata);
- a műszaki meghibásodás, információbiztonsági incidens lehetőségét.

E szempontrendszerből alapvetően két következtetést vonhatunk le: Egyrészt a második csoportba tartozó szempontok vizsgálatakor a legnagyobb gondosság esetén is az egyes szempontoknak való megfelelés csupán becsülhető, hiszen az anonimizálás megállapításakor valójában egy kockázatelemzést végez az adatkezelő. Másrészt az anonim minőség mindig viszonylagos, és a hozzáféréssel rendelkező személlyel vagy szervezettel kapcsolatos jellemzőktől is függ. Könnyen előfordulhat, hogy egy adat/adatbázis bizonyos személy/szervezetnek anonim, de más személyek számára azonosítható (álnevesített, esetleg közvetlen azonosítást lehetővé tevő) adatokat tartalmaz, így az anonimizálással kapcsolatos értékelést valamennyi hozzáférő személy és szervezet szempontjából el kell végezni.³⁵¹ Erre tekintettel az anonim adatbázisok esetleges nyilvánosságra hozatala során különös körültekintéssel kell eljárni, mert így potenciálisan bárki hozzáférhet az adott adatokhoz.

A fentiek alapján egyetértünk azzal, hogy anonim adat és személyes adat között - a dinamikus értelmezésekkel összhangban - egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak.

Az adatkörnyezet ennyire gyors növekedése, ezáltal az adatbázisok összekapcsolhatóságának egyre könnyebbé válása az újraazonosítás kockázatát egyre inkább növeli, és ugyanannak az

³⁵¹ Lényegében erre az eredményre jutott a Kúria is, amikor a Tétéles Egészségügyi Adattár (TEA) kapcsán úgy foglalt állást, hogy az az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) vonatkozásában álnevesített adat, de az Állami Egészségügyi Ellátó Központ (ÁEEK) kezelésében nem személyes adat, mivel az ÁEEK nem képes azt összekapcsolni (BH2019. 272.). Az ítélet ugyan a korábbi magyar tételesjogi szabályokon alapul, amelynek része volt az Infotv. 4. § (3) bekezdése, miszerint a „személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. Az érintettel akkor helyreállítható a kapcsolat, ha az adatkezelő rendelkezik azokkal a technikai feltételekkel, amelyek a helyreállításához szükségesek.” Az ítéletben ugyanakkor az Irányelv GDPR-ral lényegében megegyező személyes adat fogalmat és a WP29 állásfoglalására is hivatkozik.

adatbázisnak a megítélése eltérhet különböző szereplők szempontjából való minősítéskor, illetve egy anonimnak minősített adatbázis rövid idő elteltével akár azonosíthatóvá válhat.³⁵²

4.4. Álnevesítés, álnevesített adat

Az álnevesítést a GDPR intézményesítette, az irányelv nem tartalmazott kifejezett rendelkezést, illetve fogalom meghatározást az álnevesítés vonatkozásában. Az álnevesítés a GDPR fogalom meghatározása alapján „*a személyes adatok olyan módon történő kezelése, amelynek következtében további információk felhasználása nélkül többé már nem állapítható meg, hogy a személyes adat mely konkrét természetes személyre vonatkozik, feltéve hogy az ilyen további információt külön tárolják, és technikai és szervezési intézkedések megtételével biztosított, hogy azonosított vagy azonosítható természetes személyekhez ezt a személyes adatot nem lehet kapcsolni*”.³⁵³

A GDPR ezzel jelentősen szélesítette a tárgyi hatályát, hiszen az álnevesített adatokat egyértelműen személyes adattá nyilvánította, ezzel az adatvédelmi szabályrendszert is alkalmazni rendelte. Érdekesség, hogy a GDPR az álnevesítést adatkezelési módszerként, adatbiztonsági intézkedésként határozza meg, és nem különböztet meg háromféle adattípust – azaz személyes adatot, anonim adatot, álnevesített adatot –, hanem az álnevesített adatot a személyes adatok egy típusának tartja.³⁵⁴ Ezzel összhangban az álnevesítést a WP 29 is az anonimizálási technikákról szóló iránymutatásában – nem anonimizálási módszernek, hanem csupán – adatbiztonsági intézkedésnek tartja.³⁵⁵ Bizonyos esetekben azonban az álnevesítés módszere is vezethet anonim adatbázishoz, amit a későbbiekben részletesebben kifejtünk.

Az álnevesítés kiindulópontként az azonosító adatok meghatározott metódus szerinti kicserélése meghatározott értékekkel. Ha mindez elektronikus környezetben megy végbe, ennek technikája a gyakorlatban sokszor valamilyen kódolás.

Az álnevesítés gyakorlatilag az érintett közvetlen azonosítást akadályozza meg, de a közvetett azonosítás ellen általában nem nyújt védelmet, csak csökkenti annak kockázatát.³⁵⁶

Az azonosító adatok transzformációja lehet visszafordítható és visszafordíthatatlan (egyirányú). Visszafordíthatatlan akkor, amikor az új értékből (kódból) az eredeti érték semmilyen módon nem állítható vissza, illetve visszafordítható (az eredeti adatok tulajdonosa által), ha az eredeti értékeket biztonságosan el vannak tárolva, azonban, szükség esetén lekérhetőek és összekapcsolhatók az álnevekkel (valamilyen kapcsolótábla vagy művelet segítségével).

Amennyiben az álnevesítést visszafordíthatatlan módon végezték el, akkor a létrejövő adathalmaz akkor minősül álnevesítettnek, ha a benne lévő (leíró) adott adatok alapján más adatbázisokkal összekapcsolva (azaz a definíció szerinti „további információkat” felhasználva) az érintett mégiscsak újra azonosítható lesz. Ha ez a kritérium nem áll fenn, akkor a visszafordíthatatlan művelet eredménye anonimizált adatkör lesz. A visszafordítható álnevesítéssel minden esetben biztosan „csak” álnevesített adatok jönnek létre, mivel a kapcsolótábla (azaz a definíció szerinti „további információ”) biztosítja az újraazonosítást.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a GDPR terminológiája nem teljesen következetes, hiszen álnevesített adatok nem feltétlenül a személyes adatok kategóriájába tartoznak: bizonyos esetekben az álnevesítés eredménye anonim adat. Ebből kifolyólag az adatokat két nagy halmazba sorolnánk: személyes és anonim adatok, az álnevesített adatok pedig a két részhalmaz részét képezik, attól függően, hogy az álnevesítési eljárás eredményeképpen azonosítható marad-e az érintett.

³⁵² Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 23. oldal

³⁵³ GDPR 4. cikk 5. pont

³⁵⁴ GDPR (26) preambulumbekzdés

³⁵⁵ Stalla-Bourdillon, Knight, 2017, 13. oldal

³⁵⁶ Mourby et al., 2018, 223. oldal

4.5. Személyes adatok különleges kategóriái

Személyes adatok fenn kifejtett általános kategóriája mellett megkülönböztethetjük különleges kategóriáit is. Ide tartoznak egyrészt a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokkal, illetve a bűncselekményekkel összefüggésben felmerült személyes adatok³⁵⁷, aminek fogalma lényegében megegyezik a személyes adatok általános kategóriájának fogalmával, az adatkezelési cél mentén határolhatók el egymástól.

A következő ide tartozó típus a közérdekből nyilvános személyes adatok. Törvény közérdekből elrendelheti a közérdekű adat fogalma alá nem tartozó adatok nyilvánosságra hozatalát, megismerhetőségét vagy hozzáférhetővé tételét, és ez kiterjedhet személyes adatokra is.³⁵⁸ Ez utóbbi esetben beszélünk közérdekből nyilvános személyes adatról. Az Infotv-ben is találunk erre vonatkozó példákat, így különösen a közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy neve, feladatköre, munkaköre, vezetői megbízása, a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata.³⁵⁹ A közérdekből nyilvános adatok nyilvánossá tételére a személyes adatok védelme és a demokratikus társadalom átláthatóságához fűződő alapjogok ütközése miatt van szükség,³⁶⁰ hiszen a személyes adatok védelme és az információszabadság egyenrangú alapjogok.

A harmadik kategóriát a GDPR 9. cikkében szabályozott különleges (szenzitív) adatok képezik, melyek köre tételesen felsorolásra kerül. Ide tartoznak a „faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vagy szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, valamint a természetes személyek egyedi azonosítását célzó genetikai és biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok.”³⁶¹ A különleges adatokból érzékenyebb következtetések vonhatók le az érintettre nézve, így jelentősebb kockázatot jelentenek, ezért kezelésüket főszabályként megtiltja a GDPR.³⁶² Ezek közül az egészségügyi adatok fogalmával foglalkozom részletesen.

A GDPR lényeges elve, hogy az egészségügyi adatokat mint magasabb védelmet igénylő személyes adatokat csak és kizárólag abban az esetben lehet az egészséggel kapcsolatos célokból kezelni, ha ezen célok az egyén, illetve a társadalom egészségének érdeke elérésében szükségesek.³⁶³ Az egészségügyi adat fogalmát 2019. április 26. napjáig definiálta az Eüak., és „az érintett testi, értelmi és lelki állapotára, kóros szenvedélyére, valamint a megbetegedés, illetve az elhalálozás körülményeire, a halál okára vonatkozó, általa vagy róla más személy által közölt, illetve az egészségügyi ellátóhálózat által észlelt, vizsgált, mért, leképzett vagy származtatott adat; továbbá az előzőekkel kapcsolatba hozható, az azokat befolyásoló mindennemű adatot”³⁶⁴ értett alatta. Ez nem egyezett meg teljesen a GDPR vonatkozó fogalmával, ami szerint „egy természetes személy testi vagy pszichikai egészségi állapotára vonatkozó személyes adat, ideértve a természetes személy számára nyújtott egészségügyi szolgáltatásokra vonatkozó olyan adatot is, amely információt hordoz a természetes személy egészségi állapotáról”. Az Eüak. lényegesen tágabban határozta meg tehát e fogalmat, hiszen a

³⁵⁷ Az Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2016/680 Irányelve (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a védeljéről lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló irányelv szabályozza.

³⁵⁸ Infotv. 3. § 6.

³⁵⁹ Infotv. 26. § (2) bek.

³⁶⁰ Jóri A., Soós A. K., Bártfai Zs., Hári A.: *A GDPR magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2018. 612. oldal, 4.1.2.1

³⁶¹ GDPR 9. cikk (1)

³⁶² GDPR 9. cikk (1)

³⁶³ GDPR (53) preambulumbekkezdés

³⁶⁴ Eüak. 3. § a)

halálozással kapcsolatos adatok is tartoztak, amivel részletesen a következő pontban foglalkozom.

4.6. Elhunyt személyek adatai

A GDPR egyértelművé teszi, hogy nem kell alkalmazni a rendelkezéseit az elhunyt személyekkel kapcsolatos adatokra. Ugyanakkor a tagállamok számára lehetőséget biztosít az elhunyt személyek személyes adatainak kezelésére vonatkozó szabályoz alkotására.³⁶⁵

A magyar jogrendszerben ezt nem az adatvédelmi, hanem elsődlegesen a polgári jogi szabályrendszer vállalta magára, ami a posthumus személyiségvédelem értelmezését követi. Ez azt jelenti, hogy a szabályozás szerint az ember jogképessége és a személyisége a halállal megszűnik, ezért a személyiségi jogok – ideértve a személyes adatok védelméhez való nevesített személyiségi jogot is – az ember halálának pillanatáig állnak fenn. A személyiségi jogok ugyanis az emberi méltóságból levezetett jogosultságok, ami „elválaszthatatlan egységet alkot” az emberi étellel,³⁶⁶ amivel ellentétes, hogy a személyiségi jogok a halál után is tovább élnek. A magyar szabályozás továbbá a személyes adatok védelmét aktív jogként, az információs önrendelkezés jogaként értelmezi, nem pedig védelmi jogként. Önrendelkezni pedig értelemszerűen csak élő személyek képesek.³⁶⁷

A fentiek ellenére a halállal nem szűnik meg teljesen a jogvédelem: - az elhunyt személyt még életében megilletett jogokhoz képest bár szűkebb körben, de - a kegyeleti jog védelmet biztosít az elhunyt személy emlékének.³⁶⁸ „A Ptk. valójában úgy fogja fel a kegyeleti jogot, mintha az a túlélők személyiségi joga volna, amely halottjuk emlékének megőrzéséhez fűződik.”³⁶⁹

A magyar Ptk. szerint ugyanis „meghalt ember emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó vagy az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített”.³⁷⁰ Tehát nem általában, bármilyen felhasználás vagy használat, az ember életében a személyiségi jog megsértését eredményező eljárás esetén, hanem kizárólag a meghalt ember emlékét sértő módú megnyilvánulás ellen véd. Amennyiben a kegyeleti jog fényében értelmezzük a halálozással kapcsolatos adatok kezelését elmondhatjuk, hogy addig nem sértő a kezelésük, amíg az nem az elhunyt emlékét sértő módon történik, azaz lényegesen szűkebb körben ahhoz képest, amely életében megillette volna.

Az Avtv. és korábbi Infotv. rendelkezésein alapuló magyar jogalkalmazói gyakorlat következetesen csak élők adatait vonta a hatálya alá,³⁷¹ azonban jelenleg hatályos Infotv-ben találunk az elhunyt személyek adataival kapcsolatos rendelkezést, hiszen az Infotv. 25. § (2) bekezdése biztosít bizonyos érintetti jogokat például az elhunyt személyek adataira vonatkozóan, így a tiltakozáshoz való jogot, a helyesbítés jogot, illetve amennyiben az adatkezelés esetleges jogszerűtlenül zajlik, a törléshez és zároláshoz való jogot. Ezen felül, ha az érintett életében rendelkezett róla, akkor a hozzátartozó a betekintés jogával is élhet (rendelkezés hiányában azonban nem): Az elhunyt hozzátartozója a fenti jogokat az érintett halálát követő 5 éven belül érvényesítheti.

Nem követi azonban a fenti koncepciót a magyar jogalkotó az egészségügyi adatok tekintetében. Ahogy ez előző pontban röviden felvezettem, a GDPR és az Eüak. korábbi egészségügyi adat fogalma eltér egymástól az elhunyt személyek halálozással kapcsolatos

³⁶⁵ GDPR (27) preambulumbekzdés
preambulumbekzdés

³⁶⁷ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 612. oldal

³⁶⁸ Schubauer, 2021, 90. oldal

³⁶⁹ Kommentár Ptk. 2:50. §-hoz

³⁷⁰ Ptk. 2:50. § (1)

³⁷¹ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 612. oldal

adatkörei vonatkozásában: amíg a GDPR nem tartja ide tartozónak, addig Eüak.-ban használt fogalom meghatározás tartalmazta. A fogalom hatályaon kívül helyezésével sem szűnt meg az ellentmondás, hiszen az Eüak. 37. § szerint „*e törvény előírásait alkalmazni kell a meghalt személyre vonatkozó egészségügyi adatok esetén is*”, és a A 3/A szakasz igazából azt mondja, hogy a felsorolt adatkörökre – ideértve a GDPR egészségügyi adat fogalmából kimaradt halálozása adatköröket is - vagy a GDPR-t vagy a tagállami jogot kell alkalmazni.

Meg kell jegyezni, hogy az Eüak. 3/A. §-a alapján az Eüak adatvédelmi szabályait alkalmazni rendeli „az elhunyt személy elhalálozásának körülményeire és a halál okára vonatkozó, valamint az elhunyt személyre vonatkozó egészségügyi dokumentációban foglalt személyes adatra is.”³⁷² Hangsúlyozandó azonban, hogy ezzel az elhunyt személyre vonatkozó adatok nem válnak személyes adattá, hiszen az egyik mögött a személyes adatok védelméhez fűződő alapjog, a másik mögött a kegyeleti jog áll, csak az egészségügyi adatokra vonatkozó szabályrendszer alkalmazását rendeli el a jogalkotó. Álláspontom szerint azonban a jogalkotónak felül kellene vizsgálnia ezt a szabályozási módszert. Azáltal, hogy az elhunyt személy egészségügyi adataira a szektorális adatvédelmi szabályrendszert rendeli alkalmazni, korlátozó hatással bír a tudományos kutatás szabadságára, ami éppúgy védendő mint a személyes adatok védelme, illetve a kegyeleti jog. Úgy gondolom, hogy ehelyett speciális adatkezelési szabályok megalkotására lenne szükség, ami egyensúlyt teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és a kegyeleti jog oltalmi köre között. Fontos lenne, hogy a személyes adatok védelme és kegyeleti jog által biztosított védelem közti differencia megjelenjen a felhasználási lehetőségek vonatkozásában is: azaz mivel a kegyeleti jog szűkebb körű védelem, így az elhunyt személyek adatai szélesebb körben, jogszabály által deklarált garanciákkal biztosítva, hogy az érintett emlékét nem sértő módon kerülhessenek felhasználásra.

4.7. Következtetések

A felhasználási lehetőséget alapjaiban befolyásolja, az adat típusa. Így a személyes adat, anonim adat, illetve álnevesített adat definiálása kardinális adatvédelmi jogi szempontból, hiszen ettől függ, hogy egyáltalán alkalmazandó-e az adatvédelem szabályrendszere. A fenti definíciók nem változtak az elmúlt években, de jelentésük mégis átalakult tekintettel a technológiai változásokra: amiről korábban magabiztosan kijelentette adatkezelő, hogy anonim adatbázis, az napjainkban sok esetben csak álnevesített adatnak minősül, ezért sokkal fontosabb lett a fenti fogalmak alapos ismerete. Jelentős változást hozott az adatkörnyezet fogalmának kialakulása is, aminek köszönhetően a fókusz az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át.³⁷³

Személyes adatnak tehát négy fogalmi eleme van: (1) bármely információ, ami (2) azonosított vagy azonosítható (3) természetes személyre (4) vonatkozik. A „bármely információ” elem rendkívül széles értelmezést tesz lehetővé, mert sem az információ természetét, sem tartalmát illetően nem tartalmaz szűkítést. További fontos eleme, hogy élő természetes személyre vonatkozzon, azaz elhunytak és jogi személyek adatai főszabály szerint nem tartoznak a személyes adat körébe. Szükséges még, hogy az információt adott személyről adják (tartalom elem), vagy ha az információt azért használják fel, hogy az egyént értékeljék, befolyásolják (cél elem), vagy ha az információ felhasználása valószínűleg hatással legyen egy adott személy jogaira, értékeire (eredmény elem). Legnagyobb változáson az „azonosított vagy azonosítható” fogalmi elem ment át azzal, hogy a személyes adat fogalmának értelmezésében elmozdulás

³⁷² Ez kiterjed az Eüak. 21. § szerinti tudományos kutatásra vonatkozó szabályokra is, ugyanis az Eüak. lehetővé teszi, hogy tudományos kutatás céljából az intézményvezető vagy az adatvédelmi tisztviselő engedélyével a tárolt adatokba való betekintést, amit a fentiek alapján – amennyiben rendelkezésre áll – a halálozás körülményeire, és a halál okára is lehet alkalmazni, függetlenül attól, hogy személyes adatnak minősül-e.

³⁷³ Mourby et al., 2018, 231. oldal

mutatkozott meg az abszolút értelmezés felől a relatív felé, hiszen a GDPR nem várja el, hogy az adat objektíven, mindenki számára, semmilyen körülmények között ne legyen visszafejthető, hanem annak értékelése szükséges, minden olyan módszert figyelembe véve, amit az adatkezelő, vagy más személy ésszerűen feltehetően felhasználna az említett személy azonosítására, azonosítható válik-e az érintett.

Azok az adatok, amik nem tartoznak a személyes adat fogalmába anonim adatnak minősülnek, mert természetüknél fogva anonimak vagy anonimizáláson estek át. Az anonim adatnak azért van kiemelkedő jelentőségük, mert nem terjed ki rá az adatvédelmi szabályrendszer. A személyes adat fogalmának relatív értelmezés felé való elmozdulásával az anonimitás értékelése gyakorlatilag egy kockázatelemzéssé vált: a hozzáférni kívánó személy szempontjából annak az elemzése, hogy mekkora valószínűséggel válik azonosíthatóvá az érintett. Az anonim adat és személyes adat között - a dinamikus értelmezésekkel összhangban - egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonim jelleg szubjektív, különböző személyek szempontjából az értékelés eltérő eredményre vezethet, továbbá az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak.

A GDPR az álnevesítés eredményeképpen létrejövő adatot álnevesített személyes adatnak nevezi, ami arra az értelmezésre utal, hogy az adattípusok két típusát különbözteti meg: személyes vagy anonim adatok. Álláspontom szerint megfontolandó lenne az álnevesített személyes adat mellett megemlíteni az álnevesítés eredményeképpen létrejövő anonim adatról is, hiszen az álnevesítés eredményezhet anonim adatbázist is.

A fejezetben kitértem még a személyes adatok különleges kategóriára is, ahova a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó határozatokkal, illetve a bűncselekményekkel összefüggésben felmerült személyes adatok, a különleges adatok, és a közérdekből nyilvános adatok tartoznak. Bár nem tartozik a személyes adatok fogalmába, de a tudományos kutatások szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak az elhunytak adatai, hiszen az orvostudományi kutatások legerősebb, objektív végpontjának minősül a mortalitás, és az azzal kapcsolatos körülmények.

Az adat jellegének tehát kiemelt jelentősége van a felhasználás során, hiszen ha anonim adatnak minősül, akkor nem alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer és szélesebb körben használhatóak fel az adatok. Amennyiben a felhasználási cél nem teszi lehetővé, hogy anonim vagy anonimizált adatok felhasználására kerüljön sor, akkor alkalmazandó az adatvédelmi szabályrendszer. Ez magával hozza többek között, hogy a felhasználásnak a cél eléréséhez szükséges, de éppen elégséges adatkörre kell korlátozódnia, illetve adatvédelmi intézkedésekkel a lehető legszélesebbkörű védelmet kell biztosítani az érintett magánszférájának.

5. Adatkezelésben résztvevő személyek jogállása, adatvagyonfelhasználásban betölthető szerepük

Az előző fejezetekben bemutattam a felhasználás szempontjából figyelembe veendő alapjogokat, illetve azok fejlődését, aminek köszönhetően láthatóvá váltak a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályozási koncepció mögötti jogpolitikai célok. Ezt követően részletesen elemeztem az adat típusait, és az ebből fakadó jogkövetkezményeket.

A következő fejezetben az adatkezelésben résztvevő személyeket, jogállásukat, az alkalmazandó adminisztrációs kötelezettséget vizsgálom, hiszen a felhasználási lehetőségeket, az adatokon fennálló jogok és kötelezettségek jellegét, az adatvédelmi szabályok teljesítéséért viselendő felelősségét, illetve az érintettek jogainak gyakorlásának lehetőségeit alapjaiban

determinálja,³⁷⁴ hogy az adott szervezet milyen jogviszony keretében fér hozzá a személyes adatokhoz. A fentiek tehát szükségszerűen magukkal hozzák az adatkezelésben részt vevő személyek közti jogviszonyok definiálásának, jogi szempontú értékelésének igényét.

Az általános adatvédelmi rendelettel megnőtt ugyanis a jelentősége az elszámoltathatóság elvének, ami komoly kihívást jelent az adatkezelésben részt vevő személyeknek, hiszen nem elegendő megfelelni a GDPR rendelkezéseinek, hanem képesnek is kell lenniük bizonyítani, hogy adatkezelésük megfelel a rendelet követelményeinek. Mivel a rendelet egyik alapvető elvárása – amit igazolni is tudni kell - az érintettek megfelelő tájékoztatása, ezért az adatkezelők elkezdtek az általuk végzett adatkezeléseket átvilágítani, átláthatóvá tenni. A minősítés feladata azonban a vártnál jóval nehezebbnek bizonyult: az adatkezelésben résztvevők tevékenységének alapos átgondolásával a magyar adatvédelmi jogirodalomban sok éves elméletek kerültek átértékelésre: például a futárszolgálatok kezdték tevékenységüket adatfeldolgozó helyett adatkezelőként értelmezni. Ez megfelel az Európai Adatvédelmi Testület azon megállapításának, hogy mivel az adatfeldolgozó kötelességei és kötelezettségei megnövekedtek a rendelet hatályba lépésével, ezért annak érdekében, hogy diszkrecionális jogkörrel is rendelkezzenek az adatok kezelésében – és ne csak a kötelezettségeknek kelljen eleget tenniük -, így inkább átértékelik saját szerepüket, ezáltal szélesebb hatáskörre szert téve.³⁷⁵

Tekintettel a nagyfokú bizonytalanságra, amely az adatkezelésben résztvevő személyek közti jogviszonyok elhatárolását érinti, definiálni szükséges azon személyeket, akik részt vehetnek az adatkezelésben, illetve szükséges meghatározni azon tényezőket, melyek mentén elhatárolhatók tevékenységeik egymástól.

5.1. Az elhatárolás szempontjából releváns alapfogalmak

Az adatkezelésben szerepet vállaló személy lehet az adatkezelő, közös adatkezelő, illetve az adatfeldolgozó, valamint az általános adatvédelmi rendelet 29. cikke alapján az adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező személy. Adatkezelő az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan meghatározza.³⁷⁶ Azaz az adatkezelői jogálláshoz szükséges, hogy a személy vagy szervezet jogalany legyen, továbbá önállóan meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit.³⁷⁷ Amennyiben az adatok kezelésének céljait és eszközeit nem egy személy határozza meg önállóan, hanem két vagy több adatkezelő közösen, közös adatkezelésről beszélünk.³⁷⁸ Adatfeldolgozó pedig az a személy, amely nem a saját, hanem az adatkezelő nevében kezeli a személyes adatokat.³⁷⁹ Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés az 5.2.4. pontban kerül ismertetésre, tekintettel arra, hogy az irányított személy adatkezelése nem különül el az irányító fél adatkezelésétől.

Ahhoz, hogy a felek közötti jogviszony leírhatóvá váljon, szükséges még az – önálló adatkezelők között általában a jogviszonyt keletkeztető jogi ténynek – az adattovábbításnak

³⁷⁴ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR3. o. https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf
Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

³⁷⁵ Greet Gysen : Controller-Processor: a very special relationship; <https://www.linkedin.com/pulse/controller-processor-very-special-relationship-greet-gysen/> „Stakeholders also underlined the fact that the increased duties and liabilities of the processor may cause companies, which used to act as processors, to now wrongly claim they act as controllers in order to have discretionary power on the use of the data”.

³⁷⁶ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 7.

³⁷⁷ Liber Á., Bereczki T.: Közreműködők adatvédelmi jogállása = *Jogtudományi Közöny*, 74. évf. 12. sz., 2019., 511-515. oldal

³⁷⁸ Általános adatvédelmi rendelet 26. cikk (1)

³⁷⁹ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 8.

definiálása, ami - mint az adaton végzett művelet - adatkezelésnek minősül.³⁸⁰ Az adattovábbítás fogalmát a rendelet nem határozza meg, kizárólag az adatkezelés definíciójában szerepel, hogy a továbbítás egy az adatkezelési műveletek között.³⁸¹ Az Info tv. – az általános adatvédelmi rendelet hatálya alá tartozó adatkezelések esetén is alkalmazandó³⁸² - fogalommeghatározást tartalmaz az adattovábbításra vonatkozóan. Eszerint az az adat meghatározott harmadik személy számára történő hozzáférhetővé tételét jelenti.³⁸³ Harmadik személynek azokat a személyeket nevezzük, akik nem azonosak sem az érintettel, sem az adatkezelővel, vagy adatfeldolgozóval, és nem az adatkezelő vagy adatfeldolgozó közvetlen irányítása alatt álló személyek.³⁸⁴ Címzett pedig az a személy, akivel vagy amellyel a személyes adatot közlik, függetlenül attól, hogy harmadik fél-e.³⁸⁵

5.2. A fenti szereplők közti jogviszonyok

Adatkezelést érintő jogviszony tehát létrejöhét két önálló adatkezelő közti adattovábbítás során, közös adatkezelők (joint data controllership), illetve adatkezelő és adatfeldolgozó között (data processing), valamint az általános adatvédelmi rendelet 29. cikke alapján az adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező személy és az őt irányító személy közötti jogviszony tekintetében.³⁸⁶

5.2.1. Önálló adatkezelők közti jogviszony (adatmegosztási jogviszony)

Adatkezelő tehát az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit önállóan határozza meg,³⁸⁷ és amennyiben köztük – akár egy, akár kétirányú – adattovábbítást hajtanak végre, akkor önálló adatkezelők közti jogviszonyról beszélhetünk.

Ez azt jelenti, hogy a részére történő adattovábbítás adatkezelési műveletnek, ezáltal adatkezelésnek minősül. Ezért céllal és az általános adatvédelmi rendeletben meghatározott jogalapok egyikével kell rendelkeznie.³⁸⁸

Sem az általános adatvédelmi rendelet, sem az Infotv. hatálya alatt nem merül fel kétség afelől, hogy két önálló adatkezelő közti adatközlés adattovábbításnak, ezáltal adatkezelésnek minősül. Ebből az is következik, hogy az adattovábbításnak is céllal és jogalappal kell rendelkeznie. A jogalapokat az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke tartalmazza, ami lehet az érintett hozzájárulása, kötelező adatkezelés, jogi kötelezettség teljesítése, szerződéskötés, érdek mérlegelés, létfontosságú érdek³⁸⁹. Az adatvédelmi jog érintettek proaktív védelmét is elváró szabályrendszere fényében nehezen képzelhető el az adatkezelő, vagy egy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges adattovábbítás jogszerűsége, de maga a NAIH is többször elismerte az érdek mérlegelésen alapuló adattovábbítás lehetőségét önálló adatkezelők között, így az évfolyam- és osztálytalálkozók szervezéséhez kapcsolódó adatkezelésekről szóló ajánlásában, valamint a kapcsolattartó személyek személyes adatainak továbbításának kérdését is érintő NAIH/2018/2570/2/V. sz. tájékoztatásában. Mivel meglehetősen nehéz meghatározni a jogszerű és nem jogszerű adattovábbítás határát érdek mérlegelésen alapuló adattovábbítás

³⁸⁰ Kis Kelemen B., Hohmann B.: A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra = *Infokommunikáció és jog* 2016/2-3. szám (66-67.), 66. oldal

³⁸¹ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 2.

³⁸² Info tv. 2. § (2)

³⁸³ Info tv. 3. § 11.

³⁸⁴ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 10.

³⁸⁵ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 9. pont

³⁸⁶ Közös adatkezelők és adatfeldolgozó közti jogviszonnyal jelen tanulmány nem foglalkozik, tekintettel arra, hogy a szabályai nagyrészt levezethetők az önálló adatkezelő és adatfeldolgozó közti jogviszonyból.

³⁸⁷ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 7.

³⁸⁸ NAIH/2015/3731/2/V 1. o.

³⁸⁹ Általános adatvédelmi rendelet 6. cikk (1)

esetén, ezért célszerű röviden elemezni ezt az esetkört. Az ICO (Information Commissioner's Office) kibocsátott az adatvédelmi irányelv alapján egy útmutatót, amely segítséget nyújt az adattovábbítás előkészítéséhez.³⁹⁰ Jó gyakorlatnak tartja, ha az adattovábbításra való kötelezettségvállalás előtt adatvédelmi hatásvizsgálatot végez adatkezelő³⁹¹, de legalább jól dokumentált és alapos érdekmérlegelési teszt végzése ajánlott. Különösen javasolt átgondolni, hogy milyen célt szolgál az adattovábbítás, a cél eléréséhez milyen adatok szükségesek, mely személyeknek nyújt hozzáférést, mikor, milyen időszakonként indokolt a továbbítás, milyen formában, mely adatbiztonsági feltételek mellett, hogyan ellenőrizhető, hogy az adattovábbítás célhoz kötött marad-e, szükséges-e egyáltalán a célhoz az adattovábbítás, milyen kockázatokat rejt magában, és kerül-e az adattovábbítás eredményeként harmadik országba a személyes adat.³⁹²

Bár *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettség nem terheli az önálló adatkezelőket³⁹³, ha köztük adattovábbítás történik, de – különösen érdekmérlegelésen alapuló adatkezelés (adattovábbítás) esetén – ajánlott a felek közti jogviszonyt írásba foglalni. A rendelet 74. preambulumbekzdése előírja ugyanis, hogy az adatkezelőt kötelezni kell különösen arra, hogy megfelelő és hatékony intézkedéseket hajtson végre, valamint hogy képes legyen igazolni azt, hogy az adatkezelési tevékenységek e rendeletnek megfelelnek, és az alkalmazott intézkedések hatékonysága is az e rendelet által előírt szintű.³⁹⁴ Két egyenrangú fél pedig szerződéskötéssel tud eleget tenni legegyszerűbben ennek az elvárásnak, hiszen ebben az esetben a szerződésben foglaltak be nem tartása polgári jogi alapon is megtámadható, illetve kikényszeríthetővé válik. Ebből következik, hogy amennyiben adatkezelő bizonyítani szeretné, hogy a továbbított személyes adatok védelme érdekében kellő intézkedéseket tett, nehezen tekinthet el a szerződéskötéstől. Valószínűleg az adatvédelmi joggyakorlat rövid időn belül megerősíti ezt a gyakorlatot, hiszen például az Egyesült Királyságban, ahol jogszabály³⁹⁵ jogalapot biztosít a közintézmények közti adattovábbításra – ha más jogalap nem alapozza meg az adott célból történő adattovábbítást – is elvárt az adattovábbítás lényeges körülményeinek szerződésbe foglalása.³⁹⁶

A NAIH álláspontja szerint a jogalap megléte mellett további garanciális követelményeknek is meg kell felelnie az új adatkezelőnek, így különösen biztosítani kell az érintetti jogok gyakorlását, valamint a célhoz kötött adatkezelés elvének érvényesülését. Az adattovábbító adatkezelő akkor jár el felelősen, ha erről az adattovábbításról döntő érdekmérlegelés során meggyőződik, és a szükséges védelmi intézkedéseket megteszi, amely leginkább az adatot átvevő adatkezelővel való szerződéskötés lehet.

5.2.2. Közös adatkezelés (joint controllership)

Közös adatkezelésről akkor beszélünk, ha az adatkezelés céljait és eszközeit két vagy több személy együtt, közösen határozza meg.³⁹⁷ Annak ellenére, hogy a közös adatkezelők

³⁹⁰ ICO Code, https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁹¹ ICO Code 27. oldal, https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁹² ICO Code 14-15. oldal, https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1068/data_sharing_code_of_practice.pdf
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

³⁹³ Megjegyzendő, hogy ez a harmadik országba történő adattovábbítások esetén nem irányandó tekintettel arra, hogy speciális szabályok vonatkoznak erre az esetre.

³⁹⁴ Általános adatvédelmi rendelet 74. preambulumbekzdés

³⁹⁵ Data-Sharing and Governance Act 2019.; <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/5/enacted/en/html>

³⁹⁶ A&L Goodbody - Davinia Brennan: Government publishes legislation programme for Summer 2019; <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b2254d52-c430-4580-8d3e-0e1b01886c22>

³⁹⁷ Általános adatvédelmi rendelet 26. cikk (1)

jogintézménye nem a rendelet által bevezetett újdonság a magyar jogirodalomban, hiszen a bírósági joggyakorlatban, illetve a NAIH gyakorlatában is megjelent az az adatkezelés feltételeinek több adatkezelő általi meghatározásának konstrukciója,³⁹⁸ de az elhatárolás két önálló adatkezelői jogviszonytól mégis egyáltalán nem egyszerű, különös tekintettel arra, hogy joggyakorlat – különösen az Európai Unió Bírósága (továbbiakban Bíróság) - meglehetősen tág értelmezés felé indult el. A Bíróság az Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein v Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH ügyben³⁹⁹ kimondta, hogy a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH - mint a rajongói oldal adminisztrátora - és a Facebook Ireland Ltd. közös adatkezelők a rajongói weboldal üzemeltetésének vonatkozásában.⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ Az ügy tényállása szerint a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH a Facebookon létrehozott egy rajongói oldalt, amihez bárki, akár regisztráció nélkül is hozzáférhetett az interneten. Az oldalt a Facebookon üzemeltette, a Facebook által kínált használati feltételek szerint, így a Facebook határozta meg a cookie és egyéb technikai feltételeket. A Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein csak olyan adatokkal bírt, amelyhez a Facebookon adminisztrátorként hozzáférhetők, így konkrét személyes adatokhoz nem, hanem csak statisztikai célból anonim adatokhoz fért hozzá.⁴⁰² Ennek ellenére kimondta a Bíróság, hogy mivel a Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein adminisztrátorként meghatározhatta azokat a paramétereket, melyek alapján a látogatókat reklámokkal targetálhatta, illetve ő határozta meg az oldal célközönségére vonatkozó beállításokat, ezáltal részt vett a rajongói oldalát meglátogató személyek személyes adatainak kezelésére vonatkozó célok és ezen adatkezelés módjának meghatározásában, ezért közös adatkezelőnek minősül.⁴⁰³

A másik a Tietosuojavaluutettu v Jehovan todistajat ügy⁴⁰⁴ volt,⁴⁰⁵ mely tényállása szerint a Jehova Tanúi gyülekezetének tagjai gyűjtöttek személyes adatokat a meglátogatott családokról és rögzítették azokat, anélkül, hogy erről tájékoztatták volna az érintetteket. A gyűjtött adatok alapján szervezték meg a gyülekezet tagjainak látogatását, illetve olyan listát is létrehoztak, amelyen szereplő személyeket a későbbiekben nem keresték fel.⁴⁰⁶ A Bíróság arra az álláspontra jutott, hogy a látogatók adatkezelése nem esik a háztartási adatkezelési kivétel hatálya alá,⁴⁰⁷ továbbá megállapítható a vallási gyülekezet és a látogatók közös adatkezelői minősége, annak ellenére is, hogy az adatkezelő vallási gyülekezet nem fér hozzá – közvetlenül – a személyes adatokhoz, vagy nem adott közvetlen, írásos utasítást vagy útmutatást az adatok

³⁹⁸ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 22.K.32.486/2013/5., NAIH-2298-23/2013/H; NAIH/2015/545/7/H; NAIH-542-41/2014/H in Jóri A., Bártfai Zs., Hári A., Soós A. K.: *A GDPR magyarázata*, HVG ORAC, 2018. 99. oldal

³⁹⁹ A Bíróság Ítélete (nagytanács) 2018. június 5. „Előzetes döntéshozatal – 95/46/EK irányelv – Személyes adatok – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – Egy olyan Facebook oldal (rajongói oldal) felfüggesztésére irányuló határozat, amely lehetővé teszi ezen oldal látogatói bizonyos adatainak gyűjtését és kezelését –

A 2. cikk d) pontja – Személyes adatok kezelője – 4. cikk – Alkalmazandó nemzeti jog – 28. cikk – Nemzeti felügyelő hatóságok – E hatóságok beavatkozási jogköre” A C-210/16. sz. ügyben (a továbbiakban: C-210/16)

⁴⁰⁰ C-210/16 75.

⁴⁰¹ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 97. oldal

⁴⁰² C-210/16 15.

⁴⁰³ C-210/16 35-39.

⁴⁰⁴ A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács) 2018. július 10. „Előzetes döntéshozatal – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – 95/46/EK irányelv – Az említett irányelv hatálya – 3. cikk – Személyes adatoknak a vallási közösség tagjai által a házról házra járva végzett hitszónoki tevékenységük keretében történő gyűjtése – A 2. cikk c) pontja – A »személyesadat-nyilvántartó rendszer« fogalma – A 2. cikk d) pontja – Az »adatkezelő« fogalma – Az Európai Unió Alapjogi Chartája 10. cikkének (1) bekezdése” A C-25/17. sz. ügyben (a továbbiakban: C-25/17)

⁴⁰⁵ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 98. oldal

⁴⁰⁶ C-25/17 11-16.

⁴⁰⁷ C-25/17 76. 1.

gyűjtésére.⁴⁰⁸ Önmagában a vallási gyülekezet azon tevékenysége, hogy - saját céljaiból – befolyást gyakorol a személyes adatok kezelésére és emiatt részt vesz a kezelés céljainak és módjának meghatározásában elegendő, hogy adatkezelőnek kelljen tekinteni.⁴⁰⁹ Tekintettel arra egyrészt, hogy a felkeresett személyekkel kapcsolatos adatok gyűjtése és azok későbbi kezelése a Jehova tanúi közösség hiterjesztésre irányuló célkitűzésének elérésére szolgál, másrészt a Jehova tanúi közösség nem általánosságban bír tudomással arról, hogy hitének terjesztése céljából sor került ilyen adatkezelésre, hanem – többek között a különböző hitszónokok tevékenységi területének felosztása révén – szervezi és össze is hangolja tagjainak hitszónoki tevékenységét, ezáltal kijelenthető a Bíróság álláspontja szerint⁴¹⁰, hogy meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit.

A Bíróság fent hivatkozott döntései tehát a "közös adatkezelés" tág értelmezése mellett törtek pálcát, és ez felveti azt a kérdést, hogy milyen szempontok mentén határozható el az önálló adatkezelői státusz a közös adatkezelőitől. A 29. cikk szerinti munkacsoport (továbbiakban WP29) az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról szóló 1/2010 számú véleményében kijelentette, hogy: egyrészt az adatokhoz való hozzáférés önmagában nem jár adatkezelői minőséggel, és ugyanez igaz fordítva is: az adatkezelő fogalmi elemének nem feltétele az adatok birtoklása. Így a többszereplős, összetett rendszerekben a személyes adatokhoz való hozzáférést és az érintettek egyéb jogait különböző szinteken különböző szereplők is biztosíthatják.⁴¹¹ Az adatkezelő fogalmának nem tartalmi eleme az adatok birtoklása.⁴¹²

Az adatokhoz való fizikai hozzáférés lehetősége tehát elhatárolási szempontként nem alkalmazható. Véleményem szerint az elhatároláshoz mindenképp az adatkezelő fogalmából szükséges kiindulni. Az adatkezelő fogalmának három fő tartalmi eleme van: 1. természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv vagy ügynökség, vagy bármely egyéb szerv, 2. önállóan vagy másokkal együtt, 3. meghatározza az adatkezelés céljait és eszközeit. Bővebb magyarázatra a harmadik pont szorul, hiszen szükséges tisztázni, hogy milyen tevékenységet jelent a „meghatároz” kritérium, és milyen tényezőkre (cél és eszköz) kell e tevékenységnek kiterjedni.

A „meghatároz” fogalom nem igényli az adatkezelés folyamatában annak megvalósítására vonatkozó konkrét döntések meghozatalát⁴¹³, elegendő, ha csak befolyásolja az adatkezelés célját és eszközeit⁴¹⁴. Ennek megítélése ténykérdés, és nem a felek általi jogi szempontú minősítés függvénye, hiszen nem az a személy az adatkezelő, aki jogszerűen meghatározza, hanem aki – akár jogszerűtlenül is – meghatározza.⁴¹⁵ Ezt bizonyítja a SWIFT- ügy is, ahol bár formálisan a SWIFT magát adatfeldolgozónak minősítette, de megállapításra került, hogy bizonyos tekintetben adatkezelőnek minősül, függetlenül attól, hogy az adattovábbításra vonatkozó szerződés szerint adatfeldolgozóként pozícionáltak.⁴¹⁶ Az a fontos tehát, hogy ki bír tényleges ráhatással az adatkezelés céljaira és eszközeire.

Az adatkezelés célja alatt azt az okot értjük, ami szükségessé teszi személyes adatok kezelését.⁴¹⁷ Bővebb kifejtésre az adatkezelés eszközeinek meghatározása szorul inkább. A

⁴⁰⁸ C-25/17 76.3.

⁴⁰⁹ C-25/17 68.

⁴¹⁰ C-25/17 71.

⁴¹¹ WP 29. Az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról szóló 1/2010 számú vélemény

⁴¹² M. Hintze: Data Controllers, Data Processors, and the Growing Use of Connected Products in the enterprise: Managing Risks, Understanding Benefits, and Complying with the GDPR = *Journal of Internet Law*, August 2018, 21. oldal. 2. oldal

⁴¹³ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 92. oldal

⁴¹⁴ lásd: C-210/16 és C-25/17

⁴¹⁵ WP 29. 1/2010. vélemény 9. oldal

⁴¹⁶ WP 29. 1/2010. vélemény 9. oldal

⁴¹⁷ Árvay, Bendik, Bojnár, Buzás, Eszteri, Hackspacher, Majsa, Osztopáni. Péterfalvi, Révész, Sziklay, 2018, 2018, 81. oldal

jogirodalom⁴¹⁸ és az általános adatvédelmi rendelet hatálybalépését megelőző NAIH gyakorlat⁴¹⁹ is megfogalmaz olyan ismérveket, melyek az érdemi döntéshozatali jogkörre utalnak. Ezek a körülmények az alábbiak: kezelt adatok körének meghatározása, adatkezelés jogalapjáról, időtartamáról, személyes adatokhoz való hozzáférésről, adattovábbításról, adatfeldolgozó igénybevételéről, adatbiztonsági intézkedésekről szóló döntés, adatkezelés módjának kialakítása, adatkezelés végrehajtása, személyes adatok felhasználása más adatkezelési célból, érintetti jogok biztosítása, végrehajtása.⁴²⁰

Az adatkezelő meghatározásához tehát elsőként az adott - adatkezelő azonosításában kulcsfontosságú szerepet betöltő⁴²¹ - adatkezelési célt kell azonosítani, majd megvizsgálni, hogy ki határozta – esetleg befolyásolta – annak megállapítását. Majd a következő lépés az adatkezelés eszközeinek vizsgálata, nevezetesen, hogy ki(k) jogosult(ak) azokat befolyásolni. Harmadik lépés meggyőződni arról, hogy ennek a személynek a nevében/érdekében történik-e az adatkezelés. Álláspontom szerint ezen kérdések megválaszolását követően adható válasz arra, hogy ki az adatkezelő. Fontos kiemelni, hogy mindig adatkezelési célonként kell az értékelést elvégezni, hisz előfordulhatnak olyan esetek, hogy a felek adatkezelésben betöltött pozíciója valamely ügycsoport tekintetében eltér: azaz bizonyos célok mentén adatkezelő-adatfeldolgozó, más célok vonatkozásában közös adatkezelő, esetleg adattovábbítást megvalósító önálló adatkezelőnek minősülnek.

Amennyiben a kérdések megválaszolását követően az állapítható meg, hogy több személyhez köthető, és a cél elérése a másik (közös) adatkezelő nélkül nem lehetséges, akkor a közös adatkezelés fennáll.⁴²² Nagyon fontos kritériuma a közös adatkezelésnek, hogy az adott adatkezelés nem valósítható meg a tervezett módon bármelyik adatkezelő nélkül.⁴²³ Nem szükséges azonban, hogy a felek mindegyike egyenlő mértékben működjön közre az adatkezelésben és nem kell minden félnek az adatkezelés egészébe részt vennie, sőt – a korábban kifejtettekkel összhangban - anélkül is megállapítható a közös adatkezelés, ha az egyik adatkezelő nincs is a személyes adatok birtokában,⁴²⁴ de szükséges a közös adatkezeléshez, hogy a résztvevők meghatározható, tényleges befolyással bírjanak az adatkezelésre.⁴²⁵ A közös adatkezelés nem jelenti az adatkezelésből fakadó felelősség egyenlő megoszlását sem, ugyanis erről a feleknek a közös adatkezelői megállapodásban kell rendelkeznie, azonban az érintett a mindegyik adatkezelővel szemben gyakorolhatja a rendelet szerinti jogait,⁴²⁶ és az érintettel szemben a közös adatkezelők egyetemlegesen felelnek.⁴²⁷ A rendelet nem tartalmaz kifejezett szankciót a közös adatkezelőkre vonatkozó szabályok

⁴¹⁸ Magyarázat a GDPR-ról: A kötet három új elemet tartalmaz a korábbi gyakorlattal szemben: a kezelt adatok körének és jogalap meghatározása, személyes adatok felhasználása más adatkezelési célból.

⁴¹⁹ NAIH-10-24/2013/H 13. oldal

⁴²⁰ Péterfalvi 2018, 81. oldal

⁴²¹ Greet Gysen : Controller-Processor: a very special relationship; <https://www.linkedin.com/pulse/controller-processor-very-special-relationship-greet-gysen/>

⁴²² Datenschutzkonferenz (DSK): Kurzpapier Nr. 16: Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO (DSK: Kurzpapiere Nr. 16.) 2. oldal, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

⁴²³ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 3. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

⁴²⁴ Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 11.K.33.918/2013/8. 7. oldal

⁴²⁵ Datenschutzkonferenz: Kurzpapier Nr. 16 Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO 2. oldal, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

⁴²⁶ Általános adatvédelmi rendelet 26. cikk (3)

⁴²⁷ Általános adatvédelmi rendelet 82. cikk (4)

megsértése esetére, azonban ezáltal olyan általános elvek, mint az átláthatóság elve is sérülhet, ami a bírságkiszabás szempontjából a legsúlyosabb kategóriába esik.⁴²⁸

A német adatvédelmi hatóságok konferenciája foglalkozott a közös adatkezelők fogalmával.⁴²⁹ Véleményük szerint a közös adatkezelők egymás között is címzetteknek⁴³⁰ tekintendők és önálló jogalappal kell rendelkezniük a személyes adatok egymás közötti továbbításához,^{431 432} tehát a rendelet alapján nem harmadik személy címzettnek minősülnek. Ezt megerősíti az EDPB értelmezése is, miszerint szerintük is szükség van közös adatkezelők közül valamennyi adatkezelőnek külön adatkezelésre feljogosító jogalapra, és valamennyien felelősek azért, hogy az adatok felhasználására ne kerüljön sor az adatgyűjtés eredeti céljával össze nem egyeztethető módon.⁴³³

5.2.3. Adatfeldolgozás (data processing)

Adatfeldolgozó az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely az adatkezelő nevében személyes adatokat kezel.⁴³⁴ Az adatfeldolgozó tehát – annak fogalmából kiindulva – adatkezelést valósít meg, de azt nem a saját, hanem adatkezelő nevében, annak utasításai szerint teszi.⁴³⁵

A közös adatkezelői jogviszonyt az adatfeldolgozástól könnyebb elhatárolni, ugyanis az adatkezelési tevékenységet az egyik személy a másik nevében végzi, és egyikük jogosult csak az adatkezelés céljait és eszközeit meghatározni, akkor adatfeldolgozásról beszélünk. Ha mindkét személynek van ráhatása a közös adatkezelés céljaira és eszközeire, és mindkét személy a saját nevében végzi, akkor közös adatkezelésről beszélünk.

A magyar jogalkotó korábban szűkebb fogalom meghatározást érvényesített az adatfeldolgozás tekintetében, ami három tekintetben volt korlátozott: egyrészt szűkebb tevékenységi kört értett alatta, másrészt meghatározta az igénybe vehető alanyok körét, harmadrészt tiltotta az adatfeldolgozó saját célra végzett adatkezelését.⁴³⁶ A szűkebb értelmezést az Adatvédelmi biztos gyakorlata is alátámasztotta, mikor úgy foglalt állást, hogy „adósságbehajtó társaságok nem tekinthetők adatfeldolgozónak, mivel a birtokukba került személyes adatokkal nem adatkezelési végrehajtási technikai műveleteket hajtanak végre, hanem azokat felhasználják, és azokra támaszkodva a szerződés keretei között döntéseket hoznak, a polgárral szerződésben álló gazdasági társaság tevékenységébe tartozó feladatot látnak el. Az adatkezelő tehát nem adhat át rendelkezési-döntési jogot az adatok felett”.⁴³⁷

A tevékenységi kör tekintetében való korlátozás alatt az értendő, hogy a törvényszöveg tartalmazta az adatfeldolgozás fogalmát, és azt az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzésének tartotta, feltéve, hogy a technikai feladatot az adatokon

⁴²⁸ Piotr Foitzik: How to comply with provisions on joint controllers under the GDPR; <https://iapp.org/news/a/how-to-comply-with-provisions-on-joint-controllers-under-the-gdpr/>

⁴²⁹ DSK: Kurzpapier Nr. 16 Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO, https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

⁴³⁰ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 9. pont

⁴³¹ DSK: Kurzpapier Nr. 16., https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf 1. oldal

⁴³² Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 10. pont

⁴³³ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 4. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf
Letöltés dátuma: 2021. 09. 20

⁴³⁴ Általános adatvédelmi rendelet 4. cikk 8.

⁴³⁵ Általános adatvédelmi rendelet 28. cikk (3)

⁴³⁶ Jóri, Soós, Bártfai, Hári, 2018, 223. oldal

⁴³⁷ Adósság- és követelésbehajtással foglalkozó gazdasági társaságok személyes adatok kezelésének gyakorlatával kapcsolatos adatvédelmi biztosi ajánlás (Abi) 2001. in A GDPR magyarázata. Szerk. Jóri András. Budapest: HVG-ORAC, 2018. 224. oldal

végzik.⁴³⁸ Ez azt eredményezte, hogy az adatkezelés és adatfeldolgozás, mint tevékenység elvált egymástól a jogirodalomban, és fogalmilag léteztek olyan adatkezelési tevékenységek, amik nem lehettek adatfeldolgozás tárgyai. A jogirodalom azonban bírálta a szűk megközelítést, mert arra az álláspontra helyezkedett, hogy az adatkezelés és adatfeldolgozás azonos terjedelmű,⁴³⁹ illetve „az adatkezelési döntést leszámítva bármely adatkezelési művelet az adatfeldolgozóra bízható”.⁴⁴⁰

Erre az eredményre jutott az Európai Bíróság is, mikor a Weltimmo s. r. o. és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság között folyamatban lévő ügyben a Kúria előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett – többek között - annak eldöntése iránt, hogy adatfeldolgozás fogalma azonosítható-e az adatkezelés fogalmával az adatvédelmi irányelv terminológiájában.⁴⁴¹ A Bíróság megállapította, hogy „habár az „adatfeldolgozás” fogalmának – a szokásos jelentése szerint és amint az az adatvédelmi törvényből következik – szűkebb az értelme, mint az „adatkezelésnek”, rá kell mutatni, hogy a 95/46 irányelv magyar nyelvű változata az „adatfeldolgozás” kifejezést ... az „adatkezelés” kifejezéssel megegyezően határozza meg. Ebből következően ... a 95/46 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy az „adatfeldolgozás” (az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzése) ezen irányelv magyar nyelvű változatában ... használt fogalmát az „adatkezelés” kifejezéssel azonosan kell érteni”⁴⁴².

Az adatfeldolgozót az adatkezelőtől tehát nem az elvégzett tevékenység különbözteti meg. Akkor mi tekinthető az elhatárolás alapjának? Kiindulva az adatkezelő fogalmából – tekintettel a közös adatkezelőknél írtakra is – az adatkezelés céljáról és módjáról van döntési lehetősége. Ezt az értelmezést megerősítik a rendelet adatfeldolgozásról szóló rendelkezései is, mivel az adatfeldolgozó az adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni.⁴⁴³

Nehezen határolható körül, hogy adatkezelő utasításainak mennyire kell konkrét utasításnak lennie ahhoz, hogy adatfeldolgozói jogviszony jöjjön létre a felek között. Az adatkezelési célról döntés (de facto) adatfeldolgozói jogállást eredményez.⁴⁴⁴ Az adatkezelés módjáról való döntést adatkezelő átruházhatja addig a szintig, amíg a döntés az adatkezelés jogszerűsége szempontjából nem alapvető fontosságú,⁴⁴⁵ aminek megítéléséhez érdemes azokat az ismérveket alkalmazni, amik az érdemi döntéshozatali jogkör kapcsán ismertetésre kerültek: aki ugyanis ezek tekintetében döntési kompetenciával bír, az adatkezelőnek, aki ezeket a döntéseket utasításként végrehajtja az adatfeldolgozónak minősül. Az adatfeldolgozó javaslatai gyakorlatilag arra kell, hogy szorítkozzanak, hogy adatkezelőnek milyen módon szolgálja a legjobban az érdekeit az adatkezelés, de döntéseket adatkezelő jogosult meghozni.⁴⁴⁶

⁴³⁸ Az adatvédelmi törvény 3. § 17. in A Bíróság ítélete (harmadik tanács) 2015. október 1-je „Előzetes döntéshozatal iránti kérelem – A természetes személyek védelme a személyes adatok kezelése vonatkozásában – 95/46/EK irányelv – A 4. cikk (1) bekezdése, valamint a 28. cikk (1), (3) és (6) bekezdése – Formálisan más tagállam területén letelepedett adatkezelő – A természetes személyek személyes adatainak védelméhez való jog megsértése egy másik tagállamban – Az alkalmazandó jog és a joghatósággal rendelkező felügyelő hatóság meghatározása – A felügyelő hatóság hatásköreinek gyakorlása – Szankcionálási jogkör” C-230/14. sz. ügyben (a továbbiakban: C-230/14. sz. ügy)

⁴³⁹ Jóri, 2018. 223. oldal

⁴⁴⁰ Majtényi L.: *Az információs szabadságok – adatvédelem és közérdekű adatok nyilvánossága*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 484. oldal, 124. oldal

⁴⁴¹ C-230/14. sz. ügy 14. (2015 október)

⁴⁴² C-230/14. sz. ügy 64-65.

⁴⁴³ Általános adatvédelmi rendelet 28. cikk (3), 29. cikk; Jóri 2018. 227.

⁴⁴⁴ WP 29 1/2010. vélemény 33. oldal

⁴⁴⁵ WP 29 1/2010. vélemény 33. oldal

⁴⁴⁶ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR 4. oldal https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf

Letöltés dátuma: 2021. 09. 20

Fontos eleme az elhatárolásnak továbbá, hogy az adatkezelő nevében járjon el. Ez azt jelenti, hogy annak érdekében járjon el, vagyis adatkezelőtől „származzon” az a hatáskör, melyben az adatkezelést megvalósítja.⁴⁴⁷ Ebből az is következik, hogy adatkezelőnek és adatfeldolgozónak elkülönült jogalanynak kell lennie⁴⁴⁸, hiszen ellenkező esetben adatkezelő maga valósítaná meg az adatkezelést. További releváns tényező, hogy adatkezelő jogosult azt a döntést meghozni, hogy saját céljaira adatfeldolgozó segítségét veszi igénybe az adatkezelés során.⁴⁴⁹

Hangsúlyozandó az is, hogy a jogviszonyt - adatfeldolgozó esetén is- adatkezelési célonként kell vizsgálni, ugyanis előfordulhat olyan eset is, hogy az bizonyos célok tekintetében adatfeldolgozó, de más célok tekintetében önálló, vagy közös adatkezelő a másik féllel. Ezt az értelmezést támasztja alá a rendelet 28. cikkének (10) bekezdése, mely *expressis verbis* adatkezelőnek minősíti adatfeldolgozót, ha - a rendeletet sértve – maga határozza meg az adatkezelés célját és eszközeit. Nem lehet tehát általános meghatározást adni arra vonatkozóan, hogy milyen szintű döntések meghozatala szükséges ahhoz, hogy valaki ne adatfeldolgozónak, hanem adatkezelőnek minősüljön, ennek megítélése mindig az adott tényállás, és annak összes körülményének függvénye.^{450 451}

Az adatfeldolgozás tárgyát képező személyes adatok adatfeldolgozóval közléséhez nincs szükség további jogalapra, hiszen adatkezelő önálló – adatfeldolgozótól független – adatkezelést támogatja a tevékenységük.⁴⁵² Az Info tv. is megerősíti, hiszen akként definiálja az adattovábbítást, mint az adat meghatározott harmadik személy számára történő hozzáférhetővé tételét,⁴⁵³ és mivel adatfeldolgozó címzett, de nem harmadik fél, ezért részére hozzáférés biztosítása a személyes adatokhoz nem adattovábbítás, így nem szükséges önálló jogalap.

Adatfeldolgozói jogviszony létrejötte esetén az általános adatvédelmi rendelet előírja, hogy az adatfeldolgozó által végzett adatkezelést olyan szerződésnek vagy más jogi aktusnak kell szabályoznia, amely köti az adatfeldolgozót az adatkezelővel szemben. Azaz - jogi aktus hiányában - az általános adatvédelmi rendelet *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettséget telepít az adatkezelőre és adatfeldolgozóra.⁴⁵⁴ Az adatfeldolgozás jellegéből következik, hogy ez a szerződés mindig feltételez egy olyan kötelmet a felek között, mely teljesítése adatkezeléssel jár. A magyar jogirodalom szerint a kötelelem nemcsak megbízási szerződésen, hanem vállalkozási szerződésen is alapulhat.⁴⁵⁵ Álláspontom szerint nem minden vállalkozási szerződéshez kapcsolódhat, tekintettel a vállalkozási szerződés sajátosságaira. Ugyanis a vállalkozási szerződés alapján a vállalkozó tevékenységgel elérhető eredmény megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles⁴⁵⁶. Továbbá bár a vállalkozó a megrendelő utasítása szerint köteles eljárni, de a megrendelő utasítása nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére, és nem teheti a teljesítést terhesebbé.⁴⁵⁷ Az, hogy

⁴⁴⁷ WP 29 1/2010. vélemény 26. oldal

⁴⁴⁸ WP 29 1/2010. vélemény 25. oldal

⁴⁴⁹ Hintze, 2018, 3. oldal

⁴⁵⁰ Jóri 2018., 227. oldal

⁴⁵¹ Egy Adatvédelmi biztosi állásfoglalás (ABI 2000., 94. o.) szerint a szervezetet képviselő természetes személy igazgatósági, felügyelőbizottsági tagja önálló adatkezelő, ha a társasággal megbízási jogviszonyban áll, és a társaság az adatkezelő, ha munkaviszony áll fenn közöttük. Jóri András cáfolja ezt a véleményt. Szerinte ugyanis a „döntő az, hogy a szóban forgó adatkezelés célját, illetőleg az arra vonatkozó döntéseket ... ki határozza meg: ez az alany az adatkezelő, függetlenül a jogviszony a jellegétől”. (In Jóri 2018. 228. oldal) Egyetértek az álláspontjával.

⁴⁵² DSK-,Konferenz der unabhängigen Datenschutzbehörden des Bundes und der Länder (Datenschutzkonferenz). Datenlizenz Deutschland – Namensnennung – Version 2.0 (www.govdata.de/dl-de/by-2-0) 2. oldal

⁴⁵³ Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról 2011. évi CXII. törvény (Info tv.) 3. § 11.

⁴⁵⁴ Általános adatvédelmi rendelet 28. cikk (3) bekezdés

⁴⁵⁵ Jóri, 2018. 177. oldal

⁴⁵⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:238. § (1)

⁴⁵⁷ Ptk. 6:240. § (1)

a megrendelő utasítási joga Ptk. alapján nem terjedhet ki a tevékenység megszervezésére azt eredményezheti, hogy az adatkezelést érintő lényeges körülményekre vonatkozó döntéshozatali hatáskör kerülhet a vállalkozóhoz, ami megkérdőjelezheti a felek közti adatfeldolgozói jogviszonyt. Igaz ez különös tekintettel arra, hogy mivel megrendelő utasítása nem teheti a teljesítést terhebbé, és az adatbiztonsági intézkedések a gyakorlatban sokszor a szerződésszerű teljesítéshez nem feltétlenül szükséges, többletköltségekkel járó tevékenységet jelentenek, ezért a megrendelőt adatkezelői minőségére tekintettel megillető utasítási jog sok esetben Ptk.-ba ütközik. Ebből kifolyólag javasolt, hogy a felek a vállalkozói szerződés megkötése során különös figyelmet fordítsanak annak, hogy az adatkezelést érintő lényeges körülményeket, megrendelőt a tekintetben megillető utasítási jogot *expressis verbis* szerződésbe foglalják.

5.2.4. Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés

Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt végzett adatkezelés alatt azt értjük, ha az adatkezelési tevékenység nem az adatkezelő vagy adatfeldolgozó által irányított személynek tudható be, hanem az irányító személynek, azaz az adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak. Azaz az adatkezelő vagy adatfeldolgozó nem a szervezetben dolgozó természetes személy, hanem az őt foglalkoztató.⁴⁵⁸ Ezekben az esetekben az irányított személy az irányító személy instrukcióinak megfelelően látja el az adatkezelési tevékenységet, leggyakrabban munkaviszony keretein belül. Véleményem szerint azonban ez munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok esetén is lehetséges. Ezt támasztja alá a NAIH munkahelyi adatkezelésekről szóló ajánlásának szóhasználata, amikor azt a terminológiát használja, hogy a munkavégzésre irányuló jogviszonyokban – nem pedig munkaviszonyban - nem értelmezhető a hozzájárulás önkéntessége.⁴⁵⁹ Munkavégzésre irányuló jogviszonynak a munkaviszony, a munkavégzési kötelezettséggel járó szövetkezeti tagsági viszony, a vállalkozási és megbízási szerződés, a gazdasági társaság vezető tisztségviselői vagy felügyelő bizottsági tagsági tevékenység ellátására irányuló jogviszony és az egyéni vállalkozás keretében végzett tevékenységek minősülnek.⁴⁶⁰

Az általános adatvédelmi rendelet egy mondatral rendelkezik jogállásukról, amiben olyan releváns kérdésekre nem ad választ, mint például, hogy adatkezelésnek minősül-e, hogy hozzáférhetnek személyes adatokhoz, illetve címzettnek tekintendők-e, aminek a tájékoztatási kötelezettség tartalmára van jelentősége.

Az első kérdés megválaszolásához az adatkezelés fogalmából érdemes kiindulni: eszerint adatkezelés (adatkezelési tevékenység) a közlés továbbítás, terjesztés vagy egyéb módon történő hozzáférhetővé tétel, a 29. cikk hatálya alá tartozó irányítás alatt eljáró személyek pedig a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkeznek a rendelet magyar terminológiája szerint. Ha megvizsgáljuk azonban a német szöveget, az különbséget tesz: az adatkezelés „Offenlegung”, ami „Übermittlung, Verbreitung, andere Form der Bereitstellung” kifejezéseken keresztül valósulhat meg. A 29. cikkben azonban a hozzáférésre a „Zugang” szót használja. A különbségtétel az angol fordításban is megjelenik, miszerint az adatkezelés „disclosure”, ami „transmission, dissemination, otherwise making available” kifejezéseken keresztül valósulhat meg, az irányított személy tekintetében pedig a „has access” használt. Ebből levonható az a következtetés, hogy a jogalkotó különbséget kíván tenni az adatkezelés és az irányítás alatt eljáró személy részére történő elérés biztosítása között, csak a magyar

⁴⁵⁸ Guidelines 07/2020 on the concepts of controller and processor in the GDPR. o. https://edpb.europa.eu/sites/default/files/consultation/edpb_guidelines_202007_controllerprocessor_en.pdf
Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

⁴⁵⁹ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság tájékoztatója a munkahelyi adatkezelések alapvető követelményeiről 7. oldal, https://www.naih.hu/files/2016_11_15_Tajekoztato_munkahelyi_adatkezelesek.pdf

⁴⁶⁰ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Munka tv.) 294. § (1) f)

fordítás nem egyértelmű e tekintetben. Ez alapján kijelenthető, hogy az irányítás alatt eljáró személy részére való hozzáférés nem közlés, ezáltal nem adatkezelési tevékenység, így adatkezelés sem, ezért önálló céllal és joggal nem kell bírnia.

A második kérdés, miszerint címzettnek minősül-e az irányítás alatt eljáró személy, kiemelkedő gyakorlati szereppel bír, ugyanis az általános adatvédelmi rendelet szerint az érintettekkel szemben fennálló tájékoztatási kötelezettségnek ki kell terjednie a címzettek, illetve címzettek kategóriáira.⁴⁶¹ Azaz ha beletartozónak ítéljük, akkor akár – különös tekintettel a tisztességes eljárás elvére – értelmezhető úgy a tájékoztatási kötelezettség, hogy minden olyan – ideértve a munkavállalókat is – irányított személy nevéől tájékoztatni kell az érintettet, aki hozzáfért a személyes adataihoz, ami a józanész szerint elképzelhetetlen terhet ró az adatkezelőkre, ugyanakkor mégsem lehetetlen.⁴⁶² Álláspontom szerint azonban nem címzett, hiszen a címzett fogalmi eleme, hogy „közöljék vele” a személyes adatot, és – ahogy fenn megállapításra került – az irányítás alatt eljáró személy részére történő hozzáférhetővé tétel nem minősül közlésnek, ezáltal adatkezelésnek sem.

5.2.5. Elhatárolás a NAIH joggyakorlatában

A fentiek alapján kijelenthető, hogy sok esetben nehéz annak a megítélése, hogy az adatkezelésben résztvevő személyek milyen státuszt töltenek be, ezért a NAIH is többször foglalkozott a kérdéssel. Például a követeléskezelő cégek adatkezelésben betöltött szerepe kapcsán megállapította, hogy adatkezelőként, illetve adatfeldolgozóként való közreműködése is megvalósulhat, sőt egy esetben azt állapította meg a NAIH, hogy ugyanaz a személy bizonyos tevékenysége során adatkezelőnek, más tevékenysége során adatfeldolgozóként minősül.⁴⁶³ Az ügy tényállása szerint tevékenysége alapvetően két típusú eljárásba sorolható: egyrészt ún. korai behajtásba, másrészt ún. késői behajtásba. Korai behajtás esetén a telefonon kereste meg az adósokat a megbízási szerződés alapján, a megbízó nevében, és megbízási szerződés alapján jutalék illeti a sikeres telefonos megkeresés és az érintett teljesítése esetén.

A késői behajtás esetében a saját nevében jár el megbízási szerződés alapján, és az érintettet is erről tájékoztatja. Postai levél útján, valamint telefonon keresi meg az adóssággal rendelkező érintetteket. Nemcsak a követelés összegét, hanem azon felül felszámított a megbízási szerződésben foglaltaknak megfelelően adminisztrációs díjat is követelte.

A NAIH szerint a korai típusú behajtás esetén, mikor kizárólag a megbízó cég nevében telefonon kereste a megbízó ügyfeleit azért, hogy a megbízó által meghatározott tartalommal tájékoztatást adjon az adósság fennállásáról és a nemfizetés jogkövetkezményeiről, adatfeldolgozóként tekintendő, mivel nincs önálló döntési jogköre és az adatfeldolgozás módjára lényegében nincs befolyása. A késői típusú behajtás során azonban adatkezelőnek minősül, egyrészt azért, mert saját nevében végzi a követeléskezelési tevékenységet, másrészt pedig az adatokat – az eredeti adatgyűjtéshez képest - további célra, az adminisztrációs díj behajtása érdekében is felhasználja. Továbbá a megbízási szerződés szerint önálló döntési jogosítványokkal is bír.⁴⁶⁴

Könyvelők és könyvvizsgálók tekintetében is gondos mérlegelés szükséges mielőtt adatkezelésben való részvételük minősítésre kerül, ugyanis az az általuk ellátott feladattól függ.

⁴⁶¹ Általános adatvédelmi rendelet 13. cikk (1) e) és 14. cikk (1) e)

⁴⁶² A 29. cikk szerinti munkacsoport Iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról 42. oldal „A tisztességes eljárás elvével összhangban az adatkezelőknek az érintettek számára leginkább releváns információkat kell rendelkezésre bocsátaniuk a címzettekkel kapcsolatban. A gyakorlatban ez általában a megnevezett címzetteket jelenti, hogy az érintettek pontosan tudják, ki rendelkezik a személyes adataikkal. Ha az adatkezelők úgy döntenek, hogy a címzettek kategóriáit adják meg, az információknak a lehető legkonkrétabbnak kell lennie, és magában kell foglalnia a címzett típusát (pl. az általa végzett tevékenységekre való utalással), az érintett szakmát, az ágazatot és alágazatot, valamint a címzettek tartózkodási helyét”.

⁴⁶³ NAIH/1257-14/2014/H 8-9. oldal

⁴⁶⁴ NAIH/1257-14/2014/H 8-9. oldal

Ha a megbízó utasítása általánosak, nem tartalmazzak konkrét iránymutatást a feladat elvégzésére vonatkozóan, akkor adatkezelőként jár el, ha azonban részletes utasítások alapján végzi tevékenységét, akkor adatfeldolgozóként tekintendő, az utasítások, és az általuk korlátozott mérlegelési jogkör következtében.⁴⁶⁵

Érdekes kérdés továbbá az ügyvéd adatvédelmi szempontú megítélése. Az ügyvédek helyzete azért különleges, mert bár az ügyvéd az ügyfele megbízása és utasításai alapján jár el, de érvényesül az ügyvédi tevékenységről szóló törvény szerinti szabadsága és önállósága tekintettel arra, hogy nem vállalhat el hivatásbeli önállóságát veszélyeztető kötelezettséget, márpedig adatfeldolgozás, közös adatkezelés esetén e nagyfokú szabadság nem biztosítható.⁴⁶⁶ Bár törvény deklarálja az ügyvédek nagyfokú autonómiáját, de a WP29 munkacsoport is - a magyar jogalkotástól függetlenül - azt állapította meg, hogy a minősítés tekintetében lényeges és meghatározó szerepet játszik a szolgáltató hagyományos szerepe és szakmai hozzáértése, ezért a bíróság előtti jogi képviselő tekintetében az ügyvédek "független adatkezelőnek" tekintendők.⁴⁶⁷ A WP29 szerint tehát egy ügyvéd adatkezelőnek minősül, ha megbízását az ügyfél általános utasításai szerint látja el, azonban elviekben – a könyvelőkhöz hasonlóan – más konstrukció is létrejöhet az utasítások konkretizálásával. De - különösen a magyar a jogi szabályozás mellett - meglehetősen szűk tevékenységi körben tekinthető az ügyvéd adatfeldolgozóként szakmai és hivatásbeli függetlensége következtében.

Az ügyvédi tevékenységre jogalapot természetes személy ügyfél esetén az ügyvédi megbízási szerződés, és jellemzően az ügyfél azon jogos érdeke biztosít, miszerint jogosult jogi segítséget kérni igényének előterjesztéséhez, érvényesítéséhez, illetve védelméhez.⁴⁶⁸ A jogos érdeket az Alkotmánybíróság joggyakorlata megerősítette azáltal, hogy elismerte, hogy az ügyvédnek garanciális szerepe van az igazságszolgáltatásban, hiszen segíti az ügyfelét hozzáférni igazságszolgáltatáshoz.⁴⁶⁹

5.3. Emberen végzett orvostudományi kutatásban⁴⁷⁰ résztvevő személyek adatvédelmi jogállása

A klinikai kutatásoknak több – jogszabályok által is nevesített – személy lehet a résztvevője, mint a megbízó, a vizsgálati alany, a résztvevő, a vizsgáló, a kutatásvezető vizsgálatvezető, a koordináló vizsgálatvezető, a kutatási koordinátor, a vizsgálati koordinátor és a vizsgálóhely. A vonatkozó jogszabályok a kutatás típusától és státuszától függően eltérő terminológiát használnak, így első lépésként az egyes fogalom meghatározások összehasonlítása, egymásnak való megfeleltetése indokolt, majd ezt követően az egyes szereplők adatvédelmi jogi szempontú besorolása következik.

5.3.1. Megbízó, kutatásvezető, vizsgáló

Először a kutatást irányító, illetve a kutatás irányítására esetlegesen jogosult személyek jogállásából érdemes kiindulni. A kutatást irányító, illetve a kutatás irányítására jogosult személy a megbízó, kutatásvezető és a vizsgáló.

A klinikai vizsgálatok tekintetében megbízónak minősül bármely természetes vagy jogi személy, aki vagy amely a kutatást kezdeményezi, vezeti, illetve finanszírozza, azzal, hogy a

⁴⁶⁵ Jóri 2018. 229. oldal

⁴⁶⁶ Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 6. §

⁴⁶⁷ WP29 1/2010. vélemény 29. oldal

⁴⁶⁸ Bereczki T., Liber Á.: Adatkezelő vagy adatfeldolgozó-e az ügyvéd, 3. oldal <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a37ba0e5-3cef-4d71-8ab7-1dda2d372b4d>

⁴⁶⁹ 22/1994. (IV. 16.) AB határozat II.2., 52/1996. (XI. 14.) AB határozat 1.6. pont

⁴⁷⁰ A tudományos kutatás és emberen végzett orvostudományi kutatás fogalma, csoportosítása a 6.4.2.1. pontban részletesen kifejtésre kerül.

kutatásvezető és a megbízó lehet ugyanaz a személy is.⁴⁷¹ A kutatásvezetőnek pedig a kutatás szakmai irányítását végző személy tekintendő.⁴⁷²

A beavatkozással nem járó vizsgálatok⁴⁷³ megbízóra vonatkozó definíció fogalmi elemei megegyeznek a fenti definícióval, azaz bármely természetes vagy jogi személy, aki vagy amely kezdeményezi, vezeti, illetve finanszírozza a kutatást. A terminológia különbözőségéből fakadóan azonban a fogalom annyiban eltér az előzőekben ismertetettektől, hogy a vizsgáló és a megbízó nem lehet ugyanaz a személy. A klinikai vizsgálatok esetén ugyanis a - vizsgáló olyan személy, akinek a feladata a beavatkozással nem járó vizsgálat elvégzése a vizsgálati helyen,⁴⁷⁴ ha pedig egy adott vizsgálati helyen a beavatkozással nem járó vizsgálatot több vizsgálóból álló csoport végzi, akkor a csoport felelős vezetője a vizsgálatvezető.⁴⁷⁵

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálat esetén a megbízó fogalma megegyezik a fent kifejtettekkel azzal, hogy a vizsgáló és megbízó személye ezen kutatások esetén is egybeeshet,⁴⁷⁶ és vizsgálónak orvosi vagy fogorvosi képesítéssel rendelkező olyan személy minősül, akinek a feladata a klinikai vizsgálat elvégzése a vizsgálati helyen.⁴⁷⁷

Az orvostechikai eszközzel végzett beavatkozással járó orvostudományi kutatás esetén is természetes vagy jogi személy lehet a megbízó, aki vagy amely saját neve alatta a klinikai vizsgálatra szánt eszközt a klinikai vizsgálatra előkészíti. A jogszabály két esetet nevesít: egyrészt azt, ha a megbízó a klinikai vizsgálatra szánt eszközt összeszereli, csomagolja, feldolgozza, felújítja, címkézi és azt az alkalmazási céllal megjelöli, kivéve, ha a már forgalomba hozott eszközöket állítja össze vagy adaptál alkalmazási céljuknak megfelelően egy meghatározott beteg részére a gyógykezelése során felmerülő egyéni igényeknek megfelelően, másrészt ha a klinikai vizsgálatra szánt eszközt saját felelősséggel tervezi, gyártja, csomagolja, címkézi, függetlenül attól, hogy ezeket a műveleteket saját maga vagy megbízásából más végzi.⁴⁷⁸

Nevesíti továbbá a meghatalmazott képviselőt, aki olyan az EU területén letelepedett személy, aki egy Unió kívül működő gyártót írásbeli megbízás alapján a gyártó nevében eljár.⁴⁷⁹ Az orvostudományi kutatások ezen típusa esetén is találkozhatunk vizsgálóval, akinek feladata klinikai vizsgálat elvégzése egy adott klinikai vizsgálóhelyen⁴⁸⁰.

Valamennyi fogalom tehát azt a személyt tekinti megbízónak, akire visszavezethető a kutatás, azaz aki kezdeményezi ill. előkészíti a tudományos kutatás elvégzésére vonatkozó döntést, aki irányítja és vezeti azt, és aki felelősséget vállal az orvostudományi kutatás lebonyolításáért és annak következményeierért. A beavatkozással nem járó kutatások esetén *expressis verbis* szabályozásra került. Ha a megbízó egy vagy több feladat elvégzésével más személyt bíz meg,

⁴⁷¹ Az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól szóló 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet (továbbiakban: 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet) 2. § d)

⁴⁷² 235/2009. Korm. rendelet 2. § c)

⁴⁷³ Beavatkozással nem járó klinikai kutatás, illetve vizsgálati készítményekkel vagy orvostechikai eszközzel kapcsolatos beavatkozással nem járó kutatás azonos fogalom meghatározások alkalmazandók, a 23/2002. EüM rendelet 20/A § szerint mindkét típus esetén a 20/B §.

⁴⁷⁴ 23/2002. EüM rendelet 20/B § c)

⁴⁷⁵ 23/2002. EüM rendelet 20/B § d)

⁴⁷⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 536/2014/EU Rendelete (2014. április 16.) az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól és a 2001/20/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: 536/2014/EU rendelet) 2. cikk 14.

⁴⁷⁷ 536/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 2. cikk 15.

⁴⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/745 RENDELETE (2017. április 5.) az orvostechikai eszközökről, a 2001/83/EK irányelv, a 178/2002/EK rendelet és az 1223/2009/EK rendelet módosításáról, valamint a 90/385/EGK és a 93/42/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: MDR) 2. cikk 49.

⁴⁷⁹ MDR 2. cikk 32.;

⁴⁸⁰ MDR 2. cikk 54.

akkor is ő felel a vizsgálatokra vonatkozó rendelkezések betartásáért.⁴⁸¹ A fenti ismérvek az adatvédelem fogalomrendszerében az adatkezelőnek felelnek meg, ezért álláspontom szerint az emberen végzett orvostudományi kutatások megbízóját tekinthetjük a kutatás céljából végzett adatkezelési műveletek adatkezelőjének.

A jogszabályi terminológia is megengedi, hogy a kutatás szakmai vezetője – kutatásvezető, vizsgáló – megegyezzen a megbízó személyével, továbbá a megbízó természetes személy is lehet, de véleményem szerint ebben az esetben is a megbízói státusz fogja elsődlegesen megalapozni az adatkezelői jogállást, nem pedig a kutatásvezetői, illetve vizsgálói. A kutatásvezető és a vizsgáló jellemzően munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyek, akiknek a jogosultsága leginkább a megbízó részére történő javaslattételre terjed ki. A döntéshozatali jogkör alapvetően a megbízót illeti. A kutatásvezető és a vizsgáló tevékenysége jellemzően a megbízónak tudható be, ezért ők – az adatvédelmi fogalomrendszerben – adatkezelő irányítása alatt eljáró személyeknek minősülnek.

Természetesen előfordulhat, hogy egy kutatásnak kettő vagy több, elkülönült jogalanyisággal rendelkező megbízója van. Ekkor nagy valószínűség szerint az adatkezelés célja és eszközeinek meghatározása is közösen illeti őket, ezért közös adatkezelőnek minősülnek. Hipotetikusán elképzelhető az is, hogy a felek a szerepeket megosztják egymás között, és az adatkezelésre vonatkozó döntéseket csak az egyik félre telepítik. Véleményem szerint ennek azonban a közöttük kötött megállapodásból ki kellene derülnie, hiszen a jogszabályi rendelkezések általában a megbízót jogosítják és kötelezik, így ellenkező megállapodásig úgy gondolom, hogy közös adatkezelőnek minősülnek.

5.3.2. Résztvevő/Vizsgálati alany

A kutatásnak fontos résztvevője az a személy is, akin végzik azt.

A klinikai vizsgálatok tekintetében résztvevőnek azt a személyt tekintjük, aki a kutatás alanyaként vesz részt a kutatásban, ideértve a kontrollcsoport tagját is.⁴⁸²

A beavatkozással nem járó kutatás esetén vizsgálati alanyról beszélhetünk, aki a beavatkozással nem járó vizsgálatban részt vevő olyan személy, akin vagy akinek az adataival a vizsgálatot folytatják, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.⁴⁸³

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálat esetén is vizsgálati alanyként minősül a klinikai vizsgálatban részt vevő olyan személy, akin a vizsgálati készítményt alkalmazzák, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.⁴⁸⁴ klinikai vizsgálatban részt vevő egyén

Az orvostechikai eszközzel végzett beavatkozással járó orvostudományi kutatás esetén a vizsgálati alany a klinikai vizsgálatban résztvevő olyan személy, akin a klinikai vizsgálati gyógyszer alkalmazták, illetve aki a vizsgálatban kontrollszemélyként vesz részt.⁴⁸⁵

A fenti fogalmak alapján egyértelmű, hogy résztvevő, illetve vizsgálati alany alatt azt a személyt értjük, aki vonatkozásában a vizsgálatot vagy kutatást végzik, tehát az adatvédelmi fogalomrendszerben ő az érintettnek felel meg.

5.3.3. Kutatási helyszín, vizsgálati hely, vizsgálati helyszín

Fontos azon intézmények szerepét is vizsgálni, akik közreműködnek az engedélyezett kutatási tervben foglaltak szerinti kutatás megvalósításában, de nem minősülnek megbízónak.

⁴⁸¹ 23/2002. EüM rendelet 20/P § (3) bek.

⁴⁸² 235/2009. Korm. rendelet 2. § bek. b) pont

⁴⁸³ 23/2002. EüM rendelet 20/B § b) pont

⁴⁸⁴ 235/2009. Korm. rendelet 22. § (2) bek. b) pont klinikai vizsgálatban részt vevő egyén és 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 2. § (1) bek. i) pont

⁴⁸⁵ 536/2014/EU RENDELETE 2. cikk 17.

Klinikai vizsgálatok esetén, ha azonos kutatási terv alapján, de egynél több kutatási helyszínen végzik a kutatást; akkor a kutatás több központban végzett kutatásnak minősül,⁴⁸⁶ azaz a klinikai vizsgálatok körében ezeket az intézményeket kutatási helyszíneknek hívjuk.

A beavatkozással nem járó vizsgálatok esetén a vizsgálóhelyre nincs speciális szabály, hanem a beavatkozással nem járó vizsgálatokra vonatkozó szabályok szerint alakul a vizsgálati hely definíciója.⁴⁸⁷

A vizsgálati készítménnyel kapcsolatos beavatkozással járó vizsgálatok esetén klinikai vizsgálóhelynek hívják azokat az egészségügyi szolgáltatókat, akinél a vizsgálat zajlik.⁴⁸⁸

A vonatkozó jogszabályi terminológia tehát nem egységes, de kijelenthető, hogy azon intézményeket, szolgáltatókat soroljuk ebbe a körbe, amelyek az engedélyezett kutatás során a kutatási terv szerint végzik a kutatást. Tekintettel arra, hogy a megbízó jogosult a kutatásban résztvevő intézményeket kiválasztani, és azokat az etikai engedély- vagy módosítási kérelemben feltüntetni – azaz a megbízó jóváhagyása nélkül nem kerülhet sor vizsgálóhely, vizsgálati helyszín bevonására -, továbbá tekintettel arra is, hogy ők az engedélyezett kutatási terv alapján kötelesek eljárni - ami szintén a megbízó döntésére vezethető vissza - és végső soron a kutatásért a felelősséget is a megbízó viseli, így véleményem szerint ők tipikusan adatfeldolgozónak minősülnek.

5.3.4. Kutatási koordinátor, koordináló vizsgálatvezető

A vonatkozó jogszabályok nevesítenek néhány koordináló – jellegénél fogva természetes személy által betölthető – pozíciót.

Ide tartozik a klinikai vizsgálat körében, a több központban végzett kutatás esetén a kutatás összehangolásával megbízott kutató, a kutatási koordinátor.⁴⁸⁹

A beavatkozással nem járó többközpontú vizsgálat körében a vizsgálat egészéért felelős vezetőt nevezik koordináló vizsgálatvezetőnek.⁴⁹⁰

A fenti koordináló személyekben az a közös, hogy a multicentrikus, azaz a többközpontú kutatásoknál merül fel a pozíciójuk, és feladatuk a vizsgálatok összehangolása. A beavatkozással nem járó kutatások esetén némileg félrevezető a szóhasználat, mivel a személyt nevezi meg felelősnek. De ha ezt a rendelkezést a 23/2002. EüM rendelet 20/P §-szal összhangban értelmezzük, akkor egyértelművé válik, hogy akkor is a megbízó felel a vizsgálatokra vonatkozó rendelkezések betartásáért, ha egy vagy több a vizsgálatokkal kapcsolatos feladatának teljesítésével mást bíz meg, így a koordináló vizsgálatvezető is a többcentrumú vizsgálat koordinációjáért felelős személlyé válik. Ezen személyek is jellemzően munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyek, akik jogosultsága leginkább a megbízó részére történő javaslattételre, a kutatási tervben foglaltak végrehajtására terjed ki. A döntéshozatali jogkör alapvetően a megbízó személyét illeti. Tevékenységük jellemzően a megbízónak tudható be, ezért ők – az adatvédelmi fogalomrendszerben álláspontom szerint – adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személynek minősülnek.

5.4. Következtetések

Az adaton fennálló jogok és kötelezettségek terjedelmének, illetve a felhasználásra jogosult és kötelezett kijelöléséhez elengedhetetlen tehát az adatkezelésbe bevont szereplők adatkezelésben betöltött szerepének definiálása, jogállásának meghatározása, ugyanis ez a rendeletből fakadó jogok és kötelezettségek – így különösen további felhasználásról való döntés

⁴⁸⁶ 235/2009. Korm. rendelet 2. § a) pont;

⁴⁸⁷ 235/2009. Korm. rendelet 17/A. § (3) bek. e) pont, (4) bek.

⁴⁸⁸ 536/2014/EU RENDELETE 50. cikk

⁴⁸⁹ 23/2002. EüM rendelet 2. § (1) bek. g) pont

⁴⁹⁰ 23/2002. EüM rendelet 20/B. § g) pont

– alanyának azonosításának előfeltétele. Adatkezelő személyének egyértelmű meghatározásának az az egyik legfontosabb célja, hogy egyértelműen definiált legyen(ek) az(ok) a személy(ek), aki az adatkezelésre vonatkozó jogforrásokból származó kötelezettségek betartásáért felelős(ek),⁴⁹¹ adatkezeléssel kapcsolatos lényeges döntéseket (további felhasználás) meghozhatja(k).

Bár első pillantásra ez nem tűnik nehéz feladatnak a szerepek elhatárolása, de tekintettel arra, hogy az alanyok minősítése az adatkezelésben vállalt tényleges tevékenységükön, nem pedig jognyilatkozataikon alapul, továbbá a mérlegelést mindig az adott eset összes körülményének figyelembevételével lehet elvégezni, nem pedig egzakt normák alkalmazásával, ezért sokszor kihívást jelent az adatkezelőknek. Igaz ez különös tekintettel arra, hogy nem megfelelő minősítés esetén könnyen ellenőrizhető és egyszerűen visszakövethető hiba jön létre, ami – ilyen jelentős összegű bírságokkal fenyegetettségre tekintettel – még inkább emeli jelentőségét. Korábban az Infotv. úgy rendelkezett, hogy az adatfeldolgozó saját célra adatkezelést nem végezhet,⁴⁹² azonban ez a rendelkezés hatályon kívül helyezésre került, és megállapíthatjuk, hogy a szerepek elhatárolását mindenképpen adatkezelési célonként kell végezni, hiszen előfordulhat, hogy adatkezelési célonként eltér az adatkezelésben részt vevő személyek státusza.

A fejezet célja az volt, hogy segítséget nyújtson a résztvevők jogállásának elhatárolásában ahhoz, hogy az adatok felhasználásáról való döntések meghozatalára jogosult személyek meghatározhatók legyenek. A fent írtak alapján kijelenthetjük, hogy az adatok felhasználásáról az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak dönteni. Az adatfeldolgozót ez a jogosultság nem illeti meg, hiszen ő adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni, adatkezelésre vonatkozó lényeges döntést nem hozhat. Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyeknek sincs erre jogosítványa, hiszen az ő tevékenységük adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak számítandó be.

Ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy az adatkezelésben milyen jogállásban járnak el a résztvevők, az adatkezelés céljáról és módjáról van döntésre vonatkozó hatáskörből, az utasításadásra való jogosultságból és abból kell kiindulni, hogy kinek a nevében, érdekében történik az adatkezelés. Ezt követően sem szabad elfeledkezni a kapcsolódó adminisztratív kötelezettségekről, így különösen a vonatkozó szerződéskötési kötelezettségnek való megfelelésről. Az általános adatvédelmi rendelet alapján ugyanis *expressis verbis* szerződéskötési kötelezettség áll fenn a közös adatkezelés és adatfeldolgozás esetén, önálló adatkezelők közti adattovábbítás esetén ilyen kötelezettség nem kerül kifejezetten nevesítésre, de álláspontom szerint szükségessége levezethető – a korábban kifejtetteknek megfelelően – az általános adatvédelmi rendelet rendelkezéseiből.

Az adatvagyonfelhasználás kiemelt jelentőségű az egészségügyi adatok vonatkozásában, így külön kitértem az orvostudományi kutatásokban résztvevő személyek adatvédelmi jogállására. Az emberen végzett orvostudományi kutatásokra vonatkozó kutatásetikai és etikai

⁴⁹¹ Bár a téma szempontjából elsősorban az adatkezelőt érintő jogosultságok (további felhasználás engedélyezése) a releváns, de fontos rögzíteni a felek közti felelősségmegosztást is. A rendelet szerint az adatkezelésben érintett valamennyi adatkezelő felelősséggel tartozik minden olyan vagyoni és nem vagyoni kárért, amelyet a rendeletet sértő adatkezelés okozott. Az adatfeldolgozó felelőssége korlátozottabb, ő csak abban az esetben tartozik felelősséggel, ha nem tartotta be a rendeletben meghatározott, kifejezetten az adatfeldolgozókat terhelő kötelezettségeket, vagy ha az adatkezelő jogszerű utasításait figyelmen kívül hagyta vagy azokkal ellentétesen járt el. Ha több adatkezelő vagy több adatfeldolgozó vagy mind az adatkezelő mind az adatfeldolgozó érintett ugyanabban az adatkezelésben, és felelősséggel tartozik az adatkezelés által okozott kárért, minden egyes adatkezelő vagy adatfeldolgozó egyetemleges felelősséggel tartozik az érintett tényleges kártérítésének biztosítása érdekében, azonban az az adatkezelő vagy adatfeldolgozó, aki a teljes kárt megtérítette, a többi adatkezelővel vagy adatfeldolgozóval szemben megtérítési igényvel élhet a károkozásban való közreműködése mértékéig. (GDPR 82. cikk (1)-(5))

⁴⁹² Infotv. 10. § (3)

engedélyezési eljárási szabályrendszerének való megfelelés mellett tekintettel kell lenni az adatvédelmi szabályokra is, ugyanis a kettő szimultán alkalmazandó, az előbbi tulajdonképpen további garanciának tekintendő az adatvédelmi jog általános szabályai mellett. Az etikai szabályrendszer és az adatvédelmi jog szempontjából is minősítettem a kutatásban résztvevő személyeket. Bár az adatkezelésben résztvevő személyek jogállása mindig az eset összes körülménye alapján megítélendő, de ha a jogszabályi rendelkezésekben írt feladatokból és viszonyokból kiindulva minősítünk, akkor álláspontom szerint a kutatás megbízója adatkezelőnek – amennyiben több megbízó van, az ellenkező megállapodásig közös adatkezelőnek –, a megbízott által meghatározott kutatási terv szerint vizsgálatokat végző, nem megbízónak minősülő intézmények adatfeldolgozónak tekintendők. A kutatások szakmai vezetéséért, koordinációjáért felelős személyek adatvédelmi jogi szempontból az általános adatvédelmi rendelet 29. cikk szerinti adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyek, a kutatásban vizsgált személyek pedig az érintettek. Véleményem szerint az emberen végzett orvostudományi kutatásokból származó adatok felhasználása vonatkozásában is megáll az a megállapítás, hogy az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak róla dönteni.

6. Személyes adatok, illetve adatvagyon felhasználása

6.1. Az adatvagyon és felhasználásának fogalma, szintjei

A magyar nemzeti adatvagyonról szóló törvényben találunk fogalom meghatározást a nemzeti adatvagyonra vonatkozóan, miszerint a nemzeti adatvagyon „a közfeladatot ellátó szervek által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összessége”.⁴⁹³ 2021 januárjától büntetőjog védelem alatt is áll, ugyanis a BTK tényállásává vált a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás elleni bűncselekmény, aminek az elkövetője „a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartásban kezelt adatot az adatkezelő részére hozzáférhetetlenné teszi, vagy a nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás működését jogosulatlanul vagy jogosultsága kereteit megsértve akadályozza”.⁴⁹⁴

Az adatkormányzási rendelet Javaslatának (22) preambulumbekzdés tartalmazott adatvagyonra vonatkozó utalást, mégpedig az adatbirtokosok – ideértve az érintetteket is – és a potenciális felhasználók közti adatvagyon-tranzakcióban való segítségnyújtást jelöli meg a rendelet hatálya alá tartozó adatmegosztási szolgáltatások nyújtói feladataként.⁴⁹⁵ Bár az elfogadott rendeletben már nem található meg az erre vonatkozó utalás, de érdekes lett volna a terminológia, hiszen gazdasági csengéssel bír az adatok felhasználásának tranzakcióként, ügyletként való bemutatása.

Ha a magyar jog nemzeti adatvagyonról szóló rendelkezést vesszük alapul, általánosíthatunk abban a tekintetben, hogy az adatvagyon nem kizárólag a közfeladatot ellátó szervek, hanem általában bárki által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összességékként definiálható. Ha pedig csak személyes adatok képzik azt, akkor személyes adatokból álló adatvagyonról beszélhetünk. A jogirodalom is „egy adott adatkezelőnél felhalmozódott, piaci, gazdasági értéket képviselő jószágként értelmezi az adatvagyon”.⁴⁹⁶

A személyes és egészségügyi adatok felhasználásában rejltő lehetőségekkel már 2. fejezetben részletesen foglalkoztam. A felhasználás - azaz a jószággal való gazdálkodás -⁴⁹⁷, illetve annak

⁴⁹³ 2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról 2. § 1)

⁴⁹⁴ Btk 267. § (1)

⁴⁹⁵ Adatkormányzási rendelet (22) preambulumbekzdés

⁴⁹⁶ Péterfalvi A., Sziklay J.: *Gazdálkodás az adatvagyonnal*. In: Bábosik M. (szerk.) *Vezetés a közjó szolgálatában: Közpénzügyi gazdálkodás és menedzsment*. Budapest, Magyarország, Typotex, Állami Számvevőszék (ÁSZ), 2017, 764 oldal, pp. 263-279. oldal, 18 p., 264. oldal

⁴⁹⁷ Péterfalvi, Sziklay, 2017, 264. oldal

stratégiája több szinten képzelhető el: lehet értelmezni egészen az Európai Unió, Magyarország vagy más ország szintjén, de felmerül az egyes szervezetek – egyetemek, kutatóintézetek, cégek – vonatkozásában is. Elterjedt az a felfogás, miszerint a felhasználásnak három szintje van. Az első a belső - adatkezelő szervezeten belüli – felhasználás, ami a szervezet optimális működését, döntéshozatalát támogatja. Ez is értelmezhető szűken, mikor csak a fő tevékenységéhez kapcsolódó felhasználást soroljuk ide, valamint tágabban, mikor az egyéb okból szükséges, illetve az önként vállalt adatfelhasználásokat is.⁴⁹⁸ Ennek az eszközei jellemzően az üzleti intelligencia eszközei, azaz adattárházak, adatbányászati eszközök, szoftverek.⁴⁹⁹ Második szintet már az egy adatkezelőt meghaladó felhasználások képezik, amikor több, egymástól elkülönült adatkezelő közt történik az adatok megosztása, továbbítása. Harmadik szint pedig még tágabb: egész nemzetek, országok, unió vonatkozásában történő adatfelhasználás sorolható ide.⁵⁰⁰ Az adatgazdálkodásnak pedig a célja az adatvagyon hasznosulásának, az adatok szolgáltatásának elősegítése.⁵⁰¹ De ez több mint egyszerű adatkezelés: az adatokkal, mint erőforrásokkal való átfogó, hatékony, eredményes gazdálkodás.⁵⁰²

Az adatfelhasználásban rejlő lehetőségeket legteljesebb mértékben kihasználni – különösen a kisebb méretű szervezetek esetén - az adatgyűjtés folyamatától kezdve gondosan és alaposan megszervezett folyamatokkal lehetséges. Az előzetes tervezés azonban az adatfelhasználás optimalizálásától függetlenül elengedhetetlen, hiszen az adatvédelmi megfelelés is feltételezi. Már maga az adatgyűjtés sem lehet jogszerű konkrét adatkezelési cél nélkül, hiszen a célhoz kötöttség alapelve sérülne, továbbá nem tudja adatkezelő kellően tájékoztatni az érintetteket az adatkezelésről, nem tud az adatok biztonsága érdekében megfelelő szervezési és technikai intézkedéseket hozni. Mivel a jogszabályi elvárásokhoz való megfeleléshez amúgy is megkerülhetetlen, ezért érdemes lehetőségként tekinteni rá, és a tervezést az adatok felhasználására vonatkozóan is kiterjeszteni.

A hatékony adatfelhasználásnak mindenképpen az adatok feltérképezésével kell kezdődnie. Azaz annak az összegyűjtésével, hogy „ki milyen adatot mikor, hogyan, miért gyűjtött, hol, hogyan tárol, ellenőriz, kinek, hogyan, mikor, mennyiért tesz hozzáférhetővé”. Ezzel létrejön egy ún. adatszótár, amivel kirajzolódik az adatkezelő adatbázisaiban lévő adatok típusú, valamint kapcsolatrendszer. Ha ezeket tudatosan alkalmazzák, az jelentősen támogathatja adatkezelő hatékonyságát, és az alábbi előnyökkel járhat:

- összehangoltabb szolgáltatásnyújtás és együttműködés szervezeten belül és kívül,
- rugalmasság
- költségtakarékosság,
- jobb adatminőség,
- vezetői döntéshozatal támogatása,
- gyorsabb és olcsóbb rendszerfejlesztés.⁵⁰³

Az adatok felhasználásának céljai meghatározásához az adatkezelő és az adatgyűjtés céljaihoz kell visszanyúlni, hiszen értelmetlen – és jellemzően jogszerűtlen - az olyan felhasználási cél, ami nem támogatja magának az adatfelhasználónak az érdekeit, illetve összeegyeztethetetlen az adatgyűjtés eredeti céljával. A következő lépésben pedig ebből levezetve az adatkezelés első fázisának, az adatgyűjtésnek a tervezése következik. Meg kell vizsgálni, hogy az adatkezelési célokhoz milyen adatokra van szükség, ezeket miként – belső vagy külső adatforrásokból -

⁴⁹⁸ Péterfalvi, Sziklay, 2017, 264. oldal

⁴⁹⁹ Nagyné Takács V.: Adatvagyon-gazdálkodás divatszó vagy szükségszerűség? = *Hadmérnök*, X. Évfolyam 4. szám - 2015. december. 166-176. oldal, 167. oldal

⁵⁰⁰ Péterfalvi, Sziklay, 2017, 264. oldal

⁵⁰¹ Sasvári, 2020, 38. oldal

⁵⁰² Sasvári, 2020, 38. oldal.

⁵⁰³ Sasvári, 2020, 35-36. oldal

gyűjtik. Második pontként az adatkezelés szervezeten belüli egész folyamatát érdemes előre rögzíteni: az adatok különböző célú adatkezelések vonatkozásában megtett útját, az adatokkal kapcsolatos feladat és hatásköröket, hozzáférési jogosultságokat. Harmadik pontként pedig az adatok felhasználásával kapcsolatos döntéshozatal menetének, hatásköröknek a definiálása. Külön figyelmet javasolt fordítani a folyamatok során alkalmazni kívánt technológiai rendszerekre, eszközökre, ideértve azok biztonságát is. Ugyanennyire fontos tényező azonban az adatkezelési folyamatokban résztvevő személyek képzettsége, tudása is, esetleg szükség esetén továbbképzésükről kell gondoskodni, vagy külső – megfelelő szakértelemmel rendelkező - szolgáltatók igénybevétele is felmerülhet. Természetesen a felhasználás mellett a személyes adatok védelmét is be kell építeni előzetesen a fejlesztési folyamatba, a privacy by design elv ezt megköveteli. Erre azonban nem kötelességként kell tekinteni, hanem kiemelt fontosságú feladatként javasolt megközelíteni.⁵⁰⁴

Az adatokat tudatosan hasznosító szervezetek kifejezett stratégiát építenek az adatok szervezeten belüli felhasználására, amikkel szemben elvárás, hogy konkrét, teljes egészében a szervezet egyedi szükségleteire szabott, a szervezethez illeszkedő, abba integrált, illetve folyamatosan fejlődő és felülvizsgált rendelkezéseket tartalmazzon. Ha ezek a kritériumok nem teljesülnek, az adatfelhasználás nem, vagy nem kellő eredményességgel tud működni.

Amikor azonban államok szintjén történő adatfelhasználásról beszélünk sokkal inkább a mindennapi élet során keletkezett adatok újrafelhasználása kerül előtérbe. Állami szinten nehezebb a működést, az emberek életvitelét, és az annak során gyűjtött adatokat hozzáilleszteni azokhoz a célokhoz, amikre másodlagos felhasználás során alkalmazni kívánják.

Ebben a fejezetben áttekintem a felhasználással kapcsolatos fogalmakat. A felhasználás a GDPR szerint egy az adatkezelési tevékenységek között.⁵⁰⁵ A GDPR felsorolja az adatkezelési tevékenységek fajtáit, így az alábbiakat különbözteti meg: gyűjtés, rögzítés, rendszerezés, tagolás, tárolás, átalakítás vagy megváltoztatás, lekérdezés, betekintés, felhasználás, közlés továbbítás, terjesztés vagy egyéb módon történő hozzáférhetővé tétel útján, összehangolás vagy összekapcsolás, korlátozás, törlés, illetve megsemmisítés. Tehát a GDPR az adatkezelésen belül nevesíti a felhasználást is, mint egy adatkezelési tevékenységet, és az adatgyűjtés céljától eltérő további célú adatkezelést érti alatta (másodlagos célú felhasználás).⁵⁰⁶

A személyes adatok felhasználása alatt jelen fejezetben bármilyen adatkezelési tevékenység értendő, ami a személyes adatokon vagy adatállományokon automatizált vagy nem automatizált módon végzett bármely művelet vagy műveletek összessége,⁵⁰⁷ függetlenül attól, hogy azt az adatgyűjtés eredeti céljához vagy további célhoz kötődik.

Előzetesen fontos megkülönböztetni az adat elsődleges és másodlagos felhasználását. Elsődleges felhasználás alatt az adatgyűjtés eredeti célja szerinti adatkezelési tevékenységet értjük, további felhasználás alatt az Adatkormányzási rendelet szerint „a közsférabeli szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználása olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították, a közsférabeli szervezetek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatszere kivételével”.⁵⁰⁸ Az adatkormányzási rendelet használ még egy fogalmat, amit a felhasználás egy típusának minősül. Ez az adatmegosztás, ami alatt az alábbi érti: „valamely érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás egy

⁵⁰⁴ Pók, 2021, 211-232. oldal

⁵⁰⁵ GDPR 4.cikk 2.

⁵⁰⁶ A GDPR (50) preambulumbekzdése például úgy fogalmaz, hogy a további adatkezelési összegegyeztetetőségének vizsgálatakor figyelembe veszi „az érintettek a további adatfelhasználásra vonatkozó, az adatkezelővel fennálló kapcsolatán alapuló észszerű elvárásait is”.

⁵⁰⁷ GDPR 4. cikk 2.

⁵⁰⁸ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 2.

adatfelhasználó számára az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítón keresztül, például – kedvezményes díjért vagy díjmentesen – nyílt felhasználási vagy kereskedelmi engedélyek alapján”.⁵⁰⁹

Az európai egészségügyi adatterről szóló rendelettervezet is tartalmaz fogalmat az egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos célú felhasználása vonatkozásában. Elsődleges alatt „az egészségügyi szolgáltatások nyújtása céljából történő feldolgozást” érti. Azaz azon tevékenységek során kifejtett adatkezelési tevékenységeket sorolja ide, amik érintett „egészségi állapotának felmérését, megőrzését vagy helyreállítását célozzák, ideértve a gyógyszerek és orvostechikai eszközök felírását, kiadását és rendelkezésre bocsátását, valamint a vonatkozó társadalombiztosítási, adminisztratív vagy megtérítési szolgáltatásokat”. Másodlagos felhasználás alatt azonban a rendelettervezetben felsorolt egyéb célokból való felhasználást érti, ideértve azt is, mikor az adatgyűjtés eredeti célját képezik a felsorolt célok.⁵¹⁰ Ezt nem tartom teljesen pontosnak, hiszen megtöri az adatvédelmi jogból származó adatgyűjtés eredeti célja, illetve azzal összeegyeztethető célból végzett további adatkezelésen alapuló elhatárolást. Emellett továbbá egyfajta rangsorolt állít fel a célok között, ami indokolatlan véleményem szerint. Az adatkormányzási rendelet által létrehozott keretrendszerbe is jobban illeszkedne, ha más elnevezéssel illelne az adatkezelési célok csoportját a jogalkotó. Egyetértek azzal ugyanis, hogy adatkezelési célonként eltérő szabályrendszert állít fel, hiszen más megközelítésnek kell érvényesülni a betegellátás vagy például kutatás esetén, de dogmatikai szempontból véleményem szerint zavaró, hogy az adatkormányzási rendelet által alkalmazott terminológia nem áll összhangban az adatvédelmi jogéval. Több helyen is az adatgyűjtés eredeti céljához viszonyított az elsődleges és másodlagos felhasználás. Az adat elsődleges felhasználása az adatgyűjtés eredeti célja szerinti felhasználását jelenti, az egészségügyben valóban jellemzően a betegellátást, míg a másodlagos felhasználás az adat olyan kérdés megválaszolására való felhasználását jelenti, ami nem tartozott az adatgyűjtés eredeti céljához, az egészségügyben jellemzően alap és klinikai kutatások, az egészségügyi felügyelete, intézményi menedzsment, minőségbiztosítás, biztonság monitorozása stb.⁵¹¹ Az EDPB is úgy fogalmazott kutatások kapcsán, hogy másodlagos felhasználás alatt a klinikai vizsgálatok céljára gyűjtött adatok „vizsgálati terven kívüli” felhasználását érti. Ezzel kapcsolatban az EDPB egyértelművé tette, hogy nem kizárt összeegyeztethető célú további adatkezelés, csak a összeegyeztethető célú adatkezeléshez is szükséges, hogy rendelkezésre álljon megfelelő jogalap, ami el is térhet az adatgyűjtés eredeti céljához kapcsolódó jogalaptól.⁵¹²

A felhasználás módszerei véleményem szerint két csoportba sorolhatók. Megkülönböztethetünk eszerint további felhasználást, ami a szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását értjük olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon az eredeti célon, amelyre az adatokat előállították. A másik módja pedig az adatmegosztás, ami érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás egy adatfelhasználó számára az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítón keresztül, például – kedvezményes díjért vagy díjmentesen – nyílt

⁵⁰⁹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

⁵¹⁰ Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér 2. cikk (2) bek. d), e) https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

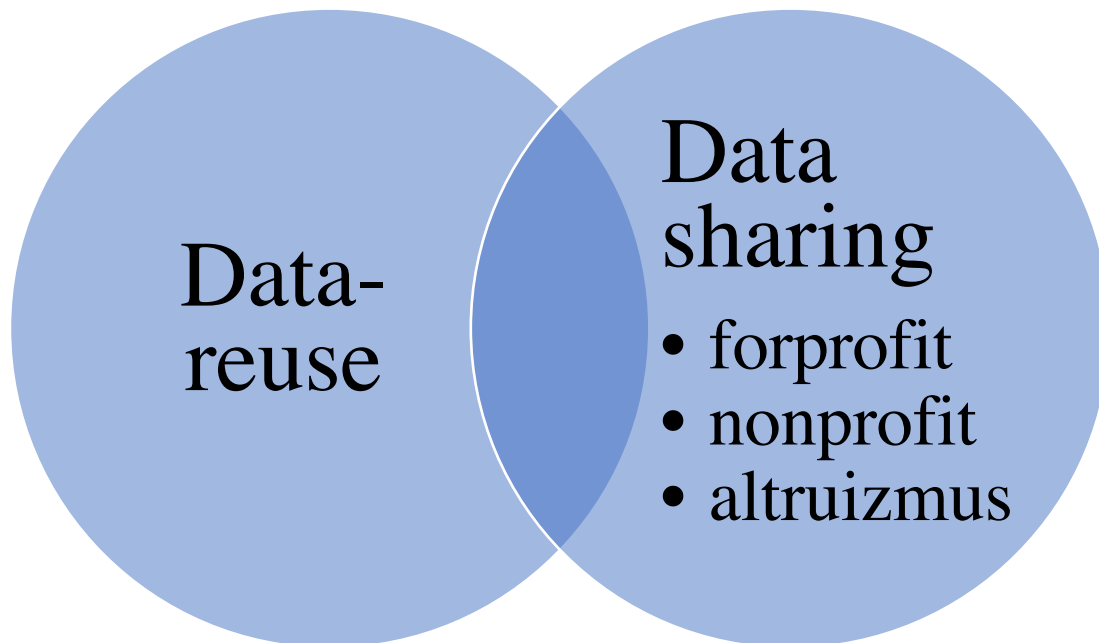
⁵¹¹ Sandhu E., Weinstein S., McKethan A., Jain SH.: Secondary uses of electronic health record data: benefits and barriers = *The Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety*. 2012 jan;38(1), 34-40. oldal

⁵¹² 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf Letöltés dátuma: 2022. 02. 25. 29.-30. pont

felhasználási vagy kereskedelmi engedélyek alapján. Ez utóbbinak eszköze a hozzájárulás a személyes adatok tekintetében, a nem személyes adatok tekintetében pedig az engedély.⁵¹³

Az adatvagyonfelhasználási módszerek tekintetében – a fent írtakkal összhangban – két csoportot szeretnék megkülönböztetni. Az egyik az adatmegosztás (data sharing), amikor az adat felett rendelkezni jogosult ad hozzájárulást, illetve engedélyt az adat felhasználására. Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). A másik módszer az adatújr felhasználás (data-reuse), amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják. Emellett a fenti kategóriák ötvözéséről is beszélhetünk.

A két adatvagyonfelhasználási koncepció tekintetében több különbséget is találunk. Az adatmegosztás mindenképpen az engedélyt adó személy vagy szervezetén kívüli személynek vagy szervezetnek szól, míg az adatfelhasználás a meglévő személyes adatok egy adott szervezetén belüli más célból való felhasználását is jelentheti. Továbbá az adatmegosztáson alapuló módszer esetén nagyobb szerep jut magának az érintettnek, akinek előzetes hozzájárulása képezi a felhasználás alapját. Az uniós és a hazai jogalkotási eljárások eredményei alapján elmondhatjuk, hogy mindkét módszer egyenrangú, egymást kiegészítő. Az adatkezelés és adatfelhasználási cél összes körülménye alapján lehet eldönteni, hogy melyiket, illetve egymást kiegészítve alkalmazzák-e. Először az adatvagyon fogalmát elemzem, majd bemutatom az adatvagyonfelhasználásban résztvevő személyeket, illetve annak lehetséges lehetséges módozatait.

6.2. Személyes adatok felhasználásában résztvevő személyek

Hasonlóan az adatkezeléshez, annak a részét képező felhasználásban is többféle szerepkört különböztethetünk meg. Elengedhetetlen szereplője a személyes adatok felhasználásának az érintett. Ő olyan azonosított vagy azonosítható természetes személy, akire bármely információ vonatkozik.⁵¹⁴

⁵¹³ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 5-6.

⁵¹⁴ GDPR 4. cikk 1.

Ezzel szemben három új szerepkör jelenik meg az adatkormányzási rendeletben: az adatbirtokos, az adatfelhasználó, illetve az adatfelhasználásban közreműködő harmadik személyek így az adatközvetítő, adataltruista szervezetek, illetékes szerv, egyablakos információs pont. Most ezen személyek és tevékenységük bemutatása következik.

Az adatbirtokos „olyan jogi személy – ideértve a közszférabeli szervezeteket és a nemzetközi szervezeteket – vagy a szóban forgó konkrét adatok tekintetében nem érintett olyan természetes személy, amely vagy aki az alkalmazandó uniós vagy nemzeti joggal összhangban jogosult hozzáférést adni bizonyos személyes adatokhoz vagy nem személyes adatokhoz, vagy jogosult azokat megosztani”⁵¹⁵ Az adatbirtokos tehát lehet jogi és természetes személy is. Fontos kiemelni, hogy természetes személy csak a nem saját adatai tekintetében lehet adatbirtokos, hiszen ellenkező esetben érintettnek minősülne. Az adatbirtokos jelentősége így az, hogy az uniós vagy nemzeti jog alapján jogosultsággal rendelkezik arra, hogy bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz hozzáférés adjon, vagy jogosult azt megosztani.⁵¹⁶ Azaz nem csak kezeli az adatot – mint az adatkezelő –, hanem felhatalmazással rendelkezik annak megosztására, ahhoz hozzáférés adására. Ha az adatkezelőt és adatbirtokost szeretnénk elhatárolni egymástól azt mondhatjuk, hogy adatkezelő személyes adatokat kezel, míg az adatbirtokos nem személyes adatok tekintetében is elképzelhető. Ha azonban csak személyes adatokat kezel az adatbirtokos, akkor kijelenthető, hogy minden adatbirtokos adatkezelő, de nem minden adatkezelő adatbirtokos.

A másik résztvevő az adatfelhasználó, aki „az a természetes vagy jogi személy, aki vagy amely jogszerű hozzáféréssel rendelkezik bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és többek között az (EU) 2016/679 rendelet értelmében a személyes adatok vonatkozásában jogosult ezeket az adatokat kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra felhasználni”⁵¹⁷ Az adatfelhasználó fogalma sem tartalmaz abban a tekintetben korlátozást, hogy, vagy csak természetes vagy csak jogi személy lehet, hiszen természetes vagy jogi személy is eljárhat ilyen jogállásban. Az ő sajátosságát az adja, hogy jogszerű hozzáféréssel rendelkezik bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és jogosult ezeket kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra használni.⁵¹⁸ Az adatfelhasználó szintén nem korlátozódik személyes adatokra, hanem nem személyes adatoknak is lehet adatfelhasználója. Azaz az adatfelhasználó tágabb fogalom az adatkezelőhöz képest. Ugyanakkor, ha valaki csak személyes adatok felhasználója, más tekintetben nem különbözik az adatkezelőtől, mivel az adatkezelés céljainak összessége besorolható a kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célok közé.

Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy az érintettek, illetve adatok felhasználására vonatkozó engedély adására jogosultak egyenkénti való bevonása a felhasználásba jelentősen megnöveli az adminisztratív terheket, illetve lassítja a felhasználás folyamatát. Az adatkormányzási rendelettel megjelentek új szereplők, akik az adatfelhasználás megkönnyítésére hivatottak. Az adatkormányzási rendelet annak érdekében, hogy támogassa a mások jogaival védett adatok hasznosítását négy új szereplőt nevesít: az adatközvetítőket, az adataltruista szervezeteket, az illetékes szervet, illetve az egyablakos információs pontot.

Bár a jogállásuk és tevékenységük eltérő, de nagyon fontos közös jellemzőjük, hogy ún. „trusted third party”, azaz megbízható harmadik személyként funkcionálnak. Azaz függetlenek

⁵¹⁵ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 8.

⁵¹⁶ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 8.

⁵¹⁷ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

⁵¹⁸ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

az adatbirtokosoktól/érintettektől és adatfelhasználóktól, emellett nem is érdekeltek egyik fél mellett sem. A rendelet rendelkezéseivel igyekeznek olyan elvárásokat támasztani velük szemben, ami növeli a társadalom beléjük vetett bizalmát. Emellett gyakorlattal és szakértelemmel rendelkeznek az adathasznosítás terén, tehát nagyobb eredményességgel tudja érvényesíteni mindkét fél érdekeit.⁵¹⁹

Hasonló a közös jogkezeléshez, ahol szintén egy a jogosult és felhasználó személyektől különböző harmadik személy végzi „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg hatékonyan nem gyakorolható szerzői vagyoni jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogok gyakorlását és érvényesítését”.⁵²⁰ A közös jogkezelő szervezet tevékenysége során többféle feladatot láthat el: egyrészt engedélyezi a felhasználásokat, másrészt megállapítja a szerzőknek fizetendő jogdíjak összegét, harmadrészt rendelkezik a felhasználás feltételeiről, negyedrészt ellenőrzi a művek felhasználását, ötödészt felosztja vagy más szervezetnek felosztás céljára átadja a jogdíjakat, továbbá fel is léphet a szerzői és kapcsolódó jog megsértése esetén.⁵²¹ A következő pontokban részletesen elemzem az egyes résztvevőkre vonatkozó szabályokat.

6.2.1. Adatközvetítők (intermediaries)

Az ő elsődleges feladatuk az adatkormányzási rendelethez kapcsolódó Bizottsági javaslat szerint – ami bár a végleges szövegverzióban nem szerepel, ugyanakkor nagyon lényegretörő megfogalmazás - a segítségnyújtás a jogosult és felhasználó közötti adatvagyon-tranzakcióban, hiszen az egyre növekvő mennyiségű, illetve egyre összetettebb adatfelhasználási igények mellett elengedhetetlen egy az adatfelhasználás vonatkozásában tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező, az egyes konkrét felhasználásokban nem érdekelt, mindkét féltől független, megbízható harmadik személy közreműködése.

Az adatközvetítő szolgáltatásai közé jelenleg a következők tartoznak: (1) közvetítő szolgáltatásokat potenciális adatfelhasználók és adatbirtokosok között, másrészt (2) közvetítő szolgáltatásokat a potenciális adatfelhasználók és azon érintettek között, akik személyes adataikat elérhetővé kívánják tenni, illetve természetes személyek között, akik nem személyes adatokat kívánnak rendelkezésre bocsátani, harmadrészt (3) adatszövetkezetek szolgáltatásait.⁵²² A közvetítő szolgáltatásokhoz tartozhat technikai vagy egyéb eszközök rendelkezésre bocsátása, amik magukba foglalhatják a két- vagy többoldalú adatcserét, vagy olyan platformok vagy adatbázisok létrehozását, amelyek lehetővé teszik az adatok cseréjét vagy közös felhasználását, valamint az adatbirtokosok adatfelhasználókkal való összekapcsolását szolgáló egyéb egyedi infrastruktúra létrehozását.⁵²³

A rendelet kitér arra is, hogy milyen szolgáltatások nem tartoznak ide: egyrészt amikor az adatokat úgy szerzik be és értéknövelve alakítják át, hogy nem hoznak létre kereskedelmi kapcsolatot az adatbirtokos és adatfelhasználó között. Másrészt, ha szerzői jog által védett tartalom közvetítését célozza. Harmadrészt ha a közzsférabeli szervezetek által kínált szolgáltatás nem kereskedelmi kapcsolat létrehozását célozza. Negyedrészt, ha kizárólag egyetlen adatbirtokos vesz igénybe a saját birtokában lévő adatok felhasználásának lehetővé

⁵¹⁹ Szőke G. L.: *Új közvetítő szereplők a közadat-újrahasznosítás területén – európai és magyar fejlemények*. Kézirat. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2018

⁵²⁰ a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény 1. §

⁵²¹ Szelleml Tulajdon Nemzeti Hivatala: Közös jogkezelés. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/kozos-jogkezeles> Letöltés dátuma: 2022. 04. 22.

⁵²² Adatkormányzási rendelet 10. cikk

⁵²³ Adatkormányzási rendelet 10. cikk

tétele érdekében, vagy amelyeket egy zárt csoporthoz tartozó több jogi személy vesz igénybe.⁵²⁴⁵²⁵

Az adatközvetítőkkal szembeni bizalom erősítésére - illetve az érintettek védelmére egyaránt - a rendelet meghatároz olyan teljesítendő követelményeket, amik garanciaként szolgálnak az adatközvetítő tevékenysége során az adatok megbízható kezelésére vonatkozóan. Ide tartozik egyrészt az adatközvetítő szolgáltató nem használhatja a rendelkezésére bocsátott adatokat az adatfelhasználók rendelkezésére bocsátásától eltérő célra, azaz az adatközvetítői tevékenységet csak külön jogi személyként lehet végezni. Másrészt a szolgáltatásnyújtás keretében gyűjtött adatok csak a szolgáltatása fejlesztésére használhatja fel, illetve a szolgáltatásához való hozzáférés eljárása és az árak igazságos, átlátható és megkülönböztetésmentes kell legyen mind az adatbirtokosok, mind a felhasználók számára. A rendelet azt is elvárja, hogy főszabályként az adatbirtokostól kapott adatformátumban szolgáltatassa az adatokat az adatközvetítő, ide nem értve a rendelet meghatározott célokból⁵²⁶ végzett konvertálást. Szigorú adatbiztonsági elvárásokat is megfogalmaz, ideértve, hogy a hozzáféréssel kapcsolatos csaló vagy visszaélészerű gyakorlatok megakadályozására eljárással kell rendelkezni, megfelelő intézkedéseket kell hozni a nem személyes adatok védelmében is, a verseny szempontjából érzékeny információk tekintetében pedig a legmagasabbat. Biztosítania kell a szolgáltatások ésszerű folytonosságát, fizetésképtelenség esetén a garanciát az adatokhoz való hozzáférésre. Megfelelő technikai, jogi és szervezeti intézkedéseket a jogellenes nem személyes adatok továbbításának vagy azokhoz a hozzáférés megakadályozása, az adatok tárolásának és továbbításának magas szintű biztonsága érdekében. Törekednie kell továbbá az interoperabilitásra egyéb adatközvetítő szolgáltatókkal. Az érintettek mindenek felett álló érdeke szerint kell eljárnia. Ha szolgáltató közreműködik az adatok felhasználására vonatkozó hozzájárulás, illetve engedély megszerzésében, akkor meg kell határozni azon országokat, ahol kívánják használni az adatokat. Az adatközvetítő szolgáltatás kereskedelmi feltételei nem tehetők függővé attól, hogy az adatbirtokos vagy adatfelhasználó igénybe veszi-e az adatközvetítő vagy vele kapcsolt jogalany másik szolgáltatását is. Az adatközvetítői tevékenységéről naplót is kell vezetnie, és indokolatlan késedelem nélkül tájékoztatnia kell az érintetteket a jogosulatlan hozzáférésről, felhasználásról. Nyújthat egyedi eszközöket és szolgáltatásokat – pl.: anonimizálás, álnevesítés - az adatcsere megkönnyítése céljából.⁵²⁷

További garanciális szabály, hogy az adatközvetítő szolgáltatást nyújtó szervezeteknek bejelentési kötelezettségük van a tagállami hatóságok felé, illetve az adatközvetítő kérésére-amennyiben teljesíti a rendeletben előírt feltételeket – a hatóság „az Unióban elismert adatközvetítő szolgáltató” cím viselésére is feljogosíthatja, amiről a nyilvántartást a Bizottság vezeti.⁵²⁸ Az illetékes hatóságok továbbá ellenőrzik és felügyelik is az adatközvetítő tevékenységét.

Az adatközvetítőknél tehát a fő célja megbízható semleges szereplőként közreműködni az adatahasznosításban úgy, hogy saját célra nem végeznek adatfelhasználását, hanem az

⁵²⁴ Példaként említi a rendelet a szolgáltatói vagy ügyfélkapcsolatokat, a szerződéssel létrehozott együttműködések, különösen, ha azok fő célja a dolgok internetéhez csatlakoztatott tárgyak és eszközök funkcióinak biztosítása.

⁵²⁵ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 11.

⁵²⁶ csak az ágazaton belüli és ágazatok közötti interoperabilitás javítása érdekében vagy az adatfelhasználó kérésére vagy az uniós jog előírása esetén vagy a nemzetközi vagy európai adatszabványokkal való harmonizáció biztosítása céljából

⁵²⁷ Adatkormányzási rendelet 12. cikk

⁵²⁸ Adatkormányzási rendelet 11. cikk 1., 9., 10.

adatbirtokos és adatfelhasználó között közvetlen szerződéses kapcsolat létrehozása által segíti azt.

Az adatközvetítőknél van egy speciális csoportja is, az adatszövetkezetek. Ők olyan adatközvetítő szolgáltatásokat nyújtanak, „amelyeket érintettekől, egyszemélyes vállalkozásokból vagy kkv-kból álló olyan szervezeti struktúra kínál, amelynek az említettek a tagjai, és amelynek fő céljai, hogy támogassa a tagjait bizonyos adatokra vonatkozó jogaik gyakorlásában, például arra vonatkozóan, hogy megalapozott döntéseket hozzanak az adatkezeléshez való hozzájárulásuk előtt, hogy eszmecsere folytassanak arról, hogy a tagjainak az adataikhoz fűződő érdekeit az adatkezelés milyen céljai és feltételei szolgálják a legjobban, és hogy a tagjai nevében megtárgyalja az adatkezelésre vonatkozó feltételeket, mielőtt a tagok engedélyt adnának a nem személyes adatok kezeléséhez vagy hozzájárulásukat adnák személyes adataik kezeléséhez”.⁵²⁹

Ők érintettekől, egyszemélyes vállalkozásokból vagy kkv-kból álló szervezet tehát, akiknek elsődleges célja tagjaik adatokra vonatkozó jogaik gyakorlásában való támogatása. A rendelet több példát is említ arra, hogy milyen joggyakorlások merülhetnek fel. Ide tartozhat például hozzájárulás megadása előtt megalapozott döntések hozatalára való felkészítés, eszmecsere a tagjai érdekeit legjobban szolgáló adatkezelési feltételekről, tagjai nevében adatkezelési feltételekről való tárgyalás.⁵³⁰

6.2.2. Adataltruista szervezetek

Az adataltruista szervezeteket előzetesen ekként nyilvántartásba kell venni, és csak nemzeti jog szerint alapított, - adott esetben nemzeti jogban előírt - általános közérdekű,⁵³¹ adataltruista célok⁵³² teljesítése céljából létrehozott, nonprofit módon működő, profitorientált szervezetektől független⁵³³ jogi személyeket lehetséges ide sorolni. Elvárás továbbá, hogy az adataltruizmusával kapcsolatos tevékenységeket egy jogilag független struktúrán keresztül - elkülönítve az általa végzett egyéb tevékenységektől – végezzék,⁵³⁴ és megfeleljenek a Bizottság által készített szabálykönyvnek⁵³⁵.⁵³⁶ Ezek a követelmények egyértelműen azt célozzák, hogy az adataltruista szervezetek megbízhatóak és ellenőrzöttek legyenek, és a rendelkezésükre bocsátott adatokat kizárólag közérdekű célokra használják fel. Nem csak elismert adataltruista szervezetek nyilvántartásáért felelős illetékes hatóságok által elismert szervezetek végezhetnek azonban kutatási tevékenységet a jövőben. A szervezetek önkéntes döntésén múlik, hogy szeretnének-e az adataltruista szervezetek nyilvántartásában szerepelni. Ha több tagállamban is szeretné tevékenységét végezni, akkor is elegendő ha egy, az üzleti tevékenységének fő helye szerinti országban kéri a nyilvántartásba vételét.⁵³⁷

⁵²⁹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 15.

⁵³⁰ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 15.

⁵³¹ Adatkormányzási rendelet 18. cikk b)

⁵³² Adatkormányzási rendelet 18. cikk a)

⁵³³ Adatkormányzási rendelet 18. cikk c)

⁵³⁴ Adatkormányzási rendelet 18. cikk d)

⁵³⁵ A Bizottság által kidolgozásra kerülő szabálykönyv tartalmaz egyrészt tájékoztatási követelményeket, amiknek való megfeleléssel egyértelmű és átlátható tájékoztatás adható. Másrészt megfelelő technikai és biztonsági követelményeket az adattárolásra és adatkezelésre. Harmadrészt multidiszciplináris megközelítésen alapuló kommunikációs tervet az adataltruizmusra irányuló figyelem felhívására. Negyedrészt ajánlásokat az interoperabilitási szabványokra. Lásd részletesen Adatkormányzási rendelet 22. cikk.

⁵³⁶ Adatkormányzási rendelet 18. cikk e)

⁵³⁷ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (2)

Ezenkívül a Bizottság – Európai Adatinnovációs és Európai Adatvédelmi Testülettel együttműködve – végrehajtási ⁵³⁸jogi aktusban kidolgoz egy egységes európai hozzájárulási űrlapot abból a célból, hogy redukálják a hozzájárulás megszerzésével kapcsolatos költségeket, és elősegítsék a gyűjtött adatokra vonatkozó adathordozhatósághoz való jogot.⁵³⁹ Az űrlap lehetővé fogja tenni a hozzájárulások és engedélyek egységes formátumú gyűjtését, továbbá moduláris megközelítéssel könnyen testreszabható lesz különböző ágazatokban és célokra. Kinyomtatható és könnyen érthető formában, gépi olvasásra is alkalmas módon kerül majd elkészítésre és tekintettel lesz a GDPR követelményeinek való megfelelésre is.⁵⁴⁰

A nyilvántartásba vételüket, illetve a nyilvántartás aktuálizálását tagállamonként az elismert adataltruista szervezetek nyilvántartásáért felelős illetékes hatóság végzi.⁵⁴¹ Minden tagállamnak ki kell jelölni egy illetékes hatóságot, amiről a Bizottságot is értesíteni kell. Ez a hatóság személyes adatok érintettsége esetén a feladatait az érintett adatvédelmi hatósággal együttműködve látja el.⁵⁴²

Emellett a Bizottság is vezet egy egész unióra kiterjedő nyilvántartást, ez azonban csak tájékoztatást szolgál. Akik nyilvántartásba vételre kerültek jogosultak „az Unióban elismert adataltruista szervezet” címet használni írásbeli és szóbeli kommunikációjukban, valamint a Bizottság által kidolgozott közös logót alkalmazni.⁵⁴³

Az adataltruista szervezetek nyilvántartásba vételéért felelős illetékes hatóságok nemcsak a nyilvántartásba vételért felelősek, hanem ellenőrzik és felügyelik is a szervezetek Adatkormányzási rendeletben meghatározott követelményeknek való megfelelését. A hatóságok természetes vagy jogi személy kérelme alapján is eljárhatnak.⁵⁴⁴ Hatáskörrel rendelkeznek arra is, hogy adatszolgáltatást kérjenek az adataltruista szervezetektől.⁵⁴⁵ Ha a hatóság hiányosságot állapít meg, erről tájékoztatja az adataltruista szervezetet, aki 30 napon belül kifejtheti álláspontját.⁵⁴⁶ A hatóság kötelezheti is a szervezetet a jogsértés azonnali vagy ésszerű időn belüli megszüntetésére és arányos intézkedések alkalmazására.⁵⁴⁷ Ha ezután sem tesz eleget a jogsértés orvoslásának, akkor megfosztható az „Unióban elismert adataltruista szervezet” cím használatától, törölhető a nyilvántartásból.⁵⁴⁸

6.2.3. Illetékes szerv és egyablakos információs pont

Az uniós jogalkotó az adathasznosítás megkönnyítése érdekében elvárja a tagállamoktól egy vagy több olyan illetékes szervnek a kijelölését, amely(ek) segíti(k) azon közszférabeli szervezeteket, melyek mások jogaival védett adatokhoz hozzáférést adnak vagy tagadnak meg. A kijelölésről, illetve a kijelölt szerv változásáról értesíteni kell a Bizottságot is.⁵⁴⁹ Nem kell feltétlenül új szervezetet alapítani, a tagállamok e kötelezettségnek úgy is eleget tehetnek, hogy

⁵³⁸ Adatkormányzási rendelet (41)

⁵³⁹ Adatkormányzási rendelet (39)

⁵⁴⁰ Adatkormányzási rendelet 25. cikk

⁵⁴¹ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (1)

⁵⁴² Adatkormányzási rendelet 23. cikk (1) és (4)

⁵⁴³ Adatkormányzási rendelet 17. cikk (2)

⁵⁴⁴ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (1)

⁵⁴⁵ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (2)

⁵⁴⁶ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (3)

⁵⁴⁷ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (4)

⁵⁴⁸ Adatkormányzási rendelet 24. cikk (5)

⁵⁴⁹ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (5)

már meglévő, az előírt feltételeknek megfelelő szervezetet neveznek ki.⁵⁵⁰ Fontos, hogy az illetékes szerv jogi, pénzügyi, technikai és humán erőforrással, kellő technikai szakismerettel rendelkezzen, hiszen enélkül nem tud megfelelni a vonatkozó uniós és tagállami jogoknak.⁵⁵¹ A támogatás sokrétű lehet, melynek típusait maga a rendelet is felsorolja. Ide tartozónak gondolja egyrészt technikai támogatás nyújtását olyan biztonságos adatkezelési környezet kialakításában, amit a további felhasználáshoz való hozzáférés során használnak. Iránymutatást és technikai támogatást is nyújthat az adatok könnyen hozzáférhetőségét biztosító strukturálásról és tárolásról. Harmadrészt kiterjedhet az álnevesítés, illetve anonimizálás módjára vonatkozó technikai támogatásra is. Ezentúl támogatást nyújthatnak abban is, hogy a továbbfelhasználók az érintettektől hozzájárulást, illetve az adatbirtokosoktól engedélyt kérjenek, illetve ezek megadásának technikai hátterének kiépítésében. Valamint értékelhetik a mások jogaival védett adatok harmadik országban való felhasználásakor alkalmazott szerződéses feltételek megfelelőségét is.⁵⁵²

Az adatfelhasználás tekintetében kardinális szerepe van a megfelelő tájékoztatásnak is, ezért a ún. egyablakos információs pontok felállításáról is rendelkezik a rendelet, amikhez ágazati, regionális vagy helyi információs pontokat lehet kapcsolni. Ezeknek az a céljuk, hogy minden a mások jogaival védett adatok további felhasználásával és ennek díjaival kapcsolatos minden lényeges információ egy helyen, könnyen hozzáférhető módon legyen elérhető. Ez szintén lehet újonnan felállított szerv, vagy már meglévő szerv feladat és hatáskörébe is utalható.⁵⁵³

Elvárás, hogy fogadja a mások jogaival védett adatkategóriák további felhasználására vonatkozó kérelmeket és érdeklődéseket, és továbbítsa ezeket vagy az illetékes közsférabeli szervezetnek, akinek kezelésében áll az adat, vagy az előbb bemutatott illetékes szervnek. Annak érdekében, hogy könnyebben kereshetőek legyenek az adatkörök az egyablakos információs pontok elektronikusan kereshetően közzéteszi az elérhető adatforrások listáját, formátumát, méretét felhasználásának feltételeit.⁵⁵⁴ Bizottságnak pedig egy európai egyablakos hozzáférési pontot kell létrehoznia, ami a nemzeti egyablakos információs pontokhoz kapcsolódik.⁵⁵⁵

6.2.4. Adathasznosításban közreműködő személyekre és szervezetekre példa jelenleg Európában

Találhatunk Európában több olyan szervezetet, akik a tevékenységük alapján jelenleg is közreműködnek az adathasznosításban.

Ide tartozik például egyrészt a finn "MyData", A MyData célja az egyének részére személyes adataik felett teljeskörű rendelkezés biztosítása. Ennek keretében a résztvevők segítséget kívánnak nyújtani az egyéneknek és a közösségeknek a tudásuk fejlesztésére ahhoz, hogy megfelelő információkra alapozott döntéseket tudjanak hozni, tudatosabban és hatékonyabban kommunikáljanak egymással és a szervezetekkel.⁵⁵⁶ Szeretnék, hogy formális adatvédelem adta lehetőségeknél szélesebb rendelkezési jogot gyakorolhassanak az érintettek, és a személyes adatok felett ténylegesen ők diszponálhassanak, a saját feltételeik, illetve saját döntésük alapján kerülhessen sor csak az adataik felhasználására. MyData mozgalom ugyanis felismerte a feszültséget az adatvédelem és adatfelhasználás, illetve az érintett és szervezetek érdekei között,

⁵⁵⁰ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (1)

⁵⁵¹ Adatkormányzási rendelet 7. cikk (3)

⁵⁵² Adatkormányzási rendelet 7. cikk (4)

⁵⁵³ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (1)

⁵⁵⁴ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (2)

⁵⁵⁵ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (4)

⁵⁵⁶ My Data: Declaration of MyData Principles <https://mydata.org/declaration>

és az általuk felépített modell célja az ellentétek közötti egyensúly megtalálása.⁵⁵⁷ A modell öt szereplőből áll: egyrészt az egyénből, akinek az adatai felhasználásra kerülnek. Másrészt az adatforrásból (Data Source), aki az a szolgáltató vagy vállalat, akinél az adat keletkezett, vagy aki gyűjtötte az adatot, aki teljesítette a MyData által előírt feltételeket, és lehetővé tette az érintetteknek a lehetőséget arra, hogy a gyűjtött vagy kezelt adatokat megoszthassa a következő fontos szereplővel, az adatokat felhasználó szolgáltatóval (Data Using Service). Kiemelt a szerepe a MyData operátoroknak is, akik közös szabványok, utasítások alapján építik ki az adathordozhatósághoz való jog gyakorlásának feltételeit. Azaz a rendszerben elérhető adatok nem egy centralizált helyen kerülnek kezelésre, hanem több szolgáltatónál elszórva, csak a közös elveken kiépített rendszerben egyszerű az adatok továbbításának teljesítése. Ez hasonló a bankok által kiépített nemzetközi hálózathoz, ami lehetővé teszi, hogy az ügyfelek ne csak saját bankjuknál, hanem másnál is képesek legyenek fizetni.⁵⁵⁸ Az ötödik szereplő a rendszert üzemeltető (ecosystem governance), aki a menedzsmentért, fejlesztésekért, és a rendszer alapelveinek betartásáért felelős.⁵⁵⁹

További hasonló „platformokat”, rendszereket is találunk Európában. Ide tartozik például az „OwnYourData” projekt⁵⁶⁰, ami több fél közötti adatcserét tesz lehetővé oly módon, hogy az nyomon követhető és megbízható. Spanyolországban is kifejlesztettek egy platformot, amin keresztül kutatási célból az adatkezeléshez hozzájárulás adható, illetve az adatok kezelhetők. Ennek a neve Valencia.Data⁵⁶¹. Németországban a koronavírus elleni védekezés keretében gócpontok korai felismerése végett hoztak létre hasonló célra egy applikációt, ami a „Corona Data Donation App”⁵⁶². Szintén Németországból származik a Corona Warn App, aminek a célja értesíteni a felhasználót, ha fertőzött személlyel került kapcsolatba. Azonos célt szolgál az olasz „Immuni App” is.⁵⁶³

Több adatközvetítőkhöz hasonló tevékenységet végző szervezetet is találunk Európában,⁵⁶⁴ amiből kettővel foglalkozok részletesebben. Az egyik a a RatSWD, ami a közvetítőkhöz

⁵⁵⁷ Poikola A., Kuikkaniemi K., Kuittinen O., Honko H., Knuutila A., Lähteenoja V. : MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf> Letöltés dátuma: 2021. Április 9. 6. oldal

⁵⁵⁸ Poikola, Kuikkaniemi, Kuittinen, Honko, Knuutila, Lähteenoja, 2020, 34. oldal

⁵⁵⁹ Poikola, Kuikkaniemi, Kuittinen, Honko, Knuutila, Lähteenoja, 2020, 35. oldal

⁵⁶⁰ OwnYourData <https://www.ownyourdata.eu/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁶¹ Valencia College: Data Warehouse <https://valenciacollege.edu/academics/analytics-and-planning/analytics-and-reporting/data-warehouse/index.php> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁶² Corona-Datenspende. <https://corona-datenspende.de/science/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁶³ Ez a bekezdés SMART 2019/0024 D2 Impact Assessment on enhancing the use of data in Europea 20-22. oldal alapján készült.

⁵⁶⁴ Bár részletesen nem kerül bemutatásra, de érdemes megemlíteni az Egyesült Királyság Oktatásért Felelős Osztálya által vezetett nemzeti hallgatói adatbázist (<https://www.gov.uk/government/collections/national-pupil-database>), vagy a belga mobilitási és transzport adatbázist (<https://mobilit.belgium.be/en>), illetve 38 német akkreditált adatcentrum is elérhető (https://www.konsortswd.de/wp-content/uploads/RatSWD_Factsheet_ResearchData_Mar18.pdf). Több statisztikai hivatalnál is elérhető szolgáltatás az adatgyűjtésre, kezelésre, közzétételre vonatkozóan, mint például Dánia, Belgium, Csehország, Románia. Ide sorolandó még a belga „Mycarenet” platform (<https://ned.mycarenet.be/algemene-beschrijving>), ami lehetővé teszi az információáramlást a közegészségügyben, vagy az Egyesült Királyság „Secure Research Service” szolgáltatása (<https://www.ons.gov.uk/aboutus/whatwedo/statistics/requestingstatistics/secureresearchservice>). Példaként említhető még az Egyesült Királyság „Administrative Data Research” központ, ami a résztvevők által létrehozott anonimizált kutatási adatbázist jelent, illetve a „Health Data Research Hub” (<https://www.hdruk.ac.uk/helping-with-health-data/health-data-research-hubs/>). Franciaországban is találunk példákat: „French Centre d’accès sécurisé aux données (CASD), ami egyetemek, kutatóközpontok, nemzeti statisztikai hivatalok közti együttműködés, vagy például a „French Health Data Hub” (<https://www.health-data-hub.fr/page/faq-english>), ami különböző forrásból gyűjtött adatokat tesz elérhetővé kutatási célra. Ide tartozik továbbá az Aviesan (<https://aviesan.fr/en>), ami az egészségügyi szektor és kutatóintézetek képviselőit kapcsolja össze, vagy a „Nordic Infrastructure Collaboration”. A Nordic eInfrastructure Collaboration

hasonló tevékenységet végez Németországban. Ez egy tanácsadó testület, ami kutatási adatinfrastruktúra fenntartható javítását, és a kutatások nemzetközi versenyképességének fokozását célozza. Tagjai kutatók és adatbirtokosok. Bár nem végez konkrét adatmegosztást, de felelős a németországi kutatási adatközpontok akkreditációjáért, és keresőmotort működtet az akkreditált kutatóközpontok adatbázisaira vonatkozóan.⁵⁶⁵ A másik példa a Findata, ami már ténylegesen részt vesz a szociális és egészségügyi adatok másodlagos felhasználásában. A Findata jogosult a különböző hatóságokat megkeresni a náluk keletkezett adatok kiadása iránt, illetve más adatkezelő rendelkezése alatt álló adatokkal ezeket összekapcsolni. A hasznosítani kívánó személynek ilyenkor elegendő csak a Findata-hoz fordulni a kérelmével. Az adatok kezeléséhez biztonságos technikai környezetet is fenntart, és az adatok álnevesítését és anonimizálását is elvégzi.⁵⁶⁶

Az Európai Egészségügyi Adattér keretében is létre kívánnak hozni két platformot. Az egyik az „Egészségem@EU” (MyHealth@EU), ami betegellátással kapcsolatos – rendeltetésszerű szerinti az elektronikus egészségügyi adatok elsődleges felhasználására szolgáló - határokon átnyúló infrastruktúra. Ez a digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontokat és a központi digitális egészségügyi platformot foglalja magában.

A másik az „Egészségügyi Adatok@EU” (HealthData@EU), ami a tervszerűben nevesített egyéb célokból – tervszerű szerint a másodlagos felhasználására szolgáló - nemzeti kapcsolattartó pontokból és a központi platformot összekötő infrastruktúrából áll.

Bár a fentiek alapján több hasonló kezdeményezést is találunk, mégis jelentős véleményem szerint az egyrészt adatkormányzási rendelet intézményesítésének jelentősége, hiszen egységes jogszabályi környezetet hoz létre az adataltruista szervezetekre vonatkozóan, másrészt az Európai Egészségügyi Adattérrel szülő tervszerű által létrehozott adatmegosztásra szolgáló intézmények, amik megkönnyítik a szervezetek tagállami határokon átnyúló munkáját, átláthatóbbá és kiszámíthatóbbá teszik az adatfelhasználásokat, ami a megosztható adatok mennyiségi és minőségi növekedését prediktálja.

6.2.5. Nemzeti Adatvagyon Ügynökség

Magyarországon a Mesterséges Intelligencia Stratégia keretében került kidolgozásra, majd az Országgyűlés által elfogadásra a nemzeti adatvagyonról szóló törvény,⁵⁶⁷ aminek célja annak a biztosítása, hogy Magyarország képes legyen „nemzeti adatvagyonnal szuverén módon, a multinacionális cégek befolyásától és erőfölényétől mentesen gazdálkodni”.⁵⁶⁸ Az adatfelhasználás az állam működése során előállított adatokra terjed ki, azok hatékonyabb felhasználását célozza.⁵⁶⁹

A felhasználásban kiemelt szerepe van a NAVÜ-nek, amit adatközvetítő jellegű feladatokkal ruháztak fel. A NAVÜ azonban nem hatóság, hanem szolgáltató ügynökség.⁵⁷⁰ A NAVÜ többféle feladatot lát el, nevezetesen egyrészt elkészíti és interneten közzéteszi az újrafelhasználás céljából rendelkezésre bocsátható adatbázisok jegyzékét (közadatkataszter), és folyamatosan frissíti azt. Másrészt biztosítja az igénylők tájékoztatását az őket megillető jogokról, őket terhelő kötelezettségekről. Harmadrészt közreműködik a

(<https://www.nordforsk.org/programs/nordic-e-infrastructure-collaboration-neic>), Leuven Statistics Research Centre (<https://lstat.kuleuven.be>), Edinburgh Parallel Computing Centre (<https://www.epcc.ed.ac.uk>)

⁵⁶⁵ Bizottsági anyag 12. o.

⁵⁶⁶ Bizottsági anyag 12-13. o.

⁵⁶⁷ A nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvény (a továbbiakban: Adatvagyon tv.)

⁵⁶⁸ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 1. o.

⁵⁶⁹ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 3. o.

⁵⁷⁰ Általános vita – a nemzeti adatvagyonról szóló T/14949. törvényjavaslatról 6.o.

közzadattárfelhasználásban (közzadatportál üzemeltetése), ideértve a kérelem előkészítését, a díj megállapítást, az újrahaznosítási megállapodás előkészítését és rendelkezésre bocsátás módjának meghatározását. Negyedrészt anonimizálást követően adatelemzést is végez a kormányzat, piac és állampolgárok részére (tájékoztatási szolgáltatást).⁵⁷¹ A Nemzeti Adatvagyron Ügynökség működését alapjaiban meghatározza a Nemzeti Adatvagyron Tanács, ami egy kormánybizottság. Ő jogosult ugyanis dönteni a piaci tájékoztatási szolgáltatásra vonatkozó igény teljesítéséről, ő érvényesíti a kormány adatvagyron-politikával kapcsolatos szempontjait, és meghatározza a NAVÜ működésének alapelveit.⁵⁷²

A NAVÜ feladatai közül a személyes adatokat érintő adatfelhasználás szempontjából a tájékoztatási szolgáltatás bír kiemelt jelentőséggel, amelynek szabályait a törvény is meghatározza. A tájékoztatási szolgáltatás iránti igényt a NAVÜ részére kell megküldeni, aki azt megvizsgálja, és meghatározza, hogy mely állami, személyes adatot tartalmazó nyilvántartás szükséges az igény teljesítéséhez. Ezt követően a NAVÜ megkeresi azon szervezetet, melyek közreműködése az igény teljesítéséhez szükséges. Az adatátadásról a NAVÜ megállapodást köt azzal a szervezettel, mely biztosítja az adatokat, amiben rendezik az adatátadással kapcsolatban felmerült költségek megtérítését is. Egy független szolgáltató (kulcsszolgáltató) is részt vesz a folyamatban, aki a különböző adatforrásokból származó adatokat azonos kulcs alkalmazásával anonimizálja oly módon, hogy az eredeti adatkezelőn kívül más – ideértve a NAVÜ-t is – ne ismerhessen meg személyes adatokat.⁵⁷³ Az anonimizálás érdekében a kulcsszolgáltató szerv olyan technikai megoldást biztosít a személyes adatokat kezelő szervnek, ami az adatbázist visszafordíthatatlan módon úgy módosítja, hogy az adatok nem kapcsolhatóak többet össze az érintettel.⁵⁷⁴

A NAVÜ és a személyes adatokat kezelő szervezet egyaránt megtagadhatja az adatszolgáltatást, ha (1) a személyes adatokat anonimizálással sem lehetséges megfosztani személyes adat jellegűtől, (2) a közzadat a Közzadat tv. szerint újrafelhasználás céljából nem bocsátható rendelkezésre, vagy (3) az adat átadása Magyarország nemzetbiztonsági, honvédelmi vagy rendvédelmi érdekeit sérti vagy veszélyezteti.⁵⁷⁵

A piaci tájékoztatásra vonatkozóan speciális rendelkezéseket is tartalmaz a törvény. Ilyenkor a NAVÜ mellett, hogy definiálja az igény teljesítéséhez szükséges nyilvántartásokat, meghatározza továbbá azt is, hogy javasolja-e, illetve milyen feltételekkel, milyen ellenérték ellenében az igény teljesítését.⁵⁷⁶ A piaci igény teljesítéséről szóló döntést végül a Nemzeti Adatvagyron Tanács hozza meg.⁵⁷⁷ Amennyiben az igény teljesítésére vonatkozó döntés születik, akkor a NAVÜ megállapodást köt az igénylővel. A megállapodásra a kutatási szerződésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni két korlátozással: egyrészt az igénylő nem adhat a teljesítésre vonatkozóan a piaci igényben szereplőhöz képest további utasítást, valamint a NAVÜ az igénylő hozzájárulása nélkül is igénybe vehet közreműködőt.⁵⁷⁸

Az anonimizálásra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezést a törvény. Egyrészt az együttműködő szerv köteles a NAVÜ rendelkezésére bocsátani az anonimizálást követően az adathalmazt, ha nem áll fenn a fenti kizáró okok és egyike, és ha az adatkör vonatkozásában legalább 100 fő adata anonimizálható.⁵⁷⁹

A törvényjavaslatról folytatott általános vita során felmerült, hogy a törvény nem tartalmaz részletszabályokat a felhasználásra, árképzésre vonatkozóan, hanem csak a legfontosabb

⁵⁷¹ Adatvagyron tv. 4. § (1) bek.

⁵⁷² Adatvagyron tv. 5. § (1)-(2)

⁵⁷³ Általános vita – a nemzeti adatvagyronról szóló T/14949. törvényjavaslatról 2. o.

⁵⁷⁴ Adatvagyron tv. 11. §

⁵⁷⁵ Adatvagyron tv. 7. § (1)-(8)

⁵⁷⁶ Adatvagyron tv. 8. (2)

⁵⁷⁷ Adatvagyron tv. 8. § (3)

⁵⁷⁸ Adatvagyron tv. 8. § (8)

⁵⁷⁹ Adatvagyron tv. 10. § (2)-(3)

alapelvek, garanciák jelennek meg ezen a szinten. Ez arra vezethető vissza, hogy kormányrendeleti szintű szabályozás esetén gyorsabb reagálás válik lehetővé.

Ha a NAVÜ-t szeretnénk elhelyezni az adatkormányzási rendelet rendszerében nem állunk könnyű feladattal szemben. A semleges adatközvetítővel szembeni feltételeket nem teljesíti ugyanis, hiszen közvállalkozásként nem lehet semleges piaci szereplő, emellett ha adatközvetítői feladatokat is ellátna, akkor minden más tevékenységét jogilag és szervezetenként elkülönült szervezetbe kellene integrálnia. Feladat és hatásköre inkább hasonlít egyrészt az egyablakos információs pontra, hiszen ő közreműködik az ún. adatkataszter létrehozásában és az adattal rendelkező szerv felkutatásában. Másrészt találunk az illetékes szervre utaló tulajdonságokat is többek között abban a tekintetben, hogy policy alkotási feladatok is hárulnak rá. A rendelet pár két különböző szervet nevesít, de nem zárja ki, hogy ugyanaz a szervezet töltse be mindkét feladatkört. Így elképzelhető, hogy a NAVÜ személyében egyesülni fog a rendelet szerinti egyablakos információs pont és illetékes szerv feladat és hatásköre.⁵⁸⁰

6.3. Személyes adatok felhasználása adatmegosztás (data sharing) alapján

Az adatfelhasználás fogalmának és módszereinek áttekintése, valamint az adatfelhasználásban résztvevő személyek bemutatása után az adatfelhasználás módszereinek részletes elemzése következik. Először az adatmegosztás vizsgálatát végzem el.

Adatmegosztás alatt valamely érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatást értünk egy adatfelhasználó számára, ami célozhatja az érintett adatok közös vagy egyéni felhasználását. Eszközei lehetnek egyrészt önkéntes megállapodások vagy az uniós vagy nemzeti jog alapján, közvetlenül vagy közvetítőn keresztül - például kedvezményes díjért vagy díjmentesen – nyílt felhasználási vagy kereskedelmi engedélyek.⁵⁸¹ Azaz röviden, ha a személyes adatok felhasználására a jogosult (adatbirtokos vagy érintett) engedélyt ad az adatfelhasználó számára. Ez - a fentiekkel összhangban – történhet tehát elviekben úgy, hogy a jogosult ellenszolgáltatásért cserébe adja, ellenszolgáltatás nélkül, illetve ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra. Először általában az adatmegosztás kerül bemutatásra, majd röviden elemzem az egyes típusokkal kapcsolatos legfontosabb kérdéseket.

6.3.1. Adatmegosztás általában

A felhasználás kiindulópontja mindenképpen az a személy lesz, akinek a rendelkezése alatt áll az adat. Ez lehet maga az érintett, vagy az adatbirtokos. Az adatkormányzási rendelet a személyes és nem személyes adatok felett rendelkező személyt együttesen „data holder”-nek nevezi, ami alatt az OECD alábbi fogalmát érinti: a nemzeti jog szerinti azon személy, aki a hazai jog szerint jogosult dönteni az adatok tartalmáról és felhasználásáról, függetlenül attól, hogy az ilyen adatokat az adott fél vagy a nevében eljáró megbízott gyűjti, tárolja, feldolgozza vagy terjeszti-e vagy sem.⁵⁸² Az adatkormányzási rendelet szerinti fogalommal a 6.2. pontban részletesen foglalkoztam. A dolgozat szempontjából azonban csak a személyes adatok felhasználási lehetőségei bírnak relevanciával. Az adatfelhasználásnak szintén szükségszerű szereplője a hasznosítani, felhasználni kívánó személy. A jogviszony másik oldalán tehát az adatfelhasználó áll, aki az a természetes vagy jogi személy, aki az adatbirtokos általi megosztással jogszerű hozzáférést szerez bizonyos személyes vagy nem személyes adatokhoz, és jogosult ezeket az adatokat kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra felhasználni (data

⁵⁸⁰ Szőke Gergely László: Új közvetítő szereplők a közadat-újrahasznosítás területén – európai és magyar fejlemények. Kézirat. 8-9. oldal

⁵⁸¹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

⁵⁸² Bizottsági anyag 8. o.

user).⁵⁸³ A felhasználási lehetőségek terjedelme alapvetően attól függ, hogy az érintett információs önrendelkezési joga kifejeződéseként miként döntött.

Nagyon fontos kiemelni, hogy az adatmegosztás során is meg kell felelni az adatvédelmi jog előírásainak, ideértve különösen az alapelveit és célhoz kötöttség követelményét, amit a 6.4. pontban részletesen elemztek.

6.3.2. Adatmegosztás ellenszolgáltatás nélkül, illetve közérdekű célra (adataltruizmus)

Az adataltruizmus „olyan önkéntes adatmegosztás, amely az érintetteknek a rájuk vonatkozó személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulásán, vagy az adatbirtokosoknak a nem személyes adataik felhasználására vonatkozó engedélyén alapul anélkül, hogy ezért olyan díjat számíttanának fel vagy kapnának, amely meghaladja az adataiknak adott esetben a nemzeti jogban előírt közérdekű célokra – mint például az egészségügy, az éghajlatváltozás elleni küzdelem, a mobilitás javítása, a hivatalos statisztikák fejlesztésének, előállításának és közzétételének megkönnyítése, a közszolgáltatások nyújtásának javítása, a közpolitikai döntéshozatal vagy a közérdeket szolgáló tudományos kutatás céljára – való rendelkezésre bocsátása esetén felmerült költségeik ellentételezését”⁵⁸⁴

Amennyiben az adatmegosztás személyes adatok tekintetében ellenszolgáltatás nélkül történik a GDPR által az adatkezelésre vonatkozó általános követelményeknek kell megfelelni, ideértve különösen a célhoz kötöttséget, jogalap meglétét, előzetes tájékoztatási kötelezettséget.

A GDPR egyértelműen rögzíti azonban, hogy „a személyes adatok kezelését az emberiség szolgálatába kell állítani”,⁵⁸⁵ amiből következik, hogy speciális feltételek szükségesek a közjót, illetve közérdeket szolgáló felhasználásra vonatkozóan.

Az adatkormányzásról szóló rendelet javaslata intézményesíti is ezt a felhasználási módot, nevezetesen adataltruizmus kifejezés alatt. Ennek keretében az érintettek hozzájárulását adnak személyes adataik, vagy más adatbirtokosok nem személyes adataikat díjazás nélküli felhasználásához általános érdekű célokra, például tudományos kutatási, környezetvédelmi célokra vagy közszolgáltatások fejlesztéséhez.⁵⁸⁶

Két nagyon fontos követelményre mindenképpen szükséges figyelmet fordítani közjót szolgáló hozzájárulás megadása esetén is. Az egyik az, hogy ebben az esetben is érvényes jogalappal kell rendelkezni. A hozzájárulás pedig csak akkor érvényes, ha konkrét és megfelelő tájékoztatás előzte meg. Ezentúl az is elvárás, hogy az érintettnek valódi választási lehetősége legyen a hozzájárulás megadása és nem megadása kapcsán, azaz önkéntes döntése legyen. Továbbá szükséges, hogy aktív tevékenységgel adja a hozzájárulását, ami alatt egy olyan félreérthetetlen cselekedetet értünk, ami egyértelműen kifejezi, hogy beleegyezik a rá vonatkozó személyes adatok kezeléséhez.⁵⁸⁷

A másik követelmény pedig a célhoz kötöttség – részletesen az 6.4.1. pontban elemzem. Ez megköveteli a személyes adatok „gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történjen, és azokat ne kezeljék ezekkel a célokkal össze nem egyeztethető módon”.⁵⁸⁸ Tudományos kutatások esetén azonban gyakran lehetetlen előre meghatározni az adatkezelés célját, vagy csak nagyon általános jelleggel kivitelezhető. Ezt a problémát észlelte az uniós

⁵⁸³ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 9.

⁵⁸⁴ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 16.

⁵⁸⁵ GDPR (4) preambulumbekkezdés

⁵⁸⁶ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

⁵⁸⁷ A 29. cikk szerinti munkacsoport

iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról 5. o. https://naih.hu/files/wp259-rev-0_1_HU.PDF Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

⁵⁸⁸ GDPR 5. cikk (1) b)

jogalkotó is, a GDPR (33) preambulumbekzdése elvárja, hogy az érintettek számára tegyék lehetővé, hogy kutatási területek, kutatási projektek bizonyos részeire vonatkozó adatkezeléshez is hozzájárulhassanak, amennyiben az adatkezelő betartja a tudományos kutatásokra vonatkozó etikai előírásokat.⁵⁸⁹ (Broad consent koncepció)

Napjainkban is több olyan platform létezik, ahol az adatok felhasználásának középpontjában az érintettek közjót szolgáló adatfelhasználásra vonatkozó engedélyei állnak. Ezeknek a célja biztosítani az érintettnek a kontrollt az adatai felett,⁵⁹⁰ és ennek keretében lehetővé teszi a gyűjtést, kereskedést, frissítést, javítást, analízist a személyes adatokra vonatkozóan.⁵⁹¹ Jelentős előnyel járhatnak a szolgáltatók és társadalom számára egyaránt. Azzal, hogy az adatkezelésük átlátható, a felhasználók úgy érezhetik, hogy kontrollt gyakorolnak az adataik felett, ezzel nő a bizalom. A növekvő bizalom pedig – 1. fejezetben kifejtettekkel összhangban – növelheti a megosztott adatok mennyiségét is. Ezáltal a kutatók több és jobb minőségű adathoz jutnak, miközben az érintettek számára átláthatóvá válik az adatkezelés, és kontroll alatt tudják tartani.⁵⁹²

A rendelet lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy adataltruizmus megkönnyítését szolgáló szervezeti és/vagy technikai intézkedéseket dolgozzanak ki, erről azonban értesíteni kell a Bizottságot. Ezzel segíthetik az érintetteket abban, hogy közszférabeli szervezetek birtokában lévő adataikat adataltruista célokra megosszák, valamint tanácsot adhatnak az érintettek tájékoztatására vonatkozóan is.⁵⁹³ A Bizottság az Európai Adatvédelmi Testülettel folytatott konzultációk alapján kidolgoz és továbbfejleszt európai hozzájárulási űrlapot az adataltruizmus megkönnyítése céljából, hiszen ezzel lehetővé válhat a hozzájárulások és engedélyek egységes gyűjtése tagállamokat meghaladóan is. Elvárásként fogalmazza meg a rendelet ezekkel szemben, hogy papíron kinyomtathatónak és könnyen érthető formájúnak kell lenniük, valamint elektronikus, gépi olvasásra alkalmas formában kell rendelkezésre állnia.⁵⁹⁴

Az adataltruista szervezetek jogállásával és velük szembeni elvárásokkal a 6.2.2. pontban foglalkozom részletesen.

6.3.3. Adatmegosztás ellenszolgáltatás ellenében

Az adatmegosztás elképzelhető oly módon is, hogy az adat felett rendelkezni jogosult érintett ellenszolgáltatásban részesüljön az adat felhasználására vonatkozó engedélyért. Igaz ez különös tekintettel arra, ha a felhasználó jelentős gazdasági előnyt realizál az adatok felhasználásával, akkor ésszerűen felmerül a kérdés, hogy ebből miért ne részesüljön az is, akire vonatkozik az adat.

Az ellenszolgáltatás is több csoportba sorolható: (1) egyrészt mikor szolgáltatásért bocsátja rendelkezésre az érintett az adatokat (2) másrészt amikor más ellenérték – különösen kedvezmény, jóváírás, pénzügyi ellenszolgáltatás - fejében történik a felhasználásra vonatkozó engedély megadása.

A szolgáltatásért, illetve áruért személyes adatokkal való “fizetés” tipikus példája a Facebook és a Google, mikor személyes adatok megadása ellenében az érintett ingyenesen veheti ezen cégek szolgáltatásai igénybe. Ezentúl megjelent továbbá olyan lehetőség is kriptovaluták területén, hogy a megosztott adatokért cserébe az érintett coinban részesül, a szolgáltató pedig

⁵⁸⁹ GDPR (33)

⁵⁹⁰ Hasselbalch & Tranberg, 2016, 166. oldal

⁵⁹¹ Hasselbalch & Tranberg, 2016, 168. oldal

⁵⁹² Hasselbalch & Tranberg, 2016, 172. oldal

⁵⁹³ Adatkormányzási rendelet 16. cikk.

⁵⁹⁴ Adatkormányzási rendelet 25. cikk (1), (4)

jogosult azt cégekkel is megosztani.⁵⁹⁵ Ahhoz, hogy a fentiek jogszerűségét, a személyes adatok kötetmi jogi ügyletek tárgyává válásának lehetőségét vizsgáljam szükséges a személyes adatok jogi természetét, amivel a 3.4.2. pontban foglalkoztam.

Bár az Európai Adatvédelmi Biztos a személyes adatok, mint szerződések ellenértéke jellegének elismerését problematikusnak mert álláspontja szerint a személyes adatok alapjogi védelemben részesülnek, ezért nem minősíthetők árucikkeknek.⁵⁹⁶ Ennek ellenére véleményem szerint mindenképpen elhatárolandó egymástól az alkotmányjogból eredő alapjogok a polgári jogból származó személyiségi jogok, és az emberi méltóság, illetve az abból levezetett alapjogok korlátozhatatlanságát érdemes újragondolni, hiszen jogszabályi szinten is több példát láthatunk a korlátozás elismerésére. Ebből kifolyólag meghaladott, és magával az érintettel szemben sem fair kizárni a személyiségi jogok vagyoni felhasználásának lehetőségét.

A korábban kifejtettekkel összhangban álláspontom szerint bár nem minősül dolognak a személyes adat, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajtuk. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötetmi jogi alapon létesíthetőek jogosultságok. Azaz ellenszolgáltatásként is felmerülhet. „A forgalomképesség nem a jog belső logikájából fakadó minőség, hanem a jog alapját képező társadalmi értékrend, a morális értékelés következménye és leképeződése”.⁵⁹⁸ A személyiségnek egyes jegyei már azzal piacképessé válnak, hogy a jog a felhasználás engedélyezését a jogosult hozzájárulásával tekinti csak jogszerűnek.⁵⁹⁹ Schultz véleménye szerint nem szabad kizárni az egyes személyiségi jegyek nem önálló immateriális jogként való érvényesülését. Ennek eszköze a személyiségi jegyek tárgyiasulása, aminek útján leválnak az egyes személyiségi jegyek a személyiség magváról, és átruházható, örökölhető, forgalomképes javakká válnak. Az önállóan jellegből pedig következik az, hogy a személyiségjegy és a személyiség közötti kapcsolat a személyiségtől való részleges elválást követően is fennmarad.⁶⁰⁰

6.4. Adatok további (újra) felhasználás (Data-reuse)

Az adatok további felhasználása vonatkozásában is központi szerepet játszik az adatok felett rendelkezni jogosult (data holder, adatbirtokos). Ez a felhasználási mód az adatkormányzási rendelet szerint a közszférabeli szervezetek birtokában lévő adatok természetes vagy jogi személyek általi felhasználását jelenti olyan kereskedelmi vagy nem kereskedelmi célokra, amelyek kívül esnek azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célon, amelyre az adatokat előállították. Nem tartozik ide a közszférabeli szervezetek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatcsere.⁶⁰¹ Véleményem szerint azonban a fogalom nem közszférabeli szervezetek vonatkozásában is irányadó.

⁵⁹⁵ Meta-Pebble. https://metapebble.app/?ref_id=tyhrj5_3IS&fbclid=IwAR0PYOK7z8c_u-9DmDTHB3xLdlpZ_rEbEbK31clvNdp4Gh8dOTbFuNqpKvI Letöltés dátuma: 2022. 04. 22.

⁵⁹⁶ Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) 1-2. o. (2021. 05. 18.) https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

⁵⁹⁷ Az Európai Adatvédelmi Testület is azonos álláspontra helyezkedett, miszerint a a személyes adatok nem tekinthetők forgalomképes árucikkeknek. Lásd bővebben: 2/2019 iránymutatás a személyes adatoknak az általános adatvédelmi rendelet 6. cikke (1) bekezdésének b) pontja szerinti kezeléséről az érintettek részére nyújtott online szolgáltatások összefüggésében (2021. 10. 22.) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines-art_6-1-b-adopted_after_public_consultation_hu.pdf

⁵⁹⁸ Menyhárd, 2016, 115. oldal

⁵⁹⁹ Szeghalmi V.: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése, (elektronikus) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf Letöltés dátuma: 2021. 10. 22. 223. oldal

⁶⁰⁰ Schultz, 2020, 188. oldal

⁶⁰¹ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 2.

Ebben a módszerben az érintettnek azonban kevésbé jelentős szerep jut, nem szükséges az ő felhasználást megelőző aktív közrehatása, hiszen egy adatkezelőnél már meglévő adatállomány – adatgyűjtés szerinti vagy új – adatkezelő általi újrafelhasználásáról van szó. Bár nem szükséges az érintett előzetes engedélye, de nem tekinthet el adatkezelő attól, hogy az adatok további felhasználásáról tájékoztassa az érintettet.

Az adatok további felhasználása alatt tehát az adatkezelőnél keletkezett adatok másodlagos célra történő újra felhasználását értjük. Az adatvédelmi jog egyik alapelve a célhoz kötött adatkezelés követelménye, így első pillantásra ez egyértelműen jogszerűtlennek tűnik. Ebben a pontban részletesen elemzem, hogy milyen feltételek mellett valósulhat meg mégis a GDPR-nak megfelelő módon. Ebben a fejezetben először a célhoz kötöttség és az összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés intézményét mutatom be, majd részletesen elemzem az egyes ex lege összeegyeztethető célokat, különös tekintettel a tudományos kutatásra vonatkozókat.

6.4.1. Célhoz kötöttség, összeegyeztethető célból végzett további adatkezelés

A célhoz kötöttség az adatvédelmi jog egyik alapelve, ami megköveteli, hogy a személyes adatok gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történjen, és azokat ne kezeljék ezekkel a célokkal össze nem egyeztethető módon.⁶⁰² A célhoz kötöttség elve érvényesítésének kettős a célja: egyrészt korlátot szab az adatkezelőnek azáltal, hogy meghatározza az adatkezelés keretét, másrészt rugalmasságot is biztosít hiszen e kereten belül – a céllal összeegyeztethető módon- eljárhat adatkezelő.⁶⁰³ A célhoz kötöttség fogalma tehát két részből tevődik össze: egyik része a meghatározott cél (purpose specification). Ez azt az elvárást jelenti, hogy a személyes adatok meghatározott, egyértelmű, törvényes (jogszerű) célra gyűjthetők.

A meghatározott cél kulcsfontosságú, és már az adatgyűjtés pillanatától fogva determinálja az adatkezelés egész folyamatát: kihatással van különösen a gyűjtendő adatok körére, az adatmegőrzés időtartamára, de az adatkezelés egyéb tényezőire is.⁶⁰⁴ Ahhoz, hogy egy cél meghatározottnak minősüljön három fogalmi elemnek kell megfelelnie: meghatározottnak, egyértelműnek, és törvényesnek kell lennie. Meghatározottság alatt azt értjük, hogy már a személyes adatok gyűjtése előtt ismertnek kell lennie. Erre azért van szükség, mert az adatkezelési cél befolyásolja a gyűjtendő adatok körét, hiszen a cél eléréséhez szükségesnek, megfelelőnek, relevánsnak, és az adott cél elérésére elégségesnek kell lenniük.⁶⁰⁵ A cél akkor egyértelmű, ha mindenkire vonatkozóan, félreérthetetlenül értelmezhetően kifejezett, elmagyarázott, függetlenül bármilyen kulturális vagy nyelvi különbségtételtől mindenki ugyanazt érti alatta.⁶⁰⁶ A cél törvényessége nem egyezik meg azzal, hogy az adatkezelésnek jogalappal kell rendelkeznie, ugyanis ezek egymástól független, kumulatív kritériumok, és túlmutat a jogalap szükségességén. Ez a követelmény más jogterületeknek való megfelelésre is kiterjed, így például a munkajogi, fogyasztóvédelmi, kötelmi jogi elvárásokra, de az etikai szabályok és más kódexek is ide tartozhatnak.⁶⁰⁷ A célhoz kötöttség elve kizárja a készletező

⁶⁰² GDPR 5. cikk (1) b)

⁶⁰³ WP29 3/2013 Vélemény 3. oldal

⁶⁰⁴ WP 29 12. oldal

⁶⁰⁵ WP 29 purpose limitation 15. oldal

⁶⁰⁶ WP 29 purpose limitation 17. o.

⁶⁰⁷ WP 29 purpose limitation 17. o.

adatgyűjtés lehetőségét, tehát azt az esetet, amikor az előre nem meghatározott jövőbeni felhasználásra irányul⁶⁰⁸ az adatgyűjtés és -tárolás.⁶⁰⁹

A célhoz kötöttség másik eleme az összeegyeztethető használat (compatible use), miszerint a személyes adatok nem kezelhetők az eredetivel össze nem egyeztethető célra. A megfogalmazásból egyértelműen következik, hogy az eredetivel összeegyeztethető további célra azonban igen.⁶¹⁰ Ez az eredeti céllal összeegyeztethető célú adatkezelés intézménye, amit a GDPR – szemben a korábbi magyar adatvédelmi rezsimmal – elismer. Az eredeti céllal összeegyeztethető adatkezelési célok két csoportba sorolhatóak: egyrészt az „ex lege összeegyeztethető” célok, melyek esetében nincs szükség az összeegyeztethetőség külön vizsgálatára, hanem ezeket összeegyeztethető, jogszerű adatkezelési műveleteknek kell tekinteni, másrészt azon adatkezelési célok, ahol az adatkezelő meghatározott szempontok alapján végzett teszt alapján jut arra a következtetésre, hogy a további célú adatkezelés összeegyeztethető.

6.4.2. „Ex lege” összeegyeztethető célok

89. cikk (1) bekezdésének megfelelően, a GDPR alapján nem minősül az eredeti céllal össze nem egyeztethetőnek a közérdekű archiválás céljából, tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból történő további adatkezelés. Ezen „ex lege összeegyeztethető” célok esetében nincs szükség az összeegyeztethetőség külön vizsgálatára, hanem ezeket összeegyeztethető, jogszerű adatkezelési műveleteknek kell tekinteni,⁶¹¹ feltéve, hogy a 89. cikk (1) bekezdésben foglalt további feltételek teljesülnek. Ehhez szükség van arra, hogy az adatkezelő alkalmazzon olyan megfelelő garanciákat, technikai és szervezési intézkedéseket, melyek biztosítják az érintett jogait és szabadságait. Ezeket jogszabály is előírhatja, de adatkezelőnek magának is tudnia kell gondoskodni ezek alkalmazásáról.

Sőt, emellett a GDPR 89. cikk (2) bek. azt is lehetővé teszi, hogy uniós vagy tagállami jog az ex lege összeegyeztethető célokból végzett adatkezelések esetén eltérést állapítson meg az érintetti jogok gyakorlása vonatkozásában, ha e jogok valószínűsíthetően lehetetlenné teszik vagy súlyosan hátráltatják az adott célok elérését, és azok megvalósításához szükség van ilyen eltérésre.⁶¹² Ide tartozik az előzetes tájékoztatáshoz való jog, helyesbítéshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozás jog korlátozására, valamint közérdekű archiválás céljából végzett adatkezelés esetén az értesítési kötelezettség, valamint adathordozhatóság joga korlátozására.⁶¹³

⁶⁰⁸ Cél nélküli adatkezelés tilalmáról határozott a NAIH, amikor kimondta, hogy kamerákat a munkavállalók és az általuk végzett tevékenység állandó jellegű, kifejezett cél nélküli megfigyelésére működtetni nem lehet (NAIH/2017/984/H), illetve készletező adatgyűjtésnek minősítette azt is, amikor a kamera látóterében megjelenő személyek automatizáltan azonosításra kerülnek. (NAIH/2019/6373)

⁶⁰⁹ NAIH 2017. évi beszámoló 98. oldal [file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolok-2017-evi-tevekenysegről%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolok-2017-evi-tevekenysegről%20(1).pdf) Letöltés dátuma: 2021. 05. 06.

⁶¹⁰ WP 29 – 3/2013 purpose legitimation 13. oldal

⁶¹¹ GDPR (50) preambulumbekkezdés

⁶¹² GDPR 89. cikk (2)

⁶¹³ Az előzetes tájékoztatás kötelezettsége alóli mentességre akkor hivatkozhat adatkezelő, ha a tájékoztatás megadása lehetetlenné bizonyul, vagy aránytalanul nagy erőfeszítést igényelne, illetve ha valószínűsíthetően lehetetlenné tenné vagy komolyan veszélyeztetné az adatkezelés céljainak elérését. Ilyenkor azonban más intézkedéseket kell alkalmaznia adatkezelőnek az érintett jogainak, szabadságainak, valamint jogos érdekeinek védelme érdekében (pl.: honlapon történő közzététel). (GDPR 14. cikk (5))

Helyesbítéshez való jog tekintetében is érvényesíthetőek korlátozások, mert a jog gyakorlása nem lehetetlenítheti el az adatkezelési célt. Például közérdekű archiválási célú adatkezelés esetén az adatkezelés célja éppen az egyes adatok hosszútávú megőrzése, ami az adatok eredeti okiraton való módosításával megszűnne. De gyakorolható például úgy, hogy az eredeti irathoz kiegészítést illesztenek. (Haraszi Viktor - Mikó Zsuzsanna: A tájékoztató anyag a Levéltári Kollégium felkérésére készült a levéltárak felkészülésének segítése céljából 19. o. http://www.archivportal.hu/media/uploads/blog/gdpr_final.pdf Letöltés dátuma: 2021. 06. 06.)

A következő pontban röviden bemutatásra kerülnek a hivatkozott – ex lege összeegyeztethető - célok, ami mellett kitérek a jogszabályok által meghatározott kötelezettségekre, amik megfelelő garanciaként szolgálhatnak, természetesen adatkezelő által meghatározott egyéb intézkedések mellett.

6.4.2.1. Tudományos kutatás

A tudományos kutatásra vonatkozó speciális szabályok alkalmazásához elsődlegesen annak vizsgálata szükséges, hogy mely esetekben alkalmazható a szabályrendszer.

6.4.2.1.1. Kutatás-fejlesztés fogalma

Az Európai Unió politikájában is központi szerep jut az Európai Kutatási Térség (EKT) létrehozásával a kutatásnak, amelynek alapját az Európai Unió működéséről szóló szerződés 179. cikke teremtette meg azzal, hogy az Unió céljává tette egy olyan európai kutatási térség létrehozását, amelyen belül a kutatók, a tudományos ismeretek és technológiák szabadon áramlanak, továbbá célja a tudományos és technológiai alapok erősítése, a versenyképesség fejlődésének ösztönzése, és a szükségesnek ítélt kutatási tevékenységek támogatása.⁶¹⁴ A kutatás uniós politikában betöltött jelentős szerepe megnyilvánul a Kutatási és Technológiafejlesztési Hetedik Keretprogram⁶¹⁵, valamint - az azt váltó - „Horizont 2020” keretprogram⁶¹⁶ elfogadásában is, mely egyértelműsíti, hogy az Uniónak kutatásra, technológiafejlesztésre, demonstrációra és innovációra, a nemzetközi együttműködés előmozdítására, az eredmények terjesztésére és optimalizálására, valamint a képzés és a mobilitás serkentésére irányuló tevékenységeket kell végrehajtania.⁶¹⁷

A kutatási és innovációs tevékenységek alatt a keretprogram egy rendkívül széles tevékenységi kört ért. Ide tartozónak ítéli a kutatási, a technológiafejlesztési, a demonstrációs és az innovációs tevékenységek teljes körét, beleértve a harmadik országokkal és a nemzetközi

A törléshez való jog sem abszolút jog, korlátozható, ha a fenti célokat ellehetetlenítené, márpedig sok esetben, így például közérdekű archiválás esetén igen, ezért ekkor nem érvényesíthető. De ez nemcsak arra a szakaszra terjed ki, ha már levéltárban van az adat, hanem akkor is, amikor az iratot eredetileg őrző szervnél. Ekkor ugyanis ez a szerv is hivatkozhat erre. (Haraszi Viktor - Mikó Zsuzsanna: A tájékoztató anyag a Levéltári Kollégium felkérésére készült a levéltárak felkészülésének segítése céljából 21. o. http://www.archivportal.hu/media/uploads/blog/gdpr_final.pdf Letöltés dátuma: 2021. 06. 06.)

A tiltakozási jog tudományos és történelmi kutatási célból vagy statisztikai célból végzett adatkezelés esetén megilleti az érintettet, de közérdekű archiválás esetében tiltakozási jog azonban kizárt. (GDPR (21) cikk (6) bekezdése)

Az európai adatvédelmi biztos az integrált mezőgazdaságiüzem statisztikákról szóló rendeletjavaslat kapcsán tett állásfoglalása bár nem érintett különösebb adatvédelmi kérdést, mégis fontos következtetések vonhatók le belőle erre a területre vonatkozóan. Adatvédelmi szempontból az adta ugyanis a jelentőségét, hogy ez volt az első uniós aktus, ami kapcsán felmerült a statisztikai célból végzett adatkezelés kapcsán az érintetti jogok gyakorlásától való eltérés. A biztos a szükségesség mérlegelését emelte ki, ami elvárás az Alapjogi Charta (Alapjogi Charta 52. cikk (1)) és GDPR (GDPR 89. cikk (2) bek.) szempontjából is.

Továbbá azt is megállapította, hogy a korlátozás nem haladhatja meg a cél eléréséhez feltétlenül szükséges mértéket és meg kell felelnie a Charta 52. cikk (1) bek. és 89. cikkben meghatározott egyéb követelményeknek is. (European Data Protection Supervisor: Summary of the Opinion of the European Data Protection Supervisor on safeguards and derogations under Article 89 GDPR in the context of a proposal for a Regulation on integrated farm statistics (2018/C 14/06) 1.o. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:014:FULL&from=EN>)

⁶¹⁴ EUMSZ 179. cikk (1)

⁶¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 1982/2006/EK határozata (2006. december 18.) az Európai Közösség kutatási, technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységekre vonatkozó hetedik keretprogramjáról (2007–2013)

⁶¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a „Horizont 2020” kutatási és innovációs keretprogram (2014–2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban: Horizont2020)

⁶¹⁷ Horizont2020 (1)

szervezetekkel való együttműködés előmozdítását, az eredmények terjesztését és optimalizálását, valamint az Unióban tevékenykedő kutatók magas színvonalú képzésének és mobilitásának serkentését is.⁶¹⁸

Az Eu szerzői jogi rendelete is a tudományos kutatás fogalmának széleskörű értelmezését követi, hiszen akként értelmezi, hogy az kiterjed mind a természettudományokra, mind a bölcsészettudományokra, valamint kutatóhelynek tekinti például az egyetemeket vagy más felsőoktatási intézményeket, azok könyvtárait, és az olyan szervezeteket is, mint a kutatóintézetek és a kutatást végző kórházak. A kutatóhelyek közös vonásainak azt tartja, hogy nonprofit alapon vagy államilag elismert, közérdekű célért tevékenykednek, amit különösen tükrözhet a közfinanszírozás, illetve a nemzeti jogszabályokban vagy közbeszerzési szerződésekben foglalt rendelkezések.⁶¹⁹

A GDPR is a tudományos kutatás átfogó értelmezését veszi alapul, hiszen a rendelet szerint a személyes adatok tudományos kutatási célú kezelését tágan kell értelmezni, mégpedig úgy, hogy az magában foglalja többek között a technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységeket, az alapkutatást, az alkalmazott kutatást, és a magánfinanszírozású kutatást is.⁶²⁰ Ugyanakkor az Európai Adatvédelmi Testület kiemelte, hogy e fogalom „nem terjeszkedhet a közismert jelentésén túlra, ... és a releváns ágazattal összefüggő módszertani és etikai normákkal összhangban, a helyes gyakorlatnak megfelelően létrehozott kutatási projektet jelenti”⁶²¹

A GDPR terminológiája tehát a fentiek szerint az uniós jogforrások, - így különösen az Európai Unió működéséről szóló szerződés, a Hetedik keretprogram, valamint a Horizont2020 keretprogram - szóhasználatát követi.

Ez nem áll teljesen összhangban a Magyarországon hatályos tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvénnyel (a továbbiakban: Innovációs tv.), ami a kutatás-fejlesztés alatt kizárólag az alapkutatást, az alkalmazott kutatást és a kísérleti fejlesztést érti,⁶²² innováció alatt pedig egy új vagy továbbfejlesztett terméket vagy folyamatot, vagy ezek kombinációját, amely jelentősen különbözik az adott szervezet korábbi termékeitől vagy folyamataitól, és amelyet termék esetén a potenciális felhasználók számára elérhetővé tettek, vagy amelyeket folyamat esetén a szervezet használatba vett.⁶²³

Az alapkutatás alatt olyan kísérleti vagy elméleti munkát ért az Innovációs törvény, amelyet elsősorban a jelenségek vagy megfigyelhető tények háttérével kapcsolatos új ismeretek megszerzésének érdekében folytatnak, anélkül, hogy kilátásba helyeznék azok közvetlen üzleti alkalmazását vagy felhasználását.⁶²⁴ Az alkalmazott kutatás ezzel szemben olyan tervezett kutatás vagy kritikus vizsgálat, amelynek célja valamely új termék, eljárás vagy szolgáltatás kifejlesztéséhez szükséges új ismeret, illetve szakértelem megszerzése, vagy a már létező termékek, eljárások vagy szolgáltatások jelentős mértékű fejlesztésének elősegítése.

Magában foglalja még a komplex rendszerek összetevőinek létrehozását is, de beletartozhat a prototípusok laboratóriumi környezetben vagy létező rendszerekhez szimulált interfésszel rendelkező környezetben történő megépítése, és a kísérleti sorozatok gyártása is, amennyiben ez az alkalmazott kutatáshoz, különösen a generikus technológiák ellenőrzéséhez szükséges.⁶²⁵ A kísérleti fejlesztés pedig a meglévő tudományos, technológiai, üzleti és egyéb vonatkozó

⁶¹⁸ Horizont2020 2. cikk 1.

⁶¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (12)

⁶²⁰ Általános adatvédelmi rendelet (159)

⁶²¹ Európai Adatvédelmi Testület (EDPB): 5/2020 iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról 35. o.

⁶²² Innovációs tv. 3. § 11.

⁶²³ Innovációs tv. 3. § (6)

⁶²⁴ Innovációs tv. 3. § 1.

⁶²⁵ Innovációs tv. 3. § 2.

ismeretek és szakértelem megszerzését, összesítését, alakítását és felhasználását jelenti új vagy javított termékek, eljárások vagy szolgáltatások kidolgozása céljából.⁶²⁶

Bár az SZTNH hatáskörrel rendelkezik a kutatás-fejlesztési tevékenység minősítésével kapcsolatban,⁶²⁷ az ennek eredményeképp megalkotott határozat felhasználási köre korlátozott: adó- és járulékkedvezmények érvényesítéséhez lehet felhasználni,⁶²⁸ valamint az SZTNH is eltérő fogalommeghatározással operál, hiszen álláspontjuk szerint „a kutatás-fejlesztési tevékenység olyan alkotómunkát jelent, amely a meglévő ismeretanyag bővítését, új alkalmazások kidolgozását célozza, valamely tudományos vagy műszaki bizonytalanság feloldása érdekében”⁶²⁹.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy rendkívül széles azon tevékenységeknek a köre, ami a kutatás-fejlesztés körébe tartozik, de véleményem szerint a jogbiztonság érdekében szükséges lenne a hazai szabályozás terminológiájának olyan jogalkotói szabályozása, hogy az az uniós jogforrások által alkalmazott fogalmakkal konzisztens legyen.

A jogbizonytalanságot – a GDPR-ban szabályozott, tudományos kutatásokra vonatkozó speciális szabályozási rendszer alkalmazhatósága tekintetében - némileg enyhíti, hogy az Európai Adatvédelmi biztos – előzetes, kötérről nem bíró – véleményében összefoglalta a tudományos kutatásra vonatkozó speciális szabályozási rendszer alkalmazhatóságának kritériumait. Álláspontja szerint egyrészt szükséges, hogy szó legyen a személyes adatok kezeléséről, másrészt az, hogy az etikai és módszertani releváns szektorális előírások – ideértve az informált beleegyezésen alapuló hozzájárulás, elszámoltathatóság, felügyelet elvárásait - alkalmazásra kerüljenek, harmadrészt pedig, hogy a kutatást a társadalom kollektív ismereteinek bővítése és jóléte céljából hajtsák végre, szemben azon kutatásokkal, amiket egy vagy több magánérdekből végeznek.⁶³⁰

Azzal, hogy az uniós és magyar kutatásokkal kapcsolatos terminológia nem teljesen egységes és, hogy a fenti értelmezés sem bír jogi kötérről, nehéz helyzetbe kerülnek azok, akik kutatási célú tevékenységükre vonatkozóan kedvezményeket, vagy lehetőségeket szeretnének igénybe venni, esetlegesen a kutatási célú adatkezelésre vonatkozó speciális szabályrendszerre szeretnének hivatkozni. Nehéz megbizonyosodni afelől, hogy egy tevékenység tudományos kutatásnak minősül-e, és emiatt sok esetben kétséges, hogy érdemes-e erőforrástallokálni az adott tevékenységbe. A bizonytalanság és kiszámíthatatlanság azonban kétséget kizáróan a kutatásokat hátráltató és visszafogó jelenségeknek minősülnek.

6.4.2.2. Emberen végzett orvostudományi kutatás

A tudományos kutatások körébe tartoznak az emberen végzett orvostudományi kutatások, melyek fontos jelentőséggel bírnak az adatok felhasználása szempontjából, hiszen kiemelkedő lehetőségek vannak az adatok ezen a területen való felhasználásában.⁶³¹

Az emberen végzett orvostudományi kutatások fogalmát szerencsére egyértelműen definiálja az Eütv.⁶³² A fogalom a kutatás céljából indul ki: azokat a kutatásokat sorolja ide, amelyeknek célja a betegségek kórismézésének, gyógykezelésének, megelőzésének és rehabilitációjának javítása, okainak és eredetének jobb megismerése, beleértve olyan beavatkozásokat és megfigyelési módozatokat is, amelyek eltérnek a megszokott egészségügyi ellátás során

⁶²⁶ Innovációs tv. 3. § 7.

⁶²⁷ Innovációs tv. 36. § (1)

⁶²⁸ Innovációs tv. 36. § (2) a)

⁶²⁹ Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Kutatás-fejlesztési Minősítési Eljárások Módszertani Útmutatója, 7. oldal https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/sztnh_vegleges_kf_modszertani_utmutato_2019_1.pdf

⁶³⁰ European Data Protection Supervisor: A Preliminary Opinion on data protection and scientific research https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/20-01-06_opinion_research_en.pdf 12. oldal

⁶³¹ Az egészségügyi adatok felhasználásának kiemelt jelentőségéről a 2.1. pontban foglalkozok részletesebben.

⁶³² Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény

alkalmazottaktól, illetőleg, amelyek során még nem teljesen ismert és kivizsgált hatású tényezőket (hatóanyagok, anyagok, eszközök, eljárások, módszerek, körülmények, feltételek) is alkalmaznak.⁶³³ Amiket nem a fent felsorolt célokból végeznek, azok nem minősülnek orvostudományi kutatásnak, ebből kifolyólag azokra az Eütv. szabályait sem kell alkalmazni⁶³⁴ (még akkor sem, ha egyébként egészségügyi adatokon végzett kutatásról van szó).⁶³⁵ Orvostudományi kutatásnak minősül többek között a diagnosztikus, terápiás, megelőzési és rehabilitációs eljárások tökéletesítésére, új eljárások kidolgozására, valamint a betegségek kóroktanának és kórlefolásának jobb megértésére irányuló; genetikai; az élő emberből vagy halottból eltávolított sejtekkel, sejtalkotórészsel, szövettel, szervvel, testrésszel végzett; az epidemiológiai; a közegészségügyi-járványügyi érdekből végzett kutatás is, az ivarsejten, embrión végzett kutatás.⁶³⁶ A kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárásra vonatkozó szabályok szimultán alkalmazandók az adatvédelem szabályaival, így az emberen végzett tudományos kutatások során tekintettel kell lenni – az adatvédelmi elvárások mellett - a kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárás szabályrendszerére is. A kutatásetikai és etikai engedélyezési eljárásra vonatkozó szabályok - az adatvédelmi jog szempontjából nézve – tulajdonképpen további garanciákat jelentenek az egészségügyi adatok tudományos kutatási célú kezelésére. A két szabályrendszer párhuzamos alkalmazását támasztja alá az is, hogy az EDPB elismerte, hogy Helsinki nyilatkozatra visszavezethető tájékoztatáson alapuló beleegyező nyilatkozat nem egyezik meg az adatvédelmi jog szerinti hozzájárulás fogalmával, hanem elsősorban az Alapjogi Charta 1. és 3. cikk szerinti jogok – emberi méltósághoz való jog, személyi sérthetlenség védelme – érdekében alkalmazott biztonsági intézkedésként értelmezhető.⁶³⁷

Az emberen végzett orvostudományi kutatásokat több szempont alapján is csoportosíthatjuk. A dolgozat szempontjából azok az emberen végzett orvostudományi kutatások bírnak relevanciával, amiket kizárólag nagyszámú adat felhasználásával és statisztika módszerek alkalmazásával végzik. Ezek a kutatások a beavatkozással nem járó klinikai vizsgálat fogalmába tartoznak, és kifejezetten az erre vonatkozó etikai szabályokat kell alkalmazni.⁶³⁸

⁶³³ Eütv. 157. §

⁶³⁴ Eütv. Kommentár 157. §-hoz

⁶³⁵ A gyakorlatban e célokat tágan értelmezve sokszor egy-egy kutatócsoport akkor is követi az ágazati szabályrendszert, és etikai engedélyezési eljárást kezdeményez, ha a betegadatokon végzett tudományos kutatás csak közvetve függ össze e célokkal (pl. működés hatékonyságának növelése)

⁶³⁶ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet, 1. § (1) bek.

⁶³⁷ 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf 15-16. pont Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

⁶³⁸ A kutatásokat tipizálhatjuk azokat a státuszuk alapján, ami során megkülönböztetünk beavatkozással járó és beavatkozással nem járó vizsgálatokat. Az emberen végzett orvostudományi kutatások lehetnek orvostechnikai eszközökkel kapcsolatos klinikai vizsgálatok, vizsgálati készítményekkel kapcsolatos klinikai vizsgálatok, valamint ezekbe a kategóriákba nem sorolható, emberen végzett orvostudományi kutatások (klinikai vizsgálat) is. Az orvostechnikai eszközzel kapcsolatos - beavatkozással járó – klinikai vizsgálatnak minősül minden olyan kutatás, amit az eszköz megfelelőségének bizonyítása érdekében az alábbi célokból végeznek:

„a) annak megállapítása és ellenőrzése, hogy az adott eszköz tervezése, gyártása és csomagolása szokásos használati feltételek mellett alkalmassá teszi-e az eszközt a MDR 2. cikk 1. pontjában felsorolt meghatározott célok valamelyikére és a gyártója által meghatározott tervezett teljesítőképesség elérésére; b) annak megállapítása és ellenőrzése, hogy az adott eszköz klinikai előnyei megfelelnek-e a gyártója által feltüntetetteknek; c) az eszköz klinikai biztonságosságának megállapítása és ellenőrzése, valamint a szokásos használati feltételek mellett történő használata során jelentkező bármely nemkívánatos mellékhatás meghatározása, és annak felmérése, hogy az az eszköz által jelentett előnyökhöz mérten elfogadható kockázatot jelent-e”. MDR 62. cikk

Orvostechnikai eszközzel végzett beavatkozással nem járó vizsgálatnak minősül a kutatás, ha célja az eszköz rendeltetési körén belüli további értékelése, amelyen már szerepel CE-jelölés (forgalomba hozatal utáni klinikai nyomon követéssel kapcsolatos vizsgálat). MDR 74. cikk

Beavatkozással nem járó vizsgálat egyrészt a klinikai vizsgálatnak nem minősülő olyan vizsgálat, amely kutatás során végzett eljárás nem tér el a megszokott egészségügyi ellátástól.⁶³⁹ Ide tartozik még a CE jelöléssel ellátott orvostechikai eszközzel végzett vizsgálat, melynek célja a CE jelöléssel rendelkező eszköz rendeltetési körén belüli további értékelése,⁶⁴⁰ valamint azok a klinikai kutatások, amik nem minősülnek vizsgálati készítménnyel kapcsolatos klinikai vizsgálatnak.⁶⁴¹

Az 23/2002. (V.9.) EüM rendelet - nem taxatív – felsorolással igyekszik egyértelműsíteni a beavatkozással nem járó vizsgálatok körét. Ide sorolja többek között a biztonságossági vizsgálatokat a gazdasági szempontú adatgyűjtéseket, az életminőségi vizsgálatok (pl. kérdőíves felmérések), az epidemiológiai, az alkalmazott terápia hatékonyságára, pontosságára, megfelelőségére irányuló kutatásokat, a terápiahűségre vonatkozó felméréseket, a megfigyelés vizsgálatokat „részcsoporton”, a retrospektív eset-kontroll vizsgálatok („case control study”) és az egyéb megfigyeléses, (pl. retrospektív kohorsz) vizsgálatokat.⁶⁴²

Az Eüak. Kommentárja abban látja a beavatkozással nem járó vizsgálatok lényegét, hogy azok „a beteg számára lényegében megterhelést nem jelentő, fizikai beavatkozással nem járó, a kutatási alany lelki egészségére kockázatot nem jelentő, többnyire valamilyen adminisztratív, adatgyűjtéssel járó vizsgálatok körét jelentik. Ezek alapulhatnak például csak az egészségügyi dokumentáció tanulmányozásán”.⁶⁴³

Az adatgyűjtés módja alapján is csoportosíthatjuk az emberen végzett orvostudományi kutatásokat, ami szerint megkülönböztetünk prospektív és retrospektív vizsgálatokat. A prospektív adatgyűjtés esetén az adatgyűjtés a jövőre nézve történik, akkor a vizsgálatban való részvételnek a beteg beleegyezésén kell alapulnia, és a beleegyezést megfelelő, tájékoztatásnak kell megelőznie. A beleegyezés bármikor, bármilyen hátrányos következmény nélkül visszavonható kell, hogy legyen.⁶⁴⁴

Retrospektív adatgyűjtés esetén azonban az EüM rendelet alapján⁶⁴⁵ sem előzetes tájékoztatásra, sem beleegyező nyilatkozatra nincs szükség.⁶⁴⁶ Ebben az esetben tehát nem az érintett résztvevő személy akaratán és döntésén múlik az, hogy az adatai tanulmányozására kutatási célból kerül sor, ami értelmezhető az információs önrendelkezési jog korlátozásaként

Vizsgálati készítményekkel kapcsolatban több fogalmat szükséges definiálnunk. Egyrészt a klinikai kutatás, ami „bármely, emberrel kapcsolatban végzett vizsgálat, amelynek célja: a) egy vagy több gyógyszer klinikai, farmakológiai és/vagy egyéb farmakodinámiás hatásainak a megállapítása, illetve igazolása, b) egy vagy több gyógyszer mellékhatásainak azonosítása; vagy c) egy vagy több gyógyszer felszívódásának, megoszlásának, metabolizmusának és kiválasztásának tanulmányozása az adott gyógyszerek biztonságosságának és/vagy hatásosságának igazolása céljából”. (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól szóló rendelet 2. cikk (2) 1.) Ebből klinikai vizsgálatnak minősül a klinikai kutatás, ha a következő feltételek közül legalább egy teljesül: „a) a vizsgálati alanyok az adott terápiás stratégiába történő bevonása előzetes döntéssel alapul, amely nem egyezik az érintett tagállam standard klinikai gyakorlatával; b) a vizsgálati gyógyszerek felírásáról a vizsgálati alanyok a klinikai kutatásba történő felvételével egyidejűleg döntenek; vagy c) a vizsgálati alanyok esetében a standard klinikai gyakorlat mellett további diagnosztikai vagy monitoring eljárásokat is alkalmaznak;” (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól szóló rendelet 2. cikk (2) 2.) Ez minősül gyakorlatilag a beavatkozással járó vizsgálatnak. Azok a klinikai kutatások, amik nem tartoznak a klinikai vizsgálatok közé, a beavatkozással nem járó klinikai kutatásoknak minősülnek (az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól szóló rendelet 2. cikk (2) 4.)

⁶³⁹ 235/2009. (X.20.) Korm. rendelet 15-16. §§

⁶⁴⁰ 235/2009. (X.20.) Korm. rendelet 16. § b)

⁶⁴¹ Lásd részletesen 529. lábjegyzet.

⁶⁴² 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20/C §., valamint TUKEB eljárási tájékoztatója, <https://ett.aeek.hu/tukeb/> „Az eljárásról” menüpont [2020.07.13]

⁶⁴³ Eüak. Kommentár a 21. §-hoz

⁶⁴⁴ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet, 20/H. § (1)-(2). A rendelet részletesen meghatározza a tájékoztatás tartalmát is.

⁶⁴⁵ 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 20/Q §

⁶⁴⁶ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20/Q §.

a tudományos kutatás szabadságának biztosítása⁶⁴⁷ céljából. Az információs önrendelkezési jog alkotmányos alapjog⁶⁴⁸, azonban nem abszolút jog,⁶⁴⁹ azaz az Alaptörvényben meghatározott garanciák mellett korlátozható. Az Alaptörvény szerint ugyanis „az alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható”.⁶⁵⁰ Természetesen számos más garanciális szabály is igyekszik biztosítani a kutatás és adatkezelés tisztességességét és jogszerűségét, mely szabályok sok esetben alkotmányossági vizsgálat tárgyai is voltak. Ezen alkotmányossági vizsgálatok során az AB arra jutott, hogy az Eüak. 21. §-ban foglalt szabályok megtartása mellett a hivatkozott rendelkezések nem alkotmányellenesek.⁶⁵¹ Az Eüak. 21. § lehetővé teszi ugyanis, hogy tudományos kutatás céljából az intézményvezető vagy az adatvédelmi tisztviselő engedélyével be lehessen tekinteni a kezelt adatokba, akár úgy, hogy személyazonosító adatokat is megismer a kutató. De elvárja, hogy a tudományos közleményben már nem szerepelhetnek egészségügyi és személyazonosító adatok oly módon, hogy az érintett személyazonossága megállapítható legyen, és nem készíthető személyazonosító adatokat is tartalmazó másolat.⁶⁵²

Bár az etikai szabályok engedményt tartalmaznak a betegbeleegyezése és tájékoztatása vonatkozásában, a kutatás során végzett adatkezelésnek továbbra is meg kell felelnie az adatvédelem általános elveinek, ideértve különösen azt, hogy az adatkezelésnek céllal és jogalappal kell rendelkeznie. A retrospektív vizsgálatokra vonatkozó könnyítéskor a jogalkotó vélhetően arra tekintettel mentesíti a kutatást végző személyeket a beleegyző nyilatkozat beszerzése, illetve az kutatásba bevont személyek részletes tájékoztatására vonatkozó kötelezettség alól, hogy a nagyobb számú, korábban kezelt egészségügyi adatok érintettjével a közvetlen kapcsolatfelvétel a gyakorlatban gyakran szinte lehetetlen, így az adatkezelést az érintett hozzájárulására alapozni nem kivitelezhető. Az Európai Bizottsági összefoglaló szerint a tudományos kutatás céljából végzett adatkezelés elsődlegesen az érintett hozzájárulásán (általános adatvédelmi rendelet 6. cikk (1) bek. a)) vagy az adatkezelőre ruházott közhatalmi vagy közérdekű tevékenységen (6. cikk (1) bek. e)) vagy az adatkezelő jogos érdekén (6. cikk (1) bek. f)) alapulhat. Prospektív vizsgálatoknál tehát az érintett kutatásba bevonásra kiterjedő beleegyző nyilatkozatának beszerzési kötelezettsége megteremtheti – de nem feltétlenül ez az alkalmazandó – az adatkezeléshez szükséges hozzájárulás beszerzésének lehetőségét is, így az adatkezeléshez megfelelő jogalap lehet az érintett hozzájárulása. Retrospektív vizsgálat esetén pedig, mivel az adatkezeléshez szükséges hozzájárulás beszerzése nehezen kivitelezhető, az e) vagy f) pontra történő hivatkozás a leggyakoribb attól függően, hogy a kutatás az adatkezelő közfeladatához kapcsolódik-e vagy sem. A GDPR 6. cikk (1) bek. e) pont szerinti, közfeladatellátás céljából végzett jogalpra a 6. cikk (3) bekezdés szerint akkor lehet hivatkozni, ha uniós vagy tagállami jog – az adatkezelés célját meghatározva – alapként szolgált. A GDPR (45) preambulumbekkezdés pontosítja ezt azzal, hogy nem kell, hogy minden egyes adatkezelési műveletre külön jogszabályi rendelkezés vonatkozzon, hanem elegendő ha

⁶⁴⁷ Alaptörvény X. cikke

⁶⁴⁸ Alaptörvény VI. cikk (3) bek.

⁶⁴⁹ JÓRI A.: Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése. PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem. 56. oldal

⁶⁵⁰ Alaptörvény I. cikk (3)

⁶⁵¹ 129/B/2008. AB határozat, Indokolás, III. 2. pont

⁶⁵² Eüak. 21. §

például egy közjogi vagy magánjogi szervezetre vonatkozó szabály kötelezettségévé, feladatává teszi.⁶⁵³ Mint például az egyetemek számára az Nftv. az oktatást és a kutatást⁶⁵⁴

6.4.2.3. Érintett jogait és szabadságait védő megfelelő garanciák emberen végzett orvostudományi kutatások esetén

Az etikai elvárásokat rögzítő jogszabályok a GDPR 89. cikk (1) bek. szerinti érintett jogait és szabadságait védő megfelelő garanciáknak tekinthetők. Az etikai szabályok részletes és konkrét kötelezettségeket tartalmaznak a kutatás egész folyamatára vonatkozóan, amiből két témakört szeretnénk kiemelni: egyrészt az engedélyező hatóságok szerepét és engedélyezési eljárást, másrészt a tájékoztatási kötelezettséget, amik alapvető jelentőségű garanciák szerepét töltik be. A kutatás jellegétől függően kizárólag a következő három szervezetet jogosult emberen végzett orvostudományi kutatásokhoz kutatási engedélyt kiadására Magyarországon: egyrészt az országos tisztifőorvos (Nemzeti Népegészségügyi Központ), másrészt az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI), harmadrészt az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága (ETT-TUKEB). Az első kettő hatóság engedélyezési eljárása során a hatóság felkérésére az ETT-TUKEB a kutatásról szakmai-etikai szempontból mond véleményt (ún. szakhatósági állásfoglalást ad ki). A kutatás engedélyezési eljárást az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló jogszabályok⁶⁵⁵ mellett alapvetően az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban: Ákr.) szabályozza.

A dolgozat szempontjából az ETT TUKEB által engedélyezett, beavatkozással nem járó kutatások bírnak relevanciával, így az ETT bemutatása következik. Egészségügyért felelős miniszter javaslattevő, véleményező és tanácsadó testülete,⁶⁵⁶ és törvényességi felügyeletet is gyakorol felette.⁶⁵⁷ Feladatai közi tartozik (1) állásfoglalás orvostudományi, szakmai-etikai kérdésekben, (2) az egészségügyért felelős minisztérium felelősségi körébe tartozó kutatások koordinációja, (3) kezdeményezi és elősegíti a nemzetközi és a hazai kutatások eredményeinek a hazai betegellátás gyakorlatába való átültetését, koordinálja Magyarország képviselőjét az európai klinikai kutatási szervezetekben, (4) javaslattevő az emberen végzett orvostudományi kutatások szervezési kérdéseiben, (5) szakmai-etikai vélemény alkotása a tudományosan megalapozottnak minősített kutatásokról.⁶⁵⁸

Az ETT hat bizottsággal rendelkezik, melyből az egyik a Tudományos és Kutatásetikai Bizottság (a továbbiakban: **ETT TUKEB**).⁶⁵⁹ Az ETT TUKEB⁶⁶⁰ engedélyező hatóságként

⁶⁵³ 3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról (70. cikk (1) bekezdés b) pont) https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf Letöltés dátuma: 2022. 02. 25. 26. pont

⁶⁵⁴ Nftv. 2. § (1) bek.

⁶⁵⁵ 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet

⁶⁵⁶ 28/2014. (IV.10.) EMMI rendelet az Egészségügyi Tudományos Tanácsról (a továbbiakban: 28/2014. (IV.10.) EMMI) 1. § (1)

⁶⁵⁷ 28/2014. (IV.10.) EMMI rendelet 1. § (3)

⁶⁵⁸ 28/2014. (IV.10.) EMMI rendelet 1. § (5)

⁶⁵⁹ ETT bizottságai: (1) Tudományos és Kutatásetikai Bizottság (a továbbiakban: **ETT TUKEB**), (2) Klinikai Farmakológiai Etikai Bizottság (a továbbiakban: **ETT KFEB**), (3) Humán Reprodukciós Bizottság (a továbbiakban: **ETT HRB**), (4) Kutatási és Fejlesztési Bizottság (a továbbiakban: ETT KFB), (5) Klinikai Kutatási Bizottság (a továbbiakban: ETT KKB). (6) Regionális Kutatásetikai Bizottságok Elnökeinek Testülete (a továbbiakban: ETT REKEBET) Az ETT REKEBET az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló miniszteri rendelet 1. számú mellékletében meghatározott Regionális Kutatásetikai Bizottságok (a továbbiakban: RKEB-ek) elnökeiből áll. Az ETT REKEBET tagjai hivatalból, megbízatásuk időtartamára tagjai az ETT-nek. Az ETT REKEBET elnöke az ETT alelnöke, titkára az ETT titkára.

⁶⁶⁰ 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet 17. § (1) bekezdés a) pont ab) alpontjában említett vizsgálatok és kutatások

való eljárása esetén értékeli, hogy a beadott kérelem tárgyúul szolgáló vizsgálat valóban beavatkozással nem járó vizsgálat-e, továbbá a tervezett vizsgálat érdemi, szakmai tudományos kérdésfelvetéseket tartalmaz-e és módszerei alkalmasak-e ezek megválaszolására, illetve a betegtájékoztató és a beleegyező nyilatkozat, valamint a toborzás tervezett szövege megfelel-e az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló miniszteri rendeletben foglaltaknak.⁶⁶¹⁶⁶²

Kijelenthetjük, hogy a kutatási engedélyezési eljárás részletesen szabályozott, mely számos olyan elemet tartalmaz, ami a betegek jogai és érdekei biztosítását tűzi ki célul. Már önmagában azzal, hogy a kutatásokat engedélyezés előtt érdemi tartalmi vizsgálatnak vetik alá, melynek keretében több személy – bizottság, szakhatóság – képes a tervezett kutatásra vonatkozóan véleményét kifejteni jelentős ellenőrzés érvényesül. A kontroll az engedély kiállítását követően sem szűnik meg: a hatóság ellenőrzi ugyanis, hogy a kutatást a szakmai szabályoknak megfelelően, az engedélyben és a vizsgálati tervben foglaltaknak megfelelően végzik-e.⁶⁶³ A kutatás vezetőjének pedig jelentéstételi kötelezettsége⁶⁶⁴ is áll fenn, miszerint a kutatás megkezdésétől kezdve minden második év végén, valamint a kutatás befejezését követő 15 napon belül jelentést küld az engedélyezőnek, az etikai bizottságnak és az IKEB-nek.⁶⁶⁵

A tájékoztatáson alapuló beleegyezés célja annak biztosítása, hogy a beteg elegendő információ birtokába kerüljön ahhoz, hogy megalapozott döntést hozhasson a kezelésére vonatkozóan.⁶⁶⁶ Emögött egyértelműen az az új szemlélet áll, ami a beteget már nem csupán az ellátás/kutatás tárgyának tekinti, hanem az ellátást nyújtó/kutató személyével egyenrangú félnek tartja.⁶⁶⁷

Az embereken végzett kutatások tekintetében a beleegyezés követelménye Németországhoz nyúlik vissza, ahol a belügyminiszter 1931. évben kiadott rendelete utalt erre.⁶⁶⁸ A tájékozott beleegyezés intézménye azonban csak a II. Világháború után, a Nürnbergi Kódexben jelent meg, amely az embereken végzett kutatások egyik alapelvének azt tekintette, hogy az elvégzés feltétele az önkéntes, érvényes, tájékozott beleegyezése.⁶⁶⁹

A szabályrendszer következő fontos állomása a Helsinki Deklaráció volt, mely bár formális értelemben nem bír jogi kötőerővel, de mégis alapjaiban határozza meg az orvostudományi kutatásokra vonatkozó szabályokat, hiszen az etikai engedélyezési dokumentációnak kötelező melléklete a kutatásvezetőnek arról szóló nyilatkozata, hogy a kutatási terv kidolgozására a Helsinki Deklaráció elveinek megfelelően került sor.⁶⁷⁰ A Helsinki Deklaráció legfontosabb eredményei közé tartozik, hogy a hatálya kiterjesztésre kerül az emberi adatokkal végzett kutatásokra is.⁶⁷¹ A Nemzetközi Orvostudományi Szervezetek Tanácsa által kiadott, az Emberen Végzett Orvosbiológiai Kutatások Nemzetközi Standardjairól szóló Irányelvei között pedig megjelenik annak az elvárása is, hogy a tájékozott beleegyezés megadására személyesen

⁶⁶¹ 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet 18. § (2)

⁶⁶² Szakhatóságként az alábbiakat értékeli: (1) a tervezett vizsgálat érdemi, szakmai tudományos kérdésfelvetéseket tartalmaz-e és módszerei alkalmasak-e ezek megválaszolására, (2) a betegtájékoztató és a beleegyező nyilatkozat, valamint a toborzás tervezett szövege megfelel-e az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló miniszteri rendeletben foglaltaknak.

⁶⁶³ 235/2009. Korm. rendelet 20. §

⁶⁶⁴ A jelentésnek ki kell térnie a kutatás során szerzett tapasztalatokra, a ténylegesen bevont betegek számára, az előfordult nem kívánatos és súlyos nem kívánatos eseményekről.

⁶⁶⁵ 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 20. §

⁶⁶⁶ IFJ. LOMNICI Z.: A tájékoztatáson alapuló beleegyezés intézményének felelősségi kérdései a hazai joggyakorlat tükrében, „Jog és felelősség” – szimpózium a PPKE JÁK Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájában (2006. november) Iustum Aequum Salutare III. 2007/3. · 179–190. oldal, 180. oldal

⁶⁶⁷ KOVÁCS J.: A modern orvosi etika alapjai: Bevezetés a bioetikába. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 2006. 576-577. o

⁶⁶⁸ Zeller, 2009, 77. oldal

⁶⁶⁹ Zeller, 2009, 79. oldal

⁶⁷⁰ 235/2009. Korm. rendelet 3/A.§ (3) bek. i) pont

⁶⁷¹ Zeller, 2009, 79. oldal

vagy képviselő útján kerülhet sor, és pontosan meghatározták azt is, hogy a tájékozott beleegyezés megadásához milyen információ átadására van szükség.⁶⁷² A Biomedicina Egyezmény pedig még inkább kitágította a tájékozott beleegyezés alkalmazási körét azzal, hogy nem csak a kutatásokban, hanem valamennyi egészségügyi beavatkozásra⁶⁷³ alkalmazni rendeli az Egyezmény elvárásait, valamint az egészségügyi adatok tekintetében is alkalmazza az információk önrendelkezési jogot.⁶⁷⁴

A nemzetközi jogirodalom eredményeit a nemzetállamok, köztük Magyarország is alkalmazta, hiszen az Alaptörvény is tartalmaz erre vonatkozó előírást, mivel kimondja, hogy tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.⁶⁷⁵ Az Alaptörvényben foglalt tilalmat részletezik a kutatások engedélyezésére vonatkozó jogszabályok, amik részletes rendelkezéseket tartalmaznak a tájékoztatás tartalmára és módjára vonatkozóan.

A tájékoztatás tartalmára és körülményeire vonatkozó szabályok kialakítása az autonómia tiszteletének elvére épülnek.

A hagyományos orvostika paternalista módon közelíti meg a tájékoztatás tartalmára vonatkozó kérdést, hiszen az irányzat képviselői szerint nem elegendő az egyén rendelkezésére bocsátani minden releváns információt, hanem az is elvárás, hogy az egyén számára a lehet legérthetőbb módon biztosítsák azt, hogy az információkból levonható következtetésekről is tájékoztassák.⁶⁷⁶ Ez az irányzat napjainkban negatív jelentéstartalommal is bírhat, hiszen ez a felfogás nem kezeli teljesértékű döntéshozóként az érintettet, és azzal, hogy a szakértő szerepet vállal az információk értékelésében és a lehetséges következmények megfogalmazásában, befolyásolni képes az érintettet. A másik megközelítési mód az a liberális felfogás, aminek középpontjában az áll, hogy a szakértő minden információt értékelés nélkül közöl az érintettel, ezért az egyén minden befolyástól mentesen hozza meg döntését. Ez a felfogás azonban figyelmen kívül hagyja azt a körülményt, hogy számos esetben az érintett kiszolgáltatott helyzete és az orvostudományok területén hiányos előismeretei következtében segítségre szorul a döntésben.⁶⁷⁷ A harmadik felfogás a tanácsadó megközelítés, ami a fenti két megközelítést ötvözi, mert azt tűzi ki célul, hogy a tájékoztatás által lehetővé tegyék azt, hogy az érintett képes legyen egyenrangú félként részt venni, illetve beleegyezni a kutatásba.⁶⁷⁸⁶⁷⁹

A tájékoztatás tartalmára vonatkozóan általános és különös szabályokat is találunk.⁶⁸⁰ Általános elvárásként az Eütv. megfogalmazza, hogy „a beteg jogosult a számára egyéniesített formában megadott teljes körű tájékoztatásra”⁶⁸¹

A kutatásokba való bevonást megelőző, tájékoztatás tartalmára vonatkozó különös szabályok többszintűek: általánosságban ezt is az Eütv. szabályozza, melyet a kutatások egyes típusaira vonatkozó speciális szabályok részben megismételnek, részben pedig kiegészítenek. A tartalmi

⁶⁷² Zeller, 2009, 80. oldal

⁶⁷³ Oviedói Egyezmény 5. cikk

⁶⁷⁴ Oviedói Egyezmény 10. cikk

⁶⁷⁵ Alaptörvény III. cikk (2) bek

⁶⁷⁶ Zeller, 2009, 32. oldal

⁶⁷⁷ Zeller, 2009, 32. oldal

⁶⁷⁸ Zeller, 2009, 33. oldal

⁶⁷⁹ A három megközelítés és az adatvédelmi szabályok három generációs fejlődése párhuzamot mutat abban a tekintetben, hogy a paternalista felfogás az első generációs szabályoknak felel meg, ami kutató/adatkezelő feladatává teszi a megfelelést. A liberális modell a második generációhoz hasonlítható, ahol széleskörűen érvényesül az érintett/beteg szabadsága. A tanácsadó megközelítés a harmadik generációnak felel meg, ahol az „erősebb féltől” (kutató/adatkezelő) olyan aktív védelmet vár el az érintett/beteg felé, ami annak passzivitása esetén is képes megfelelő biztonságot adni.

⁶⁸⁰ Jelen cikknek csak a tudományos kutatásokban részvételre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség a célja, ezért eltekintünk az egészségügyi szolgáltatásokhoz, valamint humángenetikai vizsgálathoz kapcsolódó tájékoztatási kötelezettség tartalmának ismertetéséről.

⁶⁸¹ Eütv. 13. § (1)

elemeket alapvetően három csoportba soroljuk: vannak egyrészt (i) a kutatás jellemzőiről szóló információk; másrészt (ii) a kutatás menetére/hatásaira vonatkozó információk; harmadrészt pedig (iii) a résztvevők jogaira vonatkozó információk.⁶⁸²

A kutatás jellemzői közé tartozik (1) a kutatás azonosító adatai; (2) a felelősségbiztosításban szereplő biztosító megnevezése; (3) a vizsgálatért felelős személyek neve, beosztása, munkaköre.

A kutatás menetére/hatásairól szóló információk közé tartozik (1) a kutatás kísérleti jellegére való utalás, a kutatás célja, várható időtartama, a bevonni kívánt személyek száma, a kutatás menete, a tervezett beavatkozások jellege, gyakorisága; (2) a résztvevő rendelkezésére álló egyéb, elfogadott kezelési lehetőségek, valamint tájékoztatása arra vonatkozóan, hogy kutatás a már megkezdett kezelésének megszakítását jelentheti, és a megkezdett kezelés megszakításának milyen következményei lehetnek a résztvevő számára; (3) a lehetséges és a várható következmények, kockázatok és kellemetlenségek részletes leírása, valamint az arra való utalás, hogy a kutatás során olyan nem kívánatos események is felléphetnek, amelyek előre nem láthatók; (4) az ésszerűen várható előnyök leírása, vagy ha a résztvevő számára előny a kutatásból nem várható, ennek a ténynek a közlése; (5) placebo alkalmazásakor részletes tájékoztatás a placebo alkalmazásának lényegéről és arról, hogy a vizsgálati alany milyen valószínűséggel kerülhet placebo csoportba; (6) a vizsgálat befejezése után a vizsgálati alany - amennyiben szükséges - milyen további egészségügyi ellátásban részesül.

A harmadik csoportba a kutatásban résztvevők jogairól szóló elemek tartoznak, ahova (1) a kár megtérítésére, illetve sérelemdíj megfizetésére, kártalanításra és ezek igénybevételenek módjára vonatkozó tájékoztatást, (2) a kutatásban résztvevő részére járó költségtérítést; (3) az arra vonatkozó figyelemfelhívást, hogy a beleegyezés önkéntes és befolyásolástól mentes, és hogy azt bármikor - akár szóban, akár írásban - indokolás nélkül vissza lehet vonni anélkül, hogy ebből a vizsgálati alany hátránya származna; továbbá (4) a vizsgálati alany adatainak kezelésére, az azokhoz való hozzáférésére vonatkozó szabályokat sorolnám.

A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a vonatkozó jogszabályok a tartalmi elemek részletes felsorolásával igyekeznek kellő garanciát biztosítani ahhoz, hogy a kutatásban résztvevő személy a kutatásban való részvételéről hozott döntésekor kellő információ birtokában legyen. Természetesen a vonatkozó rendelkezések megkerülhetők lehetnének azzal, hogy a kutató olyan tájékoztatót készít, ami tartalmazza ugyan a kötelezően előírt tartalmi elemeket, de vagy a felületes megfogalmazással, vagy - a bevonni kívánt személy befolyásolásra képes állapotát kihasználva - befolyásolásra alkalmas módon kerül kialakításra, de a fent kifejtettekkel összhangban - az etikai engedélyezési eljárás során a vizsgálat tárgyát képezi a betegtájékoztatóra vonatkozó előírásoknak való megfelelés is.⁶⁸³

A tájékoztatás és a betegbevonás módja részletesen szabályozott, ami sokszor megegyezik az egyes kutatási típusokra vonatkozó szabályok tartalmával. Elvárják, hogy a kutatás alanyát a kutatásba való beleegyezését megelőzően, magyar nyelven - illetve a bevonni kívánt személy anyanyelvén vagy általa ismertként megjelölt más nyelven -, laikus számára is érthető módon szóban és írásban tájékoztassák.⁶⁸⁴ Az emberen végzett orvostudományi kutatások esetén a tájékoztatási kötelezettség szigorúbb a GDPR szerinti tájékoztatási kötelezettség szabályainál, hiszen főszabály szerint elegendő lenne a beteget szóban tájékoztatni,⁶⁸⁵ de a kutatások esetén

⁶⁸² A részletes felsorolást az Eütv. 159. § (3) bek. 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet 4. § (4) bek. és 20/H. § (1) bek.; az MDR rendelet 63. cikk); az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról szóló 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet (továbbiakban: 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet) 6. § (4) bek. tartalmazza.

⁶⁸³ 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet 18. § (1b) b); (2) c); (2c) b), (6) a);

⁶⁸⁴ Eütv. 159. § (3); 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (1) bek. és 20/H § (1); 33/2009. (X. 20.) EüM rendelet 10. § (1); MDR 63. cikk (2) bek., 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (1)

⁶⁸⁵ Eütv kommentár, 388. oldal

szóban és írásban is kell tájékoztatni, illetve a kutatásban részvételhez adott hozzájárulást írásban kell megadni.⁶⁸⁶ A tájékoztatást adó személynek meg kell vizsgálnia továbbá, hogy a bevonni kívánt személy cselekvőképes-e, amit az egészségügyi dokumentációban rögzítenie is kell.⁶⁸⁷ A tájékoztatást és a beleegyezést külön-külön okiraton kell írásba foglalni, egy példányt a résztvevő egészségügyi dokumentációjában kell megőrizni, egy példányt pedig a résztvevőnek át kell adni.⁶⁸⁸

A fentiek alapján tehát az az álláspontom, hogy tájékoztatás tartalmára és módjára vonatkozó részletes és szigorú szabályok, valamint ezek teljesítése tekintetében érvényesülő hatósági kontroll útján teljes mértékben biztosíthatók a szükséges garanciák. Bár a GDPR speciális szabályrendszert állít fel a tudományos kutatási célú adatkezelésekre, ami megengedőbb az általános szabályokhoz képest, ugyanakkor az azt kiegészítő garanciák még biztosítják az érintettek magánszférájának kellő védelmét.

6.4.2.4. Közérdekű archiválás, történelmi kutatás

A GDPR a tudományos kutatás mellett más célokat is megjelöl ex lege összeegyeztethetőnek, nevezetesen a közérdekű archiválást és történelmi kutatást is. Közérdekű archiválás alatt olyan célt értünk, amire olyan közérdekű adatokat tároló közhatalmi szervek vagy egyéb, közfeladatot ellátó szervek vagy magánfél szervezetek hivatkozhatnak, akik uniós vagy a tagállami jog szerint kötelesek az általános közérdek szempontjából tartós értéket képviselő adatokat beszerezni, megőrizni, értékelni, rendezni, leírni, közölni, előmozdítani, terjeszteni, illetve azokhoz hozzáférést biztosítani.⁶⁸⁹ Ezt a célt érdemes együtt tárgyalni a történelmi kutatási célból végzett adatkezeléssel, amik az adatgyűjtés eredeti céljával szintén ex lege összeegyeztethetőnek minősülnek. A történelmi kutatási cél is tágan értelmezendő: ide kell sorolni a történelmi kutatások mellett a genealógiai célú kutatásokat is.⁶⁹⁰

Az egy pontban való elemzést az indokolja, hogy a levéltárak tevékenysége egyértelműen közérdekű archiválási célt szolgál, de a történelmi múlt megismerésének is elsődleges forrása a levéltári anyag. A levéltárak védelmét Magyarországon a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény (Levéltári tv.) hivatott védeni, amelyben mindkét – levéltárak közérdekű archiválás céljából végzett tevékenysége, illetve az őrzött, személyes adatokat tartalmazó anyagokban a tudományos kutatási célból végzett hozzáférés biztosítása - szempontból találunk garanciális rendelkezéseket, hiszen a „törvény célja a közérdekű adatok megismerését és a tudományos kutatás szabadságát garantáló alkotmányos alapjogok érvényesítése a személyiséghez és a személyes adatokhoz fűződő alkotmányos alapjogok védelmével együtt valósuljon meg”.⁶⁹¹

A levéltári törvény⁶⁹² 3. § o) pontja szerint levéltári kutatás alatt a levéltári anyag tanulmányozását, abból adatok kigyűjtését értjük tudományos vagy más cél érdekében. A levéltári törvény megfogalmaz egy általános védelmi időt, aminek lejártát követően a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag bárki által kutathatóvá válik. Ez az idő az érintett halálozási évét követő harminc év. Ha a halálozás éve nem ismert, az érintett születésétől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálozás időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év.⁶⁹³

⁶⁸⁶Eütv. 159. § (1) e); 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (5) és 20/H § (2)

⁶⁸⁷ 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4. § (2); MDR 64. cikk; 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (2);

⁶⁸⁸ 23/2002. (V.9.) EüM rendelet 4§ (3) bek. és 20/H § (6), 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet 6. § (3)

⁶⁸⁹ GDPR (158) preambulumbekkezdés

⁶⁹⁰ GDPR (160) preambulumbekkezdés

⁶⁹¹ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről (továbbiakban: Levéltári tv.) 1.§ c)

⁶⁹² Levéltári tv. 3. § o)

⁶⁹³ Levéltári tv. 24. § (1)

A védelmi idő lejártát megelőző kutatásra a Levéltári tv. több lehetőséget ad. Egyrészt akkor van lehetőség, ha a kutatáshoz az érintett, vagy annak halálát követően bármely örököse, a Polgári Törvénykönyv szerinti hozzátartozója⁶⁹⁴ vagy bejegyzett élettársa a kutató kérésére hozzájárult.⁶⁹⁵ Másrészt ha a kutatás anonimizált másolattal is megvalósítható, de a kérelmező köteles az anonimizálás költségét megtéríteni.⁶⁹⁶ Harmadrészt tudományos kutatás esetén a levéltári anyag keletkezésének naptári évétől számított harminc, illetve tizenöt év elteltével adható engedély, ha igazolja, hogy tudományos kutatást rendeltetésszerűen végző, közfeladatot ellátó szerv megbízásából kutató, vagy csatolja a Magyar Tudományos Akadémia kutatási téma szerint illetékes bizottságának vagy intézetének támogató állásfoglalását.⁶⁹⁷ Ekkor a kutatónak a személyes adatokat köteles a személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályok rendelkezései szerint kezelni, és nyilatkozattétel útján vállalni a személyes adatok tudományos kutatás céljából való felhasználását.⁶⁹⁸ A jogszabály lehetővé teszi a védelmi idő lejárta előtti anonimizált másolatkészítést is.⁶⁹⁹

Amellett, hogy a törvény meghatározza azokat az eseteket, mikor személyes adatot tartalmazó anyag kutatható, adminisztratív kötelezettségekkel is erősíti a személyes adatok védelmét, illetve biztosítja az átláthatóságot. Egyrészt a közlevéltár a levéltári anyagban kutatást végző személy részére látogatói jegyet állít ki, ami tartalmazza a kutató természetes személyazonosító adatait és lakcímét, és ezt nyilvántartásba is veszi. A közlevéltár a kutatásra átadott levéltári anyagot is rögzíti a nyilvántartásban.⁷⁰⁰ Tudományos célú kutatás esetén pedig köteles bekérni a részletes kutatási tervet, illetve a tudományos kutatást rendeltetésszerűen végző, közfeladatot ellátó szervnek támogató állásfoglalását.⁷⁰¹ Tehát ebben az esetben is a jogalkotó kiegészítő szabályok, garanciák beépítése által ellensúlyozta az enyhébb adatvédelmi szabályok alkalmazásában rejlő kockázatok, annak érdekében, hogy az érintettek magánszférájának védelme kellően biztosított legyen.

6.4.2.5. Statisztikai cél

A GDPR lehetővé teszi, hogy – rendelet rendelkezéseivel összhangban - az uniós vagy a tagállami jog határozza meg a statisztikai tartalmat, a hozzáférés ellenőrzését, a személyes adatok statisztikai célú kezelésének szempontjait, az érintettek jogainak és szabadságainak védelmét és a statisztikai adatok bizalmas jellegének garantálását szolgáló megfelelő intézkedéseket. A statisztikai cél is tágan értelmezendő, illetve beleértendő a gazdasági céloktól kezdve (analitikai eszközök a honlapokon) a közérdekű célokat szolgáló statisztikák (például a kórház által a betegellátási adatok felhasználása annak érdekében, hogy meghatározza az autóbalesetben megsérültek számát),⁷⁰² továbbá a statisztikai felmérések vagy statisztikai eredmények kiszámításának céljából történő adatgyűjtések és adatkezelések. A statisztikai célú adatkezelés eredménye mindig összesített adat, és további fontos kritérium, hogy az eredményt vagy a személyes adatokat nem használják fel konkrét természetes személyekre vonatkozó intézkedések vagy döntések alátámasztására.⁷⁰³

⁶⁹⁴ Hozzátartozónak a Ptk. alapján a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő, a testvér, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére és a testvér házastársa minősül.

⁶⁹⁵ Levéltári tv. 24. § (2) b)

⁶⁹⁶ Levéltári tv. 24. § (2) a)

⁶⁹⁷ Levéltári tv. 24. § (3)

⁶⁹⁸ Levéltári tv. 24. § (4)

⁶⁹⁹ Levéltári tv. 24. § (6)

⁷⁰⁰ Levéltári tv. 22. § (1)-(4)

⁷⁰¹ Levéltári tv. 24. § (3)

⁷⁰² WP 29 purpose limitation 29. o

⁷⁰³ GDPR (162) preambulumbekzdés

Statisztikai célú adatkezelés esetén fontos garancia, hogy az e célból kezelni kívánt adatokat csak ebből a célból dolgozzák fel adatkezelők, és nem alkalmazhatják konkrét személlyel kapcsolatos döntések és intézkedések kapcsán (statisztikai cél kizárólagosságának elve).⁷⁰⁴ Az adatkezelés időbeli korlátozottsága is ilyen megfelelő garanciának minősül, hiszen a GDPR is elvárja, hogy az érintettek azonosítására csak a cél eléréséhez legszükségesebb ideig kerülhessen sor.⁷⁰⁵ További fontos garancia, hogy uniós jog alapján „közösségi intézmény vagy szerv rendelkezik arról, hogy a történelmi, statisztikai vagy tudományos célból hosszabb ideig tárolandó személyes adatokat anonim adatként kell tárolni, vagy, ha ez nem lehetséges, az érintettek személyazonosságát titkosítani kell”.⁷⁰⁶

Az Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe hat elvben foglalja össze azokat az elveket, amiknek az adatvédelmi megfelelés céljából teljesülnie kell. Egyrészt a statisztikai adatok bizalmas kezelésének jogszabályon kell alapulnia, másrészt a statisztikát készítő munkatársak titoktartási kötelezettséget kell vállalniuk, harmadrészt az adatvédelmi előírásokkal való szándékos visszaélés esetén büntetésben részesüljön az elkövető. Negyedrészt átfogó adatvédelmi előírásoknak kell az eljárásra vonatkozóan rendelkezésre állni, és biztosítani kell ezeknek a nyilvánosságát. Ötödészt megfelelő technikai és szervezési intézkedéseket kell alkalmazni statisztikai adatok, valamint ezek továbbításának biztonsága és integritásának védelmében. Végül külső felhasználók szigorú eljárásrend szerint férhessenek hozzá a statisztikai mikroadatokhoz.⁷⁰⁷

Statisztikai célú adatkezelések esetén sem hagyta figyelmen kívül tehát a jogalkotó az érintettek magánszférájának védelmét, hiszen alkalmaz annak érdekében intézkedéseket. Ezek jellemzően tehát a lehető legrövidebb időn belüli anonimizáláshoz, illetve az egyénre vonatkozó döntések kizárásához nyúlnak vissza.

6.4.3. Összeegyeztethetőségi vizsgálat alapján összeegyeztethető célok

Az előző pontban áttekintettem azokat a célokat, amik külön vizsgálat nélkül is összeegyeztethetőnek minősülnek az adatgyűjtés eredeti céljából. Ha adatkezelő az adatgyűjtés céljától eltérő célra kíván adatkezelést végezni, és az adatkezelési cél nem tartozik a fenti – ex lege összeegyeztethető – kategóriákba, nem jelenti feltétlenül, hogy jogszerűtlenül fog eljárni, hiszen ha a további cél nem minősül össze nem egyeztethetőnek, azt jogszerűen megteheti.⁷⁰⁸ Az összeegyeztethetőséget mindig esetileg szükséges vizsgálni. A GDPR egyes esetekre az összeegyeztethetőség szempontjait is megadja, melyek az alábbiak:

- a) a személyes adatok gyűjtésének céljai és a tervezett további adatkezelés céljai közötti esetleges kapcsolatok,
- b) a személyes adatok gyűjtésének körülményei, különös tekintettel az érintettek és az adatkezelő közötti kapcsolatokra,
- c) a személyes adatok jellege, különösen pedig azt, hogy a 9. cikk szerinti személyes adatok különleges kategóriáinak kezeléséről van-e szó, illetve, hogy büntetőjogi felelősség megállapítására és bűncselekményekre vonatkozó adatoknak a 10. cikk szerinti kezeléséről van-e szó,

⁷⁰⁴ Nagy E.: A statisztikai adatvédelem és hozzáférés szabályai az Európai Unióban = *Statisztikai Szemle*, 93. évfolyam, 11-12. szám, 1051-1069. oldal, 1052-1053-1054. oldal

⁷⁰⁵ GDPR 89. cikk (1)

⁷⁰⁶ Az Európai Parlament És A Tanács 45/2001/Ek Rendelete (2000. december 18.) a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról 4. cikk (1) bek. e)

⁷⁰⁷ Európai Statisztika Gyakorlati Kódexe 12. oldal

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394119/KS-02-18-142-HU-N.pdf/5a4e298a-40e4-472c-aadf-5b831841a634> Letöltés dátuma: 2021. 05. 07.

⁷⁰⁸ WP 29 purpose limitation 21. o.

- d) azt, hogy az érintettek nézve milyen esetleges következményekkel járna az adatok tervezett további kezelése;
- e) megfelelő garanciák meglétét, ami jelenthet titkosítást vagy álnevesítést is.⁷⁰⁹

Ha a fenti szempontrendszer értékelése által arra jut az adatkezelő, hogy az új cél összeegyeztethető az adatgyűjtés eredeti céljával, akkor az adatvédelmi jog további feltételeinek való megfelelés esetén folytatható jogszerűen az új célú adatkezelés. Egyike a további feltételeknek a jogalap kérdése.

6.4.4. Összeegyeztethető célból végezni kívánt adatkezelés jogalapja

A jogalapok megválasztása összetett kérdés amikor az eredetileg más célból gyűjtött személyes adatok az eredeti céllal – akár ex lege, akár összeegyeztethetőségi teszt alapján - összeegyeztethető célból történő kezelése merül fel.

A korábbi, GDPR-t megelőző, 29-es adatvédelmi munkacsoport által kialakított jogértelmezés alapján ezekben az esetekben is megfelelő, új jogalapra volt szükség az adatkezeléshez, mivel az összeegyeztethető cél és a megfelelő jogalap párhuzamosan létező és egymást kiegészítő követelmény.⁷¹⁰ EDPS az anonimizálás tekintetében hangsúlyozta, hogy akkor is szükség van megfelelő jogalapra, ha az anonimizálási cél teljesíti az összeegyeztethetőségi feltételeket, a kettőnek párhuzamosan kell érvényesülnie.⁷¹¹ A GDPR (50) preambulumbekzdése ugyanakkor úgy fogalmaz, hogy összeegyeztető cél esetében „nincs szükség attól a jogalaptól eltérő, külön jogalapra, mint amely lehetővé tette a személyes adatok gyűjtését.”

Ugyanezen preambulumbekzdés azonban azt is lehetővé teszi, hogy Uniós vagy tagállami jog szolgáljon az új, összeegyeztethető cél jogalapjául: „Az uniós vagy tagállami jogban foglalt, a személyes adatok kezelésére vonatkozó jogalap a további adatkezeléshez is jogalappul szolgálhat.”⁷¹² A NAIH 2018-as beszámolója az összeegyeztethető célú adatkezelésekkel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy az „általános adatvédelmi rendelet által előírt tájékoztatási kötelezettségüknek eleget téve az érintetteket tájékoztatniuk kell az adatkezelőknek az adatkezelés jogalapjának változásáról.”⁷¹³ Nem egyértelmű tehát a jelenlegi gyakorlat, hiszen bár úgy tűnik, hogy a GDPR koncepcionális váltást hozott az irányelvhez képest, és nem kíván új jogalapot, addig a NAIH és EDPS gyakorlata új jogalap szükségességére enged következtetni. Az új jogalap szükségessége mellett szól a joggyakorlat mellett az a körülmény is, hogy a GDPR preambulumbekzdései között szerepel az arra vonatkozó utalás, hogy nincs szükség új jogalapra, ami nem bír kötelező erővel. Ez alapján véleményem szerint mind az ex lege összeegyeztethető célok, mind az összeegyeztethetőségi teszt alapján összeegyeztethető célok esetén szükség van a célhoz kapcsolódó megfelelő jogalapra is.

További kérdésként merül fel, hogy az ex-lege összeegyeztethető célra és a jogalapra vonatkozó szabályok megfelelő alapot jelentenek-e azon adatok további összeegyeztethető célú felhasználása tekintetében, amelyet korábban eleve kifejezetten az érintett hozzájárulása alapján gyűjtöttek. Álláspontom szerint a hatályos GDPR szövegéből és a fent ismertetett értelmező dokumentumok alapján szintén három ellentétes megközelítés is kiolvasható.

⁷⁰⁹ GDPR 6. cikk (4) bekezdés

⁷¹⁰ „As explained earlier, these two requirements [„the notion of 'compatibility' and the notion of 'lawful ground'] are cumulative.” „Processing of personal data for the purposes of historical, statistical or scientific research must be based on one of the legal grounds (points a to f), in any event.” WP203, 33

⁷¹¹ EDPS 8/2020 Opinion Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (a továbbiakban: EDPS 8/2020) 9.o. https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/20-11-17_preliminary_opinion_european_health_data_space_en.pdf Letöltés dátuma: 2021. 05. 07.

⁷¹² GDPR (50) preambulumbekzdés

⁷¹³ NAIH 2018-a beszámolója (<https://naih.hu/files/Beszamolo-2018-MR.PDF>), 40. oldal

Az egyik megközelítés szerint, amennyiben az új cél összeegyeztethető, és ha elfogadjuk, hogy a GDPR (50) preambulumbekzdés alapján nincs szükség újabb jogalapra, ezért az adatkezelés ebben az esetben is folytatható, tulajdonképp az eredeti jogalapra támaszkodva.⁷¹⁴

A második megközelítés, hogy ha nem kerül elfogadásra, hogy nincs szükség új jogalapra, abban az esetben az összeegyeztethetőségi teszt elvégzését követően új jogalap alapján folytatható az adatkezelés.

A harmadik megközelítés szerint az összeegyeztethetőség nem értelmezhető az eredetileg hozzájáruláson alapuló célú adatkezelésekre, mivel a GDPR 6. cikk (1) bekezdés a) pontja alapján az érintett a hozzájárulását „egy vagy több konkrét célból történő kezeléséhez” adja meg, ezért az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén az összeegyeztethetőségi klauzula nem alkalmazható (a cél „konkrétasága” kizárja), és így bármely eredetitől eltérő adatkezeléshez az érintett új hozzájárulása szükséges (akkor is, ha egyébként összeegyeztethető lenne az adatkezelés).⁷¹⁵ E megközelítésnek némiképp ellentmond a GDPR 17. cikk (1) bek. b) pontja, amely szerint az érintett adatait a hozzájárulás visszavonása esetén akkor kell törölni, ha az adatkezelésnek nincs más jogalapja. Azaz a szövegezés alapján az adatvédelmi jog logikájától nem idegen, hogy a visszavont hozzájárulás nem az adatok törlését, hanem azok más jogalappal történő további kezelését eredményezi.⁷¹⁶

Összességében ha az első érvelést fogadjuk el az összeegyeztethető célú további adatkezeléshez akkor nem szükséges az érintett hozzájárulása és más jogalap sem, ha eredetileg hozzájáruláson alapult az adatkezelés, hanem az eredeti hozzájárulás megalapozza a további adatkezelés jogszerűségét. A második érvelés esetén elképzelhető az összeegyeztethető célú adatkezelés eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén, de szükség van új jogalapra. A harmadik érvelés elfogadása esetén azonban hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén kizárt az összeegyeztethetőségi teszt, hiszen kizárja, mivel az érintett meghatározott célból járult hozzá az adatkezeléshez.

A helyzetet a legújabb, hozzájárulásról szóló adatvédelmi testületi iránymutatás némileg egyszerűsíti. Eszerint „a célok összeegyeztethetőségére vonatkozó rendelkezések ellenére a hozzájárulásnak kifejezetten a célhoz kell kapcsolódnia. Az érintettek úgy adják meg a hozzájárulásukat, ha megértik, hogy rendelkeznek az adataik felett, és az adataik kizárólag a meghatározott célokból kerülnek kezelésre. Ha valamely adatkezelő hozzájárulás alapján kezel adatokat, és azokat más célból is kezelni kívánja, az adatkezelőnek erre a másik célra további hozzájárulást kell kérnie, kivéve, ha van másik jogalap, amely megfelelő.” Ezek alapján tehát hozzájárulás esetén nem érvényesül a GDPR preambulumban azon kitétele, hogy nem kell új jogalap – ami alátámasztja a fenti értelmezést is –, de nem is feltétlen a hozzájárulás kell, hogy a jogalapja legyen az új, összeegyeztethető célú adatkezelésnek.

A disszertáció szempontjából kiemelt a jelentősége a tudományos kutatási célú másodlagos felhasználásnak, ami tipikusan retrospektív kutatások esetén merül fel. Így érdemes kifejezetten vizsgálni ezt a kérdéskört. A tudományos kutatáshoz szükséges adatkezelés jogalapjaként a releváns dokumentumok rendszerint három lehetséges jogalapot jelölnek meg: az érintett

⁷¹⁴ Ha óvatosan is, de erre utal az Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásával kapcsolatban (3/2019 sz. vélemény, 6. oldal). E vélemény ugyan a Klinikai vizsgálatokkal kapcsolatos rendelet (536/2014/EU rendelet) kontextusában született, amely rendelet a beavatkozással nem járó, adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatásra nem alkalmazandó, az alapkérdés azonban azonos: az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelésnél mi lehet a másodlagos felhasználás jogalapja.

⁷¹⁵ Ld az ICO tájékoztatóját, amely szerint az összeegyeztethetőségi szabály a hozzájáruláson alapuló adatkezelésekre nem alkalmazandó: <https://ico.org.uk/for-organisations/guide-to-data-protection/guide-to-the-general-data-protection-regulation-gdpr/lawful-basis-for-processing/#purpose> ”What happens if we have a new purpose?” [2020.11.30]

⁷¹⁶ Az Infotv. korábbi (2018.VIII. 25-ig hatályos) 6. § (5) bekezdése is lehetővé tette a hozzájárulás visszavonását követő adatkezelést jogi kötelezettség vagy érdekmérlegelés alapján.

hozzájárulását [GDPR 6. cikk (1) bek. a) pont], a közfeladat végrehajtásához szükséges adatkezelést [GDPR 6. cikk (1) bek. e) pont], valamint a jogos érdeken alapuló adatkezelés [GDPR 6. cikk (1) bek. f) pont]. Ha a kutatás egészségügyi adatokra vonatkozik, az előzőek mellett a GDPR 9. cikk (2) bekezdés a) pontjának (az érintett kifejezett hozzájárulása), valamint ugyanezen bekezdés i) pontjának (népegészségügyi, járványügyi adatkezelés) és j) pontjának (tudományos kutatás és statisztikai cél) alkalmazása és az abban foglalt feltételek betartása is szükséges.⁷¹⁷ A kutatási cél elvben bármely eredeti céllal (akár egy másik kutatási céllal is) ex lege összeegyeztethető.⁷¹⁸

A második esetben azt kell megvizsgálni, hogy az eredeti hozzájárulás milyen célra, hatókörre, és egyébként milyen feltételekkel adott felhatalmazást az adatkezelésre. Mivel az újabb kutatás rendszerint nem valami egészen új vagy eltérő irányultságú, tipikusan inkább egy korábbi kutatás folytatása vagy kiterjesztése, előfordulhat, hogy az újonnan felmerülő kutatási kérdéseket is lefedi az eredeti hozzájárulás. Ebben az esetben az adatkezelés folytatható (és valójában nem is új adatkezelésről van szó). Ha nem tartozik az új kutatási cél a korábbi hozzájárulás hatálya alá, de van – az ex lege összeegyeztethető – célhoz kapcsolódó jogalap, a kutatás végezhető. Ezt azonban csak esetről esetre, a korábbi hozzájárulások ismeretében lehet megállapítani. A később kifejtésre kerülő adatkormányzási rendelet is felismerte, hogy tudományos kutatások esetén az adatgyűjtés pillanatában gyakran nem meghatározható az adatkezelés célja. Emiatt biztosítani kívánja, hogy az érintettek hozzájárulhassanak a kutatás egyes területein vagy a kutatási projektek részeiben történő adatkezeléshez is, nem személyes adatok tekintetében pedig az adatbirtokos felhasználásra vonatkozó engedélye szerint.⁷¹⁹

6.5. Adatfelhasználásra vonatkozó részletes szabályok az Európai Unióban

A megelőző pontokban általában vizsgáltam az adatfelhasználási lehetőségeket, ennek végrehajtására kialakult modelleket. A következő pontban az Európai Unióban jelenleg hatályos, illetve előkészítés alatt álló jogforrásainak részletes elemzésével folytatom. Bizonyos intézményekre és szabályokra már hivatkoztam, azok részletes ismételésétől eltekintek. A következőkben a korábban még nem érintett részletszabályok bemutatása következik

Az Európai Adatstratégia alapján három releváns jogforrással, illetve annak tervezetével foglalkozok. Az egyik az adatkormányzási rendelet, ami már elfogadásra került. A másik az adatmegosztási rendelet és az Európai Egészségügyi Adattérről szóló rendelet tervezete. Mindenképpen szükséges definiálni az egyes jogforrások egymáshoz viszonyított helyzetét. Az adatkormányzási rendelet a közszférabeli szervezetek kezelésében lévő adatok másodlagos felhasználásának általános feltételeit tartalmazza. Az adatmegosztási jogszabály javaslata a felhasználók által létrehozott adatok hordozhatóságát,

⁷¹⁷ 03/2020 EDPB (Covid) iránymutatás, 03/2020. iránymutatások az egészségügyi adatoknak a Covid19-járvánnyal összefüggésben végzett tudományos kutatás céljából történő kezeléséről https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202003_healthdatascientificresearchcovid19_hu.pdf 7-8 oldal, ezzel egyezően a klinikai vizsgálattal összefüggésben: Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásáról szóló 3/2019 sz. vélemény, https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/20-11-17_preliminary_opinion_european_health_data_space_en.pdf 6. oldal; illetve Guidelines 05/2020 on consent, https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf 30. oldal

⁷¹⁸ Ha óvatosan is, de erre utal az Európai Adatvédelmi Testület véleménye is a klinikai vizsgálati adatok tudományos célú, a klinikai vizsgálati terven kívüli, másodlagos felhasználásával kapcsolatban (3/2019 sz. vélemény, 6. oldal). E vélemény ugyan a Klinikai vizsgálatokkal kapcsolatos rendelet (536/2014/EU rendelet) kontextusában született, amely rendelet a beavatkozással nem járó, adatelemzésen alapuló orvostudományi kutatásra nem alkalmazandó, az alapkérdés azonban azonos: az eredetileg hozzájáruláson alapuló adatkezelésnél mi lehet a másodlagos felhasználás jogalapja.

⁷¹⁹ Adatkormányzási rendelet (50) preambulumbekkezdés

felhasználását szabályozza. Mindkét jogforrás tartalmazhat természetesen egészségügyi adatokat is. Az egészségügyi adattérre vonatkozó rendelet az előbbieket kiegészíti, és speciális szabályokat állapít meg az egészségügyi adatokra vonatkozóan.⁷²⁰

6.5.1. Adatkormányzási rendelet

A rendelet tárgyi hatálya a közsférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatokra vonatkozik, amelyre mások jogai vonatkoznak, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül.⁷²¹

Egyrészt elvárja, hogy a közsférabeli szervezetek közzé tegyék a további felhasználás engedélyezésének feltételeit.⁷²² Ezeknek a feltételeknek megkülönböztetéstől mentesnek, arányosnak és objektíven indokoltnak kell lenniük az adatkategóriák és a további felhasználás célja, valamint a további felhasználás alá eső adatok jellege tekintetében, továbbá a feltételeket nem szabad a verseny korlátozásához felhasználni.⁷²³ A közsférabeli szervezetek többféle kötelezettséget is előírhatnak: egyrészt korlátozhatják a feldolgozást előzetesen feldolgozott – anonimizált, álnevesített, üzleti titkokat törölt – adatokra, másrészt előírhatják, hogy csak a közsféra által biztosított és ellenőrzött biztonságos feldolgozási környezetben történhet a hozzáférés, illetve olyan fizikai helyiségeken belül, amelyekben a biztonságos feldolgozási környezet található, ha a távoli hozzáférés nem engedélyezhető harmadik személyek jogainak és érdekeinek veszélyeztetése nélkül,⁷²⁴ harmadrészt meg kell őrizniük az alkalmazott biztonságos feldolgozási környezet műszaki rendszereinek integritását, és a közsférabeli szervezetnek képesnek kell lennie arra, hogy ellenőrizze a további felhasználó által végzett adatfeldolgozás eredményeit, ideértve az arra való jogosultságot, hogy – amennyiben harmadik személyek jogait és érdekeit veszélyeztető információkat tartalmaznak – akár az eredmények felhasználását is megtilthassa.⁷²⁵ Ha a fentiek nem teljesülnek, illetve a GDPR alapján nincs az adattovábbításra érvényes jogalap, arra az esetre a rendelet kifejezett kötelezettséget fogalmaz meg a közsférabeli szervezetek vonatkozásában a feldolgozást végezni kívánó szervezet hozzájárulás, illetve engedély beszerzésében támogatása vonatkozásában.⁷²⁶

A rendelet már elfogadásra került és hatályba lépett, de alkalmazni csak 2023. március 24. napját követően kell.⁷²⁷

6.5.2. Az adatmegosztási rendelet

Az adatmegosztási rendelet tervezetének fontos célja az érintettek hozzáférési és adathordozhatósági jogának erősítése. Kifejezett kötelezettséget tartalmaz ugyanis a tervezet arra, hogy a termékek gyártása és kapcsolódó szolgáltatások nyújtásakor biztosítani kell a használatuk során keletkező adatok könnyen, biztonságosan és - ahol szükséges és megvalósítható - közvetlenül hozzáférhetőségét a felhasználó számára.⁷²⁸ Ennek érdekében előírja a termékek vagy kapcsolódó szolgáltatások használata közben generált adatok felhasználó részére való rendelkezésre bocsátását.⁷²⁹

⁷²⁰ Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai egészségügyi adatterről, Strasbourg, 2022.5.3. COM(2022) 197 final 2022/0140 (COD) (a továbbiakban: Európai Egészségügyi Adattér) 5-6. oldal

⁷²¹ Adatkormányzási rendelet 3. cikk (1)

⁷²² Adatkormányzási rendelet 5. cikk (1) (elfogadott)

⁷²³ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (2)

⁷²⁴ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (3) és (4)

⁷²⁵ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (4)

⁷²⁶ Adatkormányzási rendelet 5. cikk (6)

⁷²⁷ Adatkormányzási rendelet 38. cikk

⁷²⁸ Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on harmonised rules on fair access to and use of data (a továbbiakban: Data Act) 3. cikk 1.

⁷²⁹ Data Act 1. cikk (1)

Tájékoztatási kötelezettséget is előír, miszerint a felhasználót tájékoztatni kell arról, hogy (1) milyen jellegű és mennyiségű adatok keletkeznek a használat során, (2) ezek folyamatosan és valós időben keletkeznek-e, (3) hogyan férhet hozzá az adatokhoz, (4) a terméket szállító gyártó vagy a kapcsolódó szolgáltatást nyújtó szolgáltató szándékozik-e maga felhasználni az adatokat, vagy engedélyezi-e harmadik félnek az adatok felhasználását, és ha igen, milyen célokra fogják felhasználni, (5) az adatbirtokos (data holder) neve és azonosító adatai, illetve a kapcsolatfelvételi lehetőségek vele, továbbá (6) a felhasználó miképp kérheti harmadik személyekkel való adatmegosztást, és (7) és a felhasználó panasztételi jogáról.⁷³⁰

Amennyiben a felhasználó nem férhet hozzá közvetlenül a termékből származó adatokhoz, az adattulajdonos indokolatlan késedelem nélkül, díjmentesen és adott esetben folyamatosan és valós időben kell, hogy a felhasználó rendelkezésére bocsássa a termék vagy a kapcsolódó szolgáltatás használata során keletkezett adatokat.⁷³¹ Az erre irányuló kérelem előterjesztését igyekszik a rendelettervezet egyszerűsíteni, mivel előírja, hogy lehetőség szerint elektronikusan is biztosítani kell,⁷³² és az felhasználói azonosításhoz szükséges információkon túlmenően nem kérhető bővebb adatkör.⁷³³ Ugyanakkor az adattulajdonos⁷³⁴ számára is tartalmaz garanciát, mivel előírja, hogy ezt a felhasználó nem használhatja olyan termék fejlesztésére, ami versenyzik a használt termékkel, aminek használatából származik.⁷³⁵

A személyes adatok felhasználása vonatkozásában azt mondja a rendelettervezet, hogy ha a felhasználó nem érintett, a termék vagy kapcsolódó szolgáltatás igénybevétele során keletkezett személyes adatokat az adattulajdonos csak akkor bocsátja a felhasználó rendelkezésére ha a GDPR szerinti valamelyik jogalap fennáll.⁷³⁶ Nem személyes adatok esetén pedig az adattulajdonos csak a felhasználóval való szerződéskötés után használhatja fel az adatokat, és nem használható oly módon, hogy a felhasználó gazdasági helyzetére, eszközeire és termelési módszereire vagy a felhasználó általi használatára vonatkozó olyan ismereteket nyerjen, amelyek alááshatják a felhasználó kereskedelmi pozícióját azokon a piacokon, amelyeken a felhasználó tevékenykedik.⁷³⁷ Az adattulajdonos pedig a felhasználó kérésére köteles az adatokat megosztani harmadik személlyel,⁷³⁸

A harmadik személy felhasználásával kapcsolatban is tartalmaz rendelkezést a rendelettervezet. Eszerint a harmadik fél az adatokat csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, valamint az érintett személy jogainak tiszteletben tartásával kezelheti, amennyiben személyes adatokról van szó, akkor pedig köteles törölni azokat, amennyiben már nem szükségesek a megállapodás szerinti cél eléréséhez.⁷³⁹ Ezentúl is köteles tartózkodni többek között attól, hogy a felhasználót kényszerítse, megtévessze, döntéshozatali képességét és választási lehetőségeit negatívan befolyásolja, a kapott adatokat profilalkotásra használja fel, harmadik személynek hozzáférhetővé tegye, a kapott adatokat olyan termék vagy szolgáltatás fejlesztésére használja, ami versenytársa annak, amelyből a kapott adatok származnak.⁷⁴⁰

A harmadik féllel (adatátvevő) való adatmegosztást az adatbirtokos köteles tisztességes, ésszerű és megkülönböztetéstől mentes feltételek mellett, átlátható módon végezni, aminek feltételeit

⁷³⁰ Data Act 3. cikk 2.

⁷³¹ Data Act 4. cikk 1.

⁷³² Data Act 4. cikk 1.

⁷³³ Data Act 4. cikk 2.

⁷³⁴ A magyar fordításban adattulajdonos szerepel, de az angol szövegben az adatkormányzási rendelethez hasonlóan „data holder” kerül megjelölésre. Az egyezés ellenére az adattulajdonos kifejezést alkalmazom, hogy megfeleljen a tervezet terminológiájának.

⁷³⁵ Data Act 4. cikk 4.

⁷³⁶ Data Act 4. cikk 4. 5.

⁷³⁷ Data Act 4. cikk 6.

⁷³⁸ Data Act 5. cikk

⁷³⁹ Data Act 6. cikk 1.

⁷⁴⁰ Data Act 6. cikk 2.

szerződésben kell rendezniük. Amennyiben adatátvevő úgy gondolja, hogy a tilalom ellenére mégis megkülönböztethető módon történt az adatok rendelkezésre bocsátása, akkor megfordul a bizonyítási teher, és nem neki, hanem az adatbirtokosnak kell bizonyítani.⁷⁴¹ A hozzáférhetőséget szolgálja az a szabály is, miszerint csak ésszerű ellentételezés kérhető az adatok rendelkezésre bocsátásáért, sőt mikro- kis – és középvállalkozások esetén nem haladhatja meg az adatoknak az adatátvevő rendelkezésére bocsátásával közvetlenül összefüggő és a kérelemnek tulajdonítható költségeket. Emellett a tagállami jogot felhatalmazza arra is, hogy kizárja az ellentételezés lehetőségét, vagy a rendeletben foglaltnál alacsonyabban írjon elő.⁷⁴²

Tiltja, azaz semmisnek minősíti továbbá az adatokhoz való hozzáférés és felhasználás tekintetében a tisztességtelen szerződési feltételek alkalmazását, aminek a jó kereskedelmi gyakorlattól eltérő, s a jóhiszeműséggel és a tisztességes kereskedelemmel ellentételes szerződési feltételeket tartja.⁷⁴³ Példákat is említ tisztességtelen szerződési feltételekre, mégpedig ha célja vagy hatása a következő: (1) kizárja vagy korlátozza annak az egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó félnek a felelősségét, a szándékos vagy a súlyos gondatlanságért; (2) kizárja az egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó féllel szerződő jogorvoslati lehetőségeit, illetve az egyoldalúan meghatározott szerződési feltételeket alkalmazó fél felelősségét korlátozza, (3) kizárólagos jogot állapít meg az egyoldalú szerződési feltételeket alkalmazó félnek annak megállapítására, hogy szolgáltatott adatok megfelelnek-e a szerződésnek, vagy a szerződés bármely feltételének értelmezésére,⁷⁴⁴ (4) korlátozza a szerződéses kötelezettségek nemteljesítése esetén a jogorvoslati lehetőségeket, (5) túl rövid felmondási időt biztosít az egyoldalú szerződési feltételt alkalmazó félnek.⁷⁴⁵ Akkor tartja egyoldalúan előírtnak valamely szerződési feltételt, ha azt az egyik fél határozta meg, és a másik fél tárgyalási kísérlet ellenére sem tudta azt befolyásolni.⁷⁴⁶ Ha a tisztességtelen szerződési feltétel elválasztható a szerződés többi részétől, akkor a többi feltétel hatályos marad.⁷⁴⁷ A felek nem térhetnek el ezen szabályok alkalmazásától.⁷⁴⁸

Egy új intézményt is nevesít a rendelettervezet, mégpedig az adatok kivételes szükségesség esetén való felhasználását. Akkor áll fenn ennek alkalmazhatósága, (1) ha a kért adatok közveszélyhelyzetben történő reagáláshoz szükségesek; (2) ha az adatkérés időben és terjedelmében korlátozott, és a közveszélyhelyzet megelőzéséhez vagy a közveszélyhelyzetből való kilábalás elősegítéséhez szükséges; továbbá (3) ha a rendelkezésre álló adatok hiánya megakadályozza a közszektorbeli szervet vagy uniós intézményt, ügynökséget vagy szervet abban, hogy a jogszabályban kifejezetten előírt közérdekű feladatot teljesítse; és (4) az igénylő szervezet nem tudta biztosítani alternatív eszközökkel - ideértve az adatok piaci áron történő megvásárlását vagy s új jogalkotási intézkedések elfogadása - rendelkezésre állását; vagy az adatoknak ily módon való beszerzése jelentősen csökkentené az adattulajdonosok vagy más vállalkozások adminisztratív terheit.⁷⁴⁹ Érdekesség, hogy ezen szakasz alapján beszerzett adatokat további felhasználás (újrafelhasználás) céljából nem bocsátják rendelkezésre, de magánszemélyekkel vagy szervezetekkel tudományos kutatás vagy analitika végzése céljából, amely összeegyeztethető azzal a céllal, amelyre az adatokat kérték, vagy a nemzeti statisztikai intézetekkel és az Eurostattal hivatalos statisztikák összeállítása céljából megosztják. Elvárás

⁷⁴¹ Data Act 8. cikk

⁷⁴² Data Act 9. cikk

⁷⁴³ Data Act 13. cikk 1-2.

⁷⁴⁴ Data Act 13. cikk 3.

⁷⁴⁵ Lásd bővebben Data Act 13. cikk

⁷⁴⁶ Data Act 13. cikk 5.

⁷⁴⁷ Data Act 13. cikk 6.

⁷⁴⁸ Data Act 13. cikk 8.

⁷⁴⁹ Data Act 15. cikk

az intézményekkel szemben, hogy ne nyereségérdekelt módon férjenek hozzá, és ne álljanak kereskedelmi vállalkozások meghatározó befolyása alatt.⁷⁵⁰

Tartalmaz a rendelet tervezete arra vonatkozóan is elvárást, hogy az adatfeldolgozási szolgáltatók közötti váltást megkönnyítse. Ennek eszköze, hogy elhárítsa a kereskedelmi, műszaki, szerződéses és szervezeti akadályokat az ügyfél előtt. Ide tartozik többek között például a felmondási idő 30 napban való maximalizálása, ügyfél adatainak más adatfeldolgozóhoz való továbbítása,⁷⁵¹ átjárhatóság biztosítása érdekében alapvető követelmények meghatározása. Lefekteti a rendelet azokat az alapvető követelményeket is, amiket az adatmegosztásra vonatkozó intelligens szerződésnek teljesíteni kell.⁷⁵²

Az erre vonatkozó kötelezettségek vagy az intelligens szerződéseket használó alkalmazás eladóját, vagy azt a személyt terhelik, akinek a kereskedelme, üzleti tevékenysége vagy foglalkozása magában foglalja az intelligens szerződések mások számára történő alkalmazását az adatok rendelkezésre bocsátására vonatkozó megállapodás keretében. Meg kell felelnie az alábbi követelményeknek: (1) robusztusság, azaz úgy kell megtervezni a szerződést, hogy védelmet nyújtson a funkcionális hibák elkerülése és a harmadik felek általi manipulációnak való ellenállás érdekében. (2) Biztonságos megszüntetés és megszakítás, azaz olyan belső funkciókat kell tartalmaznia, amelyek a jövőbeli (véletlen) végrehajtások elkerülése érdekében képesek a szerződés leállítására vagy megszakítására, illetve a művelet megszakítására vonatkozó utasítást adni; (3) az adatok archiválása és folyamatossága. Ennek keretében rendelkeznie kell az arra való képességgel, hogy legyen lehetőség a tranzakciós adatok archiválására, és az intelligens szerződés logikája és kódja megőrizze az adatokon a múltban végrehajtott műveletek nyilvántartását (ellenőrizhetőséget); továbbá (4) hozzáférés-ellenőrzés: szigorú hozzáférés-ellenőrzési mechanizmusokkal kell védeni. EU megfeleléségi nyilatkozat megléte igazolja ezeknek a feltételeknek a teljesítését.⁷⁵³ A szerződési feltételekre a Bizottság köteles a tervezet alapján minta kidolgozására is.⁷⁵⁴ A rendelettervezet megsértése eseteire lehetősége van a tagállamoknak szabályalkotásra, amikkel szemben elvárás, hogy hatékony, arányos, visszatartó erejű legyen.⁷⁵⁵ A rendelettervezet egyértelműsíteni kívánja az adatokhoz való hozzáférési és felhasználási joga elősegítése érdekében, hogy az adatbázisokra vonatkozó sui generis oltalom nem terjed ki egy termék vagy kapcsolódó szolgáltatás használatából származó adatokra.⁷⁵⁶

Az adatmegosztási jogszabály rendelkezései egyértelműen azt célozzák, hogy rendezett legyen az Európai Unióban keletkezett adatok felhasználásának és kihasználásának rendszere akkor is, ha az nem a közszféra birtokában van. Véleményem szerint ez nagyon fontos lépés, hiszen az adatok egyre jelentősebb arányt képviselnek ezek az adatok, ami nemcsak kiszolgáltatókba teszi az érintetteket, hanem jelentős versenyelőnyt is jelent azon piaci szereplőknek, akiknek az adat a birtokában van. Úgy gondolom, hogy helyes felismerés volt a jogalkotó részéről, hogy nem a felhasználás abszolút tiltása mellett foglalt állást, hanem egyrészt az érintett hozzáférési és adathordozhatósági jogának erősítésével szélesíteni akarja a versenyt és az érintett rendelkezési szabadságát. Másrészt lefektetett olyan alapvető jelentőségű szabályokat, amik az érintettek kiszolgáltatóttságát csökkentik, és amik gyakorlatilag meghatározzák az adatmegosztás alapelveit. Ezek alkalmazhatóságáról a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződéssel foglalkozó résznél részletesebben írok.

⁷⁵⁰ Data Act 17. cikk 3. és 21. cikk

⁷⁵¹ Data Act 23. cikk 1.

⁷⁵² Data Act 30. cikk

⁷⁵³ Data Act 30. cikk

⁷⁵⁴ Data Act 34. cikk

⁷⁵⁵ Data Act 33. cikk 1.

⁷⁵⁶ Data Act 35. cikk

6.5.3. Az Európai Egészségügyi Adattér

Az Európai Egészségügyi Adattér létrehozására vonatkozó rendelet javaslatát 2022. február 23. napján tette közzé a Bizottság. Az Európai Adatstratégiában nevesített területi adatterek közül elsőként erre vonatkozóan került javaslat készítésre.⁷⁵⁷ Az európai egészségügyi adattér általános értelemben vett célja egyrészt a természetes személyek saját egészségügyi adataikhoz való hozzáféréseinek, illetve adatai feletti rendelkezésnek biztosítása, másrészt javítani az egységes piac működését azáltal, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat fejlesztenek és használnak, amik egészségügyi adatokon alapulnak. Harmadrészt a kutatók, az innovátorok, a politikai döntéshozók és a szabályozók a munkájukhoz a lehető leghatékonyabb módon adatok biztosítása mégpedig úgy, hogy közben a bizalom és biztonság is megőrzésre kerül.⁷⁵⁸

Ennek keretében intézkedéseket tartalmaz a természetes személyek egészségügyi adatok feletti digitális hozzáféréseinek és ellenőrzésének javítása érdekében. Továbbá az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekkel szemben kifejezetten meghatároz teljesítendő olyan elvárásokat, amik biztosítják, hogy interoperábilisak és biztonságosak legyenek, és tiszteletben tartásuk a természetes személyek egészségügyi adataikkal kapcsolatos jogait. Emellett kialakítja a „kutatás, az innováció, a szakpolitikai döntéshozatal, a hivatalos statisztikák, a betegbiztonság vagy a szabályozási tevékenységek céljából történő másodlagos felhasználás” jogi keretrendszerét is.⁷⁵⁹

A rendeletre azért van szükség, mert a GDPR bár intézményesíti a személyes és egészségügyi adatok másodlagos célú felhasználását, de részletszabályok hiányában a tagállamok meglehetősen széles szabadsággal rendelkeznek ebben a tekintetben, így a jogalkalmazás során jogbizonytalansághoz vezet.⁷⁶⁰ A rendelettervezet foglalkozik az egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos célú felhasználásával, amit a 6. fejezetben részletesen definiál.

A tagállamok közötti együttműködés az elsődleges célú felhasználás vonatkozásában nem mutatkozott elégségesnek: az Egészségem @EU (MyHealth@EU) platform – ami az együttműködést hivatott erősíteni – csak az elektronikus vények és betegadatlapok vonatkozásában került használatra, és mindösszesen csak 10 tagállamban. A rendelet tervezete ennek okát a jogforrás irányelv formájában látta, hiszen közvetlenül nem köti a tagállamokat, ami az alkalmazás tekintetében jelentős szabadságot ad és eltéréseket prediktál a tagállamokban. A rendelet tervezete kötelezővé teszi a platform alkalmazását, ami biztosan jelentős előnyökkel fog járni az egészségügyi adatok elsődleges hasznosításában.⁷⁶¹ A másodlagos célú felhasználásra vonatkozó együttműködés tekintetében eddig csak nem kötelező dokumentumok születtek, az „Úton az európai egészségügyi adattér felé” (TEHDaS) elnevezésű önkéntes mozgalomban vettek részt, de ezek nem hoztak jelentős eredményeket a tagállamok együttműködésében.⁷⁶² Bebizonyosodott, hogy a nem kötelező szabályok nem elégitik ki az elsődleges és másodlagos célú felhasználás igényeit: nem megfelelő az interoperabilitás az egyes rendszerek között, nincs a tagállamok közti szinten szisztematikus megoldást az adatokhoz való hozzáférésre és a hordozhatóságra.⁷⁶³

A tervezet II. fejezete az elsődleges felhasználásra, és az érintettek GDPR alapján az elektronikus egészségügyi adataikra vonatkozó jogai érvényesítését támogató rendelkezéseket tartalmaz. Általában rögzíti, hogy joguk van azonnal, díjmentesen, könnyen olvasható, egységes szerkezetbe foglaltan, akadálymentesen hozzáférni az egészségügyi adataikhoz.⁷⁶⁴ Emellett rögzíti, hogy az adatok

⁷⁵⁷Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 1. o.

⁷⁵⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 116. o.

⁷⁵⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 116-117. o.

⁷⁶⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 1. o.

⁷⁶¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 10-11.

⁷⁶² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 11.o.

⁷⁶³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 11.o.

⁷⁶⁴Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 3. cikk (1)

meghatározott köréről európai csereformátumban is jogosultaknak kell lenniük, hogy hozzáférjenek.⁷⁶⁵ Tagállamok hatáskörévé teszi, hogy döntsenek a rendelet hatálybalépése előtt keletkezett adatok digitalizációja felől.⁷⁶⁶ Jogosultnak kell lennie az érintettnek, vagy őt képviselő személynek, hogy képes legyen egészségügyi dokumentációban adatot rögzíteni.⁷⁶⁷ Elvárás, hogy a helyesbítéshez való jogot egyszerűen, online gyakorolják.⁷⁶⁸ Jogosultnak kell lenniük, hogy az egészségügyi vagy szociális szféra valamely adattulajdonosának hozzáférést adjanak a személyes adataihoz, vagy ezt az adatot kezelős adattulajdonos azonnal, ingyenesen, akadály nélkül végezze.⁷⁶⁹ Korlátozhatják is egészségügyi szakemberek adataikhoz való hozzáférését, ennek eljárására vonatkozó szabályok megállapítására a tagállamok rendelkeznek hatáskörrel.⁷⁷⁰ Jogosultak azonnal, ingyenesen, elektronikusan tájékoztatást kapni az érintettek, hogy milyen egészségügyi szolgáltatók és szakemberek fértek hozzá adataikhoz⁷⁷¹.

Definiálja az egészségügyi szakemberek jogait és kötelezettségeit is. Egyrészt hozzáférhetnek az általuk ellátott természetes személyek elektronikus egészségügyi adataihoz. Ez a jogosultság független a biztosítás és ellátás helye szerinti tagállamtól is. Másrészt biztosítaniuk kell a nyújtott egészségügyi szolgáltatással kapcsolatban keletkezett egészségügyi adatokkal való frissítést.⁷⁷² Ha az adat nem a biztosítás helye szerinti államban keletkezik, gondoskodniuk kell arról, hogy a biztosítás helye szerinti államban is feltöltésre kerüljön.⁷⁷³ Az egészségügyi szakemberek hozzáférési szolgáltatáson keresztül hozzáférhetnek az elsőbbségi adatkategóriákhoz.⁷⁷⁴ Ha a természetes személy korlátozta az egészségügyi adataihoz való hozzáférést létfontosságú érdekeinek védelmében továbbra is hozzá lehet férni.⁷⁷⁵ Az elsődleges felhasználásra (elsőbbségi adatkategóriák) szánt adatkategóriák a következők: betegadatok, elektronikus orvosi rendelvények, elektronikus gyógyszerkiadás, orvosi képalkotási leletek és jelentések, laboratóriumi eredmények, kórházi zárójelentések.⁷⁷⁶ Bizottság végrehajtási jogi aktusban meghatározza az elsőbbségi adatkategóriák továbbítására szolgáló műszaki előírásokat, ami az egészségügyi dokumentáció európai csereformátumát képezi.⁷⁷⁷ A tagállamok kötelezettségévé teszi a digitális egészségügyi hatóságok létrehozását.⁷⁷⁸ Az egészségüggyel kapcsolatos bizonyos adatkészletek interoperabilitására vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz.⁷⁷⁹ A tagállamoknak nemzeti kapcsolattartó pontot is ki kell jelölniük, amelynek a többi nemzeti kapcsolattartó pont és digitális egészségügyi platform közötti kapcsolódást.⁷⁸⁰ Végezetül az Egészségem@EU (MyHealth@EU) közös infrastruktúrát úgy alakították ki, hogy biztosítsa az elektronikus egészségügyi adatok digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontok közötti határokon átnyúló cseréjét lehetővé tevő infrastruktúrát.⁷⁸¹ A „technikai fejlesztéséhez szükséges intézkedéseket, az elektronikus egészségügyi adatok biztonságára, bizalmas kezelésére és védelmére vonatkozó részletes szabályokat, az Egészségem@EU-hoz (MyHealth@EU) való csatlakozáshoz és a csatlakozás fenntartásához szükséges feltételeket és megfelelőség-ellenőrzéseket, valamint az Egészségem@EU-ből (MyHealth@EU) való ideiglenes vagy végleges kizárás feltételeit” a Bizottság jogosult meghatározni végrehajtási jogi aktusokon keresztül.⁷⁸² Tagállamok felelősségi körébe tartozik, hogy valamennyi egészségügyi szolgáltató hozzárendelésre kerüljön valamelyik nemzeti kapcsolattartó ponthoz, és képesek legyen az adatok kétirányú (másik

⁷⁶⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (2)

⁷⁶⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (4)

⁷⁶⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (6)

⁷⁶⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (7)

⁷⁶⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (8)

⁷⁷⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (9)

⁷⁷¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 3. cikk (10)

⁷⁷² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (1)

⁷⁷³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 7. cikk (2)

⁷⁷⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (3)

⁷⁷⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 4. cikk (4)

⁷⁷⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 5. cikk (1)

⁷⁷⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 6. cikk (1)

⁷⁷⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 10. cikk (1)

⁷⁷⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 6. cikk

⁷⁸⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (2)

⁷⁸¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (1)

⁷⁸² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 12. cikk (4)

kapcsolattartó ponttal) való cseréjére.⁷⁸³ Tagállamok kötelesek gondoskodni arról, hogy a gyógyszerárak más tagállamok által kiállított elektronikus vényt is kiadjanak az Egészségem@EU-n (MyHealth@EU) portálon keresztül.⁷⁸⁴ A digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontok az „Egészségem@EU (MyHealth@EU)” tekintetében közös adatkezelők, a Bizottság pedig adatfeldolgozóként jár el.⁷⁸⁵ A platformon keresztül más egészségügyi szolgáltatással kapcsolatos egyéb szolgáltatást is nyújthatnak (pl.: távorrólás, mobilegészségügy, oltási könyv, stb.)⁷⁸⁶

A III. fejezet kötelező öntanúsítási rendszert vezet be az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekre vonatkozóan, amihez a rendelet tervezetének II. mellékletében foglalt előírásoknak kell megfelelni.⁷⁸⁷ Interoperabilitási és biztonsági követelményeket támaszt az elektronikus egészségügyi adatok nyilvántartását szolgáló rendszerekre, de ezek a követelmények nem vonatkoznak az egészségügyben használt általános szoftverekre.⁷⁸⁸ A cél az, hogy a rendszerek kompatibilisek legyenek egymással. Definiálja a gazdasági szereplők kötelezettségeit,⁷⁸⁹ rendszerekkel szembeni alapvető követelményeket,⁷⁹⁰ rendszerek feletti hatósági piacfelügyeleti kötelezettségeket.⁷⁹¹ Az egészségügyi nyilvántartó rendszerek interoperabilitási és jólléti alkalmazások önkéntes címkézésére⁷⁹² is ad lehetőséget, aminek nyilvántartására uniós adatbázist hoz létre.⁷⁹³

A IV. fejezet az elektronikus egészségügyi adatok másodlagos felhasználását szabályozza. Megnevezi a másodlagos felhasználás alá eső adatkategóriákat, így például elektronikus egészségügyi dokumentáció, népesség egészére kiterjedő egészségügyi adatnyilvántartások, klinikai vizsgálatokból származó adatok, stb.⁷⁹⁴ Ezek akkor esnek a másodlagos felhasználás alá, ha „egészségügyi ellátás vagy gondozás nyújtása, illetve a népegészségügy, a kutatás, az innováció, a szakpolitikai döntéshozatal, a hivatalos statisztikák, a betegbiztonság vagy a szabályozási célok érdekében” kezelték, és az egészségügyi vagy a gondozási ágazatban működő szervezetek és szervek gyűjtötték. A magánvállalkozásoktól származó adatokra akkor is kiterjed, ha szellemi tulajdon vagy üzleti titok vonatkozik rájuk, de ekkor minden szükséges intézkedést meg kell tenni a szellemi tulajdon-jogok és az üzleti titkok bizalmas jellegének megőrzése érdekében.⁷⁹⁵ Másrészt felsorolja azokat az adatkezelési célokat is, amikre végzett adatkezelés másodlagos felhasználásnak minősül. Ide tartozik többek között: egészségügyi vagy gondozási ágazathoz kapcsolódó tudományos kutatás, statisztikák készítése, személyre szabott egészségügyi szolgáltatás nyújtása, algoritmusok betanítása.⁷⁹⁶ Felsorol olyan célok is a tervezet, amikre tilos felhasználni az adatokat a másodlagos felhasználás keretében. Ide tartozik például (1) természetes személyre hátrányos jogkövetkezménnyel járó, jelentős döntések, (2) amik kizárják őket biztosítási szerződésből, módosítják járulékaikat vagy díjaikat, (3) egészségügyi szakemberekre vagy szervezetekre vonatkozó reklám – vagy marketingtevékenység, (4) adatengedélyben nem szereplő harmadik személy számára adatok biztosítása, (5) egyéneknek vagy társadalom egészének.⁷⁹⁷

A tagállamoknak ki kell nevezni vagy létrehozni egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervet, aki a másodlagos felhasználás tekintetében jár el, akik döntéseik meghozatala során

⁷⁸³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 12. cikk (5)

⁷⁸⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 12. cikk (6)

⁷⁸⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 12. cikk (7)

⁷⁸⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 13. cikk (1)

⁷⁸⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 26. cikk (1)

⁷⁸⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 14. cikk (1)-(2)

⁷⁸⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 2. szakasz

⁷⁹⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 23. cikk

⁷⁹¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 4. szakasz

⁷⁹² Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 31. cikk

⁷⁹³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 32. cikk

⁷⁹⁴ Lásd részletesen Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 33. cikk

⁷⁹⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 33. cikk (2)-(4)

⁷⁹⁶ Lásd részletesen Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 34. cikk

⁷⁹⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adatterről 35. cikk

semmilyen utasítást nem fogadhatnak el.⁷⁹⁸ A feladat és hatáskörük részletesen szabályozott a tervezetben. Kiterjed különösen az adathozzáférési kérelmekről való döntésre, szellemi tulajdon és üzleti titok védelméhez szükséges intézkedéseket megteszik, különböző adattulajdonosoktól származó adatokat összegyűjtik és összerendezik, majd hozzáférést adnak hozzá, támogatják az adataltruista tevékenységeket.⁷⁹⁹ A másodlagos felhasználásért felelős szervezetek az érintettek számára tájékoztatást is nyújtanak az adataik felhasználásának módjáról – pl.: projektek eredményei, ahol felhasználták, alkalmazott technikai és szervezési intézkedések –,⁸⁰⁰ de a hozzáférés tekintetében általános tájékoztatást jelent, nem adnak konkrét információt az egyes személyes adatok adatengedély alapján való felhasználásáról.⁸⁰¹ Amennyiben egy adatfelhasználó tájékoztatja az adatfelhasználás tekintetében illetékes szervet egy olyan körülményről, ami az érintett egészségére hatással lehet, a szerv tájékoztathatja az érintettet erről a körülményről.⁸⁰²

Az adattulajdonos, ha valamilyen jogszabály alapján köteles egészségügyi adatait rendelkezésre bocsátani, akkor köteles együttműködni a hozzáférés tekintetében illetékes szervvel, és közölni vele az általa kezelt adatkészlet általános leírását.⁸⁰³ Az adattulajdonos főszabály szerint a hozzáférés tekintetében illetékes szerv megkeresésétől számított 2 hónapon belül köteles a szerv rendelkezésére bocsátani az adatokat, ami indokolt esetben két hónappal meghosszabbítható.

A hozzáférés tekintetében illetékes szervek és az adattulajdonosok számíthatnak fel díjat az adatok rendelkezésre bocsátásáért, ami magában foglalja az adatigényléssel kapcsolatos eljárással kapcsolatban felmerült költségeket. Ha az igényelt adat más adattulajdonos kezelésében van, a díjhoz hozzászámíthatók a gyűjtéssel kapcsolatos költségek is. A díjnak átláthatónak, rendelkezésre bocsátás költségeivel arányosnak, objektíven indokoltnak kell lenniük, nem akadályozhatják továbbá a versenyt.⁸⁰⁴

Bármely természetes vagy jogi személy nyújthat be adatigénylést a másodlagos célú felhasználás iránt. A kérelemben meg kell jelölni: (1) az elektronikus egészségügyi adatok rendeltetését részletesen, ideértve, hogy melyik célra kéri a hozzáférést. (2) A kért adatok leírása, formátumuk és adatforrásaik, a földrajzi lefedettség. (3) Anonimizált formátumban kell-e rendelkezésre bocsátani, ha nem, akkor az álnevesített formátum igénylésének indokait. (4) Az adatok egyéb felhasználásának megakadályozása, az adattulajdonos és az érintett jogainak és érdekeinek védelmére érdekében alkalmazni kívánt intézkedéseket. (5) Az adatkezelés tervezett időtartama. (6) Az adatfelhasználását biztosító biztonságos környezet létrehozásához szükséges eszközök és számítástechnikai erőforrások leírása.⁸⁰⁵ Ha egynél több egynél több tagállamból származó adatokhoz kívánnak hozzáférni, akkor is elég a kérelmező döntése szerinti egyetlen tagállamban illetékes hatósághoz kérelmet benyújtani, és a hatóság lesz felelős a többi szervezet megkeresése által a hozzáférés megszerzéséért.⁸⁰⁶

A hozzáférés tekintetében illetékes szerv az adattakarékosság elvének érvényesítése céljából biztosítja, hogy kizárólag az adathozzáférés iránti kérelemben megjelölt adatkezeléshez szükséges elektronikus egészségügyi adatokhoz nyújtson hozzáférést. Főszabály szerint anonimizált formában bocsátják rendelkezésre, amennyiben az adatfelhasználó általi adatkezelés célja ilyen adatokkal is elérhető. Ha nem érhető el, akkor álnevesített formátumban biztosítanak hozzáférést. Figyelní kell azonban arra, hogy az álnevesítés visszafordítására csak az illetékes szervnek legyen lehetősége. Ha az adatfelhasználó megszegi az álnevesítést

⁷⁹⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 36. cikk (1), (4)

⁷⁹⁹ Lásd bővebben Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 37. cikk

⁸⁰⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 38. cikk (1)

⁸⁰¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 38. cikk (2)

⁸⁰² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 38. cikk (3)

⁸⁰³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 41. cikk (1), (2)

⁸⁰⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 43. cikk (4)

⁸⁰⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (2)

⁸⁰⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (3)

garantáló intézkedéseket, vele szemben szankciók alkalmazhatók.⁸⁰⁷ Ha álnevesített adatok iránt nyújtanak be kérelmet, akkor ki kell térni arra is, hogy miképp felel meg a GDPR által előírt jogalap követelményének, valamint az adatkezelés etikai szempontjait is be kell mutatni.⁸⁰⁸ A rendelettervezet alapján a Bizottság jogosulttá válna az adathozzáférés iránti kérelem, az adatengedély és adatigénylés sablonjainak kidolgozására.⁸⁰⁹

Az adatengedély megadásáról a hozzáférés tekintetében illetékes szerv dönt. Ekkor értékeli, hogy a kérelem engedélyezett egy célra irányul-e, az igényelt adatkör szükséges-e a cél eléréséhez, és teljesíti-e a kérelmező az egyéb feltételeket. Amennyiben igen, akkor adatengedélyt állít ki.⁸¹⁰ Ha az előbb említett feltételek egyike nem teljesül, a kérelem elutasításra kerül.⁸¹¹ A kérelem elutasítását minden esetben indokolni kell.⁸¹² A kérelem elbírálására két hónap áll rendelkezésre, ami a kérelem összetettsége esetén további két hónappal meghosszabbítható.⁸¹³ Ha nem hoz határidőn belül határozatot, az adatengedélyt ki kell állítani.⁸¹⁴ Az engedély kiállítása után a szerv bekéri az engedélyben foglaltak teljesítéséhez szükséges adatokat az adattulajdonostól, és beérkezést követő két hónapon belül az adatfelhasználó rendelkezésére bocsátja.⁸¹⁵

Az adatengedélyben az alábbiakról rendelkezik: (1) adatok típusai és formátuma, beleértve azok forrásait is, (2) az adatok rendelkezésre bocsátásának célja; (3) az adatengedély érvényességi ideje; (4) a biztonságos feldolgozási környezet esetén ennek műszaki jellemzői, eszközei, (5) az adatfelhasználó által fizetendő díjak; (6) egyéb feltételek.⁸¹⁶ Az adatok felhasználása az adatengedélyben rögzítettek szerint történhet, és ha frissítésére van szükség, akkor módosítás iránti kérelmet kell előterjeszteni.⁸¹⁷ Az adatengedély kiadása a cél eléréséhez szükséges időtartamra szólhat, de nem haladhatja meg az 5 évet. Ez egyszer, indokolással ellátott kérelemre, az adatengedély lejártát megelőző egy hónappal legfeljebb 5 évvel meghosszabbítható.⁸¹⁸ Ha egyetlen tagállam, egyetlen adattulajdonosa kezelésében lévő adatokra van szüksége adatfelhasználónak, ezt közvetlenül az adattulajdonosnál is kérelmezheti.⁸¹⁹ Ekkor az adatszolgáltató és adatfelhasználó közös adatkezelőnek minősül.⁸²⁰ Ha hozzáférés tekintetében illetékes szerven keresztül történik az adatigénylés, akkor ő minősül az adatfelhasználóval közös adatkezelőnek.⁸²¹

Az azonosítót tartalmazó egészségügyi adatok csak biztonságos feldolgozási környezetben, megfelelő technikai és szervezeti intézkedések, valamint biztonsági és interoperabilitási követelmények teljesülése esetén lehet hozzáférni.⁸²² A Bizottságot jogosítja fel a tervezet végrehajtási jogi aktusok útján műszaki, információbiztonsági és interoperabilitási követelmények meghatározására,⁸²³ de néhány intézkedést a tervezet is nevesít. Ide tartozik, hogy (1) a hozzáférést az adott adatengedélyben felsorolt, arra jogosult személyekre korlátozzák; (2) legkorszerűbb technológiai eszközökkel minimalizálják az adatok jogosulatlan leolvasásának, másolásának, módosításának vagy eltávolításának kockázatát; (3) korlátozott számú, engedéllyel rendelkező azonosítható személy férhet hozzá az adatokhoz – ideérve a

⁸⁰⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 44. cikk

⁸⁰⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (4)

⁸⁰⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 45. cikk (6)

⁸¹⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (1)

⁸¹¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (2)

⁸¹² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (5)

⁸¹³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (3)

⁸¹⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (3)

⁸¹⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (4)

⁸¹⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (6)

⁸¹⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (7), (10)

⁸¹⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 46. cikk (9)

⁸¹⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 49. cikk (1)

⁸²⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 49. cikk (3)

⁸²¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 51. cikk (1)

⁸²² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (1)

⁸²³ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (4)

bevitelt, ellenőrzést, módosítást, törlést -; (5) biztosítják, hogy az adatfelhasználók csak az adatengedély szerinti egészségügyi adatokhoz férjenek hozzá, csak egyéni és egyedi felhasználói azonosítókkal és bizalmas hozzáférési módokkal; (6) naplózzák a rendszerben végzett tevékenységeket; (7) biztosítják a biztonsági intézkedések betartását és nyomon követését.⁸²⁴ A biztonsági környezetből kizárólag nem személyes egészségügyi adatok tölthetők le.⁸²⁵

A tagállamok kijelölnék nemzeti kapcsolattartó pontot, ami az elektronikus egészségügyi adatok határokon átnyúló másodlagos felhasználás céljából történő rendelkezésre bocsátásáért felelősek.⁸²⁶ A tagállamok és a Bizottság létrehozza az Egészségügyi Adatok@EU-t (HealthData@EU) az egészségügyi adatokhoz másodlagos felhasználás céljából történő, határokon átnyúló hozzáférés támogatására. Ez a platform összekapcsolja a tagállamok nemzeti kapcsolattartó pontokjait és az infrastruktúra felhatalmazott résztvevőit.⁸²⁷ Harmadik országok és nemzetközi szervezetek is résztvevőkké válhatnak a másodlagos felhasználásban, ha megfelelnek a rendelettervezet IV. fejezetében foglalt szabályoknak, és egyenértékű feltételek mellett biztosítanak hozzáférést az Unióban található adatfelhasználók részére.⁸²⁸ A felhatalmazott résztvevők a platformon végzett adatkezelés tekintetében közös adatkezelőnek, a Bizottság adatfeldolgozónak minősül.⁸²⁹

Ha az adathozzáférési kérelem határon átnyúlónak minősül, akkor az adattulajdonos székhelye szerinti tagállam illetékes szerve jogosult döntést hozni. Ha a nyilvántartásnak közös adatkezelői vannak, akkor az egyik adatkezelő letelepedési helye szerint illetékes szerv.⁸³⁰

Végezetül ez a fejezet az adatkészlet leírására és minőségére vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz. Ez lehetővé tenné az adatfelhasználók számára, hogy meggyőződjenek a felhasznált adatkészlet tartalmáról és esetleges minőségéről, továbbá annak értékelésére is módot adna, hogy az adatkészletek megfelelnek-e a célnak.

A VI. fejezet létrehozza az „Európai Egészségügyi Adattér Testületet”, amely elősegíti a digitális egészségügyi hatóságok és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervek közötti együttműködést, különös tekintettel az elektronikus egészségügyi adatok elsődleges és másodlagos felhasználása közötti kapcsolatra. Tagjai a tagállamok digitális egészségügyi hatóságainak és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szerveinek magas szintű képviselői. Más nemzeti hatóságok, piacfelügyeleti hatóságok, az Európai Adatvédelmi Testület és az európai adatvédelmi biztos is meghívást kaphatnak, továbbá egyéb szakértők és megfigyelők, uniós intézmények, szervek és hivatalok, kutatási infrastruktúrák és más hasonló struktúrák megfigyelői szerepet töltenek be.⁸³¹ Testület feladata lesz a digitális egészségügyi hatóságok és az egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervek közötti együttműködés előmozdítása.⁸³²

A rendelettervezet alapján a tagállamok válnak jogosulttá a rendelet megsértése esetén irányadó szabályok megállapítására, illetve ezek végrehajtására. Elvárás ezekkel szemben, hogy hatékonyak, arányosak, visszatartó erejűek legyenek. A rendelettervezet felülvizsgálati kötelezettséget telepít a Bizottságra, mégpedig öt év elteltével célzott értékelésre, hét év elteltével átfogó értékelésre köteles.

Az európai adatvédelmi biztos (továbbiakban: EDPS) is állást foglalt az Európai Egészségügyi Adattér kapcsán, ami valószínűsíthetően jelentősen fogja befolyásolni a végrehajtásra kerülő

⁸²⁴ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (1)

⁸²⁵ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 50. cikk (2)

⁸²⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 52. cikk (1)

⁸²⁷ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 52. cikk (8)

⁸²⁸ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 52. cikk (5)

⁸²⁹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 52. cikk (11)

⁸³⁰ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 53. cikk (1)

⁸³¹ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 64. cikk (1)

⁸³² Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérről 65. cikk

szabályokat. Elismerte egyrészt azt, hogy az Európai Egészségügyi Adattérnek elsődleges célja olyan platform létrehozása, ami biztosítja elsődlegesen a bizonyítékokon alapuló döntéshozatalhoz, illetve másodlagosan a tudományos kutatásokhoz szükséges jó minőségű személyes és egészségügyi adatokat.⁸³³ Egyértelművé tette másrészt azt is, hogy támogatja az egészségügyi adatok cseréjét, illetve a tudományos kutatások támogatását annak érdekében, hogy új megelőzési stratégiákat, kezeléseket, gyógyszereket, gyógyászati segédeszközöket dolgozzanak ki, de az Európai Egészségügyi Adattér kapcsán véleményében kifejtette, hogy emellett nagyon fontos adatvédelmi garanciák megfogalmazása is.⁸³⁴

Az EDPS kifejezte annak fontosságát is, hogy – bár nem támogatja fizikai határok alkotását – de előnyben részesítendő, ha az Európában keletkezett adatokat az európai cégek és egyének érdekében használják fel (digitális szuverenitás) mégpedig a magánszféra és az adatvédelmi szabályok betartásával.⁸³⁵ EDPS felhívta továbbá a Bizottságot a vállalkozások Európai Egészségügyi Adattérben való részvételének biztosítására, melynek keretében elvárás, hogy ne továbbítsanak olyan harmadik országba személyes adatot, ahol a védelem szintje lényegében nem egyezik meg az EU-ban biztosított szinttel. EDPS a tagállamokat pedig arra hívta fel, hogy biztosítsák az érintettek jogait, különös tekintettel az adathordozhatósághoz való jogra az Európai Egészségügyi Adattér keretében megfelelő technikai garanciákat is beépítve. Emellett pedig az adatvédelem mellett más szabályozási területeken – így különösen versenyjog és etikai előírások – is kerüljenek beépítésre megfelelő garanciák.⁸³⁶

Az EDPS amellett foglalt állást, hogy az Európai Egészségügyi Adattér keretében végzett adatkezelésnek is a célhoz kötöttség keretén belül kell maradnia, és javasolta, hogy a további feldolgozás feltételeit érdemes lenne jogszabálynak meghatározni, és kidolgozni olyan mechanizmusokat, amik biztosítják, hogy jogszerű maradjon az adatok másodlagos célú felhasználása. Kihangsúlyozta azt is, hogy meg kell határozni előzetesen az adatkezelő fogalmát, hogy az érintettek tudják, hogy kivel szemben érvényesíthetik jogaikat. Valamint az Európai Egészségügyi Adattér részére elérhetővé tett adatok kategóriát tagállamonként jogszabályban kellene definiálni, amiről az érintettet is tájékoztatni kell.⁸³⁷ Az EDPS szerint az adatok forrását a tagállamoknak kellene meghatározniuk, és főszabály szerint anonimizált és aggregált adatokat kellene az Európai Egészségügyi Adattér részévé tenni. Ha ez nem lehetséges az adatok természete miatt, akkor legalább álnevesíteni kellene őket.⁸³⁸

Az EDPS szerint az Európai Egészségügyi Adattérnek nem a hozzájárulás lehet a legmegfelelőbb jogalapja, hanem az e) pont, hiszen a célja alapvetően a közérdek szolgálata, és az adatkezelőre ruházott közérdekű feladat végrehajtása vonatkozásában kellene teljesíteni.⁸³⁹ Emellett – az egészségügyi adatok különleges adatok közé tartozása miatt - természetesen figyelemmel kell lenni a GDPR 9. cikk (2) bek. (i) és (j) pontjaira is. További átláthatóság és a betegek és egyének Európai Egészségügyi Adattérbe való bizalmának elősegítése céljából magatartási kódex elfogadását javasolja az EDPS ezen a területen.⁸⁴⁰

Az EDPS a biztonsági intézkedések, illetve technikai és szervezési intézkedések fontosságára is felhívja a figyelmet, és javasolja, hogy ezek legmegfelelőbb kialakítása végett végezzenek adatvédelmi hatásvizsgálatot.⁸⁴¹ Kulcsfontosságúnak tartja továbbá az átláthatóságot és az

⁸³³ EDPS 8/2020 Opinion 7. o.

⁸³⁴ EDPS 8/2020 Opinion 6. o.

⁸³⁵ EDPS 8/2020 Opinion 12. o.

⁸³⁶ EDPS 8/2020 Opinion 3. o.

⁸³⁷ EDPS 8/2020 Opinion 10. o.

⁸³⁸ EDPS 8/2020 Opinion 10. o.

⁸³⁹ EDPS 8/2020 Opinion 8. o.

⁸⁴⁰ EDPS 8/2020 Opinion 9. o.

⁸⁴¹ EDPS 8/2020 Opinion 10. o.

érintetti kontroll biztosítását, valamint az adatok etikus kezelésének elvárását, amely biztosítása vonatkozásában komoly szerepet szán etikai bizottságoknak.⁸⁴²

Az EDPS az érintettek személyes adataik feletti kontroll biztosításának fontos eszközeként látja a személyes információk menedzsment rendszereket, amik olyan platformok, amik központosított adat infrastruktúra révén lehetővé teszik az érintetteknek az adataik feletti rendelkezést, segítik az adathordozhatóságot.⁸⁴³

Véleményem szerint mindenképpen szükséges az egészségügyi adatok tagállamokon túli kezelését egységes szabályok alá rendelni, hiszen a széttagozottság jelentős veszélyeket rejt magában. A betegellátáshoz szükséges adatok azonnali rendelkezésre állása sok esetben életmentő lehet, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani ezek oly módon való rendelkezésre állására, hogy kellő adatbiztonsági intézkedésekkel a védelmük megfelelő szintje is adott legyen. Az Európai Egészségügyi Adatterről szóló rendelet javaslata jelenlegi formájában véleményem szerint mindenképpen üdvözítő hatással bírna ezen a területen. Tudományos kutatások esetén is rendkívüli potenciál rejlik az uniós szinten egységes szabályokban, hiszen soha nem látott mértékűvé nőhetnének a tudományos kutatási célra, egységes elvek menten gyűjtött adatok mennyisége. Azt azonban érdemes lenne a jogalkotónak átgondolni, hogy az alkalmazandó szabályokat ne az adatok elsődleges vagy másodlagos felhasználási céljától tegye függővé, hiszen ez a terminológia az adatgyűjtés szerinti célja (elsődleges), illetve azzal összeegyeztethető további célra (másodlagos felhasználás) utal.

6.6. Következtetések

Ebben a fejezetben a dolgozat legfontosabb témakörével az adatvagyonfelhasználással foglalkoztam. A magyar jogszabályból levezetve bárki által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összeségeként definiáltam az adatvagyon fogalmát. Ezután a középpontba az adatvagyonhasznosítás módjai kerültek. Az egyik az adatmegosztás (data sharing), amikor érintett vagy adatbirtokos általi adatszolgáltatás történik egy adatfelhasználó számára az adatok közös vagy egyéni felhasználása céljából, önkéntes megállapodások vagy jogszabály alapján, közvetlenül vagy közvetítőn keresztül.⁸⁴⁴ Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). A másik módszer az adatok további felhasználása (data-reuse), amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják. Emellett természetesen megvalósulhat adatfelhasználás a két módszer együttes alkalmazásával is.

Az adatok további felhasználása keretében részletes elemzésre kerültek az „ex lege” összeegyeztethető célok, azaz azok az adatkezelési célok, mikor az összeegyeztethetőség külön vizsgálata nélkül is összeegyeztethetőnek minősülnek. Ezt követően bemutattam az ún. összeegyeztethetőségi tesztet, amit a fenti kategóriákba nem tartozó célok esetén szükséges folytatni az összeegyeztethetőség megállapítása végett.

A legfontosabb üzenete ennek a fejezetnek az, hogy hatalmas lehetőségeket rejt az adatvagyonfelhasználás valamennyi megvalósítási módja, de ugyanakkor veszélyeket is. A harmadik generációs adatvédelmi szabályozási koncepcióval összhangban a jogalkotónak azonban nem tilalmaznia kell az adatok felhasználását, hanem kidolgozni annak az érintett érdekeit védő jogszabályi kereteit, és a felhasználásban résztvevők felelősségi körébe utalni annak betartását. Azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs

⁸⁴² EDPS 8/2020 Opinion 11. o.

⁸⁴³ EDPS 3/2020 Opinion 6.

⁸⁴⁴ Adatkormányzási rendelet 2. cikk 10.

önrendelkezési jogának védelmét. Hasonlóan az emberi sejtek és szövetek adományozására vonatkozó magyar szabályokhoz részletesen szabályozott, érintetteket védő keretek közé kell szorítani, de nem tiltani és ellehetetleníteni.

Részletesen elemeztem az Európai Unió elfogadott, illetve javaslatként elérhető jogforrásait is. A szabályozás alapját az **Adatkormányzási rendelet** képezi, ami közsférabeli szervezetek birtokában lévő azon adatokra vonatkozik, amelyre mások jogai vonatkoznak, azaz amikre az adatvédelem, szellemi tulajdon, üzleti titok kiterjed, vagy ami üzleti szempontból érzékeny információnak minősül. A vizsgálat tárgyát a személyes adatok képezik, amikre - személyes adatok jellegükre tekintettel - továbbra is alkalmazandó a GDPR. Az adatkormányzási rendelet fő célja ezeknek az adatoknak biztonságosan és egyenlő feltételekkel való megnyitása az Európai Unión belül. Ennek keretében a szervek kötelezettségévé teszi, hogy megkülönböztetéstől mentes, arányos és objektíven indokolt, versenyt nem korlátozó, nyilvános feltételek mellett nyissák meg ezeket az adatokat. Emellett biztonsági intézkedéseket is előírhatnak a közsférabeli szervezetek az adatok felhasználására vonatkozóan, illetve ellenőrzési hatáskörük is lehet. Az adatok felhasználása eszerint történhet az érintett vagy adatbirtokos általi megosztás, vagy további felhasználás útján, ami alatt az adatgyűjtés eredeti céljával összeegyeztethető adatkezelések értendő. Az adatfelhasználásban közreműködő személyeket is definiálja a rendelet. Ide sorolható az adatbirtokos, érintett, adatfelhasználó, illetve a „semleges, megbízható, harmadik feleket”, mint az adatközvetítő, az egyablakos információs pontok, adataltruista szervezetek, illetékes szervek.⁸⁴⁵ Létrehozásra kerül továbbá az Európai Adatinnovációs Testület is a tagállamok közti együttműködésre.

Azaz az adatkormányzási rendelet fő célja a közsféra által kezelt személyes adatok EU-n belüli egységes feltételek melletti megnyitása alapvetően az adatfelhasználásban érdekelt szervezetek által, de szigorú feltételeknek megfelelő, megbízható harmadik fél felhasználásával. Emellett a tagállamok részéről is elvárja a közreműködést a közsféra szervei tevékenységének támogatása, illetve ellenőrzés által. Ösztönözni próbálja továbbá az érintettek általi közérdekű célokra való adatmegosztást is a feljogosított személyek iránti bizalom erősítésével.

Az adatmegosztási jogszabály javaslata a termék vagy kapcsolódó szolgáltatás használata során létrehozott adatok felhasználók részére való rendelkezésre bocsátására, az adatok adattulajdonosok által az adatátvevők, valamint az adatok közsférabeli szervezetek részére rendkívüli szükséglet alapján való rendelkezésre bocsátására vonatkozik.

Egyrészt kötelezettséget fogalmaz meg abban a tekintetben, hogy az adatok könnyen, biztonságosa, lehetőség szerint közvetlenül hozzáférhetővé kell tenni a felhasználónak, illetve továbbítani az általa megnevezett harmadik félnek, és igyekszik a tervezet a hozzáféréssel kapcsolatban felmerülő akadályok elhárítására is. Emellett a gyártó és szolgáltató érdekeit is védeni kívánja azzal, hogy elvárja üzleti titkainak védelmét, és az így kapott adatok nem használhatók fel az érintett termékkel vagy szolgáltatással versenytárs fejlesztésére. Előír továbbá harmadik fél adatfelhasználásával kapcsolatos kötelezettségeket is, mint például csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, a személyes adatok esetén az érintett jogaira is figyelemmel kell kezelnie, valamint amennyiben a megállapodás szerinti célhoz már nem szükségesek, akkor törölnie kell. Az adatokhoz való hozzáférés tekintetében egyenlő lehetőségeket kíván biztosítani a tervezet, ezért felsorol olyan szerződési feltételeket, amik tisztességtelen szerződési feltételeknek minősülnek, ezáltal nem kötelezőek annak címzettjére. Továbbá lehetővé teszi a közsférabeli szervezet vagy uniós intézmény, ügynökség vagy szerv kérésére rendkívül szükséglet felmerülése esetén az adattovábbítást. Az adatfeldolgozási szolgáltatókkal szemben is elvárás annak biztosítása és a kapcsolódó akadályok orvoslása, hogy a szolgáltatásukat igénybe vevő ügyfelek egy másik szolgáltató által nyújtott azonos típusú adatfeldolgozási szolgáltatásra válthassanak. Továbbá a felhasználás egyszerűsítése céljából

⁸⁴⁵ Adatkormányzási rendelet 8. cikk (1)

egyértelművé szeretné tenni a javaslat, hogy az adatbázisok sui generis védelme nem terjed ki ezen adatbázisokra.

Az Európai Egészségügy Adattér (EEA) az egészségügyi adatok felhasználására vonatkozó különös szabályokat állapítja meg, ami kiegészíti az adatkormányzási és adatmegosztási rendeletet. Az EEA téma szempontjából releváns szabályai alapvetően három csoportba sorolhatók: egyrészt az elsődleges felhasználásra, másrészt a másodlagos felhasználásra, harmadrészt az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekre vonatkozóakra. Ez utóbbi az elektronikus egészségügyi nyilvántartó rendszerekkel kapcsolatban fogalmaz meg interoperabilitási és biztonsági követelményeket, illetve az adatok európai csereformátumát.

Az elsődleges felhasználás alatt a javaslat az egészségügyi szolgáltatások nyújtása céljából történő adatkezelést érti, aminek vonatkozásában az érintettek hozzáférési, adathordozhatósági jogát és az adatok interoperabilitását igyekszik erősíteni, ami egyértelműen a jelenleg struktúráltnál elérhető egészségügyi adatok robbanásszerű növekedését fogja eredményezni. Ehhez kiszélesíti az elsődleges felhasználás tekintetében alkalmazandó infrastruktúra, „EgészségemEU” (MyHealthEU) alkalmazási körét. Ez a digitális egészségügyért felelős nemzeti kapcsolattartó pontokból és a központi digitális egészségügyi platformból jött létre.

A másodlagos felhasználás körébe a tervezetben felsorolt adatkezelési célokból végzett adatkezelések tartoznak. Egyetértek azzal, hogy a tervezet differenciált szabályokat alkalmaz az egészségügyi szolgáltatással kapcsolatban végzett adatkezelésekre, és az egyéb felsorolt adatkezelési célokra, de ezzel a terminológiával nem illeszkedik az adatvédelmi jog logikájába, mert nem az adatgyűjtés eredeti céljával összeegyeztethető célokból végzett adatkezelésekre szűkül. Szerencsésebb lenne, ha a másodlagos helyett „egyéb engedélyezett” vagy hasonló kifejezést használna. E célok közé tartozik a dolgozat szempontjából kiemelt jelentőségű tudományos kutatási cél is.

Létrehozni kíván a tervezet egy egészségügyi adatokhoz való hozzáférés tekintetében illetékes szervet, aki a másodlagos felhasználás tekintetében jár el, dönt adathozzáférési kérelmekről, adategedélyt állít ki a tervezetben megfogalmazott garanciák mellett. Szabályozza a kérelem feltételeit. Főszabállyá az anonimizált adatok kiadását teszi, álnevesített adatokat kivételesen, a cél eléréséhez való szükségesség indoklását és az adatkezelést biztonságát garantáló intézkedések felsorolását követően teszi csak lehetővé. Azonosító adatok biztonságos környezetben érhetőek csak el. Létrehozza továbbá az „Egészségügyi Adatok@EU” (HealthData@EU)-t, ami a másodlagos felhasználására szolgáló nemzeti kapcsolattartó pontok és a központi platformot összekötő infrastruktúra.

Az európai egészségügyi adattér általános értelemben vett célja egyrészt a természetes személyek saját egészségügyi adataikhoz való hozzáféréseinek, illetve adatai feletti rendelkezésnek biztosítása, másrészt javítani az egységes piac működését azáltal, hogy olyan termékeket és szolgáltatásokat fejlesztenek és használnak, amik egészségügyi adatokon alapulnak. Harmadrészt a kutatók, az innovátorok, a politikai döntéshozók és a szabályozók a munkájukhoz a lehető legoptimálisabb módon adatok biztosítása mégpedig úgy, hogy közben a bizalom és biztonság is megőrzésre kerül.⁸⁴⁶

7. Adatok felhasználására jogosító szerződések

Az előző pontokban részletesen elemeztem a személyes adatok és az az adatvagyon fogalmát, felhasználását, azzal való gazdálkodást. A kutatásaim alapján tehát úgy gondolom, hogy a személyes adatok vagyoni értékkel rendelkezése hazánkban sem tagadható tovább, és erre a jogrendszernek is reagálnia szükséges. Emiatt a következő pontban a vagyoni érték védelmére,

⁸⁴⁶ Javaslat az Európai Egészségügyi Adattérrel 116. o.

illetve hasznosítására vonatkozó szerződés tartalmára kísérlek meg javaslatot tenni, különös tekintettel arra, hogy milyen szabályokkal kellene a jogalkotónak behatást gyakorolnia. Ennek során először sorra veszem a nem az adatvédelmi, hanem más jogterületek által védett adatok felhasználására jogosító szerződéseket, példát hozok személyiségjegyek hasznosítására vonatkozó, jelenleg is alkalmazott szerződésre, majd az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására irányuló szerződés tartalmi elemeire teszek javaslatot.

7.1. Nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződések

A 4. fejezetben már foglalkoztam az adatok típusaival. Itt megállapítottam, hogy a felhasználás szempontjából az adatok lehetnek egyrészt nyílt hozzáférésű adatok, amik nyílt formátumú, szabadon felhasználható, tovább felhasználható, bármilyen céllal megosztható adatok. Másrészt lehetnek mások jogaival érintett adatok, amik felhasználhatósága mások jogainak védelme érdekében korlátozott. Ezt a védelmet pedig megalapozhatják adatvédelmi előírások, szellemi tulajdon, üzleti titok. A nem nyílt hozzáférésű adatokra vonatkozó felhasználást az egyes jogterületek szabályozzák, a nyílt hozzáférésű adatokra pedig az EU-s irányelv, illetve az alapján elfogadott tagállami szabályozás vonatkozik.

A német szabályozáshoz hasonlóan a magyar jogban is megjelenik egyfajta fregmentáció: nincs ugyanis általános adatokra vonatkozó szabályozás, csak a nem nyílt hozzáférésű adatok bizonyos csoportjaira, illetve a nyílt felhasználású adatok felhasználásra vonatkozó speciális szabályok. Azon adatokra, melyek nem tartoznak ebbe a körbe nincs átfogó szabályozás, hanem a kötelmi jogi szabályok irányadók. Ide tartozik például közszféra szervei kezelésében lévő adatok amik nem közfeladatuk ellátásával kapcsolatban keletkeztek, és más jogterület sem védi. A személyes adatok felhasználása kivétel a fentiek alól, nincs egyértelmű rendelkezés, hogy milyen típusú és tartalmú szerződés alapján adható felhatalmazás a felhasználására. Mielőtt javaslatot fogalmazok meg arra, hogy milyen típusú és tartalmú szerződés lenne alkalmazható azt vizsgálom, hogy milyen szerződés keretében történhet a felhatalmazás a különböző jogterületek által védett adatok vonatkozásában.

Természetesen előfordulhat olyan eset, hogy több jogterület védelme párhuzamosan érvényesül, azaz például a szellemi tulajdonvédelmi rendszer mellett a személyes adatok védelme is megjelenik. Azaz nem lehet teljesen és végérvényesen elválasztani egymástól e területeket. Ugyanakkor a dolgozatban nem térek ki több jogterület együttes alkalmazását igénylő speciális esetekre, hiszen ilyenkor az egyes jogterületek elvárásai egymás mellett, párhuzamosan kell, hogy érvényesüljenek.

7.1.1. A szerzői jogi, illetve szerzői joghoz kapcsolódó jogok hatálya alá tartozó adatok felhasználására vonatkozó szerződések

A létrehozott különböző – adatokból álló - adatbázisok is védelemben részesülnek, ami alapvetően kétféle lehet: egyrészt szerzői jogi védelem, másrészt sui generis adatbázis védelem, ami szerzői joghoz kapcsolódó jogok közé tartozik.

Szerzői jogi védelemhez az adatbázis gyűjteményes műnek minősülése szükséges. Ezt az alapozza meg, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű.⁸⁴⁷ Az egyéni, eredeti jelleg fennállásához szükséges, hogy legalább minimális választása legyen különböző megvalósítási módok között a szerzőnek, ne legyen a

⁸⁴⁷ Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Sztj.) 7. § (1)

körülmények és alkalmazott eszközök által teljesen determinálva az alkotás folyamata.⁸⁴⁸ Ha a több választási megoldás közül valamelyiket egyéni módon valósítja meg, az „egyéni” jelleg fennáll, az eredetiséghez pedig az szükséges, hogy ne legyen más mű szolgai másolata⁸⁴⁹. A védelem nem feltételezi, hogy a részei, tartalmi elemei is részesüljenek, illetve részesülhessenek szerzői jogi védelemben.⁸⁵⁰ A gyűjteményes mű egészének jogosultja a mű szerkesztője, azonban az ő jogosultságaitól függetlenül a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogai.⁸⁵¹

A másik védelem az adatbázisok sui generis védelme, ami 2002. január 1. napja óta része a magyar jogrendszernek. Az Adatbázis irányelv⁸⁵² átültetése miatti jogharmonizáció keretében került szabályozásra, és a Genfi Szerzői Jogi Egyezmény és Berni Unió Egyezmény rendelkezéseit tükrözi.⁸⁵³ Ez nem szerzői jogi oltalom, hanem szerzői joghoz kapcsolódó jogok közé tartozik, és intézményesítése mögötti jogpolitikai ok a jelentős emberi, technikai, pénzügyi erőforrással létrehozott adatbázisok részére jogi védelem biztosítása.⁸⁵⁴

Az adatbázisok védelme nem volt egységes az irányelv előtt a tagállamokban, alapvetően a common law és kontinentális jogrendszerek szerzői jogokra vonatkozó rendelkezései tükröződtek benne. A common law rendszer sajátossága, hogy a művet létrehozó személyt védi, és minden művet védendőnek tart, amit szakismerettel, készségekkel és munkával hoztak létre. A kontinentális szerzői jogi védelem középpontjában viszont a mű áll, amivel szemben elvár bizonyos fokú kreativitást (egyéni, eredeti jelleget) a védelem szintjének eléréséhez.⁸⁵⁵ A Sui generis adatbázis védelem bevezetése a common law és a kontinentális jogrendszerek szerzői jogi rendszereinek közelítését jelentette, ami – tekintettel arra, hogy az Egyesült Királyság és USA területén elterjedtebbek voltak a nagy adatbázisok, így inkább ahhoz jelent közelítést.⁸⁵⁶ A védelem hatálya alá eső adatbázisnak meg kell felelni az adatbázis fogalmának: azaz (1) önálló művekből, adatokból vagy egyéb tartalmi elemekből kell állnia, (2) amelyek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezettek, (3) és amelynek tartalmi elemeihez számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon egyedileg hozzá lehet férni.⁸⁵⁷ Az adatbázis fogalmi elemeinek teljesítése azonban nem elegendő a védelemhez, az is kell, hogy ha az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényeljen.⁸⁵⁸ Az adatbázis tartalmának megszerzése negatív módon határozható meg, ugyanis

⁸⁴⁸ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme, 2013. 3. oldal

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf

Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁸⁴⁹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme, 2013. 3. oldal

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf

Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁸⁵⁰ Sztj. 7. § (2)

⁸⁵¹ Sztj. 7. § (3)

⁸⁵² Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről

⁸⁵³ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. (a továbbiakban: Elektronikus szótár védelme) 6. oldal

https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf

Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁸⁵⁴ Elektronikus szótár védelme 2010. 6. oldal

⁸⁵⁵ Schwarz W.: Database law- Implementation of the data base directive in Austria = *Computer Law & Security Report*, 1999. 101-105. oldal, 101. oldal

⁸⁵⁶ Hladjk J.: The protection of databases unde EU and US law- the sui generis right as an appropriate concept? Part II = *Computer Law & Security Report Vol 20 no. 5.*, 2004. 377-383. oldal, 378. oldal

⁸⁵⁷ Sztj. 60/A § (1)

⁸⁵⁸ Sztj. 84/A § (5)

az erre irányuló tevékenységek közé nem számítható be, ami a tartalmi elemek létrehozására irányult. Az EUB is kizárja a ráfordítások köréből azon költségeket, amik az adatbázis tartalmi elemeinek létrehozásához voltak szükségesek⁸⁵⁹. Ebből az következik, hogy azok az adatbázisok, amik más tevékenységnek ún. melléktermékei, és nem az adatbázis megteremtése jelenti a lényeges ráfordítást, hanem az adatok megszerzése, nem jogosultak a védelemre.⁸⁶⁰ Az adatbázis ellenőrzése az adatbázis tartalmának figyelését, ellenőrzését korrekcióját jelenti, amíg az adatbázis megjelenítése a tartalom, illetve a tartalom felhasználásra alkalmas állapotba hozatalát is.⁸⁶¹

A ráfordítás tágan értelmezendő: lehet mennyiségi és minőségi is, illetve állhat pénzeszközből, munka-, idő-, energiaráfordításból, vagy ezek ötvözetéből is.⁸⁶² Jelentős fogalmi elem értelmezése relatív,⁸⁶³ és inkább csak negatívan megfogalmazott példákat találunk. Fontos továbbá, hogy az adatbázis egyes tartalmi elemein fennálló jogok és az adatbázis egészén fennálló kapcsolódó jog egymástól független: ez azt jelenti, hogy az egyes tartalmi elemeken fennállhat személyes adatok védelme is⁸⁶⁴, de emellett az adatbázis létrehozóját megilleti a kapcsolódó jogi oltalom. Kiemelendő, hogy az adatmegosztási jogszabály tervezete szerint a sui generis jog nem vonatkozik a termék vagy a kapcsolódó szolgáltatás használata révén kapott vagy generált adatokat tartalmazó adatbázisokra. Ezt annak érdekében deklarálja, hogy elhárítsa az akadályt a felhasználók hozzáférési és felhasználási joga elől.⁸⁶⁵

A védelem hatálya alá eső adatbázisok esetén a védelem az adatbázis előállítóját illeti, és az ő hozzájárulása szükséges az adatbázis tartalmának egészének vagy jelentős részének kimásolásához, további felhasználásához.⁸⁶⁶ Az adatbázis előállítója alatt azt a természetes személyt vagy jogi személyt értjük, aki vagy amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról,⁸⁶⁷ aki az adatvédelmi szabályrendszerben tipikusan az adatkezelőnek (közös adatkezelőnek), az etikai szabályrendszerben pedig a megbízónak minősül.

⁸⁵⁹The British Horseracing Board Ltd és társai kontra William Hill Organization Ltd C-203/02. sz. ügyben hozott ítélet szerint: „Az adatbázis tartalmának megszerzésével kapcsolatos ráfordításnak az adatbázisok jogi védelméről szóló, 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 7. cikkének (1) bekezdése szerinti fogalmát akként kell értelmezni, mint amely az említett adatbázisban meglévő elemek keresésére és azok összegyűjtésére felhasznált pénzeszközök megjelölésére szolgál. Az nem fogja át azokat a pénzeszközöket, amelyeket az adatbázis tartalmát alkotó elemek létrehozására használtak fel.

C-338/02. sz. ügy Fixtures Marketing Ltd kontra Svenska Spel AB: Egy adatbázis tartalmának megszerzésével kapcsolatos ráfordításnak az adatbázisok jogi védelméről szóló, 1996. március 11-i 96/9/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 7. cikkének (1) bekezdése szerinti fogalmát akként kell értelmezni, mint amely az említett adatbázisban meglévő elemek keresésére és azok összegyűjtésére felhasznált pénzeszközök megjelölésére szolgál. Nem fogja át azokat a pénzeszközöket, amelyeket egy adatbázis tartalmát alkotó elemek létrehozására használnak fel. A futballbajnokságok megszervezése érdekében alkalmazott, a találkozók tartalmát tartalmazó menetrend létrehozásával összefüggésben következésképpen ez a fogalom nem terjed ki a különböző bajnoki találkozók kapcsolatos időpontok, a menetrendek és a csoportok párosításának meghatározására felhasznált pénzeszközökre

⁸⁶⁰ BOGSCH A., BOYTHA Gy., FALUDI G., GRAD-GYENGE A., GYÖRI E., GYERTYÁNFY P., KABAI E., KRICSFALVI A., LÁBODY P., LEGEZA D., MEZEI P., MUNKÁCSI P., POGÁCSÁS A., SZINGER A., TOMORI P.: *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2020. 84/A §-hoz*

⁸⁶¹ Elektronikus szótár védelme 2010. 8. oldal

⁸⁶² GYERTYÁNFY, 2020

⁸⁶³ Elektronikus szótár védelme 2010. 9. oldal.

⁸⁶⁴ Sztj.84/A § (6)

⁸⁶⁵ Data Act 35. cikk

⁸⁶⁶ Sztj. 84/A § (1)

⁸⁶⁷ Sztj. 84/A § (6)

Az adatbázis feletti sui generis jog adta védelem azonban – a fentiekkel összhangban – nem korlátlan, így az adatbázis tartalmi elemein fennálló jogok, így az esetleges személyes adatokhoz kapcsolódó jogok párhuzamosan fennmaradnak rajt. Ez a gyakorlatban véleményem szerint azt jelenti, hogy az adatbázist előállító az őt megillető jogokat kizárólag az adatvédelmi szabályrendszerre tekintettel, az érintett jogait szem előtt tartva gyakorolhatja.

A védett értékek tisztázása után a felhasználásukkor alkalmazandó szerződés sajátosságaival szükséges folytatnom. A szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó és sui generis adatbázisok felhasználására felhasználási szerződés alapján van lehetőség. Felhasználási szerződés keretében a szerző, illetve az adatbázis előállítója engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. A szerződésnek tehát lényeges tartalmi elemei a szerző, felhasználó és mű megnevezése, a felhasználásra vonatkozó engedély, ellenérték megjelölése.⁸⁶⁸ A felek egyező akarattal akár a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől is eltérhetnek, ha az eltérést kifejezetten nem tiltja jogszabály.⁸⁶⁹ A szerződés tartalmát a felek tehát viszonylag széles körben szabadon állapítják meg, de nagyon fontos értelmezési szabályt is tartalmaz a törvény: kétséges értelmezés esetén a szerző számára kedvezőbbet kell elfogadni.⁸⁷⁰ A kiszolgáltatottabb, gyengébbik felet, azaz a szerzőt védő megközelítés áthatja a törvényt, hiszen emellett még több szerzőt védő szabályt találunk a törvényben. Ide tartozik például hogy kizárólagos jogot, valamint harmadik személyre átruházhatóságot, átdolgozás jogát csak kifejezett kikötés esetén biztosíthat csak, azaz akkor, ha a szerződésből egyértelműen látszik a felek erre irányuló akarata.⁸⁷¹ Valamint, ha nem egyértelmű a felhasználási szerződés a felhasználási módok tekintetében, akkor a megvalósításhoz elengedhetetlen módra és mértékre korlátozódik.⁸⁷² A szerző nem adhat továbbá meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására sem engedélyt, illetve megkötéskor ismeretlen felhasználási módra sem terjedhet ki érvényesen az engedély.⁸⁷³ Emellett főszabályként írásba foglalási kötelezettség is terheli a feleket.⁸⁷⁴ Az alkalmazandó szerződés típusának szabad megválasztását is korlátozza a törvény, hiszen felhasználási szerződés keretében történhet csak az engedély megadása.⁸⁷⁵ Szerzőt védő rendelkezés továbbá az ún. bestseller klauzula, miszerint a bíróság módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagyra válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.⁸⁷⁶ Azaz abban az esetben, ha a szerződéskötés időpontjában még nem állt fenn értékkülönbség, hanem az utólag következett be. A törvény rögzíti a felhasználónak a tájékoztatási kötelezettségét is, miszerint legalább évente egyszer köteles információt adni a szerzőnek a mű felhasználásáról, módjáról és mértékéről, felhasználásból eredő bevételekből felhasználási módonként, szerző részére fizetendő díjazásról.⁸⁷⁷ Felmondási jogot is biztosít a szerzőnek a törvény, ha a felhasználó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott vagy az adott helyzetben általában elvárható időn belül; vagy a felhasználó a szerződéssel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljának megvalósítására

⁸⁶⁸ Faludi Gábor

Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez Szjt 42. §-hoz

⁸⁶⁹ Szjt. 42. § (1) és (2)

⁸⁷⁰ Szjt 42. § (3)

⁸⁷¹ Szjt 43. § (1) és Szjt 46. § (1), Szjt. 47. § (1)

⁸⁷² Szjt 43. § (5)

⁸⁷³ Szjt. 44. § (1)-(2)

⁸⁷⁴ Szjt. 45. § (1)

⁸⁷⁵ Faludi Gábor Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez Szjt 42. §-hoz

⁸⁷⁶ Szjt. 48. § (1)

⁸⁷⁷ Szjt. 50/A. § (1)

alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.⁸⁷⁸ Emellett lehetővé teszi a szerzőnek, hogy alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, vagy ilyen okból a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását megtiltsa, de ekkor a szerzőnek biztosítékot kell adnia a felmerült kár megtérítésére.⁸⁷⁹ Azaz a törvény a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély visszavonását a szerződés felmondásával azonosítja.⁸⁸⁰

Ha össze kívánjuk hasonlítani a szerzői művek felhasználásakor jelentkező élethelyzetet a személyes adatok felhasználásakor jelentkezővel sok hasonlóságot találunk. Egyrészt mindkét esetben egy gazdasági szempontból kiszolgáltatottabb fél áll szemben – szerző, illetve érintett – a hasznosításban érintett – jellemzően jogi – személlyel szemben. Másrészt az engedélyező fél tipikusan passzív szereplője lesz az együttműködésnek, a hasznosításból nem vállal aktív részt. Harmadrészt a szerzői jogban is meghatároz a jogalkotó olyan privilegizált eseteket – szabad felhasználás esetei -, mikor külön engedély és felhasználási díj fizetése nélkül is felhasználhatók a művek. Itt párhuzam található az adataltruista célú adatfelhasználásokkal. A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezések, különösen a szerzőt védő kikötések fontos példaként szolgálhatnak majd az adatvédelmi jog által védett adatok hasznosítására irányuló szerződésnek.

Felmerülhetne még a jogbérleti szerződés (franchise) alkalmazásának lehetősége is. Jogbérleti szerződésben a jogbérletbe adó szerződik a jogbérletbe vevővel. A jogbérletbe adónak az a kötelezettsége, hogy szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakra, illetve védett ismeretekre felhasználási, felhasználási vagy használati jogokat engedélyezzen, a jogbérletbe vevő pedig ezen tárgyak vagy ismeretek felhasználására, felhasználására vagy használatával történő előállításra, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles. Ennek során a jogbérletbe vevő saját nevében jár el.⁸⁸¹ A magyar jogirodalomban uralkodó álláspont szerint a jogbérleti szerződés egy értékesítési rendszert hoz létre, ahol a jogbérletbe vevő saját nevében és saját javára használja a jogbérletbe adó üzleti modelljét, amiért cserébe díjat fizet. Az üzleti modell keretében pedig úgy nyújt szolgáltatást, értékesít árut, hogy közben köteles felhasználni azokat a szerzői és iparjogvédelmi oltalmi tárgyakat, védett ismereteket, amik felhasználására engedélyt kapott a jogbérletbe adótól.⁸⁸² A díjfizetés egyrészt belépési díjat, valamint a szerződés hatályának egésze alatt rendszeresen fizetendő díj (royalty) fizetését foglalja magában.⁸⁸³

A jogbérleti szerződés azonban nem a használati kötelek, hanem a kereskedelmi közvetítői ügyletek körébe tartozik. Ezen szerződés esetén a jogosult és jogokat gyakorló személy elválik egymástól: a szellemi termékek, illetve védett ismeretek jogosultja továbbra is a jogbérletbe adó lesz, viszont a felhasználásra, felhasználásra a jogbérletbe vevő válik jogosulttá. Ez jelenti a különbséget jogátruházási szerződéshez képest.⁸⁸⁴ Fontos különbség tehát, hogy a jogbérletbe vevő az értékesítés során saját nevében és javára jár el.⁸⁸⁵

⁸⁷⁸ Sztj 51. § (1)

⁸⁷⁹ Sztj. 53. § (1), (3)

⁸⁸⁰ Faludi Gábor Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez Sztj 53. §-hoz

⁸⁸¹ Ptk. 6:376. § (1)-(2)

⁸⁸² Csehi Z., Faludi G., Gárdos I., Gárdos P. et al.: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021, 2884. oldal. 6:376.§-hoz. Lásd továbbiakban: Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez

⁸⁸³ Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez 6:376.§-hoz

⁸⁸⁴ Ptk. Kommentár 6:331. §-hoz

⁸⁸⁵ Ptk. 6:376. § (2)

A jogbérleti szerződés azonban nem korlátozódik kizárólag a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogok engedélyezésére, hanem lényeges eleme a jogbérletbe adó és a jogbérletbe vevő közötti együttműködés, és az oltalmi tárgyak használatának a megbízási jellegű kötelezettsége.⁸⁸⁶ A jogbérletbe adónak ugyanis a védett ismeretek átadása keretében fontos az olyan szintű átadás, hogy a jogbérletbe vevő a hálózathoz lehető legjobban alkalmazkodva tudja gyakorolni a tevékenységét. Ez pedig megvalósulhat a szerződés megkötését követő oktatás útján is, de nagyon fontos eleme lehet a szerződés hatályának egészére alatti segítségnyújtás is.⁸⁸⁷

Fontos eleme a szerződésnek a jogbérletbe vevő jóhírnév megóvási kötelezettsége, továbbá az, hogy a jogbérletbe adót utasítási és ellenőrzési jog is megilleti.⁸⁸⁸ A jóhírnév megóvási kötelezettségénél utal a Ptk. a franchise hálózatra, aminek a jogbérletbe vevő részévé válik. A jogbérletbe adó ugyanis jellemzően nemcsak egy jogbérletbe vevővel áll jogviszonyban, hanem többel, akik ugyanazon feltételek mellett végzik tevékenységüket.⁸⁸⁹ Ha jogbérleti szerződés alapján kerül is sor a szellemi termék vagy védett ismeret felhasználására, az adott szellemi alkotás felhasználásának jogosítására a saját normarendszere is irányadó, így a szerzői művek esetén a felhasználási szerződés elemeinek is meg kell benne jelennie.

Kijelenthetjük tehát, hogy jogbérleti szerződés a jogbérletbe adó és jogbérletbe vevő szoros és folyamatos kooperációjával valósul meg. Ennél a szerződéstípusnál mindkét fél aktív résztvevője a szerződés teljesítésének. Itt sokkal inkább kiegyenlített a felek egymáshoz való viszonya, hiszen jellemzően két gazdasági társaság szerződik egymással, mint például felhasználási szerződés esetén, ahol a felhasználó a természetes személy szerzővel, vagy a személyes adatokat felhasználó a természetes személy érintettel. A fentiek alapján véleményem szerint ezt a szerződéstípust nem érdemes figyelembe venni az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására irányuló szerződés szabályainak kidolgozásakor.

7.1.2. Üzleti titok és védett ismeret (know-how) felhasználási lehetőségei

Üzleti titok és a védett ismeret két különböző, de egymással összefüggő fogalom. Üzleti titok alatt „gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos - egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető -, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja”.⁸⁹⁰

A know-how pedig az üzleti titok egyik fajtája, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.⁸⁹¹

Az üzleti titok felett a jogosultnak jut kiemelt szerep a felhasználás szempontjából, aki az a jogszerű ellenőrzést gyakorló személy, akinek a jogszerű gazdasági, pénzügyi, üzleti érdekeit az üzleti titokhoz fűződő jog megsértése sértené”.⁸⁹² Az üzleti titokról szóló törvény

⁸⁸⁶ Ptk. Kommentár XIX. cím, a forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződéshez

⁸⁸⁷ Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez 6:376.§-hoz

⁸⁸⁸ Ptk. 6:379. §, 6:380. §, 6:381. §

⁸⁸⁹ Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez 6:376.§-hoz

⁸⁹⁰ az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (1)

⁸⁹¹ az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (2)

⁸⁹² az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 2. § 2

egyértelműsíti annak vagyoni jellegét és forgalomképességét, hiszen részletesen szabályozza a jogosult átruházásra és használat engedélyezésére vonatkozó jogait.⁸⁹³ A jogosultat háromféle jogosultság illeti meg: egyrészt az üzleti titok felfedése, ami a jog az üzleti titok felhasználására, mással történő közlésére és nyilvánosságra hozatalára. Másrészt jogosult jogátruházási szerződést kötni a jogosultság egészben vagy részben való átruházásáról, harmadrészt pedig hasznosítási szerződést kötni, ami alapján az üzleti titok hasznosítására másnak engedélyt adhat. Üzleti titok esetén tehát a jogosultság átruházása is lehetséges, aminek eredményeképpen az eredeti jogosult teljes jogosultsága átszáll, emellett pedig a felhasználási jogok gyakorlásának átruházására is van lehetőség.⁸⁹⁴ Az üzleti titok hasznosítási és jogátruházási szerződésre vonatkozóan nem tartalmaz a törvény részletes szabályokat, azt a Ptk. tölti fel tartalommal, annak általános és különös kötelmi jogi rendelkezései irányadóak.

A jogátruházási szerződés a Ptk. 6:202. §-ban szabályozott jogátruházási szerződések speciális változata. Tartalmi eleme, hogy a felek megállapodjanak a jogátruházás jogcímében és a jogátruházásában. Előfordulhat, hogy az ellenszolgáltatást csak részletekben fizetik, de a jogátruházás csak az ellenérték egészének kifizetésekor megy végbe.⁸⁹⁵ Alkalmazandók a Ptk. jog és kellékszavatosságra – azaz Ptk. 6:175.§ és 6:176.§ - vonatkozó rendelkezései a jogszerzés akadályá vagy korlátozott volta miatt.⁸⁹⁶

Az üzleti titok hasznosítási szerződésre sincsenek tehát speciális rendelkezések, a licencszerződés egyik altípusa. A Ptk. „vagyoni jog által védett oltalmi tárgy időleges használatára, felhasználására vagy hasznosítására” engedély útján jogot engedő szerződésnek tekint. Ezen szerződés esetén is a Ptk. szabályait kell segítségül hívni a részletszabályok vonatkozásában, így például a jog és kellékszavatosság tekintetében a Ptk. 6:178. §-t.⁸⁹⁷

A jogalkotó tehát „az üzleti titokhoz fűződő jogot „egyéb forgalomképes jognak”, a felhasználás engedélyezése szempontjából pedig az üzleti titok/védett ismeret vagyoni jog által védett oltalmi tárgynak” tartja.⁸⁹⁸

Az üzleti titok és védett ismeret hasznosítására vonatkozó szerződések véleményem szerint kitűnő példái annak, hogy a vagyoni szempontú hasznosíthatóság változhat, és nem kell kizártnak elfogadni egyes személyiségi jegyek vagyoni hasznosíthatóságát. A jogalkotó ugyanis ebben az esetben is tekintettel volt a piac és a gazdaság szükségleteire, és korrigálta a vagyoni hasznosíthatóságra vonatkozó engedélyt.

A fent kifejtettekkel összhangban védett ismeret esetén is van lehetőség jogbérleti szerződés útján való alkalmazásra, de ez utóbbi túlmutat a védett ismeret egyszerű felhasználásán, erősebb kooperációt szűkséget a felek részéről.⁸⁹⁹

⁸⁹³ Indokolás az 2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről 4. §-hoz

⁸⁹⁴ az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 3-4. §

⁸⁹⁵ Indokolás a 4. §-hoz és Polgári Jog 2018/9. - Tanulmány

Faludi G.: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I 3.3.p.

⁸⁹⁶ Ptk. 6:175. § és 6:176. §,

⁸⁹⁷ Indokolás a 4. §-hoz és Polgári Jog 2018/9. - Tanulmány

Faludi G.: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I. 3.3. p.

⁸⁹⁸ Polgári Jog 2018/9. – Tanulmány, Faludi G.: Az üzleti titok irányelv átültetésének egyes kérdései I. 3.3.pont [28]

⁸⁹⁹ Ptk. 6:376. §

7.1.3. Kereskedelmi szerződések a sport területén: szponzorlási, arculat-átviteli, illetve sporttevékenység, sportversenyek közvetítésére, rögzítésére, kereskedelmi célú hasznosítására irányuló szerződések

Bár nem adatok használatára vonatkozó szerződések tartoznak ide, mégis indokoltnak tartom bemutatni, hiszen személyiségi jogok által védett személyiségi jegyek hasznosítását érintik, ezáltal akár mintaként is szolgálhat a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés kidolgozásakor.

Három szerződéstípust sorolunk ide. Első a szponzorálási szerződés, amiben a szponzor sportoló, sportszervezet, sportszövetség, sportköztestület támogatására vállal kötelezettséget, amiért cserébe felhasználhatja a szponzorált sporttevékenységét marketingtevékenységre.⁹⁰⁰ A szerződés felei egyrészt a támogatást nyújtó szponzor, másrészt a támogatott szponzorált. Ennek elsődleges célja a szponzorált személy támogatása, és csak másodlagos a fogyasztói döntések befolyásolása, figyelmük felhívása. Közvetlen tárgya kettős: egyrészt a támogatás másrészt a felhasználási támogatás. Közvetett tárgya pedig a sportoló által kifejtett sporttevékenység. A szerződés tartalmára vonatkozó szabályok diszpozitívak, azaz a felek eltérhetnek tőle. Visszterhes szerződésnek minősül, általában pénzbeli juttatással jár.⁹⁰¹

Második az arculat-átviteli (merchandising) szerződés. Ez lehetővé teszi a felhasználónak, hogy a sportoló nevét, képmását, továbbá a sportszervezet, sportszövetség vagy sportköztestület nevét, jelvényét, illetve a sporttevékenységgel összefüggő más eszmei javakat használjon fel marketingtevékenysége keretében hirdetőtáblákon, dísz- és ajándéktárgyakon, ruházaton, más tárgyakon, valamint elektronikus úton a fogyasztói döntések befolyásolása céljából.⁹⁰² Egy garanciális szabályt is tartalmaz a törvény. Ha ugyanis a sportoló nevét vagy képmását érinti a szerződés, amit nem ő, hanem a sportszervezet, sportszövetség vagy sportköztestület köt, akkor is csak a hozzájárulásával lesz érvényes.⁹⁰³ Tehát valamely széles körben ismert és kedvelt sportoló, illetve személy „személyhez fűződő jogi védelme alatt álló dolog, szerzői mű, védjegy, stb. másodlagos felhasználását jelenti, a jogosult hozzájárulása alapján, az eredeti szerepüktől, feladatuktól eltérő körben”.⁹⁰⁴ Ennek elsődleges célja a fogyasztói döntések befolyásolása. Ebben a jogviszonyban a jogosult áll szemben a merchandiser/felhasználóval. A szerződéses közvetlen tárgya a felhasználási magatartás, közvetett tárgya pedig a jogosulti személyiségvédelmi intézmények. A szerződés tartalmától itt is eltérhetnek a felek. Visszterhes szerződések csoportjába tartozik, ahol jellemzően pénzben részesül a jogosult.⁹⁰⁵

Harmadik a sporttevékenység, sportversenyek közvetítésére, rögzítésére, kereskedelmi célú hasznosítására irányuló szerződések. A törvény deklarálja, hogy ezek vagyoni értékű jogot képeznek.⁹⁰⁶ A sporttevékenységgel összefüggő vagyoni értékű jogokat pedig a sportolót vagy a versenyzővel fennálló tagsági, illetve szerződéses viszony alapján a sportszervezetet illetik meg.⁹⁰⁷

⁹⁰⁰ Sporttörvény 35. § (1)

⁹⁰¹ Strihó K.: A merchandising szerződés sportjogi vonatkozásai. 2010. <http://jesz.ajk.elte.hu/striho44.html>
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁰² Sporttörvény 35. § (3)

⁹⁰³ Sporttörvény 35. § (5)

⁹⁰⁴ Strihó K.: A football világbajnokságok reklámarcai, az arculat-átviteli szerződés http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2011/football_vilagbajnoksag/ Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁰⁵ Strihó, 2010

⁹⁰⁶ Sporttörvény 36. § (1)

⁹⁰⁷ Sporttörvény 36. § (4)

Közös a fenti szerződéstípusokban, hogy természetes személy személyiségi jegyeit érintik. Elismeri ugyanis a jogalkotó, hogy ezek jelentős vagyoni értéket jelenthetnek, ezért a sportolók érdekeinek támogatására védelemben részesíti őket. Itt is látszik azonban, hogy igyekeznek a sportolók kiszolgáltatottságának csökkentésére garanciális szabályt alkotni, hiszen megjelenik, hogy amennyiben nem a sportoló maga szerződik, a szerződés érvényességéhez kell a hozzájárulása. Véleményem szerint ezek a szerződések is mintaként szolgálhatnak a személyes adatok hasznosítására irányuló szerződéseknek többek között abban a tekintetben, hogy jelentős vagyoni érdekek hasznosítása céljából elismerte már más esetben is a jogalkotó személyiségjegyek kereskedelmi hasznosítását, másrészt lehetővé teszi, hogy a sportoló ne személyesen maga szerződjön, de csak abban az esetben, ha hozzájárulását adja.

7.2. Személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusa

Az üzleti titok körébe tartozó adatok felhasználására jogbérleti szerződés, jogátruházási és használati szerződés alapján kerülhet sor. Szerzői mű felett vagyoni jogátruházási szerződéssel (azokban az esetekben, amikor az átruházás megengedett), felhasználási szerződéssel, illetve jogbérleti szerződéssel alapítható jogosultság. Az adatvédelem az anonim adatokat nem oltalmazza, így ha az anonim adatokra vonatkozóan nem áll fenn más jogterület védelme, azok a nyílt hozzáférésű adatok kategóriájába fognak tartozni.

Az adatvédelem hatálya tehát a személyes adatokra, illetve a pszeudonimizált személyes adatokra terjed ki. A személyes adatok védelmét – mint személyiségi jogot - Ptk. egyértelművé teszi, hogy mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok tehát a Ptk. védelme alatt állnak, amiket az a magatartás nem sért, amihez az érintett hozzájárult.⁹⁰⁸ A személyes adatokra kezelésére vonatkozó hozzájáruló jognyilatkozat polgári jogi szempontból ügyleti jellegű jognyilatkozat, és arra a Ptk. 6:10. §-a alapján a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok az alkalmazandók. A hozzájáruló jognyilatkozattal szemben további elvárás, hogy kifejezetten kell lennie, - és joglemondó nyilatkozat jellegéből fakadóan – nem lehet kiterjesztően alkalmazni.⁹⁰⁹

Arra vonatkozóan azonban nem található részletes jogszabályi rendelkezés, hogy az adatvédelem hatálya alá tartozó adatok felhasználása esetén lehet-e, illetve milyen tartalmú és típusú szerződés az alkalmazandó.

Az előbbieken alapján úgy gondolom, hogy tulajdonjog nem állhat fenn a személyes adatokon, így adásvételi szerződés, és más tulajdonátruházási szerződés tárgyát sem képezhetik. Ez azonban nem zárja ki az adatok felett jogosultság adásának a lehetőségét – amennyiben a kontinentális megközelítéssel szemben elfogadott a forgalomképesség -, hiszen az érintett kötelmi jogi alapon, más szerződéstípus alapján⁹¹⁰ biztosíthatja az adatok felhasználását. Ez

⁹⁰⁸ Ptk. 2:42. § (3), 2:43. § e)

⁹⁰⁹ Kommentár a Ptk. 2:42. §-ához:

⁹¹⁰ Kilenc szerződéstípust különböztetünk meg a Ptk. alapján: I. Tulajdonátruházási (adásvétel, csere, ajándékozás), II. Vállalkozási típusú szerződések (tervezési, kivitelezési, kutatási, utazási, mezőgazdasági vállalkozási, közüzemi, fuvarozási), III. Megbízási típusú szerződések (megbízási, bizományi, közvetítői, szállítványozási, bizalmi vagyionkezelés), IV. Használati típusú szerződések (bérleti, haszonbérleti, haszonkölcsön szerződés), V. Letéti szerződések (letéti, gyűjtő és rendhagyó letét, szállodai letét), VI. Forgalmazási és jogbérleti szerződés, VII. Hitel és számlaszerződések (hitelszerződés, kölcsönszerződés, betétszerződés, folyószámlaszerződés, fizetési számlaszerződés, fizetési megbízási szerződés, faktoring, pénzügyi lízing), VIII. Biztosítéki szerződés (kezességi, garanciaszerződés), IX. Biztosítási szerződések (kárbiztosítás, összegbiztosítás, egészségbiztosítás). Lásd részletesen: Verebics János: Egyes szerződések az új Ptk.-ban, (elektronikus) <https://ptk2013.hu/szakcikkek/verebics-janos-egy-szerzodesek-az-uj-ptk-ban-ii-resz/3170> letöltés dátuma: 2021. szeptember 24.

tekinthető az érintett általi felhasználásnak, aminek sok esetben az eszköze az érintett hozzájárulása. A hozzájárulással feljogosított személy ugyanis az érintett által meghatározott jogköröket gyakorolhatja.⁹¹¹ Továbbá a GDPR maga is utal arra, hogy személyes adat megadása lehet a szerződéskötés előfeltétele.⁹¹² A következő részben arra igyekszem javaslatot tenni, hogy hasznosíthatóság elfogadása esetén, az milyen feltételekkel történjen.

Azzal, hogy az érintett digitális tartalomért vagy szolgáltatásért ad hozzájárulást személyes adatai kezeléséhez, gyakorlatilag kereskedelmi szempontból hasznosítja azt,⁹¹³ tehát valamilyen jogviszonynak létre kell jönnie a felek között. Még úgy is érvényes ez a kijelentés álláspontom szerint, ha az érintettet megilleti a hozzájárulás visszavonásának joga, ami azt eredményezi, hogy a jogosult nem szerez szilárd jogosultságot. A személyes adatok felhasználásának átruházhatóságának ellenére tehát korlátozott az adatokkal való kereskedelem.⁹¹⁴

A személyiségvédelem körébe tartozó egyes oltalmi tárgyak felhasználására is találunk példát a magyar jogrendszerben, mégpedig a – már korábban elemzett - szponzori, arculat-átviteli, közvetítői szerződést, melynek keretében a sportoló vagy sportszövetség nevének, képmásának, illetve jelvényének felhasználására ad ellenérték fejében engedélyt a felhasználó számára.⁹¹⁵ Azonban ennek részletes szabályai sem a Sporttörvényben, sem a Ptk.-ban nem kerültek kialakításra. A Ptk 2:42 § (3) és 2:48 § (1) bekezdései az érintett hozzájárulásától teszik függővé a felhasználhatóságot, ami megalapozhatja a szerződést, de a jogbiztonsághoz fontos lenne – a right of publicity mintájára – részletesebb szabályok kidolgozása.⁹¹⁶ A vonatkozó szabályozás késedelme jelentős veszélyt hordoz magával: amennyiben nem biztosít ugyanis a jogalkotó az érintettek számára tulajdonjoghoz hasonló, megfelelő és formális jogosultságot a személyes adataik, akkor a gazdaságilag sokkal erősebb informatikai cégek fogják hasznosítani az adatokat az egyének magánszférájának és információs önrendelkezési jogának korlátozása mellett. Umbreck teóriájából kiindulva ugyanis, ha értékkel bíró erőforrások feletti hatalom nem vagy rosszul meghatározott, akkor az szerzi meg felette a jogosultságot, aki erejénél fogva képes másokat kizárni a hatalomból.⁹¹⁷

De milyen kötelmi jogi szabályok az alkalmazhatók? Melyik tipikus szerződés a leginkább alkalmazható?

Előzetesen az megállapítható, hogy olyan szerződéstípus választandó, ami nem szünteti meg az érintett adatok feletti jogosultságot, hanem csak felhatalmazást ad az adatok használatára, felhasználására.

A jogátruházás szabályainak alkalmazására tehát véleményem szerint nem kerülhet sor. Jogátruházás alapján ugyanis a „jogosult jogát másra átruházhatja, kivéve, ha jogszabály a jog forgalomképességét kizárja vagy a forgalomképtelenség a jog természetéből egyértelműen következik”.⁹¹⁸ A jogátruházás következtében azonban az új jogosult az átruházó helyébe lép.⁹¹⁹

⁹¹¹ Schmidt, 2020, 191. oldal

⁹¹² GDPR 13. cikk (2) e)

⁹¹³ Menyhárd Attila is azonos következtetésre jut a Menyhárd A.: *Forgalomképes személyiség?* 153. oldal. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F., (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016

⁹¹⁴ Schmidt, 2020, 192. oldal

⁹¹⁵ Sporttörvény 35. § (3) bek.

⁹¹⁶ Stump K.: Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok? (elektronikus) 552. oldal. <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020. szeptember 23.

⁹¹⁷ Purtova, 2016, 6. oldal

⁹¹⁸ Ptk 6:202. § (1) bek.

⁹¹⁹ Ptk 6:202. § (2) bek.

Ez a személyes adatok vonatkozásában nehezen értelmezhető, hiszen attól, hogy bizonyos adatok tekintetében az érintett biztosítja a felhasználást, nem jelenti azt, hogy ő maga e jogosultságtól megfosztásra kerülne.

A jogbérleti szerződés sem alkalmazható jelenlegi formájában a személyes adatokra, hiszen nem jelenik meg a hasznosítható elemek között. Jogbérleti szerződésről akkor beszélünk ugyanis, ha a jogbérletbe adó szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogokat engedélyez, és a jogbérletbe vevő pedig termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, felhasználásával vagy használatával történő előállítására, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles.⁹²⁰ Ugyanakkor álláspontom szerint akkor sem ez lenne a legmegfelelőbb forma, ha a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyak, illetve védett ismeretek mellett megjelenne a személyes adat is felsorolásban. Ennek az az oka, hogy bár ennél a szerződéstípusnál a jogbérletbe adónak széleskörű ráhatása van a későbbi felhasználási tevékenységre, ami üdvös lenne az érintett szempontjából, hiszen képes lenne ráhatást gyakorolni adatai felhasználására, ugyanakkor az oltalmi tárgy felhasználása csak eszköz az üzleti modell jogbérletbe vevő általi átvételéhez, nem a szerződés lényege/tárgya, és életszerűtlen az is, hogy az érintettek közvetlen és valódi részvételével történjen az adatokat felhasználni kívánó személy tevékenysége.

Felmerül a licenciaszerződés alkalmazásának lehetősége is. A licenciaszerződés a Ptk-án kívül szabályozott, nevesített szerződés.⁹²¹ A Polgári Törvénykönyv újrakodifikációja során felmerült az igény a licenciaszerződés Ptk-ba való beemelésére, de ezt a Kodifikációs Főbizottság elutasította absztrahálhatóságának hiányában.⁹²² Faludi Gábor a licenciaszerződés önálló szerződéstípusként való szabályozása érdekében készített egy szövegtervezetet⁹²³, ami az Új Polgári Törvénykönyv tervezetében is megjelent.⁹²⁴

A tervezet szerint licenciaszerződés alapján „a törvényben és az Európai Közösség rendeleteiben meghatározott, szellemi alkotáshoz és egyéb szellemi javakhoz fűződő, kizárólagos vagyoni jogok jogosultja (engedélyező) más személynek (engedélyes) engedélyt (licencet) ad olyan cselekmény végzésére (felhasználás), amelyre a kizárólagos joga kiterjed. Az engedélyes az engedélynek megfelelő terjedelmű felhasználási jogot szerez, és ennek fejében köteles díjat fizetni”⁹²⁵. A tervezet továbbá egyértelművé tette, hogy „licenciaszerződés a kereskedelmi név használatának engedélyezése, az egyéb, törvényben meghatározott, nem dolgon fennálló kizárólagos vagyoni jog jogosultja, mint engedélyező által adott felhasználási engedély, valamint a személyhez fűződő jog gyakorlása körében a hozzájárulás megadása is, ha az az (1) bekezdés szerinti követelményeknek megfelel”⁹²⁶. A tervezet a német jogelméleti

⁹²⁰ Ptk. 6:376. § (1) bek.

⁹²¹ Görög M.: *A technológia-, tudástranszfer jogi eszközei*. In: Bajmócy Z., Elekes Z. (szerk.): *Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig*. Szeged, JATEPress, 2013. 270-281. oldal, 275. oldal

⁹²² Görög, 2013, 275. oldal

⁹²³ Faludi G.: A licenciaszerződés (PJK, 2008/2., 12-23. oldal) <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/faludi-gabor-a-licencia-szerzodes-pjk-20082-12-23-o/76> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹²⁴ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (3) bek.

A tanulmány megírásakor a Ptk. Vítatervezete állt rendelkezésre, amelynek a normaszövege és az indokolása az interneten <https://magyarkozlony.hu/hivatalos-lapok/ce28ec7b19f9cab2a6a5824442a7e6d0c0d587d9/dokumentumok/f0f3609ecfd36fd87b58fe57f08469a8257d845d/letoltes> weboldalon volt elérhető. (A továbbiakban Új polgári jogi törvény tervezete)

⁹²⁵ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (1) bek.

⁹²⁶ Új polgári jogi törvény tervezete 5:341. § (3) bek.

felfogáshoz hasonlóan tervezte szabályozni a licencia szerződést, mivel a személyhez fűződő vagyoni jogok vagyoni értékének felhasználására irányuló szerződéseket is ide sorolta.⁹²⁷

A hatályba lépett új Ptk. azonban nem tartalmazza a licenciaszerződésre vonatkozó rendelkezést, hanem a jogbérleti szerződés szabályai között jelenik meg a szerzői és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, felhasználási vagy használati jogok engedélyezése. A személyhez fűződő jogok gyakorlása körében a hozzájárulás megadása azonban kimaradt a Ptk-ból, megnehezítve ezzel az egységes jogértelmezést.

Véleményem szerint jelentős mértékben szolgálta volna a jogbiztonságot és a jogalkalmazás egységességét, ha az Új Ptk. tervezetének licenciaszerződésre vonatkozó szabálya bekerült volna a hatályos jogba. Az iparjogvédelmi, szerzői jogi művek és know how (védett ismeret) tekintetében valóban kellően szabályozott az ágazati szabályok által a licenciaszerződés, de mivel ezek a személyiségi jogok tekintetében adott felhasználásra nem terjednek ki, így e tekintetben hiányos a szabályozottság.

Fontos lenne, hogy a személyes adatok felhasználása vonatkozásában is olyan szabályozás kerüljön kialakításra, ami részletes szabályokkal, érintettet védő előírásokkal kellő garanciákat biztosít az érintett jogainak védelmére. Ez felelne meg az adatvédelmi jogi szabályozás harmadik generációs modelljének is, hiszen elvárt a jogalkotó és adatkezelő részéről is az aktív fellépés az érintettek védelmében. Péterfalvi Attila szerint új technológiák alkalmazása során a felhasználási módok és célok tekintetében társadalmi konszenzust szükséges kialakítani arról, hogy melyek a társadalom szempontjából hasznos és támogatandó célok, ezekkel járó kockázatokat miképp és milyen eszközökkel kezelik.⁹²⁸ A személyes adatok ellenérték fejében való felhasználása is minősülhet új technológiának, és ahelyett, hogy akadályoznánk az új technológiák alkalmazását, társadalmi konszenzus kell a felhasználás módjáról.⁹²⁹

A licenciaszerződés álláspontom szerint megfelelő szerződéstípus lenne, csak „a gyengébbik fél”, az érintett érdekeinek védelmére – például a fogyasztóvédelmi rendelkezések mintájára - kellene meghatározni garanciális elemeket. A személyes adatok felhasználására vonatkozó licenciaszerződés tartalmára vonatkozó javaslataim a következő pontokban olvashatók.

7.3. Licenciaszerződésre vonatkozó szabályozási javaslat

Vendéglőben bátran rendelünk az ételekből, hiszen szigorú szabályoknak kell megfelelniük a vendéglátóhelyeknek annak érdekében, hogy ne fordulhasson elő, hogy a felszolgált étel veszélyes ránk. Ugyanez igaz a boltokban és gyógyszertárakban is: nem félünk a kereskedelmi forgalomban megvásárolt termékek elfogyasztásától, használatától, hiszen a jogalkotó előírásaival gondoskodott védelmünkről. Az efféle oltalom a személyes adatok kezelésével járó termékek, illetve szolgáltatások esetében is elengedhetetlen, aminek fontos eszköze a felhasználást engedélyező szerződések tartalma tekintetében szigorú, érintettet védő garanciák megfogalmazása.

Margarethe Vestager az Európai Bizottság versenyjogért felelős biztosa hangsúlyozta, hogy ugyanazokat a jogokat kell biztosítani az embereknek akkor, ha egy „ingyenes” szolgáltatásért adataikkal fizetnek, mint amikor pénzzel. A magánszféravédelem alapvető jog, és az

⁹²⁷ Görög, 2013, 276.oldal

⁹²⁸ Péterfalvi, 2021, 179. oldal

⁹²⁹ Péterfalvi, 2021, 180. oldal

önrendelkezési jog számára fontos. Nekünk kell eldönteni, hogy kivel és milyen célból osztjuk meg az adatainkat. Ki kell építeni jogi keretrendszert adataink védelmére.⁹³⁰

A szerződési feltételekbe épített garanciáknak attól függetlenül kell érvényesülnie kell, hogy a felhasználási koncepció adatmegosztáson vagy az adatok további felhasználásán alapul. A felhasználási koncepciókat és sajátosságait részletesen elemeztem a 6. fejezetben. Ez különbséget inkább csak a szerződési feltételek alkalmazásának módjában jelenthet. Ez alatt arra gondolok, hogy adatmegosztás esetén a felhasználás feltételeit általában adatkezelő által meghatározott általános szerződési feltételek tartalmazzák. Ekkor az érintettel szerződő fél határozza meg a szerződési feltételeket, és az érintett szabadsága addig terjed, hogy elfogadja-e a diktált feltételeket. Amennyiben pedig nem fogadja el, akkor a szerződés egyáltalán nem jön létre a felek között (Take it or leave it).⁹³¹ Ahhoz, hogy lehetőleg legjobban érvényesülhessen az érintettek védelme, és a védelmük ne jelentsen versenyhátrányt adatkezelőnek a piaci versenytárral szemben, érdemes lenne magatartási kódexekben rendelkezni a védelem kívánt szintjéről, hiszen a magatartási kódexhez való csatlakozással egyértelműen kifejezhető az adatvédelmi megfelelés szintje. Az adatvédelmi szabályok betartása ugyanis sokszor jelentősen több adminisztrációt, illetve költséges intézkedéseket jelent, valamint sokszor kevésbé hatékony módszerek alkalmazhatóak csak, alacsonyabb szintű védelem biztosításához képest, ami komoly versenyhátrányt jelenthet. Ez nem tartható fenn hosszán, hiszen az érintettek érdekeit háttérbe helyező szervezetek versenyelőnyhöz juthatnak, és elnyomhatják az erősebb adatvédelmi tudatossággal működő szervezeteket.

A szerződési feltételek meghatározásának módjára jó gyakorlat lenne, ha az ezekről való döntés – az információs önrendelkezési jog kiteljesítéseként – az érintettet illetné, ezáltal széles befolyást biztosítanának a felhasználás során az érintettnek.⁹³² Ennek a hátránya, hogy számtalan szerződési feltétel felmerülhet, amit nehéz nyomon követni és kezelni. Erre megoldást jelentene, ha a „Creative Commons” mintájára csoportosított felhasználási feltételeket tartalmazó magatartási kódexeket létrehozni, határokon átnyúlóan egységesíteni, ami megkönnyítené a személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződések tömeges megkötését, és az érintettek számára is átláthatóbbá tenné. A „Creative Commons” egy nonprofit világszervezet, aminek a célja előre, könnyen érthető módon megfogalmazott jogi feltételekkel segíteni a szellemi termékek újrafelhasználását. A felhasználás engedélyezésekor a jogosult az előre meghatározott kategóriák szerinti engedélyt ad, ami megkönnyíti a felhasználást. További fontos előnye lenne, hogy érvényesíthetők lennének a szerződési feltételek megfogalmazása során adatvédelmi és fogyasztóvédelmi szempontok. Ez az információs önrendelkezési jog fejlődésének harmadik szakaszának megközelítésével teljesen összhangban állna: hiszen a harmadik generációs szabályok az adatkezelő proaktív részvételétől várják az érintettek védelmét.⁹³³

Az adatmegosztási jogszabály tervezetében megjelent intelligens szerződések alkalmazása is előremutató. Ez alatt ugyanis az ha elektronikus főkönyvi rendszerben tárolt számítógépes programot értünk, amelyben a program végrehajtásának eredményét elektronikus főkönyvben rögzítik.⁹³⁴ Azaz előre meghatározásra kerülnek feltételek, amik teljesülése esetén

⁹³⁰ Hasselbalch & Tranberg, 2016, 137. oldal

⁹³¹ Az EU Adatstratégiában is megjelenik az egyén adatai feletti önrendelkezésének erősítése, és annak lehetővé tétele, hogy személyes adatterek létrehozásával támogassák döntéshozatali lehetőségüket. Lásd bővebben: EU Adatstratégia 23-25. o.

⁹³² Az EU Adatstratégiában is megjelenik az egyén adatai feletti önrendelkezésének erősítése, és annak lehetővé tétele, hogy személyes adatterek létrehozásával támogassák döntéshozatali lehetőségüket. Lásd bővebben: EU Adatstratégia 23-25. o.

⁹³³ Az információs önrendelkezési jog fejlődését lásd részletesen a 3.2.2. pontban.

⁹³⁴ Adatmegosztási jogszabály 2. cikk

automatikusan végrehajtásra és elszámolásra kerülnek ügyletek. E szerződések tehát az biztonságot adnak az adattulajdonosok és az adatátvevők részére.⁹³⁵

7.3.1. Licenciaszerződés lényeges tartalmi elemei

Nagy figyelmet kell fordítani a felhasználásra vonatkozó szerződési feltételek tartalmára is. Schultz Márton a személyiségi jogok reklámcélú felhasználására szolgáló szerződési feltételek lényeges körülményei között a felhasználás módját, mértékét, földrajzi területét, időtartamát, reklám hordozójának meghatározását, jogosultnak járó díjazást tartja, emellett célszerűnek tartaná olyan jogszabályi rendelkezés alkalmazását is, ami a felhasználási szerződést csak alapos, nyomós okból engedi felmondani.⁹³⁶ Magam részéről egyetértek a fentiek alkalmazásával és a személyes adatok felhasználására vonatkozóan az alábbiak szerint javaslom alkalmazni.

Az európai adatvédelmi biztos szerint a felelősségteljes felhasználásnak négy eleme van: Egyrészt átláthatóbbá kell tenni a személyes adatok kezelését, aminek keretében tájékoztatni szükséges az érintettet a kezelt adatok köréről - ideértve a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatköröket is -, azokról a célokról, amikre felhasználják az adataikat, illetve a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket. Másrészt szélesebbkörű ellenőrzést kell lehetővé tenni az érintetteknek az adatkezelésekre vonatkozóan, harmadrészt felhasználóbarát módon kell az adatvédelmet a termékekbe és szolgáltatásokba tervezni. Végül az adatkezelők tevékenységének erősebben elszámoltathatónak kell lenni.⁹³⁷

A licenciaszerződésben az egyik fél a jogosult (engedélyező), aki más személynek (engedélyes) engedélyt (licencet) ad olyan cselekmény végzésére (felhasználás), amelyre a kizárólagos joga kiterjed. Személyes adatok esetén tehát a szerződés tárgya az, hogy az érintett engedélyt ad az adatkezelőnek meghatározott személyes adatainak adatkezelési tevékenységek végzésére. Felmerül a kérdés, hogy az érintett csak személyesen járhat el? Jelenleg a személyiségi jogok a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak,⁹³⁸ így csak személyesen lehet érvényesíteni őket.⁹³⁹ Ebből kifolyólag, ha meghatalmazott útján szeretné valaki megtenni, akkor a jognyilatkozata személyesen, de közvetve tett jognyilatkozatnak minősül.⁹⁴⁰ Véleményem szerint az átruházott felhasználási jog tovább átruházhatóságához pedig jogfejlesztésre lenne szükség ezen a területen.

Jó gyakorlat, ha az adatkormányzási rendeletben foglaltak szerint a felhasználás folyamatába belép egy harmadik személy, a közvetítő, akinek a feladata az adat felhasználását engedélyező és engedélyes közötti közvetítés. Azzal, hogy a közvetítői tevékenységét rendszeresen végzi sokkal nagyobb tapasztalatra és rálátásra szerez szert az adatfelhasználásra vonatkozóan, mint az érintett, így az érintett érdekeit is hatékonyabban tudja képviselni. Elengedhetetlen azonban a közvetítők felett erőteljes hatósági kontroll, ideértve a tevékenység megkezdésének előzetes engedélyezést, rendszeres hatósági ellenőrzést. Alkalmazható lehetne az arculat-átviteli szerződéseknél alkalmazott rendelkezés, miszerint a szerződés érvényességéhez szükséges a

⁹³⁵ Javaslát az Adatmegosztási jogszabályhoz 4. oldal <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0068&from=EN> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹³⁶ Schultz, 2021, 5.1.p

⁹³⁷ 2016/C 67/05 1. oldal

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

⁹³⁸ Nagykomentár a Ptk. 2:54. §-ához

939 Ptk. 2:54. § (1)

940 Nagykomentár a Ptk. 2:54. §-ához

sportoló hozzájárulása is, amennyiben nem ő a szerződő fél. A közvetítőnek adott hozzájárulás betölthetné ezt a szerepet.

Adatokra vonatkozó licencszerződés legfontosabb eleme, hogy milyen adatokra, milyen tevékenységekre és célokra, - amennyiben a jogszabály megengedi a nem személyes érvényesítést - harmadik személyre átruházható vagy nem átruházható módon, mennyi ideig, mely állam jogszabályai alapján biztosít felhasználási jogot az érintett.

A kezelt adatok körének meghatározása nem korlátozódhat csak a gyűjtött adatok körére, hanem idetartoznak a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatkörök is. Az adatmegosztási jogszabály is széleskörű tájékoztatási kötelezettséget ír elő az érintett adatkategóriákra vonatkozóan. A felhasználás célját és a tervezett tevékenységeket is széleskörűen kell értelmezni az európai adatvédelmi biztos véleményével egyetértve - a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket is ide kell sorolni.⁹⁴¹

Amennyiben átruházható jogot enged az engedélyező, akkor a szerződésnek mindenképpen ki kell térnie arra, hogy előzetesen milyen módon tájékoztatja az engedélyes a címzettek személyéről és változásáról az engedélyezőt, illetve miképp tudja megtiltani, illetve a továbbítás ellen tiltakozni. A felhasználás terjedelmét és megvalósításának ellenőrzését pedig átláthatóvá kell tennie, illetve adatkezelőnek elszámoltathatóan kell eljárnia.

Személyes adatok tekintetében nem értelmezhető a kizárólagos felhasználási jog: az információs önrendelkezési jog az emberi méltóságból levezethető alapjog, ezért az arról való lemondás nem lehetséges. Indokolatlan is lenne, hiszen az adatok – természetüknél fogva – felhasználhatatlanok, azaz korlátlan számban lemásolhatóak és felhasználhatóak az állaguknak sérelme nélkül.

7.3.2. Licencszerződés tartalmára és azzal kapcsolatos körülményekre vonatkozó tájékoztatás

A felhasználásról szóló részletes és átlátható tájékoztatás az adatvédelmi és fogyasztóvédelmi szabályrendszer szempontjából is kiemelt jelentősége.

A GDPR 13. cikk részletesen felsorolja azokat az információkat, amikről az érintettet az adatgyűjtéskor tájékoztatni kell⁹⁴². Ezeknek irányadónak kell lenniük abban az esetben is, ha az

⁹⁴¹ 2016/C 67/05 1. o.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

⁹⁴² A tájékoztatási kötelezettség az alábbiakra terjed ki: (1) az adatkezelőnek és az adatkezelő képviselőjének a kiléte és elérhetőségei; (2) az adatvédelmi tisztviselő elérhetőségei; (3) a személyes adatok tervezett kezelésének célja, valamint az adatkezelés jogalapja; (4) érdekmerlegelésen alapuló adatkezelés esetén, az adatkezelő vagy harmadik fél jogos érdekei; (5) a személyes adatok címzettjei, illetve a címzettek kategóriái; (6) harmadik országba adattovábbítással kapcsolatos információk; (7) a személyes adatok tárolásának időtartama, vagy ha ez nem lehetséges, ezen időtartam meghatározásának szempontjai; (8) az érintett azon jogáról, hogy kérelmezheti az adatkezelőtől a rá vonatkozó személyes adatokhoz való hozzáférést, azok helyesbítését, törlését vagy kezelésének korlátozását, és tiltakozhat az ilyen személyes adatok kezelése ellen, valamint az érintett adathordozhatósághoz való jogáról; (9) hozzájáruláson alapuló adatkezelés esetén a hozzájárulás bármely időpontban történő visszavonásához való jog, amely nem érinti a visszavonás előtt a hozzájárulás alapján végrehajtott adatkezelés jogszerűségét; (10) a felügyeleti hatósághoz címzett panasz benyújtásának joga; (11) arról, hogy a személyes adat szolgáltatása jogszabályon vagy szerződéses kötelezettségen alapul vagy szerződés kötésének előfeltétele-e, valamint hogy az érintett köteles-e a személyes adatokat megadni, továbbá hogy milyen lehetséges következményeikkel járhat az adatszolgáltatás elmaradása; (12) automatizált döntéshozatal ténye, ideértve a profilalkotást is, valamint legalább ezekben az esetekben az alkalmazott logikára és arra vonatkozóan érthető információk, hogy az ilyen adatkezelés milyen jelentőséggel, és az érintettre nézve milyen várható

adatgyűjtésre ellenszolgáltatásért cserébe került sor. A GDPR kifejezetten előírja, hogy fel kell hívni az érintett figyelmét arra, ha az adatkezelés szerződéses kötelezettségen alapul vagy szerződés kötésének előfeltétele, valamint hogy az érintett köteles-e a személyes adatokat megadni, továbbá hogy milyen lehetséges következményekkel járhat az adatszolgáltatás elmaradása.⁹⁴³ A tájékoztatási kötelezettség az adatkormányzási jogszabály tervezetében is megjelenik. Előírja többek között (1) az adatok jellegéről és volumenéről, (2) a valós időben való adatgenerálás valószínűségéről, (3) a hozzáférés és harmadik személlyel való megosztás kérelmezésének módjáról, (4) gyártó vagy szolgáltató általi harmadik személy felhasználásának való engedélyezéséről, annak céljáról, (5) adattulajdonos adatairól való tájékoztatást.⁹⁴⁴

A tájékoztatás módja is részletesen szabályozott: egyrészt tömörnek és átláthatónak kell lennie, kerülendő az információ-túlterhelés esete. Megfelelő gyakorlat lehet a többszintű tájékoztatás, és az adatkezelésről szóló rész elkülönítendő a szerződés egyéb rendelkezéseitől.⁹⁴⁵ Világos és közérthető nyelven kell megfogalmazni, és a célközönség átlagos tagjának tudnia kell értelmezni.⁹⁴⁶ A tartalmát úgy kell kialakítani, hogy ne okozzon meglepetést az érintettnek utólag az adatkezelés folyamata.⁹⁴⁷ Könnyen hozzáférhetőség is fontos: ne kelljen az érintettnek hosszasan keresni, könnyen tudja elérni a tartalmát. Különösen nagy hangsúlyt kell fektetni az előbbi feltételeknek való megfelelésre gyermekek esetében.⁹⁴⁸ A tájékoztatást írásban vagy más módon – ideértve az elektronikus utat is – kell megadni, de az érintett kérésére szóbeli tájékoztatásra is sor kerülhet.⁹⁴⁹ Ennek az elszámoltathatóság szempontjából is nagy a jelentősége, és úgy gondolom, hogy emiatt a szerződések esetén elengedhetetlen az írásbeli forma. Fontos, hogy a tájékoztatást az érintettnek díjmentesen kell biztosítani,⁹⁵⁰ ami a szerződés tekintetében is irányadó, ezért fontos, hogy az adatkezelő díjmentesen biztosítsa a szerződés rendelkezéseiről való tájékoztatást. Az adatmegosztási jogszabály egyértelmű és közérthető formátumban várja el a tájékoztatást.⁹⁵¹

A 7.3. pontban kifejtettekkel összhangban az érintettel kötött szerződések esetén a fogyasztóvédelmi rendelkezésekre is figyelemmel kell lenni, melyek többletvédelmet biztosítanak az adatkezelővel, illetve vállalkozóval szerződő félnek az erőviszonyok egyenlőtlenségének kiegyenlítése végett.

Fogyasztóvédelmi szempontból kerülendő, hogy a kereskedelmi gyakorlat, illetve a szerződés tisztességtelennek minősüljön. Egy kereskedelmi gyakorlat három esetben minősülhet tisztességtelennek: ha megvalósulnak az Fttv. 3. § (2) bekezdésben rögzített feltételek, ha a kereskedelmi gyakorlat megtévesztő vagy agresszív, illetőleg ha az adott kereskedelmi gyakorlat szerepel az Fttv. mellékletében, az ún. „feketelistán”.⁹⁵²

A jogalkalmazás során azonban az alkalmazási sorrend fordított: először az a vizsgálandó, hogy a „fekete listán” szerepel-e, majd az, hogy megtévesztő vagy agresszív kategóriába sorolható-e, és amennyiben ezek egyike sem áll fenn, akkor ellenőrzendő, hogy a generálklauzula, az Fttv. 3. § (2) bekezdés feltételei teljesülnek-e. Ez alatt azokat esetköröket értjük, ha a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója nem az ésszerűen elvárható szintű szakismerettel, illetve nem a jóhiszeműség és tisztesség alapelveinek megfelelően elvárható gondossággal jár el (szakmai

következményekkel bír; (12) Ha az adatkezelő a személyes adatokon a gyűjtésük céljától eltérő célból további adatkezelést kíván végezni, az eltérő cél és minden releváns kiegészítő információ.

⁹⁴³ GDPR 13. cikk (2) e)

⁹⁴⁴ Data Act 3. cikk (2)

⁹⁴⁵ WP29 Átláthatóság 7.

⁹⁴⁶ WP29 Átláthatóság 7.

⁹⁴⁷ WP29 Átláthatóság 8.

⁹⁴⁸ GDPR 12. cikk (1)

⁹⁴⁹ GDPR 12. cikk (1)

⁹⁵⁰ GDPR 12. cikk (5)

⁹⁵¹ Data Act 3. cikk (2)

⁹⁵² Kommentár az Fttv. 3.§ (1)

gondosság követelménye), és amely érzékelhetően rontja az érintett fogyasztó lehetőségét az áruval kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg (a fogyasztói magatartás torzítása). Nem szükséges, hogy ez bekövetkezzen, elég ha csak alkalmas erre.⁹⁵³

Megtévesztő gyakorlatról akkor beszélünk, ha az eset összes tényszerű körülményét és a kommunikáció eszközének korlátait figyelembe véve a szolgáltató az adott helyzetben a fogyasztó tájékozott ügyleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, vagy nem nevezi meg az adott kereskedelmi gyakorlat kereskedelmi célját, amennyiben az a körülményekből nem derül ki, és a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy az előbbiekre alkalmas tevékenységet fejt ki.⁹⁵⁴ A kereskedelmi gyakorlatot az eset összes körülménye alapján akkor kell agresszívnek minősíteni, ha pszichés vagy fizikai nyomásgyakorlással - akár a fogyasztóval szembeni hatalmi helyzet kihasználása, akár a fogyasztó zavarása révén - az adott helyzetben jelentősen korlátozza vagy alkalmas arra, hogy jelentősen korlátozza a fogyasztónak az áruval kapcsolatos választási vagy magatartási szabadságát, illetve lehetőségét a tájékozott döntés meghozatalára, és így a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas.⁹⁵⁵

A szerződéskötés, illetve szerződési feltételek kidolgozása és arról való tájékoztatás során tehát nagy figyelmet kell szentelni a tisztességtelen szerződési feltételek elkerülésének, valamint az olyan tájékoztatásnak, aminek eredményeképpen valóban megismeri az adatkezelés teljes folyamatát az érintett.

Fontos lenne, hogy a szerzői jogban használt felhasználási szerződéshez hasonlóan itt is bevezetésre kerüljön a tájékoztatási kötelezettség a jogviszony tartama alatt. Azaz a felhasználó rendszeres időközönként tájékoztassa az érintettet a személyes adatai felhasználásának körülményeiről, módjáról, esetleg kockázatos eseményekről.

7.3.3. Érintetti jogok gyakorlása licencszerződés megkötése esetén, a szerződés megszűnése, illetve megszüntetése

Az érintettet a GDPR III. fejezetében meghatározott jogok illetik meg, amit álláspontom szerint akkor is biztosítani kell, ha az adatkezelésre szerződésben adott felhatalmazást, hiszen ha az adat megőrzi személyes adat jellegét, akkor az adatvédelmi szabályrendszer alkalmazására vonatkozó kötelezettség fennmarad.⁹⁵⁶ Az érintettet az előzetes tájékoztatás, hozzáférés, helyesbítés, törlés, hozzájárulás visszavonása, tiltakozás, profilalkotás és automatikus döntéshozatal alóli mentesség, adathordozhatóság, adatkezelés korlátozásához való jog illeti meg, attól függően, hogy mi az adatkezelés jogalapja.⁹⁵⁷ Az érintetti jogok gyakorlása azonban

⁹⁵³ Fttv. 3. § (2)

⁹⁵⁴ Fttv. 7.§ (1)

⁹⁵⁵ Fttv. 8. § (1)

⁹⁵⁶ A GDPR szabályainak párhuzamos szabályozását több uniós jogforrás, így az adatkormányzási rendelettervezet és a a digitális tartalomról szóló irányelv is tartalmazza.

⁹⁵⁷ Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) a) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség, hozzájárulás visszavonásának joga.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) b) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség, adathordozhatósághoz való jog.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) c) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

sokszor azzal a következménnyel jár, hogy az adatkezelést meg kell szüntetni, így mindenképpen érdemes ennek polgári jogi következményeire is kitérni.

A digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló irányelv tartalmaz rendelkezéseket olyan szerződésről, amikor a fogyasztó személyes adatát bocsátotta a szolgáltatásért a szolgáltató rendelkezésére. Az irányelv preambuluma egyértelművé teszi, hogy az irányelv hatálya alá tartozó szerződések keretében végzett adatkezelésnek meg kell felelnie a GDPR követelményeinek is,⁹⁵⁸ így az adatkezelésnek jogalappal is kell rendelkeznie, valamint a GDPR-ban biztosított érintetti jogok – hozzájárulás visszavonásának joga, törléshez való jog, adathordozhatósághoz való jog - továbbra is megilletik az érintettet.⁹⁵⁹ Kiemeli továbbá az irányelv preambulumbekzdése, hogy a GDPR-ban előírt kötelezettségek nem teljesítése – azaz például a hozzájárulás visszavonásához való jog korlátozása - a szolgáltató részéről hibás teljesítésnek minősül.⁹⁶⁰ Az irányelv azonban a nemzeti jog körébe utalja annak meghatározását, hogy a hatálya alá eső szerződésekre nézve milyen jogkövetkezmények az alkalmazandók, ha az érintett visszavonta a személyes adatai kezeléséhez adott hozzájárulását.⁹⁶¹ Véleményem szerint nemcsak a hozzájárulás visszavonása esetén merülhet fel az, hogy az adatkezeléssel fel kell hagyni, hanem más érintetti jogok gyakorlása következtében is, így szélesebb körben, valamennyi GDPR-ban biztosított érintetti jog gyakorlása vonatkozásában vizsgálom.

A licencszerződés szempontjából az érintetti jogok két csoportba sorolhatjuk. Megkülönböztethetünk egyrészt olyanokat, amelyek gyakorlása nem ütközik a licencszerződéssel (így különösen a tájékoztatáshoz, hozzáféréshez, helyesbítéshez, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség), illetve olyanokat, amik gyakorlása ellentétes az adatkezelésre adott felhatalmazás tárgyú szerződéssel. Ez utóbbi csoport esetében felmerül, hogy az érintetti joggyakorlás körében tett jognyilatkozat polgári jogi szempontból miképp értelmezendő, milyen jogkövetkezményeket fűződnek hozzá?

Ha a joggyakorlás eredményeképpen nem szerződészerűen jár el az érintett, mert például csak a rendelkezésre bocsátott adatok egy részét érinti, akkor az érintett nem szerződés szerint teljesít, azaz polgári jogi kifejezést használva szerződést szeg. Szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél jogosult lehetne a teljesítés követelésre, de tekintettel arra, hogy az érintett GDPR -ban meghatározott jogát gyakorolja, ezért erre nem lehet jogosult. Felmerülhet emellett a sérelmet szenvedett fél részéről a szerződéstől való elállás, illetve a szerződés felmondása.

Az elállás a szerződések egyoldalú „ex tunc” hatályú, vagyis a szerződés megkötésének időpontjára visszaható hatállyal való megszüntetése.⁹⁶² Az elállás a szerződés felbontásának minősül, amely esetén a már teljesített szolgáltatások visszajárnak. Ha az eredeti állapot

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) d) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) e) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

Érintetti jogok a GDPR 6. cikk (1) f) pont esetén: tájékoztatáshoz való jog, hozzáféréshez való jog, helyesbítéshez való jog, törléshez való jog, adatkezelés korlátozásához való jog, tiltakozáshoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség.

⁹⁵⁸ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv 3. cikk (8) bek, 16. cikk (2) bek.

⁹⁵⁹ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (38)- (39)

⁹⁶⁰ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (48)

⁹⁶¹ Digitális tartalom szolgáltatásáról szóló irányelv (40)

⁹⁶² Ptk. 6:213. § (1)

természetben nem állítható helyre, a szerződés felbontásának szabályai nem is alkalmazhatóak.⁹⁶³ A személyes adatok kezelésére adott felhatalmazás megszűnésének esetében a korábbi adatkezelést nem lehet meg nem történné tenni, így az elállás szabályainak alkalmazására nincs mód.

Egyoldalú, „ex nunc” hatályú, vagyis a szerződés jövőre nézve való megszüntetése a felmondás. Érdemes kitérni a szerződési feltételek között arra, hogy milyen következményei lesznek az érintettre nézve, ha az adatkezelésre felhatalmazó szerződés felmondásra kerül. Jogkövetkezmény az ellenszolgáltatás természetétől függ: elképzelhető az ellenszolgáltatást képező szolgáltatás jövőbeli igénybevételére való jogosultság megszűnése, de emellett akár bánatpénz fizetésének lehetősége is. A bánatpénz összegének meghatározásakor azonban az adatkezelőnek különös körültekintéssel kell eljárnia, hiszen annak összegét egyrészt a bíróság mérsékelheti,⁹⁶⁴ másrészt bár dogmatikailag lehetséges, ugyanakkor nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközése is, ha az érintett emberi méltóságából levezethető jog gyakorlásáért bánatpénz fizetési kötelezettség terhelné.

A szerződés teljesítésének lehetetlenné válása - azaz ha a szerződés teljesítése a szerződéskötés után beállott körülmények miatt megghiúsul – merül fel, ekkor a szerződés megszűnik.⁹⁶⁵ A lehetetlenülés visszavezethető valamilyen jogi okra is,⁹⁶⁶ így akár arra is, ha a lehetetlenülést az érintett GDPR-ban biztosított joggyakorlása okozza. Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a szerződéskötéskor az érintettel szerződő fél tudta, hogy a másik fél az őt illető alanyi jog alapján bármikor jogosult a szerződés teljesítését „lehetetlenné tenni”, így nem tekinthető egy szerződéskötés után beállott nem várt következményként. Az érintetti jogok gyakorlására való jogosultság tulajdonképpen beépül a szerződés feltételei közé, hiszen a szerződéskötés folyamatában, és a szerződési feltételek kidolgozása során tekintettel kell lennie a feleknek ennek a lehetőségére.

Bár az irányelv alapján következtethetünk arra, hogy személyes adatok ellenszolgáltatásként való nyújtása esetén privilegizált helyzetet élvez az érintett, ellenkező esetben ütközne is az adatvédelmi, személyiségvédelmi és fogyasztóvédelmi szabályrendszer megközelítésével. Ennek ellenére a jogalkotónak fontos lenne foglalkoznia a kérdéssel, és az alkalmazandó jogot olyan irányba fejleszteni, ami egyértelműsíti a felek jogait és kötelezettségeit úgy, hogy védelmet nyújt a szolgáltatónak a szerződéshez fűzött elvárásainak teljesítéséhez, ugyanakkor nem keletkeztet érintetti oldalon ennyire szigorú megtérítési kötelezettséget.

7.3.4. Tisztességes adatkezelés licencszerződés során

A technológiák a bevezetésükkor gyakran kívül esnek valamennyi szabály keretén, szabályozási vákumba tartoznak. Ilyenkor kiemelt szerepe van alkalmazásukkor az etikai szempontoknak és adatkezelési alapelveknek az új technológiára vonatkozó szabályrendszer megalkotásáig.⁹⁶⁷ A személyes adatok felett bizonyos felhasználási módokra kiterjedő jogosultságteremtés szintén tekinthető új technológiának, és kívánatos lenne a felhasználás körüli szabályozási vákuum mielőbbi felszámolása.

Nem találunk *expressis verbis* fogalom meghatározást az uniós jogban a tisztességes szabályozásra, de több területen találunk utalást arra, hogy mi minősül tisztességesnek. Ide tartozik az EU versenyjoga, fogyasztóvédelem, kiskeredelem, online platformok szabályozása.

⁹⁶³ Ptk. 6:212. § (3)

⁹⁶⁴ Ptk. 6:213. § (2)

⁹⁶⁵ Ptk. 6:179. § (1)

⁹⁶⁶ Kommentár a Ptk. 6:179. §

⁹⁶⁷ Pók, 2021, 221. oldal

Ezekben közös annak a közvetítése, hogy egyenlő kereskedelmi esélyeket, átláthatóságot, megfelelő tájékoztatást, kizsákmányolás elleni védelmet várnak el.⁹⁶⁸

A tisztességes adatkezelés azt juttatja kifejezésre a NAIH szerint, hogy az érintett alanya, és nem csupán tárgya az adatok felhasználásának.⁹⁶⁹ Ezt a hatalmat érvényesíteni kell a felhasználás során is, Ennek eszköze a licencszerződés feltételeinek oly módon való meghatározása, ami egyértelműen kijelöli a felhasználás terjedelmét - azokat a célokat és (nem földrajzi értelemben vett) területeket, módokat amikre és ahogyan az adat felhasználható. Mindenképpen javasolt emellett rendezni a felhasználás földrajzi értelemben vett korlátait is, különös tekintettel arra, hogy harmadik országban végezni kívánnak-e adatkezelést. A felhasználás időbeli korlátja, valamint a jogviszonyra alkalmazandó jog kijelölése is elengedhetetlen.

A tisztesség adatkezelést támogatja az is, ha az érintettnek, vagy a felhasználást engedélyezőnek ellenőrzési jogosultságokat biztosít a licencszerződés a felhasználási szakaszára vonatkozóan is. Az adatmegosztási jogszabály tervezete is elvárja, hogy amennyiben harmadik féllel osztják meg az adatokat, akkor ő csak a felhasználóval egyeztetett célokra és feltételek mellett, a személyes adatok tekintetében az érintett jogaira is figyelemmel kell kezelnie, és törölnie kell az adatokat, ha azok már nem szükségesek a megállapodás szerinti célhoz.⁹⁷⁰

A licencszerződés tartalmi elemeinek kidolgozásakor mindenképpen figyelemmel érdemes lenni az adatmegosztási jogszabály tervezetére is. Kifejezetten nevesít ugyanis az érintettre jelentős kockázatot jelentő olyan felhasználási módokat, amik tiltottak. Ide tartozik például, hogy természetes személyhez fűződő profilalkotás céljából használják fel, rendelkezésére bocsátott adatokat nyers, összesített vagy származtatott formában másik harmadik félnek való továbbadást, továbbá alapvető kapuörnek minősített platformszolgáltatásokat nyújtó vállalkozásnak való továbbítást.⁹⁷¹

Emellett tisztességtelennek minősít szerződési feltételeket is. Egyértelműen tisztességtelen a javaslat szerint az a feltétel, ami (1) kizárja vagy korlátozza annak a szándékosan vagy súlyos gondatlanságból egyoldalúan kikényszerítette feltételt alkalmazó fél felelősségét, (2) kizárja annak a jogorvoslati lehetőségeit szerződéses kötelezettségek nemteljesítése vagy a szerződés megszegése esetén, akivel szemben egyoldalúan kikényszerítették ki ezeket a szabályokat, továbbá (3) ha a szerződési feltételt egyoldalúan kikényszerítő fél számára kizárólagos jogot biztosít annak megállapítására, hogy a szolgáltatott adatok megfelelnek-e a szerződésnek, vagy bármely szerződési feltétel értelmezésére.⁹⁷² Vélhetően tisztességtelennek is minősít bizonyos feltételeket. Ide az alábbiakat érti: (1) ami a szerződéses kötelezettségek nemteljesítése vagy megszegése esetén aránytalanul korlátozza a fennálló felelősséget, illetve a jogorvoslati lehetőségeket, (2) lehetővé teszi a feltételt egyoldalúan kikényszerítő fél által a másik szerződő fél jogos érdekeit jelentősen sértő adathozzáférést, (3) ami a szerződési feltételt egyoldalúan kikényszerítő féllel szerződő fél általa szolgáltatott vagy generált adatok felhasználását korlátozza, (4) vagy megakadályozza ennek a félnek az adatokról másolat hozzáféréséhez való jogát, (5) továbbá indokolatlanul rövid felmondási időt biztosít a feltételt egyoldalúan kikényszerítő félnek.⁹⁷³

Minél egyértelműbben meghatározott a felhasználás terjedelme, annál egyszerűbben ellenőrizhető, hogy szerződésben kikötött feltételeknek megfelelően kerül-e sor az adatok felhasználásra.

⁹⁶⁸ Tóth, 2021, 119. oldal

⁹⁶⁹ NAIH/2018/2585/V, 1.

⁹⁷⁰ Data Act 6. cikk (1)

⁹⁷¹ Data Act 6. cikk (2)

⁹⁷² Data Act 13. cikk (3)

⁹⁷³ Data Act 13. cikk (4)

A felhasználás terjedelmének meghatározása keretében továbbá az érintett védelmét biztosító garanciák beépítése is javasolt. Ide tartozik egyrészt, hogy a felhasználó kötelezettséget vállaljon arra, hogy nem tesz az érintett azonosítása érdekében lépéseket, így különösen nem kapcsolja össze az adatbázist más adatbázisokkal oly módon, hogy az alapján az érintett azonosíthatóvá váljon, illetve egyáltalán nem vagy legalább a licencszerződés rendelkezéseivel egyezően szigorú szerződési feltételek vállalása mellett biztosít azokhoz hozzáférést harmadik személy részére.

Az adatmegosztási jogszabály is meghatároz olyan szerződési feltételeket, amik tisztességtelennek minősülnek, ezáltal semmiesek. Annak érdekében azonban, hogy ne lehessen könnyen kijátszani nem konkrét feltételeket deklarál, hanem tisztességtelennek azokat minősíti, aminek tárgya vagy hatása váltja ki. Véleményem szerint ez a szabályozási módszer mindenképpen követendő.⁹⁷⁴

A szerzői jogban a szerző védelmére hivatott jogszabályi rendelkezések átvételét is javaslom a jogalkotónak, hogy ne az egyes szerződésekbe kelljen foglalni a szabályokat. Ide tartozónak gondolom különösen: a szerződés értelmezésében felmerülő kétségek esetén az érintett érdekeit szolgáló értelmezést kelljen elfogadni, valamint, hogy a szerződésben biztosított jogokat kétség a lehető legszűkebb értelemben kelljen használni. Emellett zárja ki a jogalkotó annak lehetőségét is, hogy előre meg nem határozott adatkörre is lehessen hozzájárulást adni. A bestseller klauzula mintájára ezen a területen is fel kellene jogosítani a bíróságot a szerződés módosítására, ha a szerződéskötés után bekövetkezett változások miatt feltűnően nagy az értékaránytalanság az érintett kárára. Mindenképpen részletesen rendelkezni kell az olyan joggyakorlásról, ami a licencszerződés megszüntetésével jár. Véleményem szerint a szerzői jogban alkalmazott megközelítés, miszerint felmondásnak minősül érvényesülhet a személyes adatok felhasználására irányuló szerződéseknél is. Figyelnie érdemes azonban a jogalkotónak arra is, hogy nyilvánvalóvá tegye, hogy ez a korábbi adatkezelés jogszerűségét ne érintse, azaz csak a jövőre nézve kerülhessen sor a megszüntetésre. Továbbá rendeznie kell azt is véleményem szerint, hogy ennek milyen jogkövetkezményei lesznek az érintettre nézve. Hiszen ha ellenszolgáltatást kapott a felhasználás engedélyezéséért, akkor nem tisztességes, ha ő azt megtarthatja miközben a személyes adatai felhasználásának lehetősége megszűnt.

7.4. Következtetések

Az adatok hasznosításának elősegítése céljából többi uniós és magyar jogalkotási lépés is történt, ezért kétségkívül stratégiai cél ennek elősegítése. Ehhez azonban elengedhetetlen a hasznosítás során alkalmazható szerződéssel kapcsolatban felmerülő kérdések megnyugtató rendezése. A személyes adatok felhasználására vonatkozó szerződés típusának és tartalmi elemeinek meghatározásához érdemes kiindulni az egyéb személyiségi jegyek kereskedelmi hasznosítására vonatkozó, illetve a nem az adatvédelmi szabályrendszer által védett adatok felhasználására jogosító szerződésekből. Az üzleti titok körébe tartozó adatok felhasználására jogbérleti szerződés, jogátruházási és használati szerződés alapján kerülhet sor. Szerzői mű felett vagyoni jogátruházási szerződéssel (azokban az esetekben, amikor az átruházás megengedett), felhasználási szerződéssel, illetve jogbérleti szerződéssel alapítható jogosultság. Az adatvédelem az anonim adatokat nem oltalmazza, így ha az anonim adatokra vonatkozóan nem áll fenn más jogterület védelme, azok a nyílt hozzáférésű adatok kategóriájába fognak tartozni. Az adatvédelem hatálya tehát a személyes adatokra, illetve a pszeudonimizált személyes adatokra terjed ki. A személyiségi jogok emellett a Ptk. védelme alatt is állnak, amiket az a magatartás nem sért, amihez az érintett hozzájárult.⁹⁷⁵ A személyes adatokra

⁹⁷⁴ Data Act 13. cikk (3)

⁹⁷⁵ Ptk. 2:42. § (3), 2:43. § e)

kezelésére vonatkozó hozzájáruló jognyilatkozat polgári jogi szempontból ügyleti jellegű jognyilatkozat, és arra a Ptk. 6:10. §-a alapján a jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok az alkalmazandók. A hozzájáruló jognyilatkozattal szemben további elvárás, hogy kifejezettnak kell lennie, - és joglemondó nyilatkozat jellegéből fakadóan – nem lehet kiterjesztően alkalmazni.⁹⁷⁶

Ha azonban kétoldalú az ügylet, és az adatkezeléshez adott hozzájáruló nyilatkozat alapján a másik fél kötelezetté válik valamilyen kötelezettség teljesítésére, akkor kétoldalú jogügyletről beszélünk, és vizsgálendő, hogy milyen szerződés keretében történhet. Előzetesen az megállapítható, hogy olyan szerződéstípus választandó, ami nem szünteti meg az érintett adatok feletti jogosultságot, hanem csak felhatalmazást ad az adatok használatára, felhasználására. A Polgári Törvénykönyv újrakodifikációja során felmerült az igény a licencszerződés Ptk-ba való beemelésére, de ezt a Kodifikációs Főbizottság elutasította absztrahálhatóságának hiányában.⁹⁷⁷ Faludi Gábor a licencszerződés önálló szerződéstípusként való szabályozása érdekében készített egy szövegtervezetet⁹⁷⁸, ami az Új Polgári Törvénykönyv tervezetében is megjelent.⁹⁷⁹ A tervezet szerint licencszerződés magában foglalta a személyhez fűződő jog gyakorlása körében a hozzájárulás megadását is.⁹⁸⁰ Véleményem szerint jelentős mértékben szolgálta volna a jogbiztonságot és a jogalkalmazás egységességét, ha az Új Ptk. tervezetének licencszerződésre vonatkozó szabálya bekerült volna a hatályos jogba. A licencszerződés álláspontom szerint megfelelő szerződéstípus lenne, csak „a gyengébbik fél”, az érintett érdekeinek védelmére – például a fogyasztóvédelmi és szerzői jogi rendelkezések mintájára - kellene meghatározni garanciális elemeket.

Jelentős támogatás jelentene a mindennapi gyakorlat számára, ha emellett magatartási kódexek kerülnének készítésre a védelem kívánt szintjéről, és a magatartási kódexhez való csatlakozással egyértelműen kifejezhetővé válna az adatvédelmi megfelelés szintje, ami az érintettek adatkezelőbe vetett bizalmát is erősítené. A tisztességes adatkezelés azt juttatja kifejezésre, hogy az érintett alanya, és nem csupán tárgya az adatok felhasználásának, ezért elengedhetetlen, hogy az érintett számára átláthatóbbá kell tenni a személyes adatok kezelését, aminek keretében tájékoztatni szükséges az érintettet a kezelt adatok köréről - ideértve a megfigyelés vagy következtetés útján keletkezett adatköröket is -, azokról a célokról, amikre felhasználják az adataikat, illetve a használt algoritmusok logikáit és a feltételezéseket, előrejelzéseket. Ezentúl elengedhetlen a szélesebbkörű ellenőrzés is, az adatkezelők elszámoltathatóságát fokozni kell. Az adatvédelmet pedig felhasználóbarát módon kell a termékekbe és szolgáltatásokba tervezni.

A szerződés legfontosabb tartalmi elemei, hogy milyen adatokra, milyen tevékenységekre és célokra, -, mennyi ideig, mely állam jogszabályai alapján biztosít felhasználási jogot az érintett, illetve amennyiben a jogszabály megengedi a nem személyes érvényesítést - harmadik személyre átruházható vagy nem átruházható módon. Jelenleg a személyiségi jogok a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartoznak, így jogfejlesztés nélkül átruházhatóságról nem beszélhetünk. Személyes adatok tekintetében nem értelmezhető a kizárólagos felhasználási jog sem, hiszen az információs önrendelkezési jog az emberi méltóságból levezethető alapjog, ezért az arról való lemondás nem lehetséges. (nem földrajzi értelemben

⁹⁷⁶ Kommentár a Ptk. 2:42. §-ához:

⁹⁷⁷ Görög, 2013, 275. oldal

⁹⁷⁸ Faludi G.: A licencszerződés (PJK, 2008/2., 12-23. o.) <https://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/faludi-gabor-a-licencia-szerzodes-pjk-20082-12-23-o/76> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

⁹⁷⁹ Új Ptk szövegtervezet 5:341. § (3) bek.

⁹⁸⁰ Új Ptk szövegtervezet 5:341. § (3) bek.

vett) területeket, módokat amikre és ahogyan az adat felhasználható. Mindenképpen javasolt emellett rendezni a felhasználás időbeli korlátját, továbbá a földrajzi értelemben vett korlátait is rendezni, különös tekintettel arra, hogy harmadik országban végezni kívánnak-e adatkezelést.

Az érintetti jogok gyakorlásának polgári jogi jogkövetkezményeinek vizsgálata érdekes kérdéseket vet fel. Megkülönböztethetünk egyrészt olyanokat, amelyek gyakorlása nem ütközik a licencszerződéssel (így különösen a tájékoztatáshoz, hozzáféréshez, helyesbítéshez, adathordozhatósághoz való jog, automatizált döntéshozatal hatálya alóli mentesség), illetve olyanokat, amik gyakorlása ellentétes az adatkezelésre adott felhatalmazás tárgyú szerződéssel. Ez utóbbi csoport esetében felmerül, hogy az érintetti joggyakorlás körében tett jognyilatkozat polgári jogi szempontból miképp értelmezendő, milyen jogkövetkezményeket fűződnek hozzá? Ha nem szerződésszerűen teljesít az egyik fél, akkor szerződést szeg, aminek elállás vagy felmondás lehet a jogkövetkezménye. Tekintettel arra, hogy a korábbi adatkezelést nem lehet meg nem történné tenni, így az elállás jogkövetkezményei nem alkalmazhatók. Felmondás esetén a jogkövetkezmény az ellenszolgáltatás természetétől függ: elképzelhető az ellenszolgáltatást képező szolgáltatás jövőbeli igénybevételére való jogosultság megszűnése, de emellett akár bánatpénz fizetésének lehetősége is. Azonban alapjog gyakorlásához bánatpénz fizetési kötelezettséget kötni tisztességtelen szerződési feltételnek minősülhet, ugyanakkor adatkezelővel szemben sem fair, ha neki teljesítenie kell, miközben az adatkezelésre kapott felhatalmazása megszűnt. A jogalkotónak mindenképpen rendeznie kellene ebben a vonatkozásban is az egyenlőtlenséget, és deklarálni egyrészt, hogy amellett, hogy a felhatalmazás visszavonását megelőző adatkezelés jogszerű marad és milyen szempontok szerint állapítsák meg a felek az érintettnek szolgáltatott ellenszolgáltatás arányosságát. Fontos az is, hogy jogalkotó meghatározzon jogszabályi szinten érintettet védő garanciákat a szerzői jogban a szerző érdekeit szolgáló garanciák mintájára.

8. Összefoglalás

Vitathatatlan, hogy adatvezérelt társadalom van kialakulóban, ami egyre növekvő igényt indukál a személyes adatok felhasználása iránt. Ezt jól bizonyítja az is, hogy az adatfelhasználásra az Európai Unió és Magyarország is saját stratégiát készített, melyekben közös, hogy saját, azaz „európai, illetve magyar utat” kíván kialakítani az adatfelhasználásra vonatkozóan. Egyértelműen más felhasználási modellt képzelnek el az USA, illetve Kína felhasználásához képest, hiszen sem a magánszektor, sem az állami szektor nem uralja ezt modellt. Világosan kirajzolódik a stratégiákból, hogy Európában és Magyarországon részletes szabályozással, állami ellenőrzéssel kívánják kialakítani a felhasználás rendszerét.

A dolgozatomnak a célja az volt, hogy áttekintsem az adatfelhasználás rendszerét, illetve vizsgáljam, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet egyensúlyt teremt-e a felhasználásban érintett személyek érdekei között? Amennyiben pedig ez az egyensúly a jelenlegi jogszabályi környezetben nem biztosított, akkor javaslatot tegeyek arra, hogy mely területeken van szükség jogfejlesztésre.

A szabályozás mögötti jogpolitikai célok megértéséhez bemutatásra kerültek az adatvédelemmel kapcsolatos alapvető fogalmak: így magánszféra védelme, az információs önrendelkezési jog és az adatvédelem. A magánszféravédelem a legtagabb fogalom, annak részét képezi a fizikai és információs önrendelkezési jog. Az adatvédelem az információs önrendelkezési jog – egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében - negatív értelmezéséhez tartozik, azaz azon szabályokat jelenti, ami az egyén személyes adatainak kezelését szabályozza, függetlenül annak tartalmától,⁹⁸¹ így csak védelmi jogként érvényesülnek. A jogvédelem aktív oldalát – az egyénre vonatkozó ismeretek tekintetében - az információs

⁹⁸¹ Jóri GDPR Magyarázat 24. o

önrendelkezési jog pozitív értelmezése adja, ami elismeri a természetes személy „azon jogát, hogy alapvetően maga döntsön személyes adatainak kiszolgáltatásáról és felhasználásáról”. Napjainkra tehát meghaladottá vált a személyes adatokkal kapcsolatban csak védelmi jogot alkalmazni, hiszen az információs önrendelkezési jog keretében ez kiegészült az aktív oldallal, az önrendelkezés lehetőségével. De emellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy az adatvédelmi szabályozás harmadik generációját éljük, amikor az adatkezelő, akár magával az érintettel szemben is köteles megővni az érintettre vonatkozó személyes adatokat. Ennek érvényesülnie kell az adatfelhasználásra vonatkozó szabályok kialakításakor is.

Az állam intézményvédelmi kötelezettségének keretében köteles olyan intézményrendszert (jogszabályok, hatósági kontroll, bírósági jogérvényesítés) felállítani, ami az érintett jogait megvédi, hiszen az adatok felhasználására vonatkozó ilyen mértékű igények mellett a felhasználás tilalma nem kivitelezhető. Úgy gondolom a média, filmipar területe – ahol szintén személyiségjegyeket, képmást és hangfelvételt ellenszolgáltatás fejében használnak fel - jó példaként szolgálhat a személyes adatok, mint „megtestesült”, személyiségjegyek felhasználása során abban a tekintetben, hogy nem általában tilalmazott a vagyoni érték fejében való felhasználás, hanem kidolgozásra került a védelemnek egy olyan érinthetetlen magja, ami az érintett döntésétől és hozzájárulásától függetlenül jogellenes. Érdeemes lenne azonban, ha jogalkotással proaktív védelem kerülne kidolgozásra, és nem reduktív módon, bírósági és hatósági joggyakorlattal kívánának a védelmi feladatoknak megfelelni.

Az alkalmazandó, illetve kialakításra kerülő szabályoknak mindenképpen különböző szintű védelmet kell biztosítani az adat típusától függően. Személyes adatokra is kiterjedő felhasználás esetén a védelemnek sokkal magasabb szintjére van szükség, mint amikor anonimizált adatokat érint. Emiatt a személyes adat, anonim adat, illetve álnevesített adat definiálása, egymástól való elhatárolása kardinális adatvédelmi jogi szempontból. A napjainkra jellemző hihetetlenül gyors technológiai változások következtében a korábban anonimnak tekintett adatbázisok, gyakran legfeljebb álnevesített adatbázisnak minősülnek. A személyes adat fogalmának értelmezésében elmozdulás mutatkozott meg az abszolút értelmezés felől a relatív felé – ami szintén lendületet ad az adathasznosításban rejlő lehetőségeknek -, hiszen a GDPR nem várja el, hogy az adat objektíven, mindenki számára, semmilyen körülmények között ne legyen visszafejthető, hanem annak értékelése szükséges, minden olyan módszert figyelembe véve, amit az adatkezelő, vagy más személy ésszerűen feltehetően felhasználna az említett személy azonosítására, azonosítható válik-e az érintett. Kialakult az adatkörnyezet fogalma, és az önmagában szemlélt adatról az adat és a környezete közötti kapcsolatra helyeződött át fókusz.⁹⁸² Az anonimitás értékelése gyakorlatilag egy kockázatelemzéssé vált: a hozzáférni kívánó személy szempontjából annak az elemzése, hogy mekkora valószínűséggel válik azonosíthatóvá az érintett. Az anonim adat és személyes adat között egyre szűkebb a különbség, hiszen az anonim jelleg szubjektív, különböző személyek szempontjából az értékelés eltérő eredményre vezethet, továbbá az anonimizált adatok az adatkörnyezet változásának következtében személyes adattá válhatnak. Foglalkoztam a személyes adat jogi természetével is, ami álláspontom szerint nem minősül dolognak, ezáltal tulajdonjog sem létesülhet rajt. Véleményem szerint azonban a forgalomképes javak közé tartozik, így kötelmi jogi alapon létesíthetőek jogosultságok rajt.

Bár nem tartozik a személyes adatok fogalmába, de a tudományos kutatások szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak az elhunyt személyekre vonatkozó, hiszen az orvostudományi kutatások legerősebb, objektív végpontjának minősül a mortalitás, és az azzal kapcsolatos körülmények. Az elhunyt személyekkel kapcsolatos egészségügyi adatokra vonatkozó szabályrendszer felülvizsgálata szükséges, mert azzal, hogy az élőkre vonatkozó szektorális adatvédelmi szabályrendszert rendeli alkalmazni, korlátozó hatással bír a tudományos kutatás szabadságára. Speciális adatkezelési szabályok megalkotására lenne szükség, ami egyensúlyt

⁹⁸² Mourby et al., 2018, 231. oldal

teremt a tudományos kutatás szabadságának érvényesülése és a kegyeleti jog oltalmi köre között. Fontos lenne, hogy a személyes adatok védelme és kegyeleti jog által biztosított védelem közti differencia megjelenjen a felhasználási lehetőségek vonatkozásában is: azaz mivel a kegyeleti jog szűkebb körű védelem, így az elhunyt személyek adatai szélesebb körben, jogszabály által deklarált garanciákkal biztosítva, hogy az érintett emlékét nem sértő módon kerülhessenek felhasználásra.

A felhasználási lehetőségek szempontjából kulcsfontosságú az is, hogy milyen jogviszony keretében történik az adatkezelés, a hasznosítani kívánó félnek mi a jogállása. Emiatt elengedhetetlen az adatkezelésbe bevont szereplők adatkezelésben betöltött szerepének definiálása, ugyanis ez a rendeletből fakadó jogok és kötelezettségek – így különösen felhasználásról való döntés – alanyának azonosításának előfeltétele. Adatkezelő személyének egyértelmű meghatározásának az az egyik legfontosabb célja, hogy egyértelműen definiált legyen(ek) az(ok) a személy(ek), aki az adatkezelésre vonatkozó jogforrásokból származó kötelezettségek betartásáért felelős(ek), adatkezeléssel kapcsolatos lényeges döntéseket (további felhasználás) meghozhatja(k).

Bár első pillantásra ez nem tűnik nehéz feladatnak a szerepek elhatárolása, de tekintettel arra, hogy az alanyok minősítése az adatkezelésben vállalt tényleges tevékenységükön, nem pedig jognyilatkozataikon alapul, továbbá a mérlegelést mindig az adott eset összes körülményének figyelembevételével lehet elvégezni, nem pedig egzakt normák alkalmazásával, ezért sokszor kihívást jelent az adatkezelőknek. Korábban az Infotv. úgy rendelkezett, hogy az adatfeldolgozó saját célra adatkezelést nem végezhet,⁹⁸³ azonban ez a rendelkezés hatályon kívül helyezésre került, és megállapíthatjuk, hogy a szerepek elhatárolását mindenképpen adatkezelési célonként kell végezni, hiszen előfordulhat, hogy adatkezelési célonként eltér az adatkezelésben részt vevő személyek státusza. A fejezet alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az adatok felhasználásáról jellemzően az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak dönteni. Az adatfeldolgozót ez a jogosultság nem illeti meg, hiszen ő adatkezelő utasításai szerint köteles eljárni, adatkezelésre vonatkozó lényeges döntést nem hozhat. Adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyeknek sincs erre jogosítványa, hiszen az ő tevékenységük adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak számítandó be.

Az adatvagyonfelhasználás kiemelt jelentőségű az egészségügyi adatok vonatkozásában, ami jelen dolgozat fókuszában is áll. Így külön kitérem az orvostudományi kutatásokban résztvevő személyek adatvédelmi jogállására. Az etikai szabályrendszer és az adatvédelmi jog szempontjából is minősítettem a kutatásban résztvevő személyeket. Bár az adatkezelésben résztvevő személyek jogállása mindig az eset összes körülménye alapján megítélendő, de ha a jogszabályi rendelkezésekben írt feladatokból és viszonyokból kiindulva minősítünk, akkor álláspontom szerint a kutatás megbízója adatkezelőnek – amennyiben több megbízó van, az ellenkező megállapodásig közös adatkezelőnek -, a megbízott által meghatározott kutatási terv szerint vizsgálatokat végző, nem megbízónak minősülő intézmények adatfeldolgozónak tekintendők. A kutatások szakmai vezetéséért, koordinációjáért felelős személyek adatvédelmi jogi szempontból az általános adatvédelmi rendelet 29. cikk szerinti adatkezelő vagy adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró személyek, a kutatásban vizsgált személyek pedig az érintettek. Véleményem szerint az emberen végzett orvostudományi kutatásokból származó adatok felhasználása vonatkozásában is megáll az a megállapítás, hogy az adatkezelő vagy közös adatkezelők jogosultak róla dönteni.

A fenti kérdések elemzése után a dolgozat legfontosabb fejezete, maga az adatvagyonfelhasználás következett. Ennek keretében először az adatvagyonról definiáltam mégpedig az alábbiak szerint: bárki által kezelt közérdekű adatok, személyes adatok és közérdekből nyilvános adatok összesége. Ezután a középpontba az adatvagyonhasznosítás

⁹⁸³ Infotv. 10. § (3)

módjai kerültek. Az egyik az adatmegosztás (data sharing), amikor az adat felett rendelkezni jogosult ad hozzájárulást, illetve engedélyt az adat felhasználására. Ez elméletileg történhet ellenszolgáltatás ellenében, illetve anélkül, továbbá ellenszolgáltatás nélkül közérdekű célra (adataltruizmus). A másik módszer az adat további felhasználása (data-reuse), amikor az adatkezelőnél keletkezett adatokat másodlagos célra újra felhasználják.

Az adatok további felhasználása keretében részletes elemzésre kerültek az „ex lege” összeegyeztethető célok, azaz azok az adatkezelési célok, mikor az összeegyeztethetőség külön vizsgálata nélkül is összeegyeztethetőnek minősülnek. Ezt követően bemutattam az ún. összeegyeztethetőségi tesztet, amit a fenti kategóriákba nem tartozó célok esetén szükséges folytatni az összeegyeztethetőség megállapítása végett.

Bár beláthatatlan lehetőségeket rejt az adatvagyonfelhasználás valamennyi megvalósítási módja, de ugyanakkor veszélyeket is. A harmadik generációs adatvédelmi szabályozási koncepcióval összhangban a jogalkotónak azonban nem tilalmaznia kell az adatok felhasználását, hanem kidolgozni annak az érintett érdekeit védő jogszabályi kereteit, és a felhasználásban résztvevők felelősségi körébe utalni annak betartását. Azaz a szabályokat oly módon kialakítani, hogy egyrészt biztosított legyen az érintett információs önrendelkezési joga, de emellett olyan garanciák is elkerülhetetlenek, amik az adatkezelőtől várják el – akár magával az érintettel szemben is – az érintett információs önrendelkezési jogának védelmét. Hasonlóan az emberi sejtek és szövetek adományozására vonatkozó magyar szabályokhoz részletesen szabályozott, érintettekét védő keretek közé kell szorítani, de nem tiltani és ellehetetleníteni. Nagyon fontos az is, hogy szabályozatlanul sem szabad hagyni hiszen Umbreck alapján, ha értékkel bíró erőforrások feletti hatalom nem vagy rosszul meghatározott, akkor az szerzi meg felette a jogosultságot, aki erejénél fogva képes másokat kizárni a hatalomból.⁹⁸⁴ A dolgozatban részletesen ismertettem az Európai Unió és Magyarország személyes adatok felhasználásra vonatkozó elfogadott, illetve elfogadás alatt álló jogforrásait is.

Az egyre növekvő mennyiségű, illetve egyre összetettebb adatfelhasználási igények mellett elengedhetetlen egy az adatfelhasználás vonatkozásában tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező, megbízható harmadik személyek közreműködése. Az adatkormányzási rendelet több ilyen szerepkört nevesít, úgymint az adatközvetítőket, akiknek az elsődleges feladata segítségnyújtás a jogosult és felhasználó közötti adatvagyon-tranzakcióban. Hasonló a közös jogkezeléshez, ahol szintén egy a jogosult és felhasználó személyektől különböző harmadik személy végzi „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg hatékonyan nem gyakorolható szerzői vagyoni jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó vagyoni jogok gyakorlását és érvényesítését” Az adatközvetítőkkal szembeni bizalom erősítésére - illetve az érintettek védelmére egyaránt - a rendelet meghatároz olyan teljesítendő követelményeket, amik garanciaként szolgálnak tevékenységük során az adatok megbízható kezelésére vonatkozóan. A megbízható harmadik személyek körét szélesíti még az illetékes szerv, egyablakos információs pont, illetve az adataltuista szervezetek.

Magyarországon a Mesterséges Intelligencia Stratégia keretében került kidolgozásra, majd az Országgyűlés által elfogadásra a nemzeti adatvagyonról szóló törvény,⁹⁸⁵ ami kiemelt szerepet szán a felhasználásban a NAVÜ-nek, aki szolgáltató ügynökség. Jogállását tekintve az illetékes szerv és egyablakos információs pont elemei keverednek benne.

A tisztességes adatkezelés azt juttatja kifejezésre, hogy az érintett alanya, és nem csupán tárgya az adatok felhasználásának.⁹⁸⁶ Ahhoz, hogy az érintett valóban az adatok felhasználásának alanyává váljon elengedhetetlen a jogalkotó segítségével azzal, hogy adatok felhasználásának érintettet védő garanciáit meghatározza, amire vonatkozóan a 7. fejezetben részletes javaslatot is tettem.

⁹⁸⁴ Purtova, 2016, 6. oldal

⁹⁸⁵ A nemzeti adatvagyonról szóló 2021. évi XCI. törvény

⁹⁸⁶ NAIH/2018/2585/V, 1.

Vitathatlanul kirajzolódik, hogy a közsféra és a magánsféra birtokában lévő személyes adatok felhasználására, valamint ezek közérdek iránti célokból való rendelkezésre bocsátása iránt igény az Európai Unióban is van. Ennek első lépéseként az adatbázisok létrejöttét kívánják erősíteni, aminek eszköze többet között az adatok interoperabilitására, megoszthatóságára vonatkozó, valamint az érintettek jogait erősítő szabályok alkotása. Másik része pedig a megengedett felhasználási célok és módok szabályai. Véleményem szerint a javaslatok elfogadásával az Európai Unió megvalósíthatja az adatfelhasználás tekintetében az „európai utat”. Ez az út magában foglalná a személyes adatokhoz való egyenlő, igazságos hozzáférés lehetőségét, miközben az érintett magánszférájának védelmére kellő garanciák kerültek beültetésre.

Európai Egészségügyi Adattér elfogadása esetén mindenképpen jelentős űrt pótolna, hiszen elengedhetetlen az egészségügyi adatok tagállamokon túli kezelését egységes szabályok alá rendelni, hiszen a széttagozottság jelentős veszélyeket rejt magában. A betegellátáshoz szükséges adatok azonnali rendelkezésre állása sok esetben életmentő lehet, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani ezek oly módon való rendelkezésre állására, hogy kellő adatbiztonsági intézkedésekkel a védelmük megfelelő szintje is adott legyen. Az Európai Egészségügyi Adattérről szóló rendelet javaslata jelenlegi formájában véleményem szerint mindenképpen üdvözítő hatással bírna ezen a területen. Tudományos kutatások esetén is rendkívüli potenciál rejlik az uniós szinten egységes szabályokban, hiszen soha nem látott mértékűvé nőhetnének a tudományos kutatási célra, egységes elvek menten gyűjtött adatok mennyisége. Azt azonban érdemes lenne a jogalkotónak átgondolni, hogy az alkalmazandó szabályokat ne az adatok elsődleges vagy másodlagos felhasználási céljától tegye függővé, hiszen ez a terminológia az adatgyűjtés szerinti célja (elsődleges), illetve azzal összeegyeztethető további célra (másodlagos felhasználás) utal.

9. Felhasznált irodalom jegyzéke

9.1. Folyóiratcikkek

Alexin Z.: Kockázatokat rejt az egészségügyi adatok anonimizálása = *IME*, 2014, XIII. évfolyam 2. szám 68-72. oldal

Chowdary, C. L., Sudha, S. V., Supriya, T. P., Haran, S. H.: Protection of big data privacy = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2020 Dec Volume: 07 Issue: 12, 552-554. o

Ezhiloviya S.P., Singh P., Koumar R., Kothari P., Dhand S.: History and Development of Human Rights in India, with a Comparative study of Human Rights in China = *International Journal for legal research & analysis*, Volume 2 ISSUE1, April 2021. ISSN: 2582-6433

Fabiano, N.: Blockchain and Data Protection: the value of personal data = *Systemics, Cybernetics And Informatics*, 2018, 48-51. ISSN 1690-4524

Hladjk J.: The protection of databases unde EU and US law- the sui generis right as an appropriate concept? Part II = *Computer Law& Security Report* Vol 20 no. 5., 2004. 377-383. oldal

Holm, S., Kristiansen, T. B., & Ploug, T.: Control, trust and the sharing of health information: the limits of trust = *Journal of Medical Ethics*, 2020, 1-5, 2

Ira S. Rubinstein-Woodrow Hartzog, Anonymization and Risk, 91, Wash L. Rev, 703 (2016.) in Stalla-Bourdillon, Knight, 2017

Izsák, G., Palicz, A., Szász, K., & Varga, B.: Az adatvagyon szerepe a pénzügyi szektorban = *Hitelintézeti Szemle*, 21. évf. 1. szám, 2022. március, 164–173. o.

Kis Kelemen B., Hohmann B.: A Schrems ítélet hatásai az európai uniós és magyar adattovábbítási gyakorlatokra = *Infokommunikáció és jog* 2016/2-3. szám (66-67.)

Kuner, C., Cate, F. H., Millard, C., & Svantesson, D. J.: Privacy—an elusive concept. = *International Data Privacy Law*, 2011, Volume 1, Issue 3, 141-142.

Liber Á., Bereczki T.: Közreműködők adatvédelmi jogállása = *Jogtudományi Közlöny*, 74. évf. 12. sz., 2019., 511-515. oldal

M. Hintze: Data Controllers, Data Processors, and the Growing Use of Connected Products in the enterprise: Managing Risks, Understanding Benefits, and Complying with the GDPR = *Journal of Internet Law*, August 2018, 21. oldal

- Nagy E.: A statisztikai adatvédelem és hozzáférés szabályai az Európai Unióban = *Statisztikai Szemle*, 93. évfolyam, 11-12. szám, 1051-1069. oldal
- Ohm, P: Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization = *UCLA Law Review*, Vol. 57, 2010, U of Colorado Law Legal Studies Research Paper No. 9-12, 1701-1777. oldal
- Polyák G.: A Legfelsőbb Bíróság ítélete Az igazság ára című televíziós műsorszámról: az emberi méltóság védelme közigazgatási eljárásban: Legf. Bír. Kvf. 37.915/2009/6. = *Jogesetek magyarázata, JeMa*, ISSN 2061-4837, 2011. (2. évf.), 2. sz., 35-40. p.
- Polyák, G., Pataki, G.: A személyes adatok értéke a Facebook–WhatsApp- összefonódás versenyjogi értékelésében = *Pro Futuro*, 2018, 8(1), 131–147.
- Price, W. N., Cohen, I. G.: Privacy in the age of medical big data = *Nature Medicine*, 25, 2019, 37-43.
- Stalla- Bourdillon S., Knight A.: Anonymus data v. personal data- a false debate: an EU perspective on anonymization, pseudonymization and personal data = *Wisconsin International Law Journal*, 2017.
- Sandhu E., Weinstein S., McKethan A., Jain SH.: Secondary uses of electronic health record data: benefits and barriers = *The Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety* 2012 jan;38(1), 34-40. oldal
- Schultz M.: A vagyoni értékű személyiségi javak szabályozási problematikájának egyes kérdései. A tárgyasulás alapú vagyoni személyiségvédelem = *Infokommunikáció és Jog* 2021/3, 6-22. oldal
- Schwarz W.: Database law- Implementatiob of the data base directive in Austria = *Computer Law & Security Report*, 1999. 101-105. oldal
- Singh, D., Singh, G.: Big data – A Review = *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 2017 Apr Volume: 04 Issue: 04, 822-824. o.
- Szabó M. D.: Kísérlet a privacy fogalmának meghatározására a magyar jogrendszer fogalmaival = *Információs Társadalom: Társadalomtudományi Folyóirat*, 2005, 5 (2). pp. 44-54. oldal
- Szőke G. L.: Az adatvédelem szabályozásának történeti áttekintése = *Infokommunikáció és Jog* 2013/3. 107-112. oldal

Tóth A.: A tisztességes adatkereskedelmet biztosító szabályozás szükségességéről = *Állam- és Jogtudomány*, 2021. LXIII. Évfolyam, 3. szám, 100-121. oldal

9.2. Könyvek és könyvfejezetek

Bogsch A., Boytha Gy., Faludi G., Grad-Gyenge A., Győri E., Gyertyánfy P., Kabai E., Kricsfalvi A., Lábod P., Legeza D., Mezei P., Munkácsi P., Pogácsás A., Szinger A., Tomori P.: *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2020. 84/A §-hoz

Chronowski N.: *Az integráció alkotmányjogi dimenziói*. Doktori értekezés. Pécs, 2004, Pécsi Tudományegyetem (http://doktori-734iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Archiv2/Chronowski_PhD_ertekezes_2004.pdf)

Letöltés dátuma: 2014. 04. 12.

Csehi Z., Faludi G., Gárdos I., Gárdos P. et al.: *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021, 2884. oldal. 6:376.§-hoz

Einschätzung des Werts persönlicher Daten. In W. Palmeshofer, A. Semsrott, & A. Alberts, *Der Wert persönlicher Daten Ist Datenhandel der bessere Datenschutz?* Berlin, Sachverständigenrat für Verbraucherfragen beim Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, 2017, 12. oldal

Froese, J., Straub, S.: *Wem gehören die Daten? – Rechtliche Aspekte der digitalen Souveränität in der Wirtschaft*. In: Hartmann, E.A. (szerk.) *Digitalisierung souverän gestalten*. Springer Vieweg, Berlin, Heidelberg, 2021. 151. oldal

Fülöp R.: *Személyes adatok védelme az internetet különös tekintettel azok vagyoni jogi helyzetére*, (elektronikus) 123-178. oldal. In Péterfalvi A. (Szerk.): *Személyes adatok az információs jogok felügyeletének elmúlt 25 évéből*, NAIH, 2020.

Gábor, B.: *Digitális platformok és a Big Data*. In P. Valentiny, F. L. Kiss, & C. I. Nagy (szerk.). *Verseny és szabályozás*. Budapest, MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, 2016. 4. oldal

Görög M.: *A technológia-, tudástranszfer jogi eszközei*. In: Bajmócy Z., Elekes Z. (szerk.): *Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig*. Szeged, JATEPress, 2013. 270-281. oldal

Görög M.: *Gondolatok a személyiség magánjogi védelme körében*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

Hasselbalch, G., & Tranberg, P.: *Data Ethics - The New Competitive Advantage*. Copenhagen, Publishare, 2016.

Hegyi Sz.: *A személyiség magánjogi védelme a magyar alkotmányjogban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

Ifj. Lomnici Z.: *A tájékoztatáson alapuló beleegyezés intézményének felelősségi kérdései a hazai joggyakorlat tükrében*. „Jog és felelősség” – szimpózium a PPKE JÁK Jog- és Államtudományi Doktori Iskolájában (2006. november) *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/3. 179–190. oldal

Jóri A., Soós A. K., Bártfai Zs., Hári A.: *A GDPR magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2018. 612. oldal

Jóri A.: *Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése*. PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem

K. Emam, L. Arbuttle: *Anonymizing Health Data: Case Studies and Methods to Get You Started*. Sebastopol. O'Reilly Media, 2013. 228. oldal

Koltay A.: *Az emberi méltóság védelmének kérdései a médiaszabályozásban és a joggyakorlatban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

Kovács J.: *A modern orvosi etika alapjai: Bevezetés a bioetikába*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 2006.

Majtényi L.: *Az információs szabadságok – adatvédelem és közérdekű adatok nyilvánossága*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 484. oldal

Mayer-Schönberger, V.: *Generational Development of Data Protection in Europe*. In.: Agre P. E., Rotenberg M. (szerk.): *Technology and Privacy: The New Landscape*. Cambridge and London, The MIT Press, 1998.

Menyhárd A.: *Forgalomképes személyiség*. 88-115. oldal. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

Navratyil Z.: *A varázsló eltöri pálcáját? Az asszisztált humán reprodukciótól a reprodukív klónozásig – a jogi szabályozás kontúrjai*. Doktori értekezés. Budapest, 2010, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Péterfalvi A., Sziklay J.: *Gazdálkodás az adatvagyonnal*. In: Bábosik, Mária (szerk.) *Vezetés a közjó szolgálatában: Közpénzügyi gazdálkodás és menedzsment*. Budapest, Magyarország, Typotex, Állami Számvevőszék (ÁSZ), 2017, 764 oldal

Péterfalvi A.: *Algoritmusok és adatvédelem: Quo vadis?* In: Török B., Zódi Zs. (Szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Ludovika, 2021. 179-187. oldal

Pók, L. G.: *Arcfelismerés és adatvédelem: a cél szentesíti az eszközt?* In Z. Czékmann, G. G. Karácsony, K. Gombos, L. Kovács, A. Menyhárd, E. Ritó, . . . A. Péterfalvi, *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 211-232. oldal

Sándor, J.: *Az én molekulám - Bioetika és emberi jogok a XXI. század elején*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017. 230 oldal.

Sasvári P.: *Informatikai rendszerek a közszolgálatban I*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 215 oldal.

Schmidt K. J.: *Datenschutz als Vermögensrecht - Datenschutzrecht als Instrument des Datenhandels*. Zürich, Springer, 2020. 228. oldal

Schubauer P.: *A személyes adatok személyiségi jogi védelme különös tekintettel a halál utáni védelem egyes kérdéseire* (elektronikus) <https://docplayer.hu/211471211-A-szemelyes-adatok-szemelyisegi-jogi-vedelme-kulonos-tekintettel-a-halal-utani-vedelem-egy-es-kerdesekre.html> (2021. 10. 20.)

Schultz M.: *A személyiségi jog vagyoni értékminőségének elvi és dogmatikai alapjai, különös tekintettel a névjogra*. Doktori értekezés. 2020, Szeged http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/10406/1/SCHULTZ_DISS_2020.pdf Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Szőke G. L.: *Az európai adatvédelmi jog megújítása. Tendenciák és lehetőségek az önszabályozás területén*. Doktori értekezés. Pécs, 2014, Pécsi Tudományegyetem

Szőke G. L.: *Új közvetítő szereplők a közadat-újrahasznosítás területén – európai és magyar fejlemények*. Kézirat. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018

Zakariás K.: *Személy és személyiség az orvosi jogban*. In Menyhárd A. – Gárdos-Orosz F. (Szerk.): *Személy és személyiség a jogban*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

Zeller J.: *A testen kívül létrejött embriók morális és jogi státusa a reprodukcióhoz való jog és a tudományos kutatás tükrében*. PhD értekezés. Pécs, 2009, Pécsi Tudományegyetem

9.3. Internetes hivatkozások

03/2020 EDPB (Covid) iránymutatás, 03/2020. iránymutatások az egészségügyi adatoknak a Covid19-járvánnyal összefüggésben végzett tudományos kutatás céljából történő kezeléséről https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202003_healthdatascientificresearchcovid19_hu.pdf

3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf

Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: Köztisztviselő által vezetett nyilvántartások/adatbázisok jogi védelme, 2013. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_18.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei: Elektronikus szótár védelme gyűjteményes műként, illetve adatbázisként, 2010. https://www.szjst.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_12.pdf Letöltés dátuma: 2023.02.04.

A tanulmány megírásakor a Ptk. Vitatervezete állt rendelkezésre, amelynek a normaszövege és az indokolása az interneten a <https://magyarkozlony.hu/hivatalos-lapok/ce28ec7b19f9eab2a6a5824442a7e6d0c0d587d9/dokumentumok/f0f3609ecfd36fd87b58fe57f08469a8257d845d/letoltes> weboldalon volt elérhető.

A&L Goodbody - Davinia Brennan: Government publishes legislation programme for Summer 2019; <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=b2254d52-c430-4580-8d3e-0e1b01886c22> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Adatgazdaság beindítása. In Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája. Budapest, Digitális Jólét Nonprofit Kft. 2020 <https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf> Letöltés dátuma: 2021.02.19

Az európai adatvédelmi biztos véleményének összefoglalója az „Új megállapodás a fogyasztói érdekekért” című jogalkotási csomagról (2018/C 432/04) (2021. 05. 18.)
https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/19-01-4_opinion_new_deal_consumers_summary_hu.pdf

Bereczki T., Liber Á.: Adatkezelő vagy adatfeldolgozó-e az ügyvéd,
<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a37ba0e5-3cef-4d71-8ab7-1dda2d372b4d>
Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Blaskovics, B., Hajnal, G., Kovács, L., Krasznay, C., Nemeslaki, A., & Szádeczky, T.: E-közszolgáltatfejlesztés: elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek.
<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/10323> 2021.09.18.

Corona-Datenspende. <https://corona-datenspende.de/science/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.
Data-Sharing and Governance Act 2019.;
<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2019/act/5/enacted/en/html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Digitális Jólét Program: Új digitális keretstratégia készül, indul a Nemzeti Adatvagyon Ügynökség. <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/hirek/uj-digitalis-keretstrategia-keszul-indul-a-nemzeti-adatvagyon-ugynokseg> Letöltés dátuma: 2021.02.19.

Eggers W. D., Hamil R., Ali A.: Data as the new currency (elektronikus) Issue 13, 2013.
https://deloitte.wsj.com/riskandcompliance/files/2013/11/DataCurrency_report.pdf Letöltés dátuma: (2021. 04. 15.)

Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály – Tájékoztató <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/data-act-factsheet> Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Adatmegosztási jogszabály: bizottsági javaslat a méltányos és innovatív adatgazdaságért https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_22_1113 Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Európai Bizottság: Európai egészségügyi adattér https://ec.europa.eu/health/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_hu Letöltés dátuma: 2022. 06. 24.

Mourby M., Mackey E., Elliot M., Gowans H., Wallace S. E., Bell J., Smith H., Aidinlis S., Kaye J.: Are ‘pseudonymised’ data always personal data? Implications of the GDPR for administrative data research in the UK <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364918300153> Letöltés dátuma: 2021. 03. 05.

N. Purtova: The illusion of personal data as no one’s property, 2016 (elektronikus) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2346693 Letöltés dátuma: 2021.10. 26.

NAIH 2017. évi beszámoló [file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolo-2017-evi-tevekenysegről%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/CZDSAAA.PTE/Downloads/NAIH-eves-beszamolo-2017-evi-tevekenysegről%20(1).pdf) Letöltés dátuma: 2021. 05. 06.

NAIH 2018-a beszámolója (<https://naih.hu/files/Beszamolo-2018-MR.PDF>)

OECD Overview OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data Hungarian translation <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/15590228.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 09. 20.

OwnYourData <https://www.ownyourdata.eu/en/> Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

Paczolay P.: A közjog és a civiljog kapcsolata az Alaptörvényben – avagy a Ptk. alkotmányos alapjai. Előadás, a Magyar Jogász Egylet miskolci tagozata által szervezett konferencia. (2013. február 1.) https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/05/kozjog_civiljog_kapcsolata_paczolay_peter.pdf Letöltés dátuma: 2022. 01. 16.

Poikola A., Kuikkaniemi K., Kuittinen O., Honko H., Knuutila A., Lähteenoja V. : MyData – an introduction to human-centric use of personal data <https://mydata.org/wp-content/uploads/sites/5/2020/08/mydata-white-paper-english-2020.pdf> Letöltés dátuma: 2021. 04.09.

Polyák G., Szőke G.: Technológiai determinizmus és jogi szabályozás, különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre, E-közzszolgáltatfejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek, Szerk.: Nemeslaki A., http://real.mtak.hu/81201/1/E_kozszolgalatfejlesztes_3_fejezet_u.pdf <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/2704/1967> Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

Polyák G., Szőke G.: Technológiai determinizmus és jogi szabályozás. különös tekintettel az adatvédelmi jogi fejlődésre, E-közzszolgáltatfejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek, Szerk.: Nemeslaki A.

http://real.mtak.hu/81201/1/E_kozszolgalatfejlesztes_3_fejezet_u.pdf Letöltés dátuma: 2021. 09. 18.

Steven H. Hazel: Personal Data As Property, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3669268 Letöltés dátuma: 2022. 04. 20.

Strihó K.: A football világbajnokságok reklámarcai, az arculat-átviteli szerződés http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2011/football_vilagbajnoksag/ Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Strihó K.: A merchandising szerződés sportjogi vonatkozásai. 2010. <http://jesz.ajk.elte.hu/striho44.html> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Stump K.: Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok? (elektronikus) <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020.09.23.

Stump K.: Egyes személyiségi jogok –vagyoni jogok? (elektronikus) <https://core.ac.uk/download/pdf/159317915.pdf> Letöltés dátuma: 2020. szeptember 23.

Szeghalmi V.: A személyiség „értéke” és annak post-mortem továbbélése, (elektronikus) (2021. 10.22.) http://acta.bibl.u-szeged.hu/61918/1/forum_doctorandorum_2017_223-234.pdf

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Közös jogkezelés. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/szerzoi-jogi-vedelem/kozos-jogkezeles> Letöltés dátuma: 2022.04.22.

Valencia College: Data Warehouse <https://valenciacollege.edu/academics/analytics-and-planning/analytics-and-reporting/data-warehouse/index.php> Letöltés dátuma: 2022.04.20.

WP 29: 4/2007 vélemény a személyes adat fogalmáról (WP136), <https://www.clinicalstudydatarequest.com/Documents/Privacy-European-guidance.pdf> Letöltés dátuma: 2021.04.25.

Zakariás K.: Az emberi méltósághoz való alapjog https://jak.ppke.hu/uploads/articles/458014/file/ZakariasK_DoktErt19_honlapra.pdf Letöltés dátuma: 2022.01.18.

10. Felhasznált jogi jellegű dokumentumok jegyzéke

10.1. Hazai jogszabályok

1989. évi XXXI. tv. az Alkotmány módosításáról

1992. évi LXIII. Törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról

1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről

1995. évi XXXIII. törvény

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről

1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről

1998. évi VI. törvény az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről

1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

2004. évi I. törvény a sportról

2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról

2009. évi CXV. törvény az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról

2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2014. évi LXXVI. törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról

2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről

2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről

2018. évi LIV. törvény az üzleti titok védelméről

2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról

2021. évi XCI. törvény a nemzeti adatvagyonról

Magyarország Alaptörvénye

Általános indokolás az információs önrendelkezési jogról és közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 2011. évi CXII. törvényhez

23/2002. (V. 9.) EüM rendelet az emberen végzett orvostudományi kutatásokról

35/2005. (VIII. 26.) EüM rendelet az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról

235/2009. (X. 20.) Kormányrendelet az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól

28/2014. (IV.10.) EMMI rendelet az Egészségügyi Tudományos Tanácsról

10.2. Külföldi jogszabályok

Datenschutzkonferenz (DSK): Kurzpapier Nr. 16: Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO (DSK: Kurzpapiere Nr. 16.)
https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf

DSK-„Konferenz der unabhängigen Datenschutzbehörden des Bundes und der Länder (Datenschutzkonferenz). Datenlizenz Deutschland – Namensnennung – Version 2.0 (www.govdata.de/dl-de/by-2-0)

Grundgesetz (Németországi Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

10.3. Nemzetközi jogszabályok

2002. évi VI. törvény az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezmény, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12-én kelt Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről

2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Hatékony jogérvényesítés a digitális társadalomban és gazdaságban” című vélemény összefoglalója (2016/C 463/09)

2016. évi Az európai adatvédelmi biztos által kiadott, „Válasz az óriás méretű adathalmazok jelentette kihívásokra: Átláthatóságra, felhasználói ellenőrzésre, valamint beépített és alapértelmezett adatvédelemre van szükség” című véleményének összefoglalója (2016/C

67/05)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:067:FULL&from=MT> Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

3/2019 sz. vélemény a klinikai vizsgálatokról szóló rendelet és az általános adatvédelmi rendelet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdésekről és válaszokról https://edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/201903_edpb_opinion_ctrq_hu.pdf Letöltés dátuma: 2022. 02. 25.

A 29. cikk szerinti munkacsoport iránymutatása az (EU) 2016/679 rendelet szerinti átláthatóságról

Az Európai Bizottság 2020. évi közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai adatstratégia (a továbbiakban: Európai Adatstratégia) Brüsszel, 2020.2.19. COM(2020) 66 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0066&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 22.

Az Európai Parlament És A Tanács (Eu) 2017/745 Rendelete (2017. április 5.) az orvostechikai eszközökről, a 2001/83/EK irányelv, a 178/2002/EK rendelet és az 1223/2009/EK rendelet módosításáról, valamint a 90/385/EGK és a 93/42/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1807 rendelete (2018. november 14.) a nem személyes adatok Európai Unióban való szabad áramlásának keretéről

Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/1024 irányelve (2019. június 20.) a nyílt hozzáférésű adatokról és a közszféra információinak további felhasználásáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól

Az Európai Parlament és a Tanács (Eu) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/881 rendelete (2019. április 17.) az ENISA-ról (az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökségről) és az információs és kommunikációs technológiák kiberbiztonsági tanúsításáról, valamint az 526/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 1291/2013/EU rendelete (2013. december 11.) a „Horizont 2020” kutatási és innovációs keretprogram (2014–2020) létrehozásáról és az 1982/2006/EK határozat hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 1982/2006/EK határozata (2006. december 18.) az Európai Közösség kutatási, technológiafejlesztési és demonstrációs tevékenységekre vonatkozó hetedik keretprogramjáról (2007–2013)

Az Európai Parlament és a Tanács 2016. április 27-i (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)

Az Európai Parlament És A Tanács 45/2001/Ek Rendelete (2000. december 18.) a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról

Az Európai Parlament És A Tanács 536/2014/Eu Rendelete (2014. április 16.) az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek klinikai vizsgálatairól és a 2001/20/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 95/46/EK irányelve (1995. október 24.) a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről

Az Európai Parlament és a Tanács(EU) 2016/680 IRÁNYELVE (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről szóló irányelv szabályozza.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02)

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2016/C 202/01)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Emberi Jogok Európai Egyezménye

Európai Adatvédelmi Testület (EDPB): 5/2020 iránymutatás az (EU) 2016/679 rendelet szerinti hozzájárulásról

Európai Alkotmány

Európai Parlament: A Lisszaboni szerződés
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/5/a-lisszaboni-szerzodes> Letöltés dátuma: 2021. 04. 30.

Európai Unió Bíróságának (harmadik tanács) 2015. október 1-je C-230/14. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának (nagytanács) 2018. július 10. C-25/17. sz. ügyben

Európai Unió Bíróságának Ítélete (nagytanács) 2018. június 5. C-210/16. sz. ügyben

http://publications.europa.eu/resource/cellar/3bd8f2da-c110-11e6-a6db-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1 Letöltés dátuma: 2021. 05. 19.

Javaslat az Adatmegosztási jogszabályhoz <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0068&from=EN> Letöltés dátuma: 2023.02.04.

Javaslat Az Európai Parlament És A Tanács Rendelete a méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról (adatmegosztási jogszabály) Brüsszel, 2022.2.23. COM(2022) 68 final 2022/0047 (COD)

Javaslat Az Európai Parlament És A Tanács Rendelete az európai adatkormányzásról Brüsszel, 2020.11.25. COM(2020) 767 final 2020/0340 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0767&from=HU> Letöltés dátuma: 2021. 04. 23.

Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az európai egészségügyi adatterről, Strasbourg, 2022.5.3. COM(2022) 197 final 2022/0140 (COD)

Preliminary Opinion 8/2020 on the European Health Data Space (8/2020. számú előzetes vélemény az európai egészségügyi adatterről)

Proposal for a Regulation Of The European Parliament And Of The Council on harmonised rules on fair access to and use of data

WP 29: 05/2014. számú vélemény az anonimizálási technikákról

10.4. Bírósági és hatósági döntések

129/B/2008. AB határozat

15/1991. (IV.13.) AB határozat

22/1994. (IV. 16.) AB határozat

23/1990. (X. 31.) AB határozat

23/1990. (X. 31.) AB határozat

48/1998. (XI. 23.) AB határozat

64/1991. (XII. 17.) AB határozat

8/2014. (III. 20.) AB határozat

Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 11.K.33.918/2013/8.

GVH. VJ/85/2016 253. sz. határozata

Kfv.II.37.151/2014/4.

Kfv.II.37.243/2021./11.

Legf. Bír. Kvf. 37.915/2009/6

NAIH/1257-14/2014/H

NAIH/2015/3731/2/V

NAIH/2018/2585/V

NAIH/2018/5233/4/V. <https://www.naih.hu/files/NAIH-2018-5233-4-V.pdf> Letöltés dátuma:
2021. 02.19.

NAIH-10-24/2013/H